

EGO grafii

Mihaela Miroiu, Mircea Miclea

Restul si Vestul

© 2005 by Editura POLIROM

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506

București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37;

P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

MIROIU, MIHAELA, MICLEA, MIRCEA

Restul și Vestul / Mihaela Miroiu, Mircea Miclea –

Iași: Polirom, 2005

ISBN: 973-681-

Printed in ROMANIA

POLIROM
2005

Mihaela Miroiu a inițiat după 1989 reforma predării filosofiei, a introdus cercetarea feministă în filosofie și teorie politică, a inițiat Studiile de gen, a avut un rol important, ca profesoară universitară și decană, în dezvoltarea Științei politice în România, atât la nivel instituțional, cât și la nivelul cercetării tranziției, eticii politice, a conservatorismului românesc actual. Conduce doctorate în Științe politice. Este cunoscută internațional ca cercetătoare în domeniul teoriei politice aplicate tranziției și ca teoreticiană feministă. Publică opinii politice și culturale în revista *22* și *Observator cultural*. Coordonează colecția de *Studii de Gen* a Editurii Polirom. Este autoare a volumelor: *Gândul umbrei. Abordări feministe în filosofia contemporană* (Editura Alternative, București, 1995), *Convenio. Despre natură, femei și morală* (Editura Alternative, 1996, reed. Editura Polirom, 2002), *Societatea Retro*, (Editura Trei, București, 1999), *Gender Equity in Higher Education* (CEPES, 2003), *Drumul către autonomie* (Editura Polirom, 2004), și coautoare la: *România. Starea de fapt* (Nemira, București, 1997), *Învățământul românesc azi* (Editura Polirom, 1998), *Introducere în etică profesională* (Editura Nemira, 2000), co-editoare a volumelor: *Lexicon feminist* (Editura Polirom, 2002), *Patriarbat și emancipare în gândirea politică românească* (Editura Polirom, 2002). A publicat numeroase studii în țară și străinătate.

Acesta este debutul său într-un gen literar. Până în 1989 a scris literatură de sertar pe care o păstrează în același loc.

Mircea Miclea este profesor universitar, psiholog cognitivist, psihoterapeut, specialist în management academic. Conduce Catedra de Psihologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj, este membru în societății științifice prestigioase românești și internaționale. A dezvoltat școala românească de psihologie cognitivă, a creat softuri și programe educaționale, face management universitar și, curând după predarea acestui manuscris (dar nu din această cauză), face politică în calitate de ministru al Educației. A primit Premiul Academiei Române în 1992 și Premiul Millton Erickson Gessellschaft în 1999. A publicat multe studii de specialitate, precum și volumele *Stres și apărare psihică* (Editura Presa Universitară, 1997), *Psihologie cognitivă* (Editura Polirom, 1999, 2000), *Evaluarea academică* (Editura ASCR, Cluj Napoca, 2002, coautor), *Modele neurocognitive* (Editura ASCR, Cluj Napoca, 2003, coautor). Este editor al revistei *Cogniție, Creier, Comportament*.

Și Mircea Miclea debutează într-un gen literar o dată cu acest volum.

*Prietenilor care ne mai sunt
și prietenilor care nu ne mai sunt*

Cuvânt înainte

Restul și Vestul este o carte autobiografică.

Este povestea intersectării între Autobiografie și Curriculum Vitae, între rădăcinile estice și experiențele vestice.

Este o carte de dragoste ca prietenie.

Barză, brazdă, internet cuprinde povești e-mailate despre felul în care Mircea Miclea și cu mine am trăit relația inițială cu satul, ultimii ani de totalitarism, relația cu filosofia și, mai ales, primele întâlniri cu „Westul”. Noi suntem „restul” față de „Westul”. Relația cu Vestul este una de tânjire, șoc, admirație și resentiment. Sunt poveștile sfâșierii între autohtonism și globalizare, între pușcăria generalizată a ultimului deceniu de comunism și ușa deschisă vraiște spre o lume care nu ne înțelegea și ne era încă aproape neinteligibilă. Mircea și cu mine ne-am (re)cunoscut ca exemplare ale aceleiași specii din primele ceasuri ale debutului nostru ca bursieri ai Colegiului Noua Europă¹. Au trecut șapte ani de atunci. În toamna lui '99, Mircea a plecat pentru un an în serele academice ale Olandei, unde și-a putut regăsi memoria ținută sub oboroc de „uitarea intenționată” necesară unei vieți orientate spre proiecte, viață din care s-a dezvoltat școala românească de psihologie cognitivă. Fiind om-orchestră al universității

1. Așa că le mulțumim, în mai multe sensuri decât credeau, lui Andrei Pleșu, Ancăi Oroveanu și colegilor noștri din acele vremuri, celor care ne semănau, cum că ne semănau și celor foarte diferiți, cum că erau foarte diferiți și asta ne prilejuia o adâncire în autoînțelegere.

clujene ca cercetător, șef de catedră, cancelar (o vreme), producător de „marfă” educațională și ca psihoterapeut mereu, Mircea a mai ieșit din Cluj după anul olandez doar cât să comunice pe unde i-au și le-au mai ajuns cercetările și să își exercite colegialitatea internațională. Eu, având o istorie cu opt ani mai încărcată decât a lui, mi-am dat demisia din postul meu de decană, am continuat mai lung sau mai scurt relația cu Vestul și mi-am dat mai mult răgaz pentru scris, inclusiv pentru „egografii”. Așa se face că Mircea se retrage din următoarele povești, iar eu rămân. Altminteri, l-am purtat și îl port cu mine ca interlocutor, ca „frate” de specie. Știu că undeva, la capătul cărților, e-mailului, mobilului sau pe colina dealului ce urcă spre Grădina Botanică din Cluj-Napoca, există Mircea. Și asta îmi dă o siguranță în umanitatea simplă și creativă profesional.

Jurnal cu femei afgane relatează povestea traiului meu în comun, în septembrie 2002, cu două femei ieșite abia de nouă luni din regimul taliban. Ambele au făcut parte din rețeaua clandestină de alfabetizare a tinerelor din Kabul și se aflau la prima lor evadare de sub „văluri”. Ele m-au făcut să înțeleg mai bine că „răul” comunist est-european a fost „soft” în comparație cu cel taliban. Relația mea cu Vestul este cea de traducătoare între două lumi și două istorii.

Cronica unei singurătăți alese este jurnalul meu american ca bursieră Fulbright dintre septembrie 2003 și februarie 2004. Relația cu Vestul este una adaptată, normală, prietenoasă. De această dată am trăit America mai curând ca o „localnică” democrată, supărată pe televiziuni și pe politica republicană, dar pe deplin integrată în leagănul orașului universitar și în colonia lui românească.

Mihaela Miroiu

Barză, brazdă, internet. Egografii e-mailate*

* Egografiile e-mailate au fost scrise între octombrie 1999 și mai 2000, cu mici inserții ulterioare, marcate în text.

Tatonări: Istoria

On 22 Oct 99, at 3:22, *Mibaela Miroiu* wrote:
Mircea dragă, să nu-mi spui că nu ai primit nici un mesaj!

Cum stau lucrurile?

On 23 Oct 99, at 8:22, *Mircea Miclea* wrote:
Mihaela,

Nici un mesaj al tău nu a ajuns aici¹.

Credeam că s-a întâmplat ceva cu tine, nu neapărat rău. Mi-au trebuit vreo două-trei săptămâni să-mi scot din cap toate poveștile administrative de la Cluj, mai ales că înainte de a pleca trebuia pusă la punct admiterea din anul acesta și am muncit pe brânci. În ăst timp n-am dat nimănui adresa de e-mail, am înotat, am mers zeci de kilometri cu bicicleta, am jucat tenis și m-am uitat la televizor, fără să-mi propun să fac ceva serios. Apoi am simțit că-mi revin și am început să citesc și să gândesc, capitole la care eram tare rămas în urmă în ultima vreme. Din păcate, când toate arătau bine, a murit bunicul, iar ai mei mi-au spus asta atât de târziu, încât nu mai puteam ajunge acasă cu nici un chip. Mi-a fost tare greu, m-am dat la fund, n-am mai vorbit cu nimeni, n-am mai deschis calculatorul, am

1. La Wassenaar, în Olanda, The Netherland Institute for Advanced Study.

umblat așa, aiurea, vreo două săptămâni. Când ți-am scris, începusem să-mi revin, iar acum e mai bine. Lucrez intens la un studiu pentru *Behavioral and Brain Sciences*, citesc 12 ore pe zi, marțea și miercuria joc tenis, mă plimb mult pe malul mării și cu bicicleta. E bine. Oamenii sunt tare faini (suntem vreo 15 străini plus câțiva olandezi), iar staful își dă toată silința să ne asigure, vorba Marelui Împușcat, „cele mai bune condiții de muncă și viață”. Am o casă superbă, niciodată nu voi mai sta în așa ceva, aproape de un canal, cu o mică grădină. Stau pe terasă și mă uit la cer... Mă opresc aici. Poate scriem cartea anul acesta. Sau măcar o începem. Te îmbrățișez cu drag,

Mircea

On 25 Oct. 99 at 12:05, *Mircea Miclea* wrote :

Azi m-am plimbat cu bicicleta printre dunele de la malul mării. Am găsit un trandafir mov, mare, superb. Ți-l trimit. M

On 26 Oct. 99 at 14:32, *Mircea Miclea* wrote :

Mircea : Istoria

Oare de ce să scriem despre noi, Mihaela? Îți zic eu că nu merită. Omul e o suflare de vânt pe potecă. Azi este, mâine nu mai este, așa că eu cred că nu merită să-mi acord mare importanță. Mai bine scriem despre istoria pe care o trăim sau despre orașele noastre. Căci noi știm că iubirile sau dramele noastre nu sunt ale noastre, ci ale orașului. El ne alege pe noi. El vrea să cunoască. Și, ca să cunoască, mă alege pe mine să-i trăiesc o disperare, te alege pe tine să-i trăiești o iubire, îl alege pe Grigore să-i trăiască fricile, pe Maria – să-i trăiască un vis, pe Vasile – să-i trăiască un moment de lașitate, pe Ion – să-i trăiască o sclipire de ură și așa

mai departe... Și, din tot ce ni se întâmplă nouă, el învață, învață și devine tot mai înțelept și mai tandru.

Simt asta mai ales duminica după-masă, când mă plimb prin Cluj și orașul e aproape pustiu și străzile sunt mângâiate de femei singure, de bărbați triști sau de copiii deficienți de auz, de la Școala ajutătoare, lăsați prin oraș. Atunci, în tristețea după-amiezei, ferit de zgomote și aglomerații, de mersul grăbit al oamenilor, orașul își lasă sufletul să umble pe străzi : Cluj, Clausenburg, Kolosvár, Napoca, Clusium, un suflet care respiră în mai multe culturi și vorbește în mai multe limbi... ca tot Ardealul.

Știi, Mihaela, am două mari regrete istorice. Întâi, îmi pare rău că romanii s-au retras prea devreme din Dacia. Uite, au stat mai puțin de 200 de ani și ne-au creștinat, ne-au făcut orașe, ne-au dat o limbă, au creat un popor. Dacă mai stăteau încă vreo câteva zeci de ani, poate organizau administrația unui stat, făceau legi scrise, ne vârau în Evul Mediu timpuriu, altă lume. Așa, am rămas în afara istoriei, mai bine de o mie de ani, să frecăm menta.

Apoi îmi pare rău că Imperiul Austro-ungar s-a prăbușit prea devreme. În Ardeal deja se crease „omul nou”, mittel-europeanul, omul ăla care se simțea confortabil și cu Clujul, și cu Clausenburgul, și cu Kolosvárul, și cu Clusiumul, și cu toate. Străbunicul meu, român get-beget a luptat în primul război mondial alături de austrieci, în Italia. A murit pe front, dar nici bunicii, nici mama mea nu aveau nici o ură pe Kaiser. Zece-douăzeci de ani dacă ar mai fi dăinuit imperiul ăsta, acum eram și noi în Europa și nu ne mai ploconeam pe rând, la tot soiul de comisari.

Acum noi știm că, în logică, regretele astea se numesc contrafactuali și nu-s corecte, da' lasă-mă să-mi

închipui și alte lumi posibile, mai bune decât asta în care trăim. Că delirul bate logica, iar fantasma ne motivează mult mai mult decât un raționament.

Trag linie și socotesc: chiar nu merită să scriu despre mine, efemerul, decât texte efemere. Fără efuziuni, fără hamletizări, că aia e masturbare intelectuală, genul de text care-l face să juisseze pe cel care-l scrie (plus câțiva voyeurști), dar nu rodește. Așa văd eu toată povestea asta: „Atențiuneee! Atențiuneee! Sfârșit de mileniu în Europa, uultimul deceniuu!! Mihaela și Mircea – stuuuudiu de caz: Ce fac oamenii cu ce a făcut istoria din ei!

Mihaela: Istoria

Mircea, nu voi scrie despre istorie, în primul rând fiindcă eu împărtășesc ideea că a noastră continuă să fie, istoriografic, una patriarhal-conflictuală și eu nici măcar nu pot jubila în baie, frecându-mi barba cu after-shave ca să-mi gâdil egoul chior de proiecte, dar doldora de trecut. Mița Caftangista, Veta cea Bravă, Maricica cea Cumplită au lipsit din peisaj. Ca matură nu am mai trăit în Ardeal, deci aceste diferențe, uneori aceste farse (vezi clădiri austro-ungare botezate neoaș) nu le-am trăit în deplină conștiință de sine. În școala generală și în liceu am prins entuziasmul abandonării lui Roller și dominantă Daicoviciu. Mi-am petrecut mult timp la cetățile dacice de la Costești și la Sarmizegetusa romana, fericită că fugim de încărcătura slavă a trecutului mioritic. Hunedoara nu e Clujul. Acolo, trecutul încărcat nu e cel „iluminist”, ci mai ales cel daco-roman, dar și medieval. Am trăit în castelul lui Matiaș Corvin verile, când o făceam pe ghizii puiandri ai clasei muncitoare în curs de culturalizare. Este o vreme pe care tu nu ai prins-o. Eu eram puberă și apoi adolescentă, tu, copil, apoi copilandru. Cred că nu trebuie să ne lăsăm atât de

conduși de deconstructivism, încât să nu recunoaștem, de pildă, că într-o anumită etapă căutarea în trecut a avut un rol pozitiv-identitar.

Era perioada '66-'71 când, cu excepția decretului antiavort, Ceaușescu nu și-o dăduse în petic, și România părea cea mai deschis-occidentală țară din lagărul (bun cuvânt!!) socialist. Părinții generației mele jubilau, mai rău, progresau profesional, material. Exista și o viață comunitară. Șantierelor aveau un sfârșit. Litoralul și Poiana Brașov erau făcute ca în Vest. Abia acum, în 1999, arată penibil de postsocialist.

Făceam parte din familia care nu pierduseră pe nimeni din cauza comunismului și nici mare lucru, mai mult, ignoram complet existența „pierderilor colaterale” cum cinic sunt numiți acum oamenii inocenți, terminați pentru diferite cauze, adică uciși sau închiși în pușcării. Nu știam nimic despre asta, cu excepția vagă legată de „frații” bunicii mele din Oastea Domnului. Nu știam că avem de ce să fim fundamental supărați.

Pentru noi, porcăria a început după '71, când bestia din Împușcatul a prins o bucată zdravănă de paranoia. Atunci, istoria a devenit esențial ancilară și teleologică. Toată trebuia să curgă într-o finalitate care era tiranul¹ devenit extract total de ființă națională. Vezi, poate de aceea este bine că noi doi avem vârste diferite și percepții diferite ca „martori”. Problema mea este să reconstruim, cât putem, exact anii de care nu se ocupă acum mai nimeni, de parcă împușcarea lui Ceaușescu a înmormântat toată perioada 1965-1989².

1. Termenul „tiran” are conotații mereu negative, dar sună a cineva spăimos și impunător. Nu este tocmai inspirat pentru caricatura nefericită și bălbăită de Ceaușescu.
2. Între timp au început să apară mărturiile acelor ani. Am în față, de exemplu, volumul *Anii '80 și bucureștenii*, editat de Muzeul Țăranului Român și publicat la Editura Paideia în

Centrul de obsesie s-a mutat în tranziție tot pe „obsedantul deceniu”¹. Ca și când pușcăria generalizată a anilor '80 nu a existat. Ea este însă vie încă în mulți dintre noi. Poate de aceea ne comportăm ca niște deținuți stătuți care au scăpat de după gratii și își exercită libertatea violând, scuipând, producând deșeuri și exhibându-și resentimentele. Ca psiholog, ai putea să fii ceva mai simpatetic. Vocile publice și mai ales parlamentarii sunt oameni cu un dram de viitor, o plăcintă de prezent și un ocean de trecut. Adesea culpabil. Cu ce proiecte să empatizeze? Ei doar se chinuie să își legitimeze diferitele feluri de Trecutori, să își recapete statusul pierdut, ba în interbelic, ba în anii '60-'70. Cei din urmă își astupă vinile în numele „eficienței” lor ticăloșite. Din păcate, uneori viața noastră publică seamănă cu un fel de masturbare exhibiționistă generalizată. Așa însă nu gestăm nici un viitor. Ne ușurăm în prezent și atât².

...Istoria.

Vezi, eu trăiesc în sud de 25 de ani. Știi că în tot acest timp m-am simțit acasă doar în luna aceea din Piața Universității în 1990? Acum mă uit în spate cu autoironie că îmi amintesc cum ne comanda fascistoidul de Munteanu, care se comporta mesianic, să îngenunchem, și eu o făceam, exact ca și ceilalți.

Inserție, 2004

Deși mi-am propus, nu am mai reușit să scriu despre Piața Universității. Poate fiindcă o asimilez unei iubiri

2003. În 2004 a apărut un volum dedicat *Vieții cotidiene în comunism*, coordonat de Adrian Nicolau, la Editura Polirom, Iași.

1. Termen folosit cu referire la perioada proletcultistă, cea a instaurării dictaturii proletariatului (anii '47-'64).
2. Ce de metafore din imaginarul sexual masculin folosesc!

înșelate. Da, a fost o stare de îndrăgostire de un chip comunitar al libertății. Dar, ca în orice stare de îndrăgostire, ești cam orb la ceilalți care nu o împărtășesc, nu o înțeleg sau nu o admit.

Mircea, eu sunt o parte a istoriei, a totalitarismului și a tranziției. Nu pot să mă prefac doar martoră, așa cum fac acum, când îmi finalizez volumul *Societatea retro*. Nu pot să fiu doar cercetătoare obiectivă. Memoria îmi e plină și de viața mea între toate acestea. Dacă nu mă înțeleg pe mine ca parte a procesului, o să înțeleg, vorba lui Moromete, ce-ngroapă pisica.

Uite, acum când vorbește o caricatură parlamentară ca senatorul Dumitrașcu, mi-e rușine de mine, ca și când eu aș face un gest exhibiționist în public. Să nu mă întreb de ce mă transsubstanțiez cu o persoană de această speță, de ce îl simt pe unul ca ăsta ca pe o metamorfoză a mea. Habar nu am de ce, dar se întâmplă. Doar cu creaturile rele și cinice, cu Iudele tuturor vremurilor mi-e greu să mă identific. Cu restul, nu.

Te invit să te gândești și pe tine ca pe un caz paradigmatic. Cum a ajuns nepotul și fiul Mircea a lui Miclea, Mircea Miclea, acest fabulos *globe-trotter*, specialist foarte contemporan, din puiul de țăran care, iată, îi culege un trandafir mov în Olanda prietenei sale din Balcani când ea e tristă, și i-l trimite prin e-mail. Mircea, noi vrem și putem să fim derbedei în scriitura asta. Dar suntem și profesori. Și dorința noastră este să îi încurajăm pe alți pui de ceva să nu se creadă *loseri*¹ a priori, așa cum și noi am fi fost tentați cândva. Nu uita de vremea când pretindeai că ești magaziner ca să-ți crești *standingul* în comunitatea de navetiști spre Turda. Noi începem deja să mirosim a trecut. Până și tu, om tânăr, bărbat întreg și intelectual întreg, tocmai fiindcă refuzi

-
1. Învinși, ratați.

cunoașterea întreagă și pretinzi că te pricepi doar la câte ceva. Și mirosim a trecut fiindcă fiecare este deja o istorie. Ceea ce consimțim să pretindem împreună este o anumită competență în faptul de a fi oameni, bărbat și femeie, care nu trăiesc la fără frecvență.

Noa, Mircea, te pup. A venit vremea IH-ului (*institutional harassment*¹-ului). Când ți-e bine, ia o gură de aer, una de tenis, una de laborator artificial de viață și una de bunăstare și pentru mine.

m

octombrie 1999

1. Hărțuire instituțională.

PARTEA I

Satul și creșterile

Mihaela: Puii altor specii

Amândoi ne-am uitat la sat pe diverse fețe. Eu nu știu exact cât a fost experiența ta continuă acolo. În ceea ce mă privește, am locuit permanent în Sâncraii până la 6 ani. Vezi, asta-i prost, avem amândoi experiențe de țărani din Transilvania. Satul acela balcanic pur-sânge nu-l găsim în noi înșine.

Apoi am fost țărancă de duminică și de vacanțe. Acum sunt țărancă vara, dacă nu mă fură peisajul congreselor internaționale care, ale naibii, mai toate se țin în august. Pe scurt, am să mă numesc țărancă de duminică. Cele mai vechi amintiri ale mele sunt diferite de ale tale. Nu e neimportant că ai 8 ani mai puțin. Uite, eu m-am născut când satul nu avea colhoz, și bunicul, un pilangiu simpatic și nerealist, cumpăra ca prostul pământ în timp ce mama, învățătoare în alt sat, lămură oamenii să se „întovărășescă”.

Aveam tot soiul de locuri: holda de peste vale, dumbrava de la Căcăcioasele, livada de sub cer, pășunea de la cruce. Pădurea era obștească. Mă uit acum la personajul de un jalnic pitoresc, senatorul Lupu. Țărani actuali taie tot ce mișcă, îi doare-n cot dacă o să cadă malul peste ei. *Restituție*

forestier o să lase Transul fără silvă. Da' cui îi pasă? Uneia ca mine, care își amintește cum se refugia în pădure la ciuperci și mure?

Eram tare mândră vara. Până la 14 ani am mers cu vacile și seara aduceam acasă cina: ciupercile, laptele, fructele de pădure. Curat ecologist, da' habar n-aveam eu atunci de cuvântul ăsta. Știi când am încetat să mă mai fâțâi de una singură ca proasta-n codru? Când am dat din greșeală peste doi inși care făceau amor de viteză lângă un murar. Hotărât lucru, cred că din cauza aia nici acum nu mă pot uita la filme porno. Am avut un șoc de zile mari. Mă rog, bănuiam eu despre ce e vorba și mai vorbeam și cu alți copii, dar șocul a fost și locul. Pe urmă, în buna tradiție țărănească, nu era nimic tandru sau erotic în toată treaba, ci ceea ce Aurora L. numește „stilul drujbă”. Un ins se chinuia de mama focului să scape de oarece tensiune, iar femeia de dedesubt (că așa cere tradiția sănătoasă) părea supusă la caznă.

Insertie up datată

Am fost în piață la mine, la Mandravela, în Piața Sudului. Mi-am amintit că în weekend am obligații gospodărești. Norocul meu e că mi-am scos fierea. De obicei, după o expediție ca asta făceam crize. Mi se urca greața până la firele de păr. De-a lungul pieței se înșiră un vast șanț plin cu noroi. Pe laturi, o mulțime de băbuțe pipernicite și gârbovite (osteoporoza care mănâncă din femeia românească, fără ca ea să știe ce i se întâmplă) vând țelină, morcovi și păstârnac. Tarabele, câte-or fi, sunt clisoase și ele. Big-ul s-a umplut de 100 de magazine în care vânzătorii păzesc câte ceva de cumpărători. La trei buticuri, istoria conținutului se repetă: papuci, cămăși, cosmetice. Mă întorc acasă într-o binecuvântată stare de sațietate. Lasă-mă să-mi

pun o întrebare. Dacă la comerț și la primării erau femei cu experiență de shopping, tot așa părăginite arătau toate? La fel de jgoase?

Mă întorc în sat.

E drept, acolo nu e jeg. Bălegarul de pe ulițe este natural.

Îmi amintesc de un franțuz de la Sorbona venit la o școală de vară de filosofie în Bucovina. Ieșeam de la Agapia. Pe șosea, pe linia continuă, o vacă se bălega alene. Șoferul a oprit autocarul și a stins și motorul până ce vaca a isprăvit. Franțuzul m-a întrebat pe un ton nedumerit:

– Mihaela, în ortodoxie vaca e un animal sacru?

I-am îndrugat niște gogoși despre dimensiunea mai ecologistă a ortodoxiei și despre faptul că satul românesc este o eco-comunitate. Trăim, ca să zic așa, într-o democrație a biosferei. Să mă-ngropi, Fănică!

Acum, trebuie să mărturisesc, eu chiar credeam o bucățică. E din cauza percepției din prima copilărie. Amintirile mele cele mai vechi sunt cam astea: mă aflu în pat. E martie. Bunica are încă montat războiul și țese covoare și pânze. Salteaua miroase a fân ușor încins. La capătul patului se află o căciulă din blană merinos, plină cu pui. Câteodată ies pe salteaua mea și mă ciugulesc de degetele de la picioare. Mielul e adus în casă fiindcă mama lui nu are lapte. Suge din biberonul meu. Mie mi se spunea „Puiu' bunii”. Nu prea înțelegeam eu că aparțin unei specii privilegiate, de „stăpâni”. Mă credeam un pui ca toți ceilalți, doar că vorbeam ca specia mea. Acum nu mai mănânc decât pește. Îți spun drept că într-un fel mă simt mai puțin vinovată când privesc ochii unui animal.

M-a convins ecologia, dar numai fiindcă eu trăisem această comuniune cu animalele, cum cred că nenea Singer de la teoriile *hard* despre drepturile animalelor n-a făcut-o niciodată. Dar de, el extinde problema

drepturilor pe criterii raționaliste. O ecologie de supermarket, dotat cu mâncare *organics* și cu tot soiul de proteine vegetale. Pentru alte comunități, cu supermarket de tipul „pătrunjelul din șanț”, nu merge. Oamenii sunt forțat vegetarieni fiindcă e scumpă carnea. Nimic *by choice*, deci nici un merit moral. În privința dreptului liber de circulație a vacii pe șoseaua națională, *deep-ecology*¹ e mută.

După cum se vede, scrisul nostru e tipic pentru înlocuirea bonjurismului cu helloismul. Așa am învățat noi în tranziție, când am sărit de pe scara autobuzului de navetiști pe cea a avionului.

Satul meu, Mircea, nu era încă așa de hibrid proletar ca al tău. Dar era tot Evul Mediu timpuriu. Frumos, nimic de zis. Toate mirosurile lui mi-au rămas în celule. Cel de fân e cel mai vechi și-mi dă o liniște și o pace de necrezut². Cel de balegă e miros de ființă vie, cel de praf e miros de vară, cel de porumb crud e miros de furat, cel de mure a devenit, acum știi de ce, miros de acuplare brută. Nici dulceață de mure nu mai mănânc de atunci.

Dar satul a devenit hibrid proletar. În '62 s-a cooperativizat. Cocseria din Călan a înghițit ce mai era. Suna sirena la 6 și la 2. Bărbații plecau. Muierile rămâneau cu toate pe cap. Copiii au început să migreze spre Călan sau Hunedoara. Apoi, încet, s-a instalat peisajul de *Un veac de singurătate*. Decompozițiunea, cum îi zisa, am trăit-o mai întâi atunci. Călanul creștea blocuri noi și piețe, apa curgea prin șurub. La rudele de la țară mai veneai să iei o găină și smântână și să te uiți de sus, deh, țărani. Astă-vară am fost la Călan într-un bloc. Marquesianism pe dos. Blocurile sunt răpciugoase,

1. Ecologia de profunzime.

2. Știind asta, Ștefan S. mi-a adus un săculeț cu fân, să îl țin în biroul meu de decană, pentru vremuri de bejenie.

scările – știrbite, șurubul cu apă – închis. Cocseria nu mai poluează. Stă. Vara trecută am mai trăit o experiență năucitoare. La Călan-Băi s-a făcut un motel excelent și o discotecă tip Ring în aer liber, pe lângă bazinele romane renovate. Și-a reluat și numele de pe când se scăldau legiunile pe acolo: *Aque*. Cum am spus, whisky, beri nemțești, mâncare pe toate gusturile, stroboscop, muzică de ultimă oră, ce mai, puteai să fii oriunde în lumea asta și să nu te rușinezi acolo. Acum însă intervine specificul național de tranziție. Lângă gardul stabilimentului crește porumb, vacile pasc pe tăpșan, câte o găină mai cârâie la muzică, un cârd de rațe ignoră *private propriety*¹ și își fâțâie fundul pe alea grădinii de vară. Să turbeze ecologiștii de pretutindeni în fața democrației extinse a biosferei! La fel de suprarealistă mi-a părut reclama de la capătul unui sat: „Vizitați Casablanca Băcia” (satul lui Petru Groza). O cârciumioară pe cinste! Elegantă, cochetă. În fața ei, parcate căruțe și tractoare vechi. Lumea bea Stela Artois. De mâncat, mănâncă doar camionagiii de drum lung. Celorlalți le-ar fi rușine. Ce, ei n-au mâncare acasă? Un chelner simpatic foc, cum doar la Quattro Stagioni în București am întâlnit, mi-a răspuns când m-am îndoit că pot mânca la ei:

– Vai, doamnă, dar vă pregătim ce meniu vegetarian vreți. Avem și fructe de mare la congelator. Se poate, cum să ne lăsăm clienții flămânzi?

Casablanca, de! Băcia!?

(...)

E sâmbătă seara deja. Cred că sunt puțin obosită. Practic, ar trebui să scriu o aplicație pentru Viena. Dar am o inerție ciudată. Știu că mi-ar prinde bine să mă rup trei luni de această lume cu tristețea ei amărâtă cu

1. Proprietate privată.

tot. Fiindcă tristețea noastră nu e nici nobilă, nici demnă. Pe vremea Tovarășului mă așezam seara sub plapumă și mă rugam să nu mă mai trezesc în acea lume. Când a murit el, tu aveai 26 de ani, eu 34. Contează. Fiecare zi a contat. Uneori chiar mă întreb de unde am mai avut resurse să învii și să o mai fac și destul de semnificativ pentru o viață de om. Doamne, câtă țuică fiartă mai beam cu toții în iernile acelea! Trăiam seri lungi de anestezie. Dar asta nu mai e în subiectul nostru particular. E altul. Îmi dau seama că am fugit de amintirea tinereții mele cu aceeași forță ca fuga de depresie. Dar cu alte efecte. Nu știi de ce, dar pe bune, în capul meu era că am o misie existențială, că trebuie să ajut la facerea lumii celei noi. Cred însă că am folosit prea mult forcepsul și am cam zdrelit copilul. Noi ne-am mai revenit, da' tot extra-terestri suntem. Îmi amintesc de Mircea Dumitru, întors după cinci ani de doctorat american:

– Vai, Mihaela, da' în România e un ageism¹ groaznic!

Deh, ce să-i faci?! Când tragi capacul de pe unicul *ism*, izbucnesc toate *ismele* înăbușite. Și mi-e jenă de naivitatea noastră. Știi cât de drag mi-ai fost când a venit faxul de la Președinție că aderăm la bombardeaua din Kosovo, și tu le-ai zis în față:

– Nu mă forțați, că mă apuc de contrabandă cu benzină pe Clisura Dunării!

Uneori aveam reprezentarea ta cu un cuțit între dinți și o năframă pe ochi. Și mă fascina să-i văd livizi pe ceilalți, livizi de jenă că un intrus e în lumea lor.

(...)

Bună dimineața!

Știi că m-am trezit cu gândul foarte precis că am treabă să continuu povestea? Trebuie să ne gândim la un titlu foarte oximoronic, ceva care să reflecte și arhaismul autohton, și exhibarea lui e-mailată.

1. Discriminare de vârstă.

Doamne, când mă uit la ce expresii folosim, rămân mută. Barza, brazda și mânzul se combină într-o veselie cu această neolatină academică, engleza *sans frontières*. E un fel personal de a trăi raportul globalizare-localism. Hamburger și mititei. Ștevie la grătar și pizza. Suntem ca-n bancul despre dacia disidenți care îngăimau la Sarmizegetusa: barză, varză, brazdă, viezure, mânz în timp ce comandantul legiunii ținea discursuri despre *Pax romana*, scriere latină, terme, viaducte.

Ne aflăm în situația stranie că trăim în două lumi (fără straturile arheologice la care săpăm acum). Pentru concetățenii noștri ne-dați în workshopuri suntem prea departe în viitor. Pentru colegii noștri occidentali suntem prea departe în trecut. Cred că, spre deosebire de categoria celor ca noi, despre care tu îmi scriai că nici să faci dragoste ca lumea nu pot, că le vine în minte un citat din Derrida, noi mai avem și ce săpa în sinegrafia de țărani. Spre deosebire de colegii occidentali cărora le-a intrat raționalismul contractualist în sânge, noi nu trebuie să scriem o carte întreagă: *Trusting more and contracting less*¹. Dimpotrivă.

Mi-a mai venit o trăsnaie în cap. Să punem și footnotes, și bibliografie. La footnotes să scriem ceva de tipul: „Vezi Valeria lui Bobic la nedeia din Sântuhalm, iunie 1964”, iar la bibliografie, și cărți *hard*, dar și treburi de tipul: „Albumul cutărică, BUG Mafia etc., 1998”. Ar fi o crâncenă ironie la adresa faptului că nici să tușim nu putem fără citate, dar și că noi recunoaștem legitimitatea epistemică a altor surse de cunoaștere decât cea canonică academică. O reabilitare a „trivialului”. Doar la origini *Trivium* însemna Arborele vieții și se află la originea simbolică a altor forme trinitare ale sacrului. Eh, dar asta era pe vremea când sacrul mai

1. Mai multă încredere și mai puține contracte.

era și femeiesc, nu doar așa cum a fost el confiscat cu vremea, doar de către nepurtătorii și nedătătorii de viață (notă cultă: Mary Daly).

Am cam scăpat caii în păpușoi cu satul. Dar eu nu cred că putem să izolăm țărani care suntem de toate celelalte percepții. De exemplu, de percepția ta sosit în satul unde fuserăm după Paște. Prima zi ai cam zăcut. Căscai câte o geană și ne ziceai lui Tiberică și mie : „Măi, am fost cu udatu’ și ne-am cam afumat. Umblam toată gașca prin Cluj și chiuiam în stradă în ploaie. Sunt mort măi, sunt mort! Rupt!“. Dacă trăiai în Occident, beai frumos în beci, în mod organizat, să nu te vadă lumea sobră, academică. După aceea te duceai la *counciller*-ul tău să-i spui la ureche că ai făcut-o lată. La noi *tout est pris à la legere*. Iar noi suntem prea doldora de autenticitate țărănească încât să ne cenzurăm întruna. Cred că tot ceea ce ne animă pe amândoi e mai degrabă să nu-i reprimăm și să nu-i disprețuim pe alții și mai puțin un mod foarte normativist. Instituțiile pe care le ajutam să crească ni-s de ajuns¹.

Mircea: CAP², lumina satelor

Satul meu se numește Săliștea. Înainte de colec-tivizare se numea Cioara, dar au venit activiștii și i-au schimbat numele, să nu compromită colhozul (cum era să sune „CAP Cioara?!“, când CAP-ul era lumina satelor?!). A dat cinci profesori universitari, un aca-demician (pe istoricul David Prodan) și un sfânt (pe

1. Pe vremea aceea eu eram decana Facultății de Științe Politice din SNSPA (Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București) și Mircea era șef de catedră la Facultatea de Psihologie de la Universitatea „Babeș-Bolyai”.
2. Cooperativă Agricolă de Producție.

Sofronie de la Cioara, canonizat de ortodocși, cu cruce pe 21 octombrie). Strămoșii mei erau antropofagi și pe la 4000, înainte de Hristos, s-au apucat să scrie. Știu asta din niște tăblițe cu scriere ideografică găsite la Tartaria (un sătuc ce aparține de comuna noastră, pe malul Mureșului), iar acum sunt la British Museum, spre cercetare. În nopțile târzii de vară petrecute cu prietenii, încep să mă laud cu strămoșii mei care erau mai buni decât ai lor, că ai mei scriau când ceilalți aveau coadă și mâncau alune. Ei nu mă iau în serios, nici eu nu mă iau, dar mai știi... poate ai mei erau verzi și vorbeau intergalactica.

Sat de oameni încăpățânați. Tot voiau „să-și facă o țâr’ de schit”, cum zice înscrisul de la biserica satului, da’ nu-i lăsau austriecii, care voiau să-i vadă uniți (greco-catolici). Schitul a ars de câteva ori, o dată a fost bombardat de trupele generalului Bem. La 1776 s-a ridicat Sofronie și a făcut răzmeriță mare, și pentru câteva zile a făcut legea la Bălgrad (adică la Alba Iulia). Popa cu cruce și topor. Blaga îi dedică aproape un întreg capitol în cartea lui despre gândirea social-poli-tică în secolul al XVIII-lea (o să pun o notă cultă)¹. Aici, oamenii trăiesc istoria ca și cum ar respira. Și acuma popa din sat citește duminica la slujbă întâi din Biblie și-apoi din cărțile lui Prodan, despre iobăgia în Transilvania și despre *Supplex Libellus*²... La nunți, noaptea, înainte de 12, când sunt serviți tăiței, ceterășii cântă imnul lui Iancu, și bărbații, oricât de beți ar fi, își scot clopul sau basca de pe cap.

1. Asta-i nota cultă: Lucian Blaga, *Gândirea românească în Transilvania secolului XVIII*, București, 1995.
2. D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Editura Enciclopedică, București, 1998.
D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania*, 2 vol., Editura Științifică, București, 1986.

În fața casei avem o cruce mare, de piatră, aproape că ajunge la acoperiș. A fost ridicată de bunicul meu și frații săi și mama sa „întru amintirea iubitului soț și tată Ioan Ghiura, mort pe câmpul de luptă al Italiei, în 1916”, ca soldat imperial. Oare încotro o fi alunecat gândul său, uitându-se la cer cu ochi tulburi, înainte de a muri?

După moartea lui, bunicu' a trebuit să se retragă de la Școala Normală de la Orăștie, din lipsă de bani. Și așa am mai rămas, o generație, țărani. Pe unu' dintre frații lui bunicu' mi-l amintesc bine. Făcuse pușcărie cu deținuții politici, după '48, ieșise școlit, citea *Scânteia*, duminica în drum, pe vremea când alții o foloseau să-și împacheteze slănina. „Tu nu pricepi nimic, bă, din ce scriu ăștia, râdea el de câte unu'. Ce știe mocanu' ce-i șofranu'? L-am întrebat și eu ce-i ăla șofran și mi-a zis că o să rămân mocan dacă nu aflu singur. Într-un târziu am aflat, iar prima dată când am ieșit în Occident, era în 1990, m-am dus la un supermarket să-l privesc îndelung. Nu mai eram mocan! Ca să vezi... *et in Arcadia...*!

Bunicu' a fost multă vreme primar, tocmai când începuse cu colectivizarea. Nu voia să se întovărășească în ruptul capului, iar oamenii spuneau că ei fac ce face primarul. Primarul, cum venea seara, cum își pregătea traista și se ducea și dormea în pădure, ca să nu-l ia jandarmii. Jandarmii veneau, o lua pe bunica și o duceau la post. Ea nu spunea nimic, de frica lor sau de frica lui bunicu-meu, cine știe. Odată l-au arestat. Jandarmul avea ordin să meargă cu pușca în spatele lui, da' la un moment dat, văzând că se uita lumea la el cu ură, s-a rugat de bunicu' să se oprească și să meargă alături. N-a vrut. „Du-mă ca pe un bandit, dacă tot ziceți că sunt bandit!” S-a înscris la colectiv când a simțit că nu mai are rost să se încapățâneze, cu o seară înainte de inaugurarea CAP, pe 9 mai 1962. După ce

s-a făcut colectiv la Cioara, toate celelalte sate din preajmă au cedat. „A căzut Berlinu'”, ziceau ei. Toate astea le știu nu de la el, ci de la oamenii mai bătrâni, pe care îi întâlneam când mă duceam la moară, la Balomir. „A' cui ești mă copile?” „A' lu' Ghiura Niculaie.” „Aspru om ăla”, și începeau să povestească...

Tata a fost om sărac; când s-a căsătorit, și-a adus toate lucrurile într-o noapte, în spate, peste câmp, să nu-l vadă oamenii și să se rușineze. S-a angajat la fabrică la Cugir, să facă un ban. Cei care lucrau acolo erau încă puțini și rușinați că pleacă la oraș. La început, lumea-i numea în batjocură „ciocănari” și „barabe”; ceilalți se uitau de sus la ei, „Ni, mă, vin ciocănarilor! Da' di ce sunteți așe slabi? Ce mâncați, mă? Ziarul *Scânteia*?” strigau după ei când se întorceau de la serviciu oboșiți. Era prin '65-'70. Apoi satul i-a numit „fabricanți”, că mergeau la fabrica aia care făcea mașini de cusut, dar dacă nu erai atent, când le montai ieșea o mitralieră. Erau mai mulți, câștigau mai bine, aveau autobuz, nu mai mergeau pe jos. Duminica beau bere și mâncau mititei, nu ca ăștia de la coada vacii. Prin '80 au urcat în grad, erau „muncitori”, aproape fiecare familie avea unul sau doi muncitori. Acum ei se uitau de sus la ăștia proști care rămăseseră la coada vacii și câștigau 2 lei pentru ziua de muncă la CAP. Satul s-a golit dintr-o dată și-a rămas pustiu. Pe câmp mai erau bunicii și nepoții veniți în vacanță. ăștia toți voiau să se facă ingineri. La crășma din sat se cântau alte cântece: „Fata mării ce-ai vrea tu? / Inger să-ți dea mămica? / – Da, da, mămico, da? / Ingeru-i pentru mine/ c-are bani și f... bine/ Da, da, mămico, da”. Atunci s-au format cohortele acestea de ingineri care acum lucrează în sublima noastră industrie națională. Mulți n-aveau nici o atracție pentru Politehnică, dar se intra ușor și aveau repartiție la oraș. La spartul chefurilor studențești, prin

Cluj se striga : „Dormi copile, dormi în pace/ Țara inginer te face”. Ei sunt cei care acum ocupă pozițiile-cheie din industrie. Cei mai mulți n-au citit în viața lor o carte de management, de marketing, nu știu limbi străine, nu citesc literatura de specialitate. Și, cu această forță de muncă, altfel cea mai calificată din industrie, vrem să concurăm pe piața europeană!? Vorba Cărții, mai degrabă intră cămila prin urechile acului decât bogatul în împărăția cerurilor...

În afară de sărăcie, oare ce s-a petrecut într-o creștere organică, firească, în această țară? Perioade lungi de hibernare istorică, de înțepenie pe loc, erau urmate de scurte perioade de alergare bezmetică, dezordonată, să-i prindem pe ceilalți din urmă. Numai că ei își vedeau de drumul lor, nestingheriți, fără să se uite înapoi. „Europa e cu ochii pe noi” numai în piesele lui Caragiale, monșer. Fii atentă la alergarea bezmetică din ultimii 50 de ani: cooperativizare forțată, urmată de industrializare forțată. Punct. 1989. Punct. Apoi, decooperativizare forțată (spune-mi tu câți țărani autentici și-au cerut înapoi, pe bucățele, părțicicile de pământ arabil și de pădurici?) și dezindustrializare forțată. Măi tată, măi, cum nu pot eu să-nțeleg sensul istoriei?! Parcă istoria asta este ca *Țiganiada* lui Budai-Deleanu: „poemation eroi-tragi-comico-satiric”. Hait, c-am alunecat în cultura scrisă. Înapoi la cultura cucuruzului.

Iar eu ce făceam, fratele meu, în vremea aia, în satul ăla?

Mircea : Cireșul

În vremea asta ce făceam eu? Creșteam, creșteam cu o inconștiență pe care n-am mai avut-o niciodată de atunci. Primele mele amintiri se leagă de bunica. Într-una,

cred că aveam vreo 3 ani, eram cu ea într-un lan de tutun înflorit și era cald și, ca să mă țină aproape să nu mă pierd, îmi spunea o poveste, despre care nu-mi aduc aminte nimic, doar că, atunci când se oprea, îi strigam mereu: „Și, bunică? Și?”. Iar ea o lua de la capăt. Într-alta îmi amintesc cum mă ridica în brațe, deasupra capului ei, și-mi spunea „atât de mare o să te faci”. Multă vreme după aceea, când crescusem și eram înalt, așa cum mă știi, își aducea și ea aminte și mă privea duios. Și mai am o amintire : cum alergam după roiuri de fluturi albaștri, într-o dimineață de primăvară cu soare înalt de duminică.

Nu-mi aduc aminte de nici un act de tandrețe. La sat exprimarea tandreței față de celălalt e un articol de lux, orășenesc, aproape rușinos. Celălalt trebuie să știe că ții la el, nu trebuie să-i spui. Pe mine bunicu' nu m-a mângâiat niciodată așa de duios cum își mângâia vaca bolnavă sau boul bolnav, dar nu m-am îndoit o clipă de dragostea lui copleșitoare. Cred că cinematografia și romanele ne-au făcut să fim așa de baroci, aproape gongoriști, în exprimarea iubirii. (Nu spunea Stendhal că, la Paris, „iubirea e fiica romanelor”?!). Gesturile exterioare nu adaugă nimic la trăirea interioară : doar îl fac pe celălalt să te înțeleagă mai bine, să fie mai sigur de sentimentele tale. Dacă are nevoie...

Cea mai tandră relație a copilăriei am avut-o cu cireșul nostru din grădină. Aveam un cireș mare, cu rod bogat, la marginea viei. Parcă era din *Abecedar*. Nu-l puteam cuprinde cu brațele amândouă și mă lipeam cu obrazul de el, și-l mângâiam cu amândouă mâinile pe coajă, până mă simțeam înfiorat. Când știam că voi lua bătaie – și asta se întâmpla atât de des – (maică-mea mă bătea mereu, din te miri ce : după standardele astea occidentale sunt un copil abuzat, fugeam repede prin curte, direct în grădină, îl cuprindeam cu

brațele și-i șopteam „Acuma iar o să mă bată”. Mă duceam mult mai liniștit în casă și plângeam cu sughițuri. După ce mă linișteam, veneam la el și-i spuneam: „Iar m-au bătut. Ți-am zis eu”. Noaptea dormeam liniștit și mă visam cireș, la marginea viei.

Într-o seară, tata s-a urcat în el, a alunecat și s-a lovit tare la picior. M-am speriat cumplit; aveam vreo șase ani și era pentru prima dată când îl vedeam pe tata slab, urlând de durere. Am luat o bătă și l-am bătut, cu mintea întunecată de mânie. Tata s-a vindecat repede, și eu iar am început să-i povestesc și să-mi lipesc obrazii de el. A mai trecut o vreme, au venit câteva ierni peste el, câteva primăveri peste mine, și într-o noapte de nceput de vară, când cireșele erau aproape coapte, a fost trăsnet, în plină furtună. Mi-aduc și acum aminte dimineața aceea rece și sticloasă când umblam desculț și tremurând în jurul lui, neștiind ce să fac și cum să-l mângâi, și pe bunicu' cu securea în mână. „Îl tăiem de tot”, și securea suieră scurt în vânt. Nu mai era nimic de făcut. Am plâns în hohote.

Mi-aduc aminte de el în fiecare vară, când apar primele cireșe prin piețe. Știi, eu nu cred deloc în viața de dincolo, dar dac-ar fi, aș vrea să fiu cireș, să-și frece un copil bărbia de mine și, din când în când, să-mi povestească.

Apoi îmi amintesc de prima zi de școală. Tata era emoționat, nervos, se tăiase cu lama, de dimineață, în timp ce se bărbiera. A venit cu mine în clasă, m-a așezat în prima bancă și mi-a spus: „Copile, aici stai! Dacă nu ești cuminte, ajungi în ultima bancă, în banca măgarilor”. Tata a plecat, a venit învățătorul, om cărunt, blând, în pragul pensionării. S-a uitat la mine, eram mai înalt decât ceilalți, m-a ridicat în picioare și m-a mutat direct în ultima bancă, banca măgarilor. Mi-a fost atât de rușine (parcă destinul meu de măgar al clasei era

deja pecetluit definitiv), încât nu i-am spus lui taică-meu nimic până la sfârșitul anului, când am luat premiul întâi.

Am luat mereu premiul întâi, dar n-am nici o amintire plăcută legată de asta. Dimpotrivă. Parcă era un făcut, de fiecare dată maică-mea se enerva, ba că nu găsea trandafiri pentru cununiță, ba că nu-mi mai erau buni pantofii de duminică pe care mi-i luase cu un an înainte, ba că nu mă spălasem ca lumea, și mă certa amarnic. Mi-era rușine și să port cununița pe scena de la Căminul Cultural; cred că eram caraghios și urât și copiii râdeau de mine. Nu-mi amintesc ca vreunul din familie să fi venit să mă vadă la premiere, decât din întâmplare. Școala și premiile erau problema mea, ei aveau alte probleme, la fel de importante: să meargă la fabrică, să sape cucuruzu'. Fiecare cu ale lui. Cred că de atunci am învățat să-mi trăiesc succesele modest, aproape rușinat, speriat să nu fiu cumva caraghios. Nu simt nici o diferență între munca mea de la universitate sau de aici și munca unui gunoier din Cluj, dacă el își face treaba bine, cum mi-o fac și eu. Nu există munci superioare și munci inferioare; există numai munci prost făcute și munci bine făcute. M-apuc-așa, câteodată, o mânie proletară pe toți intelectualii de mucava care privesc de sus la oameni și cred că zgârieturile lor pe hârtie, bune să facă să freamăte vreo cucoană frigidă sau vreun tânăr imberb, sunt opere hieratice, eterate, pentru care națiunea trebuie să le poarte recunoștință veșnică. Țara asta e atât de săracă și năpăstuită nu numai pentru că a avut politicieni crețini și muncitori leneși, ci mai ales pentru că a avut intelectuali impotenți. Câți sunt raționaliști? Câți au creat sisteme? Câți au curajul unor utopii sau determinarea de a schimba instituțiile? E ușor să te ascunzi după un eseu. E mult mai greu să faci un studiu sistematic, să oferi alternative fiabile de schimbare, să nu construiești numai teorii, ci și instituții...

Mihaela: Mărul și caisul

Probabil cultura noastră are ceva animist în ea. Și nu-i de aruncat faptul că ortodoxia e mai puțin somatofobă și nu e raționalistă. Îndumnezeirea omului prin Hristos înseamnă și îndumnezeirea naturii. Sunt sigură că, pe când tu îți lipeai obrazul de cireș și pe când îmi sărutam eu mărul, habar nu aveam nici unul de mistica ortodoxă teoretizată de o figură splendidă cum e, de pildă, Lossky, dar percepeam „sacralitatea” vitei, a grâului, a prunilor. De aici și poanta aia simpatică: să ne ia ungerii Ardealul, dar să ne lase prunele!

Tratamentul „tandru” era rezervat de bunicul animalelor, dar în cazul străbunicii domnea, cum îți spuneam, democrația biosferei: „Hai la buna să vă hrănească!” sau să vă ducă la culcare era o expresie pe care buna Măriții o folosea la adresa puilor și a mea. Eu făceam mofturi și eram monoalimentară. Acceptam să mănânc salam și liptăriță (magiun cu smântână). Ca să mă facă să mă hrănesc, buna chema alți doi copii concurenți la masă pe Relu (nu știu ce face el acum) și pe Ionică (știu ce face el acum: a urmat destinul tipic de tranziție, după ani de șomaj tehnic la cocseria din Călan, el și soția lui s-au apucat de băut). Fetele lor sunt anemice. Cea mare a intrat la Drept la Alba Iulia, dar n-a plecat acolo fiindcă nu avea nici bani de tren. Săptămâna trecută au mai găsit oamenii niscai țuică în beci. Au băut-o ca înainte de apocalipsă. El a sărit cu pumnii, ea cu cuțitul. El e în spital, înjunghiat în burtă. Poveste banală de tranziție către niciunde (citește: pușcărie, spital, mormânt) pentru cei mai mulți din categoria asta. În acest caz însă a intervenit providențial sora lui I., o învingătoare a tranziției, și le-a așezat măcar fata pe o cale.

Cred că obsesia mea cu egalitatea de șanse vine mult și din aceea că, față de mine, cei mai mulți prieteni

din copilărie sunt de fapt *loseri* ai tranziției. Sunt supuși unui genocid lent: legea selecției pentru integrare în capitalism după ce ai fost liniștit și netulburat „clasă conducătoare” în comunism. Mă simt stingherită și vinovată când dau ochii cu ei. E o atitudine maternalistă. Poate. Aici mai lipsește un tovarăș pozitiv de la libertarieni care s-o zică pe aia cu „cum îți așterni, așa dormi”. Vezi ce ciudat... caut trecutul și el se încurcă al naibii printre coarnele prezentului.

Mă întorc la copacii noștri. Eu nu am numai măr, am și cais!

Mărul. Îmi amintesc difuz. Primăvara exista un ceremonial segregat pentru fete și băieți între 6 și 10 ani. Băieții de vârstă foarte apropiată se legau ca pentru un an să fie veri, iar fetele, „soațe”. Ceremonialul pentru fete era în jurul unui măr pe care un adult creșta o cruce. Noi făceam roată în jurul lui cântând: „Soț cu tine, soț cu mine, soț cu bunul Dumnezeu”. Fiecare săruta pe rând crucea, ca să întărească legământul. Uite, acum mă gândesc că, în acea comunitate, femeile deveneau simbolic soațele altor femei. Ele se legau să fie solidare, să se sprijine, să nu-și trădeze micile secrete. Curios este că pentru mine povestea cu fetele se limita la ceremonial. În restul anului îmi petreceam vremea între băieți. Mă băteam cu ei, ne mai spărgeam capetele, mergeam cu oile împreună primăvara. Am aflat că nu am aceleași drepturi cu ei când aveam 5 ani. Am urcat toată gașca să tragem clopotul în timpul slujbei, la ora convenită. M-am prins și eu de sfoară, ca tot copilul. La sfârșit, Popa Timișan a făcut o slujbă de despurcare a clopotniței și mi-a rușinat bunicii că nu mă cresc cum trebuie. Fată la locul ei. Toată viața m-a urmărit acest „ne-la-locul-meu”.

Mărul. Am crescut o dată cu crucea crestată de bunica. Fetițele s-au împrăștiat în lumea altor relații și au început să graviteze, potrivit tradiției, în jurul băieților.

Eu, retardată, am rămas cu mărul. Îl luam în brațe, îl sărutam pe creștătura în formă de cruce. Îl udam cu câte o lacrimă de fetiță-fată și cu tristețea percepției acestei metamorfoze. Mi-era frică de creștere. În mintea mea însemna ieșirea din lumea populată cu ființe vii de toate felurile pentru traiul la bloc unde nu creștea nimic. Urma să cresc la părinți, o dată cu alți copii, dar nu cu alți pui. Și urma, așa aflasem, să mă feresc de băieți, să mă tem să rămân singură cu ei. Asta îi spuneam mărilor. Că voi pleca printre străini, la oraș. Că urmează să mă fac domnișoară.

Aseară am regretat că n-am mărul să mă plâng. A trebuit să mă îmbrac elegant. Să mă deghizez în doamnă. Firește că lumea din jur e mulțumită și admirativă, dar eu continuu să mă simt în astfel de situații ca la un carnaval pentru care împrumut o costumație, o identitate.

Mărul s-a uscat când eram studentă. Îmi vine să cred că de supărare. Se simțea neîubit, părăsit undeva, pentru alți copaci transformați în cărți.

Caisul. Ultimul copac.

A fost al meu când eram la București în clasa a V-a. Anul meu de glorie totală. Vara m-am operat la ochi și nu mai eram fetița strabică la care se uitau milos oamenii mari și ironic-răutăcios oamenii mici. Mi s-a întâmplat ceva năucitor: trecătorii mă mângâiau pe plețe și îi spuneau mamei: vai, ce fetiță drăguță aveți, doamnă! N-am mai auzit nici în față, nici în spate expresiile standard: sărăcuța, biciclista, chioara, aragaz cu patru ochi. Răsesem colegilor bucureșteni toate premiile posibile, mai puțin cel pentru lucru manual (lucrături pe etamină), la care am fost o incapabilă toată viața. Eram o mică glorie de cartier. Mă selectau la tot felul de concursuri și le câștigam. Mă duceau din clasă în clasă ca pe urs, să mă arate: provinciala cea deșteaptă care vădă clasă la toți, mă mocoșanilor! Cred că de atunci mi

s-a tăiat cheful de statutul de *number one*. Mă călca pe nervi exhibiționismul. Pentru mine însă, adevărata glorie a fost alta. Am scăpat de complexe copilului cu ochii sașii, mi-era drag să mă văd în oglindă și nu mai era nevoie să excelez prin conformism și cuminenție („Ce copil înțelept, doamnă!”). Pe strada Sfinții Constantin și Elena erau șapte băieți. Eu, singura fată. Pohta ce-am pohtit s-a împlinit. Am devenit căpetenie de haiduci. Trăgeam excelent cu arcul și arbaleta. Eram Robin Hooda, Tierry la Fronda de Raionul Grivița și de Chitila. În sfârșit, devenisem ce-mi doream: o fetiță năzdrăvană. Cartierul meu general era în caisul din curte. Acolo dormeam, citeam, făceam schițele noilor bătălii, chemam aghiotanții să cugetăm despre strategii de luptă.

Cea mai mare ofensă pe care am primit-o a fost vizita unei vecine care mi-a oferit o pereche de pantofi cu tocuri metalice și sclipici, de la „vaporeni”. Femeia voia să mă integreze în lumea modei de atunci. Pe cine? Pe mine, haiduca? Rebelă? Să mă urc pe toace în cais, sau ce? Să-mi fâțai fundul prin cartier mișcându-mă ca o chinezoaică al cărei picior e forțat să nu mai crească, să nu o ia dracu’ razna dincolo de bătătură?

Și uite-așa am ajuns eu să am 39 la picior, o talpă lată și țeapănă, bine înfiptă în pământ, și să nu umblu în veci pe toace. Șocul acelei ofense nu mi-a trecut nici odată. De câte ori o femeie a încercat să mă aducă pe „calea cea bună”, în mine s-a trezit haiduca de atunci. Ha, ha, spellingul îmi dă tot timpul semnale că nu există cuvântul haiducă! Vezi tu, iubite al meu prieten, și laptop-ul ăsta îmi spune că nu prea sunt la locul meu...

Mai târziu m-am îndepărtat și de sat, și de relațiile animiste.

Mibaela, inserție din „Între autobiografie și CV”¹

La vremea școlii am părăsit acea lume țărănească în descompunere pentru un oraș, proletar și el. Nici acolo nu am aflat prea devreme în ce societate trăiesc. Mai mult, în primii zece ani de școală am avut clar sentimentul progresului material. Am trecut de la o cameră cu baie comună la un apartament cu două și apoi cu trei camere. Mâncam bine, ne îmbrăcam la mâna întâi (adică nu cu haine transformate). Părinții mei progresau profesional. Sentimentul disoluției, al regresului, îl aveam doar la întoarcerea în satul bunicilor.

Am prins o perioadă de școală pe care aș numi-o de grație. Proletcultismul ieșea pe ușa din dos. Marii clasici ai literaturii române se întorceau în manuale. Se publicau primele romane despre obsedantul deceniu și o mulțime de traduceri din literatura clasică și contemporană universală. N-am făcut nici măcar o oră de istorie pe varianta Roller; dimpotrivă, participam la efervescența săpăturilor arheologice din zona Hunedoarei și la o teribilă foame de restituire. Profesorii mei absolviseră totuși universitatea. Orașele muncitorești erau supuse investițiilor în cultură și *loisir*. Filarmonica din Cluj concerta lunar în orașul nostru înecat în fum, dar atât de mândru de producția de oțel și de poluare, încât broșura de *advertising* a orașului se numea „Sub cerul purpuriu al Hunedoarei”. Exista o revistă literară locală. Mama participa la campanii de alfabetizare a adulților cu plăcerea cu care se ducea la balurile de sâmbătă seara. În sate începuseră să vină caravane cinematografice cu Winnetou și cowboys pe pereți. Doar jurnalele care le precedau mai încercau anemic – preambul jenant la imaginea lui Pierre Brice – să ne aducă la realitatea construcției socialiste. Le înghițeam exact așa

1. Publicat cu tema „Exilul”, în *Secolul XX*, nr. 10-12, 1997.

cum erau: umplutură obligatorie, sare amară înaintea unui dejun copios. Poate o dată cu această schismă jurnal/film am început să separ între ritualuri sociale obligatorii și zonele de libertate de alegere. Jurnalul exprima un imperativ ipotetic: dacă vrei s-o vezi pe Brigitte Bardot, atunci trebuie să înghiți 15 minute despre Bumbesti-Livezeni. Mai târziu, numărul imperativelor ipotetice a crescut: dacă vrei să fii elevă-model, trebuie să devii repede pionieră; dacă vrei să-l citești pe Baudelaire, trebuie să-l înghiți și pe George Lesnea etc.

Singurul imperativ ne-negociabil era cel despre construirea comunismului. De aceea la o alternativă nu m-am gândit decât la modul: dacă nu vrei comunism, atunci pleci într-o țară care ființează potrivit altui imperativ. Comunismul părea să fie un destin fatal. În copilăria mea nici măcar nu părea înspăimântător o dată ce se vedea că îi ridică „pe cei de jos” în procesul de trecere de la fântână la chiuvetă, de la o copilărie cu ocupația de bază pașterea oilor și vitelor la una în care doar vacanțele te mai trimiteau „la coada vacii”. Am prins din plin formarea elitismului de tip comunist: orașenii își luau distanță superioară față de săteni, muncitorii industriali priveau de sus la cei agricoli, dar și la cei cu tocul și cartea, învățătorii și profesorii cu studii adecvate începeau să-i elimine din cursă pe cei improvizați din primele două decenii de comunism.

Ideea de progres al generației viitoare față de cea prezentă și de cele trecute a funcționat în ce mă privește ca un *primum movens*. Bunicii aveau studii elementare, mama – studii medii, iar eu urma să fiu prima femeie cu studii universitare din familie. Aceasta însemna parcurgerea unui traseu școlar în care trebuia construită o autobiografie solidă sau măcar să am una care să nu mă handicapeze social. Aceasta mai presupunea o acceptare timpurie a schismei public-privat ca sciziune

oficial-neoficial, formal-informal. Am intuit această ruptură de-abia la sfârșitul clasei întâi, când am primit ca premiu de la școală *Mitrea Cocor*, iar de la mama, o carte cu adevărat pentru copii: *David Copperfield*. Curând, lista recomandărilor de lectură pentru vacanță devenise una de nuvele obligatorii (de citit *volens nolens*) și de nuvele facultative (lecturi de plăcere).

Cărțile copilăriei se depopulau de Svetlane și Alioși. Cu greu mai puteai găsi în librării câte un Aleksandr Gaidar ca să reîntâlnești copilul sovietic naiv, simpatic și eroic. Nimeni nu ne-a obligat niciodată să ne modelăm după destine pilduitoare-comsomoliste. De fapt, în mod curios, cei din generația mea n-au apucat să îi urască pe ruși, nici măcar să-i cunoască direct. Nu am nici un fel de amintiri personale despre „ohrana stalinistă”, nici despre soldați puși pe găinării și violuri. Am înțeles frica părinților mei, dar n-am împărtășit-o niciodată. Mie nu mi-a vârat nimeni sovietici pe gât și cred că n-am văzut picior de rus decât ca turiști la Marea Neagră. Sunt tot atât de empatică în raport cu experiența mamei sub stalinism pe cât era ea în raport cu a bunicii sub Imperiul Austro-ungar. Înțeleg rațional răul produs de stalinism cam la fel cum înțeleg occidentalii la sfârșitul secolului XX răul produs de comunismul totalitar. Ca pe o poveste a vieții altora.

Intrarea mea în „viața politică” s-a produs în 1964. „Frații” bunicii din Oastea Domnului fuseseră eliberați, ca și ceilalți deținuți politici rămași în viață. Trupele sovietice erau deja departe de noi, iar Dej își luase distanță față de planul lui Hrușciiov despre diviziunea muncii în CAER¹. Pe atunci eu eram o fetiță de 9 ani

1. Consiliul de Ajutor Economic Reciproc, organizație de cooperare economică a țărilor comuniste.

care nu năpârlise puiul de țaran din ea și de abia își însușise româna literară. Ei bine, acea fetiță care eram și-a umflat pieptul de bucurie în burnițoasa zi de februarie în care comandantul de unitate i-a legat la gât cravata de pionier. Și tot acea fetiță, trei ani mai târziu, era la fel de mândră că este printre primii copii care poartă cravata roșie cu tricolor.

Între cele două momente de negrăită plăcere a recunoașterii sociale s-au strecurat schimbări de fond. Murise Dej în martie 1965. N-am știut cum să reacționez. Nu-mi venea deloc să plâng după el cum făcusem la moartea bunicului, cu puțin în urmă. Părinții nu păreau triști, ci doar îngrijorați că „vine altul și o cârmește iarăși spre ruși”. Singura amintire vie despre momentul morții primului șef de stat din viața mea a rămas teribila durere de picioare, fiindcă a trebuit să fac de gardă la portretul îndoliat al Tovarășului.

Venirea lui Ceaușescu drept succesori nu m-a dumirit mai mult. Ceea ce-mi reține vago memorie a acelor timpuri este că în primii doi-trei ani lumea se bucura că n-o ia spre ruși și că e tânăr. Doar mama și prietenii ei îl înjurau pentru un lucru pe care nu-l înțelegeam deloc: „decretul”. N-am avut nici un motiv serios ca, atunci când am fost invitată la prima conferință națională a pionierilor, să nu mă simt foarte mândră de pantofii noi de lac, de prima cravată cu tricolor, de faptul că Ceaușescu a mâncat și a vorbit cu noi și că, pe deasupra, am avut parte pentru prima oară în viața mea de ceea ce nu mai văzusem decât în filme: banane, curmale și ananas.

Sigur, cineva poate zâmbi ironic: „When I was young, and the world was full with wonder...”. Poate unora de acum le-ar veni să îmi înfiereze părinții cu „mânie democratică”. Îi pot consola într-un singur fel. Bunicul continua să înjure comunismul, a refuzat să intre în

CAP, asculta Vocea Americii și a așteptat, săracul, până în 1975 când a murit. A așteptat să vină americanii. Părinții mei „adaptați” îl priveau duios. Un Don Quijote de țară, un copil care își închipuie că luna e în baltă și că și-o poate lua în lada cu jucării.

A urmat vremea pe care cântecele din categoria „The best of Romanian communism” ar fi numit-o *Uteciștii eroi, comuniștii de mâine*.

Trecerea de la pionierat la UTC (Uniunea Tineretului Comunist) a fost și saltul de la copilărie la adolescență, de la *wonder world* la impactul teribil al ieșirii din găoace. Spre deosebire de mândria mea din prima zi de pionierat, motivația de bază la intrarea în UTC a fost aceea că urma să-mi petrec mai mult timp cu secretarul acesteia, de care eram vag amoroasă la cei 14 ani când îmi mijeau cornițele de domnișoară. Pentru mine, UTC-ul se transsubstanțiasse cu primul personaj masculin tip făcut-ochi-dulci și schimbat-colecții-de-timbre, șervețele exotice, atingeri discrete de mână. Nu eram deloc pătrunsă de importanța momentului¹.

Trecuse '68-ul mândriei românesc-patriotice. Trecuse și euforia schimbării imnului de stat și cea a redescoperirii trecutului îngropat sub cizma sovietică. În schimb, venea ca o vijelie vârsta contestatară și, o dată cu ea, un dispreț ucigător față de tot ce prețuiau părinții și profesorii mei, care se uitau la trecutul proximal, tinerețea lor. Ei simțeau că recapătă identitatea națională, independența față de ruși, nu știau încă gustul amar al sclaviei la alți români. Îi descopereau pe Goga, Blaga și Eliade. Nouă, toate acestea ne intrau firesc în meta-

1. La peste 30 de ani distanță, pe băiatul meu l-au făcut pionier la avionul căzut al lui Aurel Vlaicu. S-a întors acasă profund emoționat: „Mamă, am pupat-o de trei ori pe Roxana!”.

bolismul intelectual, erau istorie oficială și, tocmai de aceea, istorie banală, neinteresantă, nerevelatorie. În schimb, spre noi venea o adiere mult mai seducătoare. Ea n-avea nimic de-a face cu național-comunismul. Această adiere avea sunet Beatles, imagine Hendrix, emblemă Angela Davies, era populată cu mulțimi de *hippies*. Avea filosofie marcusiană, leagăn american și baricade franțuzești. Era o adiere de generație. Un ritm ce răspundea celui interior și ne ademenea spre alte țărâmurii.

Plecările în Occident erau posibile. La chioșcuri se vindeau reviste franțuzești, nemțești și englezești. Am prins din plin generația în *bluejeans* și adidași. Generația care ciulea urechile la Europa Liberă să asculte știri și topuri. Ne păsa infinit mai mult de manifestațiile studentești de la Sorbona decât de ce se întâmpla foarte aproape de noi cu planul de oțel al combinatului siderurgic. În școală, rusa dispăruse aproape complet. Învățam în schimb limbă și literatură engleză de la Chaucer la Huxley, franceză de la Villon la Sartre. Alții învățau germană, spaniolă, italiană. Verile erau invadate de „macaronari” în căutare de amoruri și de neveste. Parcurile își lăsau înserarea peste chitariști pletoși, picioare tinere dezgolite de minijup. Phoenixul găsea forme de racordare autohtonă la ritmuri euro-americe. O „Internațională” comunitară care nu mai era acuzată de cosmopolitism. Cenzura n-am simțit-o decât la TVR, care, deși era suportabilă, nu prea dădea știri pozitive despre *hippies*, și la tipografie când ne scoteau câteva texte din revista liceului (eram redactora ei șefă pe atunci) pe motiv că sunt prea pesimiste. Cinematograful „Siderurgistul” ținea săli pline la Oscar-uri și Cannes-uri primite cu câteva luni în urmă. Filmele rusești erau semnate de Mihalkov, Tarkovski, Kudașvili, marii regizori „sovietici”, dar și de Fellini, Antonioni,

iar la celelalte nu ne obliga nimeni să ne ducem. Pița și Veroiu căpătau recunoaștere internațională. Breban, Buzura, Nichita, Sorescu erau romancierii și poeții familiari nouă. Acțiunile UTC au fost o vreme ('69-'71) mai mult decât plăcute : discoteca de sâmbătă, excursii cu chitariști și „mag-uri”, reviste și cenacluri.

Acea lume părea să fie a noastră, să poată deveni a noastră. Citeam *Les poets maudits*¹, filosofie existențialistă, romane premiate cu Goncour. Gustam delicia prozei apusene în așteptarea celei latino-americane. Luam distanță față de cultura sumară și improvizată a generației părintești. Ne băteam cu societatea de consum în plină societate a cincinalelor în patru ani și jumătate. Nici unul dintre noi nu credea în viitorul luminos al comunismului. Visam să punem mâna pe societatea românească și s-o transformăm într-una americană cum o visau copiii de acolo : fără conservatori, fără ipocrizie mic-burgheză, fără opulența și artificul hollywoodian, fără magnați manipulatori de destine. Prinseserăm jargonul freudo-marxist : revolta marginalilor, respingerea lui *one dimensional man*², reflecția critică, refuzul manipulării. La atâtea refuzuri adăugam și ceva afirmativ. Ceva care ne marca profund evoluția personală. Voiam o societate de „profi” (profesioniști). Una de tip meritocratic în care fiecare să se așeze social și material acolo unde îi e locul. O societate liberă, fără „capitaliști”, dar cu coproprietari (ceva între kibbutz și autogestiune de tip iugoslav). Acest gen de protest și aspirație era perfect coerent și cu lumea de stânga a Apusului, și cu mânia noastră pe pseudovalorile selecției de tip comunist.

Nu-mi era deloc jenă să fiu secretară UTC în acea lume. Coordonam revista liceului, cenaclul, chiulurile

1. Poeții blestemați.

2. Omul unidimensional. Este și titlul unei cărți faimoase al cărei autor este Herbert Marcuse.

cu direcția cinema, concert sau pădure. În cea din urmă ne adunam ca să cântăm cu Rolling Stones, să fumăm, să inventăm poezii și texte muzicale protestatere, mai ales cu prietenii mei Dana, Co și Jeni, și eventual să râdem crunt de directoarea liceului, care ne confisca periodic insignele cu chipul lui Hendrix. Când îl acompaniam pe Jacques Brel cu „Les bourgeois, comme les cochons”, nu înfieram Occidentul, ci un mod de viață axat pe valori materiale (nici la noi nu erau frustrările atât de mari ca să fim ridicoli!), pe snobism, ostentație și lux. Am fost, care va să zică, fiicele și fiii lumii largi căreia credeam că îi suntem parte.

Sfârșit de inserție

PARTEA A II-A

Go West!

Mihaela: Helloismul

Amânând anii '80 (Doamne, ce o mai rupem la fugă de sursele *bard* ale depresiilor!) și fiindcă sunt acum într-o perioadă rebelă față de Vest, hai să încercăm împreună să punem cap la cap acest teribil impact pe care l-a avut, în primă instanță, materializarea lui *Go West*. Mie mi-a plăcut melodia băieților de la Pet Shop Boys și clipul lor simpatic cu Statuia Libertății cu secera și ciocanul.

Primul meu West a fost, în 1990, Dubrovnikul. Frumos. Școală CEU¹ pe tema *Philosophy for Children*². Adriatica. Pomi de climă mediteraneană. O cofetărie de lux. Înghețată cu umbreluță. Prima și ultima. Când am plătit-o, am știut că nu voi mai pune gura pe ea cât voi sta acolo. Lipsa banilor mă paraliza, așa cum o paralizează pe maică-mea nota de plată de la restaurantele la care o duc când vine în București. Își duce mâna la gură și zice:

– Mamă, pentru Dumnezeu! E jumate din pensia mea!

1. Universitatea Central-Europeană.

2. Filosofie pentru copii.

Iar eu nu știu de ce nu mă stăpânesc să-i produc aceste involuntare șocuri ale aroganței, o dată ce le-am trăit pe pielea proprie.

Și cred că o parte consistentă a geografiei interioare a primelor vesturi a fost populată tocmai cu tipul de șoc din prima zi de la cofetăria Da Vinci din Dubrovnik.

Acolo, la Adriatica, îmi încropeam engleza de mult uitată prin nefolosire, ca-n bancul cu tipul care dă din mâini în Marea Neagră zbierând: *Help! Au secours! Aiuto!* și doi se miră pe mal ce de limbi străine știe, întrebându-se totuși la ce i-au folosit. Mai mult, la vremea aceea eram încă legată de bonjurism și nu mi-era clar că vom trece cu arme și bagaje la helloism.

Ei bine, și aici intervine iară treaba cu barză, brazdă, Internet.

Insertie.

– Mircea, de ce nu am da chiar titlul ăsta? Poate că în felul acesta oamenii or să înțeleagă mai bine relația autohtonism-globalizare. De fapt, noi suntem cazuri paradigmatică de romenglish, de țărani cosmopoliți, de autobiografie cu CV?! De trecere de la comunism la belloism.

La Dubrovnik era o ceată de profesori de filosofie din Europa și SUA. Și Lipman, creatorul programului, o întreprindere intelectuală minunată de care ar fi meritat să mă țin toată viața dacă nu mă regăseam creativ mult mai bine în filosofia feministă. Mă rog, se vede după CV. Am cochetat o vreme cu asta. Doina St. și cu mine am pus în brațele Humanitasului, completamente gratuit, copyright-ul pentru toate cărțile, inclusiv trei traduceri, dar editura avea alte priorități: Cioran, Țuțea, Nae. Până la urmă s-a ales ceva. Doina a găsit o formulă de mixaj între acea metodă și Cultura civică, tot la Humanitas. O vreme am însoțit-o în povestea asta, apoi am trecut în alta.

Petrecând noi acolo săptămâna de grație, la un moment dat o americană ne-a zis că ar trebui să cumpărăm colecția de cărți, altminteri nu vom înțelege mare lucru. Doina, femeie cu bun-simț, a început să plângă. Printre lacrimi, a explicat că banii noștri nu-s mai mult de 20 de dolari de toți și că ea se simte mizerabil. Americanca s-a uitat la mine, care le stăteam impasibilă alături:

– And you, Mibaela?

Presupun că se aștepta să plâng și eu. Mi-am mutat fundul pe masa cealaltă și i-am răspuns:

– Sorry Ann! I am not able to cry in English!

Și cred că atunci, cu o autosuficiență mioritică, m-am hotărât pe moment, cel puțin: mintea mea o lua-o către voi, da' restu', să fiți sănătoși! Sigur că mi se putea reproșa ceva de genul: Capra râioasă ține coada sus! Poate.

Nu am reușit să nu sufăr, decât uneori. Primii ani acolo erau foarte frustrați. În '92 am fost în Elveția, la Lausanne. Într-o seară, prietenul Christophe ne-a invitat pe câțiva sărântoci de grade diferite la un restaurant pe malul lacului. O portugheză, un ceh, eu și un albanez – ca să respect ordinea dată de gradele de pauperitate. Au început să vină chelnerii, întâi cu șervete calde, apoi cu vitrine pe rotile: 20 de feluri de pește, 14 feluri de pâine, 20 de feluri de brânză, fructe din care puține văzusem (eu în '90 îi cumpăram băiatului meu banane, din '92 îi cumpăram ananas și cam trei ani mă căram și cu Coca din West). Să nu mai spun de băuturi, de jusuri, de cristalele sub care se exhibau înghețate și torturi.

Încă de când am văzut pâinea aceea cu nuci, alune, mac, susan, ca spuma și ca smoala, gâtul mi s-a strungulat. Am băut o seară întreagă apă minerală. Nu am putut să înghit nimic. Mi-era frică să casc gura ca să nu iasă afară plânsul pe care-l oprisem undeva, la mijlocul gâtului. Christophe era dezolat. Chelnerii perindau alte vitrine prin fața mea, presupunând că nu-mi place

oferta. Singurul lucru pe care i l-am comunicat generosului coleg elvețian a fost:

– Mă simt ca la carnaval și știu că mâine se termină. Mă întorc în lumea mea. Și mă doare contrastul.

– Tocmai de aceea, îmi replică el, ar trebui să te bucuri și mai mult de ziua de azi. *Carpe diem* e cu atât mai necesar pentru tine.

Atunci nu l-am înțeles. Mă dureau toate. În mintea mea pluteau tacâmurile de pui, imaginea mea noaptea pândind gazele, bătutul discret la ușa din dos la o casă de comenzi unde aveam pile și tremuram că vine miliția economică și mă prinde în delict cu bucata de salam și patru pachete de unt, plătite, evident, dar „ilegitim” obținute: nu erau „drepturile” mele. Aveam vertigo. Albanezul îmi șoptea discret, făcând cu ochiul:

– Mănâncă, Mihaela, dă-i dracu', au de toate, doar nu le faci economie. Hai, măi fată, lasă că răbdăm acasă.

Am ieșit pe malul lacului. Oamenii își plimbau câinii. Din când în când, luau discret o punguță și o lopățică puse de municipalitate din loc în loc și străngeau căcărezele patrupezilor. Erau pungă frumoase. Mai să-ți vină să le iei acasă pentru cadouri de Crăciun.

* * *

Nu știu de ce, Elveția a rămas pentru mine țara-prototip pe care am admirat-o și în care nu m-am simțit bine. Poate doar acolo, pe podul pictat din Lucerna.

O țară perfectă, dacă treci peste faptul că au adunat și banii multor escroci și criminali în depozitele băncilor de acolo, i-au curățat frumușel și i-au așezat în vitrina cu civilizație.

Și vacile s-au stresat de apariția mea în peisaj. Veneam de la Geneva în micul sătuc în care aveam noi seminarul despre „Pedagogie des philosophes”. Ca să o iau pe scurtătură, am intrat pe sub o sârmă să trec

pajiștea locului. Vacile, curate, cu ugere rozosine, pășteau o iarbă grasă, crescută în fire egale, foarte ecologice. Apariția mea le-a contrariat. M-au privit minute în șir, încetând să rumege. Le încălcaseam spațiul vital.

Mi-a trebuit mult să nu mă simt neavenită în West.

2 noiembrie 1999

Mircea: Westul senzorial

Și eu am ajuns în Occident în 1990, ca aproape toți dintre noi. Aveam o invitație de la CNRS¹, pentru un scurt stagiul de cercetare-documentare la Paris, așa că am făcut o lungă călătorie de 30 de ore cu trenul de clasa a doua, pipăindu-mă în fiecare stație ca să simt dacă mai am în buzunar cei 80 de franci, cumpărați de acasă. La Budapesta ma tot zgâiam la revistele sexy de pe tonete. „Dumnezeule, începe bine, mi-am zis”. „I like to move it, move it. I like to move, it move it!”² La Frankfurt, între două trenuri am găsit pe jos un sac mare, frumos, de poștă. L-am împăturit ca papuașii și l-am pus în geantă. Ce altceva le puteam aduce acasă alor mei, cu banii pe care-i aveam? (Îți aduci aminte cum, în ultimii ani ai lui Ceaușescu, era un mare cadou dacă duceai cuiva câteva pungă goale de plastic, din străinătate?) Și acum mai am sacul ăla mare și gol; îl țin ca pe un steag capturat dintr-o țară îndepărtată. La Paris, când am ajuns în *Gare du Nord*, am înțepenit. Erau prea multe culori și prea multe lumini! Nu era cenușiu și întuneric de acasă, cu care ochii mei se obișnuiseră. Așa am început eu să „aprehendez” Occidentul: SENZORIAL. Văzând, pipăind, mirosind,

1. Centrul Național de Cercetări Științifice.

2. Cântec de discotecă.

gustând, atingând. *Nihil est in intellectum...* știi tu povestea¹. Mi s-a făcut brusc frică și a trebuit să mă duc să fac pipi, ca animalele care, când sunt cuprinse de nesiguranță, încep să-și marcheze teritoriul. Două ore m-am plimbat bezmetic și în neștire prin gară, uitându-mă la becuri și la culori. Mi-amintesc și acum ce-mi făcea creierul: „Ce ches... hîm’. Nu se poa..., ce-i aia, bă? Floa... Lum... Da’ de ce iihh. Bă... Ce faceți? E adev... Oare-i voie să ați... ? Uau! Fii at...! Stai! Ce scrie acolo? Oare-i adev... adevărată? Eeeeie. Da. Unde să m...? Miro... mirosu’ ee deee. De ce? De, iiiii. *Exchange. Information. Le train.* Ce-i ăla, frate? Tren? Ce trenuri au aștia! Cum îs?”. Două ore de dadaism mintal, Mihaela, de delir mintal necontrolat!! L-am citit pe Kant încă din liceu. Dar acolo, în gară, nu m-a ajutat cu nimic!

Știi, multă vreme mi-a fost rușine de mine pentru orele acelea. Acum nu mai mi-e. Știu că adesea am gândit mai bine ca ei, că am ținut un curs mai bun decât al lor, că am scris un text mai interesant, că am argumentat cel puțin la fel etc. Mulți dintre noi știu că, de fapt, au citit mai mult decât ei, chiar despre propria lor cultură. Unii dintre „fabricanții” de la Cugir au aflat că lucrează la fel de bine ca și ei. Și câți buni meseriași de la noi nu au trăit amărăciunea că ei lucrează aici mai bine și mai mult și sunt plătiți mult mai prost? Diferența pregnantă dintre noi și cei din Vest nu e în cap, e în simțuri, domnule, în lumea sensibilă. La ei altfel miros strada, magazinul, toaleta, păstârnacul și oamenii de pe stradă. Coca-Cola are alt gust, mâncărurile sunt mai variate, culorile sunt mai vii, mai curate, luminile, mai multe și mai strălucitoare, clădirile – mai armonioase. Nici o diferență de calitate umană sau de intelect! Și

1. Aluzie la dictonul empiriștilor englezi: „Nimic nu este în intelect ceea ce n-a fost mai întâi în simțuri”.

exact cu SENZORIALUL s-a trezit Occidentul să mă plesnească, în dimineața aceea, la Paris...

Câteva zile mai târziu m-a invitat la masă Jean-Michel Hoc, unul dintre directorii de la CNRS. Eram dintr-o țară exotică, vorbeam franțuzește și englezește și, culmea, îl citisem pe Piaget. Ne-am așezat la masă. *Les salades*. Ce să cred eu despre occidentalii aștia? Că trăiesc într-o societate de consum, că au de toate, dar că, de o vreme, li s-a năzărit să mănânce numai mâncăruri vegetariene și bio. Așa scria în ziarele socialiste ale vremii, așa văzusem la televizor. Așa și credeam. Aveam o foame în mine – greu de descris. (La institut, când ei plecau la masă, eu mă scuzam că tocmai am mâncat ceva și că în România nu se mănâncă mult la prânz. „Eh, oui, comme dans les Etats Unis! *A working lunch*, n’est pas? Oui, oui”, ziceam eu). Așa că mi-am zis: „Dacă nu mănânc acum salatele astea ale lor, flămând rămân până la cornul de mâine”. Și mi-am pus salate. Apoi încă o dată. „Est-ce que vous voulez encore?” „Oui, s’il vous plaît.” „Mais, il n’y a pas de salades en Roumanie?” „Pas, à ce moment de l’année!!”. Și mi-am mai pus o porție de salată. M-am umflat!! Apoi, ei au adus grătarul și brânza și nu mai știu câte. Era prea târziu, nu mai puteam mânca nimic. „Mais, pour quoi pas?”, ziceau ei. „Ecoutez, je suis végétarien!” ziceam eu. Ce să le explic? Că mă sabotase ideologia, ziarul *Scânteia*... „Ah, oui? Nous avons essayé nous mêmes, mais c’est difficile!” „Oui, très difficile”, mie-mi spuneți!

După câteva zile, Jean-Michel „s-a prins”. A scos ceva bani dintr-un contract de cercetare și mi-a dat și mie. Mergeam împreună la masă... Câteodată și în România se mănâncă bine la prânz!

...Am recitat textul tău. Umiliințele noastre sunt asemănătoare; se leagă de două lucruri pe care, nici barem pe

alea, nu le aveam noi sub Ceaușescu: mâncarea și cărțile. *Panem et libros*, nu de *panem et circenses*. De circ nu prea aveam chef. Suferiserăm prea mult ca să mai putem trăi la suprafața lucrurilor, cu conștiința castrată. Iar, ei nu înțeleg nici acum lucrul ăsta și cred că dacă ne plătesc masa la restaurant din fondurile lor de protocol și ne poartă pe coridoarele de la Consiliul Europei ne dau gata.

3 noiembrie 1999

Mihaela: Remote-control

Da, cred că ai multă dreptate cu *panem et libros*.

Mă întorc la acel seminar „Pedagogie des philosophes” din sătucul de lângă Lausanne. Să trec peste ce însemna sat. Și peste faptul că era septembrie, și frunzele nici nu aveau timp să zacă pe alei două secunde. Venea câte un tip, de ziceai că-i chelner de mare casă, și le strângea imediat. Fumam afară. Era așa de curat, că îngropam mucusul țigării în pământ. Aveam seminarii zece ore pe zi. Franțujii de la Sorbona îi priveau pe cei de la Geneva ca pe niște provinciali. Svițerienii păreau obedienți în fața lui guru sorbonez. În realitate erau iritați cât se poate. Mie puțin îmi păsa de rivalitățile lor, dar am constatat repede că băieții ăia deștepți de la Paris *jamais couchent* cu filosofia analitică. Pe când noi fuseserăm obligați să ne cam couchăm cu toate, mai puțin cu filosofii moral-politice. Așa că, eu intervineam în discuții din perspectiva celorlalți: a lui Popper, Quine, Wittgenstein, Ryle.

Colegii elvețieni mă încurajau de pe margine să îi miruiesc pe franțuji:

– Bine le faci! Ne-am săturat de aerele lor de superioritate!

– Dar de ce nu polemizați cu ei?

– E complicat, ei sunt Centrul!

Buricul franțuzesc al pământului.

Au fost câteva lucruri șocante.

Atunci când am ajuns la hotel, un domn bătrân mi-a luat geanta și m-a instalat în cameră. A tras perdelele, mi-a arătat lacul Lemn flancat de Alpii înzăpeziți și m-a întrebat dacă *j'aime le paysage*. Îl aimam. Mi-a dat în mână o cutie cu butoane și niște căști. Habar n-aveam ce să fac cu ele și mi-a fost rușine să întreb. Ciubuc nu i-am dat, că n-aveam bani, mulțumesc Domnului. Era proprietarul hotelului.

Zile în șir m-am ferit de cutia cu butoane. Mi-a fost frică să apăs ca să nu cadă ceva: galeria perdelei, geamul, dulapul.

Partea proastă era că seara târziu mă plictiseam de moarte. Televizorul meu din perete nu putea fi deschis. N-aveam pe ce apăsa. Iar cu franco-svițerienii nu făceam „ieșiri” fiindcă nu aveam bani.

Mâncarea era inclusă în prețul sejurului plătit de universitate. Băutura, nu.

Chelnerii mă întrebau ce doresc să beau. Eu ziceam: *simplement de l'eau*. Franco-svițerienii mă credeau puritană și nu voiau să-mi rănească specificul cultural, așa că nu mă îmbiau la vinul lor.

Petrit, albanezul, era mai spontan. Cerea ce voia și obținea. A cerut tot trusoul de școală pentru cei doi copii și l-a căpătat. De la cufărul lui de lemn a ajuns la 5 sacoșe elegante, de-ți lăsa gura apă, pline cu boarfe. Sclifosita de româncă a zis că *elle manque seulement des livres* și a căpătat *livres* de și-a rupt șalele cărând. Petrit îmi povestea cum mergea el cu nevasta și copiii la mare dimineața într-un tren cu bănci de lemn, cum

mâncau din ziar și se întorceau seara acasă. Mă jenam să-i spun cât de accesibil și familiar ne era Costineștiul vară de vară. Cum zăceam ziua întregă pe nisip fără gânduri, într-o beatitudine continuă, înconjurată de prieteni. Cum ne zbârnâia în urechi o muzică de generație și că ne legănam sub lumini de stroboscop la Vox Maris. Cum fredonam ironic: „*Love me* la Cantina 2/ De curg apele pe noi”. Cum făceam cozi la Pepsi și le îngropam în nisip la 7 dimineața ca să le dezgropăm ca pe comori când ni se încingea pielea și ni se încălzeau oasele pentru prima oară după cele șase luni de friguri în apartamentele noastre cu mucegai înflorit la colțuri.

Nici lui Petrit nu-i mergea televizorul. Noi nu puteam participa la discuțiile încinse despre Maastricht, nu le vedeam.

Insertie, 2004.

Dar nici curiozitatea mea nu era prea mare: Uniunea Europeană era povestea lor, nu a noastră. Noi pe vremea aceea eram așa de derutați și de nici încotro, că nu puteam visa ca Maastrichtul să ne privească. Expresia aquis comunitar nu exista în vocabularul nici unui român.

Un elvețian, bărbat bine și cam complexat, mi-a spus: – Vai ce de filosofie știi! Venise la seminar pe banii lui și stătea în propria rulotă. M-a dus într-o seară la granița cu Franța s-o văd și eu pe aceea (tărâmul viselor tinereții noastre), măcar peste gardul imaginar¹.

1. Pentru cetitorii tineri : pe atunci, toate locurile cu pricina din Europa erau state în sens tradițional și est-europenii aveau nevoie de vize ca să treacă de colo-colo. Viza e o ștampilă pe pașaport (dacă trăiești într-un stat care ți-l dă). Ca să îți pună o ambasadă ștampila, ehei, trebuia să ai o invitație bine garnisită birocratic, dovezi că ai cu ce te întreține acolo, adevărul că șeful îți permite să pleci, că ai loc de muncă, salariu, apartament.

Tipul mă plăcea în mod evident, dar era reținut fiindcă se simțea mai incult filosoficește.

Într-o duminică a rămas fără apă la rulotă. L-am invitat la mine să facă un duș. Eu habar nu aveam că la ei asta e un „semn” erotic. Doar toți anii '80 ne preumblam de la unii la alții cu prosoape, chiloți, maiouri și șosete după noi, pe unde se „dădea” apă caldă. Singura noastră problemă era doar să nu se oprească apa și nici pe de parte că asta e un semn de intimitate. M-am mirat că după duș a ieșit gol, învelit în prosop și s-a uitat la mine ca la o acadea. M-am așezat rigidă în colțul opus al încăperii, răsfoind o carte. Aici însă a intervenit catastrofa. Dându-și seama că nu sunt așa de spontană și de accesibilă cum a crezut, a mai făcut niște zâmbre și, exasperat, a luat cutia cu butoane în mână, a apăsat și ecranul s-a luminat de o dezbatere focoasă între Le Pen și Beregovoie. În mine a explodat o mânie ucigătoare împotriva mea, care eram o țărăncă complexată, a lui, cam sec la minte, dar care știa că acea cutie „drăcească” era o telecomandă, a Elveției, că e prea civilizată, a țării de origine, că m-a croit ignoranță și m-a făcut să frec concepte în loc de butoane.

L-am lăsat dracu' pe șwițerian gol sub prosop, pe un *stand-by* inutil, cu remotul în mână. Am fugit pe pajiștea de lângă hotel și am sporovăit îndelung cu Petrit albanezul despre felul deștept în care ne descurcam noi, pe vremea lui Enver Hodja și a lui Ceaușescu, astfel încât să driblăm statul comunist la rația de alimente. Stăteam cu spatele la hotel, la sorbonezi, la lausanezi, la *merçi infiniment madame* pe care mi-l spuneau chelnerii când ceream *simplement de l'eau* și, mai ales, la occidentalul acela gol, cu telecomanda în mână. Cu spatele la viața lor de laborator artificial și la istoria lor călduță. Și spuneam tribului meu (în cazul de față, albanezului), asemenea lui Vineri din aceluși fascinant

film, *Omul Vineri*, cu Peter O'Toole : „Nu Petrit, de fapt n-au înțeles nimic!”.

Mircea : Vestu' și restu'

Geografia este o disciplină profund ideologică, egalitaristă. Ea ne învață că există patru puncte cardinale de referință, că apele sunt la fel, că orașele și străzile sunt la fel, în orice parte a lumii. Minciună!! Există doar Vestul și restul. Iar orașele, străzile și apele nu sunt la fel, chiar dacă geografii le desenează cu aceleași semne și culori.

Uită-te la noi. Primele noastre călătorii reale în Vest au fost, de fapt, notă de subsol la nenumăratele noastre călătorii imaginare, Vestul din mintea noastră, așa cum ni l-am construit noi idealizat, lustruit, prin opoziție cu tot ce voia să ne bage în cap Ceaușescu. Harta din mintea noastră arată cam așa: Vestul, reprezentat pe larg, cu multe detalii (știi oameni care și-au petrecut mulți ani colecționând capace de bere sau cutii goale de țigări Made in West Germany), și undeva, într-un colț înghesuit, restul lumii. Ce știi tu despre teritoriul acela imens de la Moscova la Vladivostok? Pentru mine e o pată albă, deși reprezintă un sfert din planetă. Harta din mintea noastră e simptomatică pentru modul în care ne-am marginalizat singuri; mintal, ca ființe culturale și entități existențiale, nu numai ca agenți economici. De ce ne mirăm când descoperim că în mintea lor lumea seamănă cu cea din mintea noastră? Și în Mexic e sărăcie, dar sunt fieste, pentru care merită să te întorci, deși câștigi de trei ori mai puțin. Și în Tibet e sărăcie, dar oamenii s-au impus printr-un stil de viață. Nu poți să ai *joie de vivre* dacă tot mereu vrei să pleci în altă parte, să fii altceva decât ești. *Joie de*

vivre au doar cei care stau, care își asumă identitatea. Se bucură de femeia lor sau de bărbatul lor, de vinul, de prietenul, de locul lor, nu cei care sunt mereu pe picior de plecare. Tu știi ce le spun mereu celor din Vest când mă întrebă de ce mă întorc în România, după ce văd ei câte un documentar cu sărăcia de la noi? Le spun că în România femeile sunt frumoase și vinul e bun, iar pentru mine aceste argumente sunt suficiente. Mai am câțiva prieteni la care țin și câteva peisaje pe care le visez noaptea, niscai poezii care mă ung pe suflet.

Care va să zică : confruntarea cu ei a fost de fapt confruntarea cu noi înșine, iar lucrul ăsta ne-a întristat, pentru că am făcut descoperiri dureroase: că nu ne iubim, că ne chinuim singuri, că nu vrem să ne bucurăm atunci când putem, că ne schimonosim viața, că visăm mereu să fim numai ca ei, în loc să vrem să fim și ca noi!!

În '90, vara târziu, mă întorceam din Anglia în Franța cu gândul să ajung la Bruxelles. Docherii francezi erau în grevă, marea era agitată, iar feribotul care trebuia să ne ducă în Franța a sosit la Dover cu o întârziere de vreo șase ore. În compensație, compania ne-a despăgubit cu câte un bon de 20 de lire pe care puteai să iei mâncare și băutură de la restaurantul feribotului, ceea ce am și făcut, dimpreună cu niște americance hippote, în vizită prin Europa. Am ajuns în Franța târziu, pe la două noaptea, pe o ploaie torențială. Am ieșit în autostradă să fac autostopul spre Bruxelles. Eram ud, amețit de tangajul nesfârșit, obosit, cu 50 de dolari în buzunar și dorința de a sta pe seama lor două săptămâni la Bruxelles. Nu cred că eram tocmai normal! După un timp a oprit un Mercedes alb, a coborât un tip la vreo 50 de ani, *very casual*, un pic gras, respirând greoi. Îl chema Jan. M-a întrebat unde merg, mi-a luat bagajul și mi-a spus să urc. Soția lui m-a salutat în englezește și

mi-a întins o cană cu ceai. Era cald și bine și am adormit rapid. M-am trezit abia când a oprit lângă vila lor din Bruxelles. „N-are rost să mergi acum undeva, rămâi și dormi la noi.” Am rămas. Dimineața m-am dus în campus, la Université Libre. Nu-mi puteau oferi nimic, nu primiseră la timp faxul meu, toată lumea era în concediu... M-am întors la Jan, amărât. Când m-a văzut, a râs. „Ți-am aranjat o cameră la parter, *my friend*. E mică, dar e confortabilă. Și poți să folosești frigiderul când dorești.”

Jan fusese multă vreme atașat comercial pe lângă ambasada Belgiei din Congo. Era îndrăgostit de locul acela, în care trăise aproape 18 ani. „Niciunde copacii nu cresc mai repede și sânii femeilor nu sunt mai frumoși ca acolo”, îmi spunea el adesea. Am petrecut multe seri ascultându-i poveștile. Știi, era fascinant; când povestea, retrăia totul. Visa să se reîntoarcă în Congo, cândva. Într-o zi s-a întors cu un braț de cărți pe care le cumpărase pentru mine. M-a iritat chestia asta peste măsură. „De ce faci toate astea pentru mine, Jan? M-ai luat noaptea de pe autostradă fără să mă cunoști, mă lași să dorm și să mănânc la tine, acum îmi cumperi cărți. *I do not understand!*” A râs ușor, s-a întors cu spatele și a ieșit pe balconul care dădea spre grădină. Nu mai era cu mine, era cu el, poate uitându-se la apele întunecate ale Zairului. „You know, my friend, that old English saying: *«Help someone to help yourself?»* It is my preferred.”¹ Aiurea, i-am zis, „That’s a metaphor, you cannot live by metaphors, Jan. That was the way you bought your villa and your car?”². N-a răspuns, s-a dus sus în birou și a lucrat toată

1. Prietene, știi zicala aia veche englezească: „Ajutând pe cineva, te ajuți pe tine”? E preferata mea.
2. Asta-i metaforă, și din metafore nu poți trăi. Așa ți-ai cumpărat vila și mașina?

după-masă. M-am dus la Jaklien, soția lui, și am rugat-o să-mi dea ceva de lucru. Nici vorbă. M-am învățat prin grădină și, dintr-o dată, țăranul din mine a găsit soluția. Toată după-masa i-am tuns iarba și i-am săpat florile. Jan a ieșit pe balconul de sus. Avea un pahar de whisky în mână. Semăna cu Sean Connery, din filmul făcut după *Numele trandafirului*. Când am terminat, m-am oprit sub balcon. „At list I did something for you, today”¹, am zis eu ca și cum conversația noastră se terminase doar de câteva clipe. „Not big deal, my friend, not big deal. But I hope you will understand sometime... Maybe.”² În seara aceea nu a mai vorbit cu mine, nu mi-a mai povestit despre Zair, nici despre junglă, nici despre femeile cu pielea maronie și trupul răcoros pe care le-a iubit acolo. Peste două zile am plecat, mulțumindu-i pentru tot. La plecare mi-a mai dat niște cărți. „Don’t say anything, you understand?”³ N-am zis nimic, am plecat. După câteva luni, soția lui îmi scria că a murit, dintr-o complicație coronariană. Am simțit că lumea mea devenise mai săracă decât înainte. I-am scris adesea, avem o lungă corespondență. Acum doi ani își găsisese un *job* la una dintre comisiile europene pe probleme de educație. Avea însă nevoie de recomandarea cuiva din estul Europei. Despre nimeni nu am mai scris cu atâta căldură. După câteva săptămâni, am primit o carte poștală de la ea. „It’s OK. Do you remember? *Help someone...* You remember, don’t you?”⁴ Full circle.

Mă gândesc adesea la Jan, când plouă târziu, în nopțile de vară...

1. Până la urmă, am făcut astăzi ceva pentru tine.
2. Nu mare brânză, amice, nu mare brânză. Dar sper să înțelegi cândva... Poate.
3. Să nu zici nimic! Ai priceput?
4. E OK. Îți amintești? Ajutând pe cineva...Îți amintești, nu-i așa?

Asta-i o poveste simplă, dar arată cât de dispuși sunt ei să ne înțeleagă dacă noi ne înțelegem, să ne prețuiască dacă noi ne prețuim, să se bucure de noi dacă noi ne bucurăm de noi. Așteptăm de la ei ceea ce nici noi nu reușim cu noi înșine. Asta-i tot baiu'.

Crede-mă, e ceva cu noi care ne face să găsim pete și în Soare.

Mihaela: America, America!

Imaginea cea mai vie cu prima mea Americă este cea a unui cedru uriaș sub care stăteam în iunie 1991. Cu Doina St. Erau peste 40 de grade Celsius afară. Pauza noastră de prânz ne-o petreceam segregat, pe grupuri etnico-rasiale. Eu înjuram birjărește într-o limbă pe care o înțelegeam doar noi două. Sosisem deja de zile bune în *the promised land* și tot ceea ce ne fusese dat să vedem era un codru superb, o mănăstire de maici, colegii americani care își puneau dimineața caseta video cu exercițiile de aerobic și se căzneau pe covoraș să le imite, câteva mașini de-ți rupeau fața, o seră, camerele care nu se încuiau, că de, era transparență de mănăstire, două căprioare, un nene care păzea codrul învecinat și m-a amenințat că trage: „No ma'am, this is private property!”. La chestia asta am rămas crucită. Cum adică să nu intri în orice codru, pe orice plajă, pe orice munte? Habar n-aveam că un personaj ridicol, cu bundiță și burtă, senator țărănist, o să fie ctitorul aceleiași prohibiții în România lui 1999. Da' mă rog, la noi *private* e cam goală de *property*, că pădurile se taie în disperare...

Am descins în SUA după un zbor pentru care mă înarmasem cu o plasă enormă cu sandviçieri, să nu

1. Trecând Oceanul.

mor de foame *crossing the ocean*¹. De unde să știu eu că ne dau întruna de mâncare și că o să mi se rupă inima după paharele și furculițele de plastic pe care stewardesele le aruncă? O dată ajunse acolo, n-am văzut nici o Miss Liberty, ci un câmp cu bălării și apoi, în noapte, un lung drum spre statul NJ¹, cu așezări omenești care îmi turteau nasul de geam ca în *Fetița cu chibrituri*. Așa am făcut în primele dăți cu supermarketurile: intram în ele ca în expoziții, îmi duceam mâna la gură ca Valeriile din Sâncrai și mă minunam, nerecunoscând mai nimic din „exponate”. Ca să nu mai spun că engleza mea era învățată din cărțile de filosofie unde termeni precum: *curry*, *mango*, *camambert* nu prea se foloseau. În memoria mea foarte activă, precum și în imaginea prezentului de atunci, supermarketul era o autoservire în care trei-patru vânzătoare păzeau borcane cu muștar, compot de mere, cutii de mazăre, sticle de bulion. Din când în când, vânzătoarele deveneau superputeri. Se băga rația de ulei, de zahăr sau de carne. Ne căutau în catastife lungi, ne studiau buletinele, certificatele de naștere ale copiilor, copii în carne și oase, și, dacă nu se săturau de îmbulzeală, ne dădeau „drepturile”. Cum să fi mers în West cu nonșalanță? Mirarea tâmpă m-a părăsit foarte greu.

Acea primă vizită în America a avut și ceva supra-realist în ea.

Între 1986 și 1989 am avut două vise obsedante și repetitive, pe care le povesteam prietenilor din grupul nostru câr-Mâr și din care mă trezeam dimineața în transpirații reci. Unul din vise era așa: un activist de la CC² mă întreba: vrei să-ți arăt cum s-ar putea schimba istoria? Mă prindea de cot și traversa cu mine o livadă

1. New Jersey.

2. Comitetul Central.

cu meri înfloriți, dar totul era colorat în nuanțe sepia. La capătul livezii vedeam o piață mare. În mijlocul ei, un ring de box, foarte înalt. Pe ring, Ceaușescu, Ceaușeasca, microfoane și un alt activist în spatele lor. Ceaușescu uruia ceva, îi auzeam ca de obicei vocea în difuzoare, fără să-l pot urmări. La un moment dat, mulțimea a început să urla: urlet contra urlet. Activistul l-a împins pe Ceaușescu de pe ring. El a căzut la picioarele mulțimii și s-a transformat într-un morman de mațe. Când mă întorceam prin aceeași livadă, merii erau colorați în culorile lor naturale.

Al doilea vis (și aici începe stranietatea experienței mele americane): eram singură într-un oraș metalic, cu clădiri până la cer. Tot ce vedeam era imaginea fiecărei clădiri reflectată în geamurile clădirii din fața ei. Nimic, nimic nu arăta ca acel oraș să fie locuit. Mergeam pe străzi îngrozită, ca în filmul *The Day After*. La un moment dat, în vitrina unei clădiri turn, am văzut ceva care nu era gri-metalic sau fumuriu: o carpetă colorată în roșu, mov, galben și verde. O carpetă orientală, kitsch, după gusturile noastre. M-am lipit de acea vitrină, ca de un țarm, așteptând să aud un semn de viață.

Ei bine, Mircea, la sfârșitul acelei prime săptămâni americane, după ce am înjurat zilnic sub cedru America lor cu codri, căprioare și maici, întrebându-ne de ce Dumnezeu nu suntem la Agapia, de ce a trebuit să trecem Oceanu', mai excitate ca niște puberi ca să lucrăm 12 ore pe zi *Philosophy for Children* într-o rezervație, ca zimbrii de la Hațeg, un coleg canadian s-a îndurat de frustrările noastre, a închiriat o mașină și ne-a dus duminică la lucrul acela neadevărat: Manhattanul. Am trecut podul peste Hudson, am intrat prin Harlem și, în sfârșit, am parcat mașina pe o stradă lăaturalnică și pustie.

Când am coborât din mașină, în jur am văzut clădiri argintii până la cer în care se scaldau fețele altor clădiri

argintii până la cer. Totul era pustiu. Am luat-o aproape instinctiv în dreapta. M-am lipit de vitrina unde spârgea monocromia o carpetă colorată în roșu, galben, mov și verde, o carpetă kitsch. În spatele meu, vocea Doinei a fost singurul semn al realității:

– Mihaela, asta e carpeta?

Eu nu comentez povestea asta. O tac. Mă rog, e mai degrabă specialitatea ta.

Un imens câștig al acelei prime Americi este că mi-a trecut nucleul irațional al rasismului. În facultate, aveam colegi negri, arabi, latino-americani, asiatici. Cu latino-americani a fost simplu (o să-ți povestesc odată despre Golarza, colegul meu guerilist, che guevarist), asiaticii erau ei foarte rezervați față de noi, cu arabii aveam o problemă că erau aroganți și fiindcă unii au violat în grup o româncă, într-o expediție de pedeapsă, iar altul i-a tras un șut în fund la propriu unei colege de care voia să se descotorosească (fusesse iubita lui), i-am ocolit tot timpul. Pe negri îi ocoleam fizic și îi detestam că o duceau mai bine ca noi și cumpărau fete pe ciorapi și spray-uri.

În America, la același workshop cu mine erau și doi nigerieni. O femeie sclipitoare, cu un doctorat la Cambridge, și șeful Colegiului Ecumenic de acolo, fabulosul Father Stan. Îi admiram intelectual, îmi plăceau costumele lor și tobele aduse de acasă, mi-erău în principiu dragi. Dar mă așezam într-o parte mai îndepărtată a sălii. Într-o zi, m-am așezat accidental între ei doi. Afară era o căldură de infern. Corpurile lor emanau o răcoare atât de plăcută, atât de învăluitoare, poate din cauza culorii, încât mi s-a părut că mă refugiez pe pământul viu al copilăriei mele. De atunci nu m-am mai mișcat de lângă ei. Mă atrăgeau perceptiv, tactil, olfactiv. Am scăpat, prin apropierea fizică de ei, de forma senzorială a rasismului. În rest, mă convinseseră filmele

de adolescență, mai ales cele cu Sidney Poitier. Poate că o să regret toată viața că nu m-am apropiat de un bărbat răcoros, cu pielea ca pământul fertil. Sau măcar că nu am stat în brațele unuia care să-mi placă, într-o noapte fierbinte de vară, să simt cum pulsează viu lângă mine un trup mai puțin fad ca trupurile noastre de albi, de un bărbat din care respiră pământul.

Cu mexicanii a fost și mai simplu. Eram deja irațional atrasă de latino-americani, iar literatura lor era hrana mea de om viu în anii '80. Unul dintre bărbați fusese șapte ani profesor în SUA și a plecat înapoi în Mexic, la un salariu mic și la o comunitate ca și a noastră, atrasă, vorba prietenei mele Ursula, de Cultul Gunoaielor. L-am întrebat de ce a făcut asta. Și el mi-a răspuns:

– Vezi tu, americanii trăiesc ca să muncească. Noi muncim ca să trăim. De aceea, dacă la capătul unei zile de muncă nu facem o fiesta, ni se pare că am muncit degeaba, în cerc vicios.

L-am înțeles și mi s-a pus un nod în gât. Noi suntem ca ei, dar ni s-a stârpit și dorința, și forța pentru fiesta. Nu e munca scopul nostru, nu avem compulsie de winneri și de performeri, dar nici cultul fiestei, al bucuriei, nu-l avem. Această dublă castrare, de autoafirmare și de *joie de vivre*, dau împreună o hoardă de amărăți, adică de nevoiași triști și atât.

Mibaela: Traume ascunse

Zece ani e o criză de intrare în pubertatea democrației, maestre, cum zicea tovarășul Lenin, e boala copilăriei capitalismului, iar ce spui tu îmi amintește de mine as-vară la țară, încercând să explic cu un ou și două pahare ce e aia o eclipsă totală de soare.

Insertie.

Mi-ai scris o scrisoare pe care am rătăcit-o pe servere. Era despre Svetlana, care și-a riscat revenirea în Olanda și escaladarea crizelor de diabet din cauza unor reguli absurde de cordon sanitar între „ei” și „noi”, cu accent pe faptul că polonezii, cehii și ungurii sunt tot mai „ei”, și restul, tot mai noi. Te întrebai de ce și la ce bun.

Mircea, șezi blând. Nu face să compari România cu Vișegravii. Totuși, noi am avut, în afară de albanezi, singurul regim totalitar din Evropa. Mai nimeni nu ieșea din țară, cărțile noastre erau cel mult evazionist-extra-terestre, rezistența prin cultură se desfășura, trivial vorbind, astfel: se iau concepte și se freacă între ele. Se pune oleacă de rachie, se trimite la origini materne regimul și se servește meniul cu un deget vârat pe gât. Mircea, încă nu am forța să revin la anul 1989. O să încerc să o fac în Anglia, în decembrie. Aici urlă amintirile ca lupii, în carnea mea, în dinții mei, în fierea scoasă, în colul lipsă că nu mi-au făcut cezariană fiindcă se depășise planul celor două astfel de operații alocate lunar pe spital și eu am născut un copil prea mare față de cât prevedeau normativele partidului în politica medicală. E drept, am fost sfătuită să amân nașterea până în februarie, da' legile naturii erau rebele față de planificarea statalo-spitalicească. Ce să-i faci? Copilul a venit pe lume câteva zile mai devreme față de planul lor, a venit în ianuarie, când a vrut natura, inamica arhetipală a culturii totalitare.

În mine, întoarcerea la acele vremi urlă fizic, năucește sufletește și mutilează mintal. Voi încerca să scriu, și-am zis. Dar Mircea, aveam 34 de ani în '89, aproape vârsta ta de acum. Atunci mi s-au consumat: mîntea deschisă, imaginativă și proaspătă, un corp atrăgător, tânăr și elastic, un chip plăcut, cu zâmbet câteodată fermecător. Am fost degeaba *a full time woman*¹. Mă

1. Femeie pe de-a-ntregul.

gârboveam de rușine, mi se încrețea pielea de frig și de silă, îmi miroseau mâinile a săpun Cheia, spălăm bucăți de tricouri rupte că era criză de vată, părul meu lung, viguros și strălucitor se îmbăcsea de ou combinat cu șamponul clisos Farmec, fabrica Miraj.

Nu-ți scriu încă umilințele morale, dor și mai rău. Îți povestesc doar o scenă.

Trebuia să-mi fac o operație la piciorul drept. Obținusem programare la un chirurg strălucit, dar aveam nevoie de adevăriniță că nu-s gravidă de la ginecologul de care aparțineam cu serviciul. M-am dus la policlinica Titan și mi-am zis că nu-mi strică un control. Da' dumnealui, medicul care va să zică, mi-a replicat:

– Cucoană, vino matală în timpul ciclului, că altfel te apuci să o faci fără grijă și dup-aia ceri aprobare de chiuretaj.

M-am dus în timpul ciclului. M-a vârat după paravan și mi s-a uitat în vata din chiloți. Apoi a chemat asistenta:

– Ia mai pune-i ăștea un floștomoc de vată! Muierile dracu' sunt în stare să ia unul de la tomberon și să ne fenteze.

Femeia s-a executat.

Aveam 28 de ani, eram profesoară, nu deținută sub anchetă în vremea dictaturii proletariatului. Iar el nu era gardian la Pitești, ci medic specialist.

M-am întors la liceu. Toată carnea mea tremura, mă zgâlțâiam ca lovită de epilepsie.

Am strâns din dinți, mi-am aruncat apă pe față și am intrat la a XII-D să le predau lecția: „Umanismul socialist”.

Nu are importanță în acest moment că eu le făceam pur și simplu filosofie și tăceam jenată despre doctrina oficială. „Umanismul socialist” era o contradicție în termeni. Cum să fie ceva absolut colectivist un umanism? Important e că în acea zi am experimentat

intrarea regimului totalitar în lenjeria mea intimă și, prin ea, în mica mea demnitate de femeie¹. Mi-era așa de silă de mine, așa de silă că nu mă sinucid sau nu mă las ucisă după ce realmente aș face ceva direct contra noștri și al nostru că îi suportam..

Acum mă uit la reclamele *Care free, Libresse invisible*. Nu mai sunt tânără, de toate astea voi mai avea nevoie 5-6 ani. Merg la ginecolog la controale în cabinete private și cochete, mă tratează cu delicatețe. Probabil și acel porc excesiv de atunci are un cabinet privat prosper și recomandă trisequens „doamnelor” cu carențe de estrogen.

Nu, Mircea, nu doar securiștii și activiștii au fost porci. Trăiam într-o cocină morală în care mulți se întreceau în a-și face nevoile pe semenii lor, de la fiecare după intestine, fiecăruia după cât de jos era în ierarhie și cât depindea de primul.

Insertie, 2004.

Vorbitul la trecut e o prostie. Cocina nu are încă sfârșit. Trăsnește în instituții, în nerușinare, în comportamentul de pradă. Probabil tendința mea să folosesc timpul trecut era wishful thinking.

Femeile din generația mea sunt tarate și ca femei, nu doar ca persoane. Nouă ne-a fost frică să facem dragoste, ne-a fost frică de ginecologi, intram în tensiune din 28 în 28 de zile, aveam sentimente de culpabilitate față de statul fentat, față de copiii refuzați. Țin minte câte voiau să-și facă histerectomie, să scape pentru totdeauna de frica de a fi femei.

1. Hotărât, atunci foloseam acest termen: mica mea demnitate de femeie. Era ca și când nici nu puteam râvni la demnitate deplină tocmai fiindcă eram femeie. Dacă mai adăugăm și că trăiam în „lagăru” socialist, tabloul micuțeniilor e complet.

În 1995 eram la Cornell University, îmi pregătisem o conferință de filosofie feministă.

Zile întregi am lucrat să șlefuiesc o temă de critică a lui Rawls și Susan Moller Okin din perspectiva ideilor mele asupra criteriului convenabilității în etică. Voiam, ca să zic așa, să-mi arăt „mușchii” intelectuali la o audiență din IVY League a mediului academic american. Le-am dat câte un rezumat de idei și am început triumfal: „The main limits of Rawlsian model...”¹.

Am mai apucat să casc gura despre ceea ce numeam erori de interpretare a situației originare și...

– *Hold on!* îmi zice un student. *We are supposed to discuss with you mainly as a Romanian, not as a philosopher*².

Paștele mamei voastre, mi-am zis în gând, But I am one³, le-am zis tare și topicul e asta.

– Come on! We need a more exciting subject!⁴

– Ce subject vreți, frate?

– We want to understand why you Romanians hate your children⁵.

În primul moment m-am șocat și am început să tremur. Un sentiment de umilire, aproape de cel anterior, dar de data asta venit de la „Moș Crăciun”. M-am simțit tratată, cum și eram, ca o *native* calificată doar pentru *oral histories*. Un fel de material didactic pentru un mediu de oameni nefutuți de viață, de altă viață decât poate de cea personală.

Țin minte că, în semn de protest, mi-a venit să-mi aprind o țigară acolo, de față cu ei. Ar fi fost culmea

1. Limitele principale ale modelului rawlsian...
2. Ar trebui să discutăm cu dumneavoastră mai degrabă ca româncă, nu ca filosoafă.
3. Dar sunt una.
4. Ei, haide! Avem nevoie de un subiect mai interesant!
5. Vrem să înțelegem de ce voi, românii, vă urăți copiii.

insolenței pe care mi-aș fi putut-o permite. Și, desigur, să-i trimit în mama lor republicană (deși venise Bill la putere).

După câteva minute de tăcere jenată, le-am zis, *gender correct*:

– *OK girls and boys!*

Mi-am dat seama că nu aveau cum naiba să înțeleagă. Întrebarea lor era „ce e așa de straniu în cultura noastră de produce ura de copii”: avort, abandon, pruncucideri, vânzări, canale care colcăie de prunci, orfelinate-păduchelnițe.

Le-am povestit numai experiențe personale și pe cele ale femeilor din mediul proxim al femeilor educate, câte ceva despre vecina mea care a murit refuzată de popă la împărtășanie, făcuse septicemie dintr-un avort. Avea trei copii, un bărbat care mai săruta doar paharul, și pe ea o fecunda cu de-a sila, ca să se descarce, despre cohortele de muncitoare înrolate la controale forțate, despre încălzitul copiilor prin frecare iarna. Femeia aceea a părăsit blocul nostru într-un coșciug mic, de lemn negeluit. Era tare chircită și tare vânătă. Nimic nu-i mai trăda cei 26 de ani, toți anii pe care apucase să-i trăiască. În urma ei, preotul dădea cu cădelnița și spunea:

– Iartă Doamne pe această femeie păcătoasă, plecată neîmpărtășită dintre noi!

De atunci nu l-am mai primit niciodată cu Boboteaza.

Zile întregi, după acel „curs” năucitor, m-am întâlnit cu studenții prin campus. Mă priveau cu coada ochiului, foarte stânjeniți. Apoi au rupt tăcerea:

– N-am știut nimic, n-am înțeles nimic. Mass-media noastră e un rahat care simplifică și manipulează. La noi e un tãmbãlãu întreg pentru lucruri față de care ce ați trăit voi e mai rău decât orice *horror*.

I-am înțeles și eu și i-am retras simbolic de unde îi trimisesem.

Țin minte o feministă americană, foarte supărată că mă dădeam cu parfum și cu pudră. Acum, fiindcă îmi dă mâna, uneori îmi place să miros a Dune, să apăs pe vaporiseurul cu design Daly buzele lui May West.

– Uite ce-i, drăguță, pe când voi vă revoltați cu Betty Friedan pe *Feminine Mystique*, eu nici nu știam că există Fiji, nu știam alt detergent decât Dero sau săpun de casă făcut din slănină rancedă și sodă, iar alți chiloți decât tetra cu mânecute îi luam de la contrabandă.

Mircea, e drept să ne supărăm pe noi, dar e drept să ne și înțelegem. Tâmpenia e că discursul intelectual postdecembrist s-a mutat doar pe anii '50-'60. Cine empătiza cu acel discurs? Cei mai mulți am trăit în lagărul lui Ceaușescu, nu al lui Stalin.

Insertie, 2004.

Înțeleg tot mai acut faptul că ocultarea anilor '80 a fost și deliberată. O dată cu ea am asistat la nașterea amoralismului (toți suntem o apă și-un pământ) ca justificare a imoralității legalizate prin Ordonanțe de Urgență: capturarea statului de către stâlpii anilor '80, mai școliți, mai cu ștaif, capabili să mimeze neoforme de relief și să recite neotabla integrării cu voluptatea cu care concepeau dezvoltările limbii de lemn și multiplicarea rezervațiilor pentru nomenclatură. Apelul lui Liiceanu către lichele (corect moral, de altfel) le-a tras un semnal de alarmă din prima. Au știut că trebuie să se înbaită ca să mențină viabil principiul: „La noi lichelele sunt solidare și valorile sunt solitare”. Și dacă cele din urmă încearcă să fie solidare, le „infiltrăm” și le „spargem”. Fiecare cu know-how-ul din dotare.

Vezi, eu acum ți-am restituit ceea ce s-ar chema o piesă de memorie de gen. Dar pentru mine e esențială, fiindcă, inclusiv în acea lume, eu eram nimeni și ca femeie, nu doar ca persoană. O dublă „nimeni”.

Zidul Berlinului? Tu ești psiholog. Știi bine ce înseamnă ruinele interioare. Nici o UE nu le poate șterge la comandă. Ele duhnesc în noi, ca în milioane de Dresde omenеști. Da. Am fost la Dresda, de două ori. Mi-am lipit obrazul de un zid negru, pe care creștea un copăcel piticuț, hrănit din organicitatea ruinei. Știi, Mircea, a ce mirosea acel zid? Mirosea a mine. Zău că da. Mirosea a felul în care mă simțeam. Iar copăcelul care crește din mine, e tot așa, mai piticuț. La atâta am putut ajunge, noiăștia, bucățelele bonzai ale istoriei românești.

Mibaela: Pot plânge in English

Prima mea imagine este cea a stejarului de la Gospodăria de partid metamorfozată în rezidență Soros.

Eram undeva într-un sat aproape de Lodz, la o școală de vară de studii de gen. Am ajuns mai târziu acolo decât restul lumii. Prima constatare e că mă repartizaseră în cameră cu o albaneză (*parole d'honneur* că ne așezau după distanța față de Evropa!). Albaneza era simpatcă foc. Nu știa deloc engleză, limba de seminar, știa italiană și franceză. Programul ei era mortal: se trezea, venea la breakfast, la prânz și la cină, între timp trăgea un binecuvântat somn. Seara îmi ținea o teorie stereotipă:

– Mi-e dor de bărbatu' meu, mai ales înainte de culcare. Știi, bărbații albanezi sunt cei mai virili din Europa. Nu te iartă în nici o noapte. Or avea occidentalele astea credit card, da' cu culcatu' o duc prost, că uite, de-aia stau aici și le arde de feminism. Duc lipsă de bărbați.

Am regăsit în ea mitul compensatoriu al esticului viril, care „cum te prinde, cum te.... și-ți mai dă drumul

prin curte, iar te prinde, iar te....”. I-am zis că și la noi e același folclor despre bărbați. S-a mirat foarte.

Femeia era o combinație de islamism cu egalitarism comunist. Era șefa unei organizații de femei care avea drept problemă centrală faptul că, după ce li s-a dat voie să aibă animale în proprietate, bărbații șterpeleau găini și capre de la femei. În rest, nici o problemă specială, că deh, ce *Feminine mystique* să subminezi în Albania?

Eu eram în etapa lăcomiei intelectuale. Nu aveam bani de cărți și ceream de seara până dimineața câte una de la colegele vestice. Mă trezeam la 4,30 ca să pot face conspecte sub stejarul din curte, până se sculau ele. Înghițeam ca un sac fără fund, ca o femeie „necită”.

La seminarii mă exprimam intens și, cinstit, știam mai multă teorie decât o droaie dintre ele. Pe vremea aia aveam o trufie patriotardă ce se manifesta prin dorința irepresibilă să-i fac să se jeneze că, așa sărăntoci și înapoiați, suntem totuși mai culți ca ei. Cam așa și era. Ce să fi făcut în comunism? Printre serviciu, cozi și muncă patriotică, bașca înghețat pe traseu la stâlpul 11 unde ședeam cu elevii să vină Cărmaciul în vizită la IMUAB¹, aveam clar sentimentul că acea lume nu era de îndurat decât îndrăgostit, beat sau înfundat în cărți până în gât. Cum îndrăgosteala, spre deosebire de dragoste, ținea și ea cât o gripă mai lungă (trei luni cu bătaie), țuica de la Sâncraiu nu se clona, tot ce era stabil ca drog era cultura scrisă. Și uite așa, papuașa din țara copiilor străzii devenea o apariție respectabilă și respectată. Da’, mă rog, trebuia să mă up-datez, cum îi zisa. Și vâram în mine cărți cu nemiluita, într-o bulimie intelectuală care părea să nu se mai termine.

Sub stejarul de la Gospodăria de partid (saună, piscină, lux), amușinam și ceva familiar. Mirosul de

1. Întreprinderea de Mașini Unelte și Agregate București.

balegă din sat, combinat cu cel de iarbă încinsă de soare. Toată această solitudine livrescă a durat până când silueta care dispărea ca o nălucă în jogging matinal pe malul râului a început să poposească sub stejarul meu, substituindu-se farmecului lecturii.

Venise să ne prezinte teorii politice feministe asupra cetățeniei. Era singura cu care aveam un *background* ceva mai asemănător. În afară că era blondă, avea ceva de Edith Piaf. Am început să frec două nesuri în loc de unul. Pe la 6, se trântea istovită în fuga ei zilnică de ea, lângă mine. Răsfira cartea la care citeam și o așeza discret, dar clar alături, nu între noi, ci la spate. Ne sorbeam cafelele, aproape tăcând. Din când în când, ne priveam cu coada ochiului. Abia la seminarii, de față cu toată lumea, vorbeam una cu alta, doar una cu alta. Atunci se înfruntau două teoreticiene. Acolo, pe iarba încă udă în zorii zilei, două femei își țeseau mutește o iubire de fond care, uite, azi e la fel de vie ca și atunci. Ursula este una dintre puținele femei de care m-am îndrăgostit. Și ea, și eu suntem heterosexuale. Și ea, și eu am iubit doar bărbați. Și ei, și mie ni s-au împlântat cuțite în spate din partea oamenilor celor mai apropiați. La acea vreme, ea avea deja o carne a sufletului bine tăbăcită de suferință, de trădare, de înfrângere a dorinței de a dispărea. Tot ce și-a putut păzi când nu mai avea nimic de păstrat a fost demnitatea. Ursula nu poate să se târască. În ani, am învățat și eu că pot să mor sufletește, dar mor cu demnitatea de gât. Atunci încă nu știam cu ce se mănâncă treaba asta și, în naivitatea mea, credeam că mi-am luat porția de suferință *via* totalitarism exterior. Habar n-aveam cum arată cel interior. Ea știa. Curios e că, atunci când această experiență s-a infiltrat în viața mea, Ursula m-a preluat ca pe un pui călcat de tren, imediat, fără explicații. Știa că nu o să mai am niciodată aripi și că n-am stofă să dau din gheare. Dar știa că, orice-ar fi, o să mor doar în picioare.

Vezi tu, acel univers străin, o dată cu „venirea” Ursulei, a căpătat alte dimensiuni. Când îți spun că m-am îndrăgostit de ea, nu este o exagerare. O căutam, ne căutam una pe alta. Orice moment în care nu stăteam aproape sau ne pierdeam printre altele îl simțeam ca pe un timp pierdut ireversibil, căci durata spațiului comun era scurtă. Atunci o credeam o nemțoaică britanizată mai rece. Ea e teoreticiană raționalistă. Niciodată nu a încetat să mă ironizeze :

– *Mihaela, come on! What is this whole stuff with the emotional, empathic, natural?*

Niciodată nu a înghițit decât cu ghionturi felul meu de a face filosofie feministă, cu accente femeiești și cu un femeiesc foarte asumat, inclusiv în sens simbolic. Who cares? Relația a rămas nealterată în timp și de timp.

Acea primă amintire a ipostazei unui „noi” o păstrăm într-un fel care, în timp, nu a făcut decât să crească, dar nu să se schimbe.

Într-o zi am plecat la Cracovia. Îmi amintesc de ziua și seara aceea ca de o sfântă beție fericită. Vezi, de obicei relația mea cu Westul era de informație, de conversație rațională, foarte rar de mirare. În autocarul în care am mers spre Cracovia, și pentru celelalte părea firesc să nu se interfereze între noi, să ne lase împreună, după cât se poate, singure. Probabil că figurile noastre, când intrau altele în vorbă, erau cele ale unui cuplu în criză de timp care se întrebă: ce vor ști de la viața noastră?

Ursula a avut o singură problemă cu mine:

– Dumnezeule, nu te mai sature odată să mănânci scârboșeniile de hamburgeri?

Noi nu aveam atunci McDonalds, și eu eram de groază. Înfulecam la chiftele turtite în pâine ca o spartă. Toate răcnetele americanelor pe tema :

1. Haide, Mihaela! Ce naiba-i toată treaba asta cu emoționalul, empaticul, naturalul?

– *Where is our vegetarian food?* cu adresă la restaurantele poloneze, mi se păreau scâlâmbăieli și mofturi de doi bani.

Veneam dintr-o țară în care carnea a fost decenii un status-simbol, unde căram în trenuri șunci, cârnați, slană de la rudele de la țară, unde pomana porcului era adevărata sărbătoare națională, forma noastră de hedonism într-o lume chioară, tristă, cu mașele obsedante.

Ea mă plimba prin locuri rafinate, la un *red wine*², la niște scoici, ceva, la magazinele cu bijuterii de argint și chihlimbar.

Într-o seară ne-am așezat lângă o fântână arteziană, împreună cu o colegă poloneză.

În tembelismul meu de turistă curioasă, i-am reproșat:

– Anita, de ce nu avem inclus Auschwitz-ul în program?

– Draga mea, scuze, dar vezi tu, pentru mine Auschwitz-ul nu este loc turistic, nu e „vizitabil”. Mie mi-au fost gazați acolo bunicii dinspre mamă.

M-am uitat în pământ, am intrat în pământ de rușine de curiozitățile mele macabre care, uite, deschid răni.

Atunci, Ursula a aplecat ochii și i-a spus:

– Anita, tatăl meu a fost ofițer superior nazist. Poate chiar el e unul dintre cei vinovați de uciderea bunicilor tăi.

Anita a privit-o lung, a cuprins-o în brațe și i-a răspuns:

– Vai, Ursula, îmi pare așa de rău pentru tine!

Au rămas o vreme așa, îmbrățișate. Noi, celelalte, mute. Din turnul bisericii, a început să se audă un cântec dureros, cântat de o trompetă. Probabil că așa suna ceea ce se întâmpla în inima lor. Probabil. În realitate, nu știu. Nu eram nici Anita, nici Ursula.

1. Unde ne este mâncarea vegetariană?

2. Vin roșu.

Într-o bună dimineață, Ursula a plecat înapoi în Englitera ei. Sub stejarul de la Gospodăria de partid am găsit o cutiuță de trabucuri Christine of Denmark, dintr-alea cu care ne afuma ea în serile noastre în grup. În cutie, un chihlimbar care încălzea o bucată de argint brut, neprelucrat. Uneori cred că l-ai văzut. În clipele în care mi se face dor de starea de comuniune cu o ființă omenească, îmi pun chihlimbarul pe o bluză, pe coastele de sus, din stânga.

Da, Mircea, mi-a fost dată și această față a Westului. Acea față căreia îi aud vocea la telefon aproape în fiecare duminică la ora 11 seara, care mi se uita în ochi pe o verandă în Sinaia când eu o luasem pe tobogan în jos, zicându-mi :

– *You must like yourself! You must love yourself! Don't punish yourself so much!*

Mă prindea de bărbie și-mi întorcea ochii din gol înspre soare. Îmi descleșta degetele care se frământau unul pe altul, îmi puneă în mână *the glass of red wine*¹ :

– *Please, come back, Mihaela!*

Uite așa, pe neașteptate, Ursula mi-a deschis o dimensiune pe care n-o credeam cu puțință : *Now, I am able to cry in English*. Poate și ea a iubit și a suferit în germană. Poate amândouă ne iubeam una pe alta în limba ei, din „satul” ei. Dar ne-am trecut una alteia atâta suflet, încât acum știu : singura limbă din adâncuri e cea a dragostei de alt om, de altă ființă.

Polonia, 1992

1. Paharul cu vin roșu.

Mihaela : Țara de suflet

Tot ce scriu eu se poate să fie curată idealizare. Dar până la urmă, poate să ne spună oricine că Georgică e mai frumos și mai *reliable* decât Costică, cui îi pasă? Dacă ne îndrăgostim de Costică, asta e și pace. Așa am pățit eu cu Dania. Mi s-a lipit sufletul de fiordurile ei, ca marca de scrisoare. De fapt, nu am fost decât opt zile la Copenhaga, în primăvara lui '98...

Cinstit, povestea cu fiordurile e ușor exagerată. Nu asta m-a topit, ci acel cosmos social orânduit pe dimensiuni omenești. Poate că aveam deja în mine ceva vulnerabil când am ajuns acolo : ciudat, de când aveam viza și biletele de avion, în mintea mea bântuia doar gândul răzleț la Mica Sirenă. Așa mă simțeam atunci. Solidară cu acea faptură căreia ne-limitarea i-a tăiat glasul. O luciferică de-a lor. Fără paranoia. Fără baudelairisme cu *ailles de geant qui l'empêche du marcher*. Eram poate pentru acea vreme la fel de poetică precum Rodica Palade și total aeriană față de pozitivismul pragmatic și forța Dinei Loghin. Și ele rătăcite în delegație : una bucată jurnalistă, una bucată ONG-istă.

E drept, eu am mers acolo din rațiuni prozaice, nu ca să mă transsubstanțiez cu Mica Sirenă. Eram bucata academică a unei delegații parlamentare ce urma să scaneze felul în care danezii asigură egalitatea de șanse. Nu în lozinci, ci în instituții. Și pe cinstite, a fost un șoc. Fir-ar să fie, drăcia exista, funcționa, nu era o frecție eticistă. Nu-ți voi povesti tot ce am văzut, nici ce procente de reprezentare erau pe acolo, ci, păstrând obiceiul, îți voi scrie doar despre ceea ce m-a topit. M-a topit până m-a aruncat iarăși într-un beci, să plâng așa cum m-a învățat străbunica :

– Lacrăma ta să n-o arăți la nime, maică, ține-o pentru tine și pentru Dumnezeu ăl din sufletul tău.

O să te scutesc de vizitele la parlament, guvern și sindicate. Deși, eu am prins o grevă generală care făcea doar jumătate de Danie funcțională. Era greva sectorului privat pentru zile în plus la concediu. Să mor dacă mi-am dat seama, deși toți se plâneau. Jumătatea care funcționa era așa de acoperitoare, că nimic nu m-a făcut să zic ceva de Paștele mamei lor nordice. Doar la hotel n-am mai avut *room-service*, și patronul schimba personal prosoapele. Danezii umblau pe bicicletele lor cu spițe albe și roșii, nu făceau zâmbre că nu pot să umple de praf cu roata din spate de la Volvo pe sărântocii de pe stradă și nici nu aveau pe cine. Ei nu au sărântoci. Cerșetorii au alocație de hrană și locuință. Când întind mâna, spun clar că vor o vioară sau o călătorie la mămica lor est-europeană.

Din cauza Daniei și de dragul ei, în etapa asta beau doar bere Tuborg. Că mare lucru nu pot să fac să mă întorc măcar subiectiv în acel spațiu.

Insertie, 2004.

Îmi amintesc cu câtă plăcere comună îmi beam Tuborgul mai an cu Mircea C. Pe o terasă sinăiană: „Tu Borg, eu Borg”, conjuga el ludic, pe când eu îi spuneam pe o terasă singuratică despre Dania și cum amuțesc Micile sirene. Se țesea o prietenie misterioasă, suspendată din timp și de timp. Cum câteva zile a citit două Go Westuri de-ale noastre: „Mibaela, don't Go West, Go AHEAD!”... avusesem inima strânsă. Era primul nostru cetitor. Cel mai greu cu puțință.

Au fost câteva experiențe care, luate pe rând, cum îți-am spus, m-au dus țintă spre beci. Adăpostul pentru femeii bătute. Un castel mic, lăsat moștenire pentru prostituatele retrase de către o curtezană mai norocoasă. Acum și acolo era plin. Nu de prostituate, ci de neveste, nu daneze, ci asiatice sau est-europene. Un

grupuscul de bărbați băștinași nu prea agreează partenariatul conjugal. Vor femeii clasice. Casnice. Speriate de propria lor dependență. Unele cărora să le dea peste bot când au chef, să le mai rupă un dinte, o șiră. Deh, se mai defulează omul. Femeilor lor li s-au așezat bine gărgăunii emancipării în cap. Le e frică și li se cam înmoaie mâna, că protestează și îi bagă la gherlă. Atunci, ce să facă? Mai dau câte o raită la triburile de retardați, *mostly eastern*.

Își racolează câte o băștinașă care pică pe spate că devine occidentală și scapă de sărăcie. Decât să te bată măr un conațional, practic pe gratis, și să mai și trăsnească a șliboviță, parcă e mai bun un *westman*. Miroase de obicei a bere, are salariu ca lumea și scapi de mătură pentru aspirator, de sobă pentru *microwave*. Devii doamnă. O dată ajunse acolo, le apucă strechea. Se contaminează de emancipare. Vor să lucreze și o dau înainte cu dreptul tău de a-ți plimba pumnul se oprește la 2 centimetri de nasul meu. Și fug la adăpost. Apoi își iau viața pe cont propriu. Maidanezele din colecția submisivă devin mai daneze. De 12 ani nici o daneză nativă nu a mai fost în adăpost. „Ț-ale dracu' de muieri cu streche în voi!”, cum ar zice mioriticul pursânge.

A doua experiență ciudată a fost cea a cartierelor de locuințe. Modeste, cochete, cu un farmec aparte. Blocuri ce încadrau un spațiu ecologic. În acel spațiu, ce să vezi? O curte ca la bunica acasă: oi, porci, vacuțe, găini. Copiii învață că la capătul de sus al fripturii și al burgerului stă acel animăluț. Că McChicken este un cocoșel zglobiu la origini și că laptele nu e Brenac pasteurizat încă de la începuturi. Învață dragul și respectul pentru sursa de hrană. Aici, desigur, noi avem o problemă. Vaca noastră sacră se balegă pe șoseaua națională. Nu avem autostrăzi, ci ulițe pentru turme. Nu suntem înstrăinați de natură, ci încociniți cu ea,

care va să zică, porcul e un model de conviețuire. Dar cum semenii noștri sunt toți în democrația românească a biosferei, ne purtăm nediscreționar și imităm toate modelele. Schisma natură-cultură aproape nu există. Ce spanac de excese raționaliste să critici? De ce ai organiza oaze de educație ecologică *life* în București, unde Ferentariul și Pantelimonul sunt oaze de case în care trăiesc în simbioză oamenii cu patrupedele și zburătoarele? Stadiul nostru nu e cel de estompare a distincției public-privat, ci acela al lipsei acestei distincții. Vezi presa? Seamănă enorm cu o terapie de grup. Tot omul se defulează într-o veselie, ca pe vremea Ciuruitului pe scara tramvaiului, când tovarășii tăi de muncă, neapucând bara de care să se agațe, ți se agățau de pulpe. Acolo abolire a distanței dintre oameni! O intimitate *sans-frontières*.

Insertie, 2004.

România, în calitatea ei de viitor județ Botoșani al Europei (cel puțin pentru o vreme), începe să aibă autostrăzi. Partea de democrație a biosferei va rămâne pitulată pe undeva, în cotloane virgine, depărtate de trasee europene.

Glisez, iartă-mă, Mircea!, dar n-am cum. În Dania nu a mers o observatoare destrupată, a treia oamă, ca să zic așa.

Ajung imediat și la beci. Nu ți-am spus niciodată, dar eu dau bani aproape numai cerșetoarelor bătrâne. Am ciudatul sentiment că sunt oricare dintre ele, că ele sunt bunicile mele. Stau discret la ieșirea din magazin. Îmi privesc plasele. Înghit în sec. Mie îmi e rușine ca unei îmbuibate. Și atunci le dau bani. Mulți, mult mai mulți decât media. E un fel de mituire a sorții. În Copenhaga am vizitat un cămin de bătrâni. Etaje multe, strapontine în pantă, garsoniere cochete. Dar n-a fost asta. La

parter era de fapt o mare universitate. Acolo, bătrâneii învățau ceea ce tinerețea nu le-a dat răgaz sau șansă: sculptură, antropologie, aerobic, filosofie, muzică, *computer science*. Clădirea era plină de expoziții de-ale lor, de săli de concerte, i-am văzut la tutoriale, ușor jenați că luau doar B (7-8). Copiii lor veneau mereu să se plimbe cu ei prin parcul japonez de alături. Cei valizi își luau câte un rucsac în spate să vadă lumea în coada unei ghide cu drapeluț în față. Erau frumoși așa, în galben, roz, verde, în adidași, cu cleme cochete în păr. O bătrânică m-a tras de mânecă și mi-a șoptit conspirativ, în engleză:

– Do you think that he is still handsome?!

Mi-a arătat discret, cu coada ochiului, un bărbat în cărucior cu roțile. Era evident că se plăceau, dar nu și-o spusese încă.

– Of course I do! He is lovely!

Femeia m-a tras ușor spre ea și m-a sărutat pe obraz. Poate îi luasem o incertitudine de pe suflet. Merita să-l placă.

Am plimbat-o prin curte. Făcea cursuri de antropologie. Nici măcar nu se gândea să nu-și ia diploma, că nu avea când, la cei 82 de ani ai ei.

Apoi a început iarăși senzația mea de vertigo. Cerșetoarele, Valeriile din Sâncrai, viața parastaso-centrică, hainele negre răsspălate, lampa cu gaz, o viață în care femeile încep să moară ca femeii de la 50 de ani. Le moare mintea, sufletul, sensibilitatea. Devin bocitoare sterpe sau chivuțe de bloc, cu picioarele umflate. Zac în azile, uitate de lume, molfăind un chec vechi, dat de pomană la un colț de cimitir.

Am fugit pe scări, până unde s-a înfundat drumul. Am nimerit în spălătorie. Mirosea a șampon de mere

1. Crezi că mai arată încă bine?

verzi și cearșafurile țipau în explozii cromatice. Mi-am înfundat capul într-un morman de rufe. Plâns fără lacrimi, ca o lupoaică rănită. Dumnezeuii ei de viață! Urla neputința în mine. Și vina. Vina că măcar nu mi-am dus bunica, pe mama Milia, la mare, la „apa aia care nu se mai gată”, cum îi spunea ea. O socoteam bătrână, ce-i trebuie ei mare? Ce drept la curiozitate îi mai dăm unui bătrân?

Singurul loc danez în care mi-a fost bine fără jale a fost Christiania.

Acolo am regăsit două lumi. Pe cea de la Sâncraiu copilăriei mele și pe cea a adolescenței mele. O cazarmă ocupată de *hippies* în 1968 și rămasă în posesia lor. *Old hippies*, groenlandezi neadaptati, bărbați sau femei, fugiți o vreme de acasă, din confortul stereotip și plictisitor, universitari exotici, studenți mai săraci. Copiii bătrâni ai anilor '70, copiii noi ai Copenhagăi, care voiau să fugă de lume, drept în mijlocul capitalei.

Nu aveau curent electric, ulițele erau nepavate, creșteau animale și legume, reparau sobe de teracotă, godine, uși și clanțe vechi. Și zăceau, frate, zăceau la câte o masă de lemn negeluit, cu marijuana în bot sau măcar cu o rachie făcută la alambicul locului. Din maguri vechi, Joplins ne spunea iarăși că *all is loneliness*. Hendrix se încrunta pe tricouri și insigne, Woodstock reînvia fără kitsch. Nu m-am dezlipit o jumătate de zi de locul acela. Am bătut toate ulițele, am intrat în toate casele, nici o făptură, indiferent de specie, nu se sinchisea de proprietatea privată. În tot acel timp de scaldă christianică, toate, dar toate proustianismele mele au fost nedureroase. Măcar acea istorie nu am ratat-o, nu mă uitam la ea ca țărâna la girafa de la zoo. Am fost o puștoaică a naibii de zbânțuită. Îmi răzuiam blugii cu cărămida, aveam plete care-mi atingeau fundul, umblam în pânze de la țară, învățasem ideologia

marcouseiană, ca să zic așa, eram o hippiotă intelectualistă (struțo-cămilă), ca mulți alții din generația mea. Și eu fugeam în pădure, acolo era colonia noastră de puștime protestatară. Mai trăgeam un Camel, un cântec și un Martini cu Dana, Co și Jeni, mai fugeam că aveam olimpiade județene (o să râzi, Mircea, pe atunci mergeam și la olimpiadele de mate). Da, ne simțeam atât de liberi față de generația părinților noștri, niște Bumbști-Livezeniști cu „Ești brigadier sau nu ești brigadier” în cap, cum îi etichetăm noi, că-i mai simplu să pui ștampile decât să înțelegi.

*Equal opportunities*¹ in Dania.

Da, Mircea. Acolo ești demn și dacă ești cerșetor, femeie bătută, bătrân, universitar boem, femeie cu decolteu sau cu sânii goi care se încălzește pe o stâncă în puținul lor soare. E loc pentru toți. Încap unii de alții. Nu doar se tolerează, ci se încurajează să fie diferiți. Nu au de ce să se simtă prost. La conferința organizată de Grette Tartler la ambasadă, Arhiepiscopa de Elsinore, o femeie divorțată cu doi copii, o femeie de vârsta mea, stătea cu mândrie în dreapta șefei lesbienele daneze. Nu scuipea în sân, nu-și făcea cruce: piei, Satană!

Acolo, Mircea, mi s-a părut că am atins o clipă raiul.

În ultima seară m-am întors la Mica Sirenă m-am cocoțat până la obrazul ei rece și am sărutat-o. Mi-am plimbat degetele pe urma gâtului ei tăiat și lipit, așa cum am făcut în Dresda cu ruina afumată pe care creștea un pomișor. Și în mirosul zidului ruinat m-am regăsit, dar și în Mica Sirenă. În ruină mi-am regăsit mirosul de silă de viață din tinerețea mea, mirosul de moarte pe care cresc copaci. În Mica Sirenă, în acea seară din urmă, am regăsit o Arcadie interioară. Cea zămislită când eram adolescentă și habar n-aveam ce va să vină.

1. Șanse egale.

Mibaela: Go West via East

Tu îmi scrii că noi avem doar imaginea Vestului la care ne uitam în 1989 ca la Moș Crăciun. Ei bine, în anul acela, Moș Crăciunul meu social era chiar Uniunea Sovietică. Nu râde, fiindcă, de nu ni s-a ras memoria din cauza lozincii „Cine-a stat cinci ani la ruși nu poate gândi ca Bush!”¹, putem să ne scotocim mai realist locul de unde venim spre „Țara Făgăduinței”, chiar dacă aceasta ne arde câte una peste bot.

Curând o să-ți transcriu o pagină de jurnal din Decembrie '89. Acolo relatez o scenă cu Tovarășu' Inspector care ne prelucrea:

– Gorbaciov a distrus mișcarea muncitorească! Acest lucru nu se poate întâmpla și în România. Știți de ce, tovarăși? Vă spun eu: fiindcă noi ne-am plătit datoriile externe.

Eram din ce în ce mai disperăți în '86, '87, '88, dar apogeul disperării a fost atins chiar în '89 – și aici îmi amintesc o expresie a lui Dinescu pe care am răscultat-o la Europa Liberă: „Dacă se va construi Casa Comună a Europei, ei o să-i lipsească o fereastră: România”.

Eu una priveam fascinată harta de pe chelia lui Gorbi. Îmi era groază că sub țeasta lui noi suntem absenți, că-l doare-n cot ce se întâmplă în lagărul cu robi amărâți de lângă ei. Era absolut paradoxal, și totuși nu era. Să aștepti mântuirea de rău de la cei care ți-au băgat cândva mortu-n casă. Gorbi era un fel de Stalin pe dos. Maestrul deconstrucției practice. Sigur, acum aș spune al deconstrucției de tip conservator: ușurel cu fata popii, lăsați-o să crape natural, cu încetișorul.

1. A fost o lozincă a Pieței Universității de la mitingul maraton anticomunist din primăvara lui '90. Desigur, este vorba de Bush-tatăl, primul Bush al Americii.

Da' la noi nu crăpa nimic. Acum zece ani pe vremea aceasta ne pregăteam de Congresul al XIV-lea...

Mai amân să scriu despre perioada *bot*. Nici nu mă văd în stare. Cred că îți voi insera pur și simplu relatările mele de jurnal de atunci, oricât de patetice ar părea. Chiar ieri am avut o discuție cu câțiva prieteni despre unul dintre textele mele. Mi-au spus că pare o ficțiune trasă de păr. Și eu îmi dau seama că viața mea pare o astfel de ficțiune. Noroc că nu mi-am propus să merg dincolo de relația personal-politic, altminteri povestea ar căpăta accente melodramatice, și cei ce citesc ar ajunge la concluzia că am o imaginație excesivă. I-aș dezamăgi crâncen. Există vieți antificționiste, dar atât de complicate, încât par închipuiri ale unei minți ciudate. Din păcate, mintea mea nu e ciudată. Mai degrabă simplifică prin conceptualizare, căutând mereu să depășească prin numire ceea ce s-ar subscrie definiției: viața este ceea ce ni se întâmplă când noi avem cu totul alte planuri.

Revin la *Go West via East*.

În august 1989 am făcut o excursie pe traseul: Kiev, Riga, Leningrad, Moscova.

Clasica poveste: un grup de elevi însoțiți de cadre didactice și părinți, vegheați îndeaproape de Tovarășa T. și tovarășul V., pleacă în turism organizat și bine supravegheat în țara vecină despre care Tovarășul ne sugera că nu ne este prietenă. Și nici nu ne era. Excursionistii erau înarmați până în dinți cu bibliografie turistică: tricouri, sticle de coniac, cosmetice, adidași șterpelii de muncitorii de la fabrica Pionierul și vânduți prin rețele conspirative la mușterii, mai ales la cei care asigurau comerțul invizibil în CAER.

Acest comerț, reciproc avantajos de altfel, se desfășura în locuri consacrate: lifturi, camere de hotel, toalete de restaurant. Tovarășii de la „Brațul secular” n-aveau

nici o treabă cu acest comerț, dimpotrivă. În finalul excursiei se ofereau chiar să-ți dosească ei aurul, de obicei în mânerile metalice din compartimentele lor. Aveau întotdeauna grijă să poarte asupra lor o trusă de șurubelnițe și se dovedeau hiperutili. Dacă erai chitit pe comerț, mai să plângi că nu-i aveai cu tine. Știau să negocieze cu vameșii, cui să dea șpagă, cum să facă *fund raising* de la excursioniști, să plătească lumea echitabil ieșirile și intrările în liniște. Mai păstrau câte o sticlă de coniac să ne cinstim în final cu toții că am trecut cu bine peste grelele încercări. Pe scurt, aveau mereu talentul să ne facă să ne simțim contrabandiști norocoși ai unei rețele mafioate. Ei vegheau la norocul nostru. Erau cu atât mai indispensabili, cu cât supra-viețuirea cu mijloace legale devenea mai imposibilă. Tovarășa T. știa însă că de astă dată o să aibă probleme pe traseu. Încă din Gara de Nord mi-a scanat sacoșa subțirică și m-a privit strâmb:

– Ascultă, Mihaela, să nu-mi faci probleme. Tu știi că eu țin la tine și nu vreau să mă pui în situații proaste.

Avea dreptate femeia. I-am cam stricat toată excursia. Am făcut-o să nu doarmă nopțile, așteptând să mă întorc la hotel, să dârdâie de oboseală la geamul de pe care se vedea intrarea. Vorba ei. Era s-o bag în mormânt, mai ales din ziua aceea de la Riga, una dintre cele mai fericite din viața mea. Cam urât să-mi construiesc fericirea pe tensiunea altuia. Dar am făcut-o cu o nerușinare apocaliptică.

De mulți ani îmi doresc să scriu acea zi, să o pot retrăi ca pe o comoară regăsită. Acum, când scriu, sunt la Palatul Știrbei. Colegele mele de workshop dorm încă. Siguranțele de la electrice s-au dus, da' eu am baterie la laptop și sper ca pana de curent să le țină și mai mult în pat, ca să îmi pot retrăi acel 23 August 1989, ziua pe care o celebraz cu Liviu în fiecare an.

Insertie, 2004

Îmi amintesc lozinca defilărilor copilăriei și tinereții mele: „23 August libertate ne-a adus!”.

Iacă, nu doar nostalgicii comuniști sunt îndrăgostiți de ea, ci și noi doi. Mai mult, din cauza acelei zile, doi oameni aniversează în fiecare an faptul că nu încetează să se iubească (e cea mai empatică prietenie lungă din viața mea), și când nu se văd cu lunile, și când se plimbă împreună pe un drum forestier în nopțile de Sinaia, și când se țin de mână lângă o masă de spital la o operație, și când sunt triști sau fericiți în relațiile lor cu terți.

O să mă întreb ce e politic aici. Uite că este. Această iubire de fond a venit ca o străfulgerare, ca o revelație, din cauza comuniunii politice.

Liviu trecea atunci în clasa a X-a și eu eram diriginta lui. Predam Cunoștințe economice, și apoi CSP (cunoștințe social-politice). După cum a zis în repetate rânduri tovarășul Inspector municipal, nu eram un cadru de nădejde. Manifestam, ca să zic așa, un profesionalism îngust, lipsit de spirit militant. În obrăznicia mea nemăsurată, îi trânteam chestia cu: eu sunt plătită ca profesoară, nu ca activistă de partid. Trebuie să-i învăț carte pe copii, propagandă să-i învețe el și alți toași¹ pozitivi, că, slavă Domnului, sunt destui. Mustăcea enervat foc, strângea din cutele de deasupra nasului, dar tăcea.

În ianuarie '90 a venit la mine acasă și m-a întrebat încetitor, aproape conspirativ:

– Tov... Pardon! Doamna Miroiu, de unde ați știut că se termină?

Pe cinstite, în felul lui omul era de treabă. Mă acopea cât putea. Motivul e simplu. Îi aduceam chintale de bile albe la inspectorat, era cel mai tare dintre inspectori fiindcă elevii bucureșteni rădeau premiile la

1. Prescurtarea frecventă a cuvântului tovarăș.

Olimpiada de filosofie și la sesiunile de comunicări științifice cu teme de filosofia științei, tot ce era îngăduit fără infestări ideologice. Autoarea principală a gloriilor lui eram eu. Și atunci trebuia să închidă ochii, să mă lase în plata Domnului cu epistemologia și cu sociologia mea.

Dimineața aceea de august am plecat cu toții la Yurmala, pe malul Balticii. Ploua mocănește, căpos, fără speranță. Era cam frig. Din când în când, eu am un fel aproape tiranic de a-mi impune voința. Oamenii voiau să-și rezolve cumpărăturile. Își desertaseră bună parte din marfă în lifturile kievene și riganeze, aveau ruble. Acum trebuiau să facă treaba inversă: aprovizionarea sovietică pentru piața internă. În acel an, cumpărăturile de top erau: canistrele de benzină, aurul, baloanele și, mai rar, mai dosit și pentru fețe simandicoase, drujbele. În genere, excursiile aveau metabolismul lor: partea I, se vinde marfa autohtonă, partea a II-a, se achiziționează marfă de la celălalt, partea a III-a, se caută strategii de dosire. Îmi amintesc revelațiile mele despre lungul drum al pieței către piață în Hotelul Cosmos din Moscova. Abia atunci, în ziua plecării spre casă, am realizat proporțiile fabuloase ale acestui comerț înfloritor. Holul Hotelului Cosmos era de un lux care te cam lăsa fără grai: un lux modern, suplu, nimic greoi, nimic țarist sau stalinist. Un spațiu larg și generos cum numai la americani și la ruși am văzut, în megațările acelea care, la acea oră, erau încă ambele supraputeri. E drept, una cam pe moarte, deși, pe bune, nu-ți dădeai prea bine seama, fiindcă locuitorii erau neașteptat de veseli față de aplaudacii lui Ceaușescu. Ei bine, în holul Hotelului Cosmos, seara era plin de lume. Până și șecii arabi, băieții cu petro-dolarii la teșcherea, își scoteau cele patru neveste la preumblare și le fâțâiau de colo-colo să le vadă lumea calitatea

diamantelor cu care erau tivite vălurile de pe față. La noi în grup se dăduse plecarea. În sfârșit, toate achizițiile celor zece zile de orgasm comercial au trebuit să devină publice. Lângă canapelele îngropate din hol, alături de mesele transparente și în lumina strălucitoare a cristalelor geometrice, râdeau, ca să zic așa, printre șeici și Șeherazade, zeci de canistre argintii. De 5 sau de 20 de litri, după câte perechi de adidași avusese întreprinzătorul român. În afară de gândul rușinii copleșitoare, și el pe acolo prin capul meu, chiar mă întrebam ce rețea de pile la Peco¹ le-o trebui viitorilor cumpărători ca să poată să meargă în duminica cu soț sau fără la rubedeniile mai mitocane și mai fără CAER.

Și eu îmi fâțâiam în urechi propria achiziție. Cerceii cu perluțe, cumpărați la Riga, după nebunia de la Yurmala. Căci era curată nebunie. Am blocat întregul grup pe malul mării, am rămas într-un minut în costum de baie și am înotat lung, în apa aceea ca sângele înche-gat. Pe mal, colegii mei serioși și elevii mei ascultători răcneau cuvinte grele. Cred că Liviu nu a mai suportat să audă atâtea sudălmi la adresa dirigăii lui. M-am trezit cu el în mare, râzând cu gura până la urechi:

– Acum măcar ne înjură pe amândoi!

Starea conspirativă cred că a început să se țeasă chiar atunci. Eram la aproape un kilometru de ceilalți, nu-i auzeam, îi vedeam doar gesticulând, tremurând în ploaie. Când nu mai aveam chef de imaginea acelei lumi castratoare, ne întorceam spre orizont, cu fața la indefinit și cred că, într-un fel, ne venea mai degrabă să o luăm înainte decât să ne întoarcem.

La întoarcere, în afara mamei lui Liviu, nu mai vorbeam nimeni cu noi. Dezaprobare prin tăcere. Eram

1. Peco era termenul generic folosit pentru orice stație de benzină.

ca și izolați, deși, cu coada ochiului, nu era aproape nici unul care să nu ne privească.

La Riga, în fața hotelului începuse o largă foială de oameni. Eu nu înțelegeam rusește și nu pricepeam nimic. Am auzit-o doar pe Tovarășa T. spunând tuturor :

– Intrați înăuntru, luăm masa și stăm liniștiți, fiecare în camera lui. Dacă cineva are intenția să plece, o face pe răspunderea lui. Eu nu garantez pentru consecințele din țară.

Ce naiba s-o întâmpla? M-am uitat spre Liviu. În cinci minute eram amândoi deja pe strada de vis-à-vis. Tot nu înțelegeam nimic, decât că oamenii răsăreau tot mai mulți, de peste tot, ca și când întreaga populație și-ar fi dat întâlnire acolo, în fața hotelului. Doar pe fețele lor citeam ceva extrem de straniu, ceva ce eu una nu mai văzusem în mulțimi : un aer comun de mândrie, un fel de triumf cu premeditare. În mintea mea, adunările uriașe se făceau la porunca sectorului sau municipiului de partid, lumea zăcea în silă într-o rână, strâmbându-se a lehamite când trecea câte un tovarăș agitator :

– Hai, măi tovarăși, strigați măi, că știți lozinca : „Stima noastră și mândria! Ceaușescu, România!”.

– Scularea de pe iarbă că vă ia mama dracului! În picioare! Unde-i secretarul de partid al întreprinderii? Dau cu el la munca de jos de nu se mai vede. Și mătăluță, tovarășico, ce stai ca o vacă la pășune? Nu v-am zis, dom’le, să nu mai veniți cu plase la miting? Hai, măi tovarăși, hai acu’ cu toții, că îl văd pe toașu Croitoru îndreptându-se spre noi : „Stima noastră...”.

Cam asta era experiența mea în adunături mari de oameni, așa că, pentru început, i-am privit doar cu o oarecare contrariere : ce e cu aerul ăla pe mutra lor? Parcă Gorbi nu-i pune pe ai lui să-i tragă *Te Deum* în public.

Am intrat pe o străduță lăturalnică, la un magazin de bijuterii. Acolo am găsit cerceii mei cu un bețișor

auriu de care atârnă o perlă, Liviu era pe lângă mine, vorbind încă puțin, încă intimidat că se fâțâie peste tot soiul de interdicții cu diriga lui. Cred că în acele minute mai era un copil, un copil în care parcă se cocea un tânăr. Nu bănuiam nici unul că, în câteva minute, crisalida se va sparge și protectoratul va căpăta, cu o viteză astronomică, dimensiunile parteneriatului și a comuniunii.

Ne-am întors de la magazin. Eu mai păstram ceva din atitudinea sfâtos-profesorală, vorbindu-i copilului de lângă mine despre stilul gotic al clădirilor riganeze.

Pe strada noastră, acea mare de oameni nu mai era o mulțime fără sens. Ea devenise un lanț uman, nesfârșit, ca Baltica acelei dimineți. Un milion de oameni se țineau de mână, aveau privirile ferme în care surâdea demnitatea. Câte doi pumni îmbrățișați strângeau bățul unui banner pe care scria în rusă și engleză : „Lituania este a lituanienilor!”, „Letonia e a letonilor!”, „No more Soviet Union!”.

Și cântau, cântau ceva neinteligibil pentru noi. După cum suna, era un cântec de libertate, un cântec de lebedă, un rămas-bun supunerii, un rămas-bun fricii. Nu știu care dintre noi l-a tras de mână pe celălalt. Am intrat în lanț. Cântam fără cuvinte melodia lor. Cântam cu așa o bucurie apocaliptică. Poate era singura oară, în viața mea cel puțin, când îmi era dat să strig cu glas tare, alături de semenii, dorința de libertate. Atâta doar că, în mod sigur, în clipa aceea eu îmi doream să ne invadeze Gorbaciov, să ne ia satana locală de pe cap. Riga îl arunca pe Gorbi. Eu mi-l doream. Era diferența ucigătoare între cei cinci ani de când ei dăduseră drumul la robinetul cu libertate, iar la noi lațul se strânsese că nu mai puteam respira. Acea nerăsuflare venea din afară, din frica de a deschide orice să nu auzi glasul gângav al dictatorului nostru cel de toate zilele, din umilinta multiplicării dependențelor (creșterea exponențială a

lui „oare ne mai dă?”). Oamenii aceia nu mai așteptau să li se dea. Cereau. Iată o experiență pe care eu nu apucasem să o trăiesc. Cinstit, eram așa de fericită în clipele acelea, mă simțeam pentru prima oară un om, nu un gândac moral. Știam că e o fericire de împrumut, o demnitate de import, un parfum trecător de libertate, ca și când ți-e dat să iubești o dată în viață, un ceas, și în acel ceas trebuie să-ți lași toată ființa, celulă cu celulă, în voia acelei iubiri unicat. Straniu. Eu îl iubeam pe Gorbi, și oamenii aceia pe care îi simțeam în palma strânsă a vecinului meu din dreapta îl respingeau, îl alungau pe față. Nu știu ce simțea Liviu, nu l-am întrebat niciodată. Mi-era și greu. Palma strânsă a vecinului din stânga nu o trăiam diferită de a mea, nici măcar nu băgam de seamă că e a altuia. Poate atunci s-au abolit toate granițele: de status, de vârstă, de rol. Am devenit, pur și simplu, doi oameni sau doi copii care se joacă de-a libertatea în curtea altora. Că în a lor, tata și mama nu le dau voie să strige decât „Stima noastră și mândria!”.

Era clar că nici KGB-ul, nici alți „băieți veseli” nu aveau nici un mandat să-i oprească. Ziariștii locali, cei moscoviți, bașca BBC-ul erau frumușel de față și filmau netulburați. Iar ei știau, oamenii din lanț, vreau să zic, știau că nimeni nu-i mai trimite în nici o taiga, în nici o Siberie. Că sunt, ca să zic așa, din ce în ce mai de capul lor.

Când s-a terminat, am plecat spre hotel. Era, de altfel, chiar peste drum.

În hol, tovarășa T. era lividă:

– Treceți imediat fiecare în camera lui! Cum îndrăznești, măi femeie, să te amesteci în treburile interne ale Uniunii Sovietice? Și cum îți permiți să târăști un copil minor după tine? Să nu scoateți o vorbă! Nici unul. Lămurim noi asta la București!

Atunci, Liviu m-a prins de mână. Devenise un tânăr pe cât de ferm, pe atât de impertinent:

– A fost hotărârea fiecăruia să mergem acolo. Nimeni nu mă putea opri. Numai eu răspund de asta. Ea nu are nici o vină. Și nu mergem în nici o cameră. Mergem unde vrem noi.

Și am mers, dar asta e altă poveste¹.

1. Acum, în 23 august 2004, când recitesc povestea acelei zile fericite, mă sună Liviu de la New York să îmi spună „La mulți ani!”. Hazardul. Hazardul și bucuria fantastică să fie adevărat după 15 ani că noi sărbătorim 23 augustul nostru peste mări și țări, globe-trotteri liberi. Cineva, acolo sus, desigur că ne iubește.

PARTEA A III-A

1989

Mibaela: Rușinea

Congresul al XIV-lea al partidului a trecut deja (vorba vine, sunt zece ani de atunci). Cine putea să anticipeze cu totul ceea ce a urmat? Și mă întreb, câtă empatie putem să avem noi pentru cei pentru care ceea ce a urmat e infinit mai puțin sau pentru unii mai rău. Sentimentul meu este acela că lumea, în majoritatea ei, era adaptată. Firește, suferea. Dar erau alte ierarhii și alte glorii. Veta, menajera mea săptămânală împărțită cu alte Ane¹, este o nostalgică a acelei vremi, bărbatul ei e chiar mai nostalgic decât ea. Să luăm acest caz, cel al Vetei. În '89 nu era menajera nimănui, cu alte cuvinte, nu depindea de nici o decizie arbitrară, de nici o cucoană privată, care, uite, atunci când pleacă la Oxford o roagă să-i ia cățelul² la ea câteva zile. La vremea aceea, noi două eram destul de omogenizate. Tovarășul, în atotcuprinzătoarea sa înțelepciune, anunțase de fapt la Congres că poate cea mai mare realizare a perioadei de după Congresul al IX-lea este dispariția

-
1. Membre AnA. AnA este, până la ora actuală, cea mai cunoscută organizație feministă din țara noastră românească.
 2. Negruț, pe numele lui.

diferențelor între muncitor și inginer, academician și țăran. Cu alte cuvinte, că am cam reușit să creăm poporul unic muncitor. Una ca mine nu putea să facă mai mult¹: eram profesoară la un liceu de mate-fizică în București, eram aproape să-mi dau faimosul grad I (ultimul grad). În acest timp, Veta era femeie de serviciu la grădiniță. Bărbatul ei lucra la IMG², în detașamentul *bard* al clasei conducătoare. Salariul ei nu diferea substanțial de al meu și era mult mai bine situată într-un nod de relații care îi permiteau să satisfacă status-simbolul acelei vremi:

– Aveam congelatorul plin, doamnă.

În acel timp, abilitățile mele de adaptare au fost mult mai joase decât acum. Firea păcătoasă mă împiedica să întretin relații cu persoanele dezirabile. La mine, congelatorul nici nu exista. Făceam tot soiul de minuni. Mergeam în metrou și pe stradă cu câte o carte de filosofie în mână, citind ca bezmetica, să nu mai văd nimic în jur, îmi calculasem fiecare pas, că aproape nu mai trebuia să urmăresc scările și semafoarele. Evaziune combinată cu un soi de elitism secret. Aveam o plăcere perversă să îmi extrag mâna cu cartea dintre alte corpuri care mă striveau și să mi-o vâr sub nas, gândindu-mă doar la text. Dacă aveam curiozitatea să ascult ce vorbeau oamenii, mă apuca o greață la fel de elitistă: „Nu mi-a ieșit checul, că au fost mici gazele”, „Văru-so e responsabil de magazin și le dă câte ouă vor”, „M-a lăsat șefu' la tăierea porcului, da' las' că și el se alege cu cârnați și țuică”.

1. Începând cu 1974, absolvenții de învățământ superior au fost forțat integrați în „producție”. Accesul la învățământul superior și cercetare era aproape inexistent. Orașele universitare mari au fost declarate „orașe închise”, și accesul la acestea, restricționat. Mulți s-au socotit norocoși să prindă o localitate cu haltă de cale ferată.
2. Întreprinderea de Mașini Grele București.

Doamne, îmi spuneam, da' oamenii ăștia chiar nu înțeleg deloc ce viață umilitoare ducem? Alta decât să graviteze în jurul mațului gros mai știu? Vezi tu, Mircea, partea care mi s-a părut sublimă în Decembrie '89 a fost că răsculații au cerut libertate. Cred că de aceea li se spune revoluționari. Cum era de conceput ca o mulțime de frustrați epidermic și stomacal să înseteze după libertate, nu după hrană? Și că, până la urmă, majoritatea care voia gaze, ouă, porcul „sacru”, benzină, curent a fost mută. Ceea ce a prevalat a fost totuși sentimentul demnității omenești. Nu e de mirare că acest sentiment a dominat mai ales puștimea, și nu maturii. Mintea oamenilor se concentrează pe strategii de adaptare. Treaba părinților este să-și hrănească pruncii, să-i țină în viață. Când supraviețuirea este amenințată, celelalte valori pălesc. O să-mi replici că supraviețuirea era amenințată fiindcă celelalte valori pălisera. Ei bine, uită-te puțin ce se întâmplă acum. 23% dintre români îl cred pe Ceaușescu, acum, la anul de grație 1999, cel mai mare conducător din secolul XX. Vin unii ca noi și trimit un fax de la Oxford la revista *22* sau la *Dilema*, scuturați de scârbă. Popor, scriu ei a pustiu (Cine naiba dintre nostalgici citește *22*-ul și *Dilema*? Eu mă includ în acești „ei”, altfel aș fi ipocrită.), să-ți fie rușine! De ce ai nostalgia dictaturii? Puteai tu, popor, să mergi la Oxford, să înjuri în presă pe cine vrei? Să protestezi la Consiliul Europei fără să te bage la gherlă? Puteai să publici ce dorești? Să strâmbi din nas că nu-ți place Quattro Stagioni și preferi bucătăria thailandeză? Mai alegeai tu între j'de partide? Îl reclamai pe polițai că nu-ți respectă drepturile? Vai, popor, cât ești de smintit! Și substantivul comun „popor” își continuă dialogul cu nostalgia. De Oxford nu a auzit, de înjurat public își înjură, ca de obicei, rudele și vecinii, pe bodegă nu scrie Quattro Stagioni, tocana își păstrează aceiași parametri,

în partide îi vede mai ales pe gură-mare și învârtiți (categoria celor care l-a băgat în colhoz, da' vorbind acum o neotablă despre integrarea europeană, eventual cu o cabală mai școlită), pe polițai nu-l vede, necum să-l reclame. În schimb, într-adevăr, el devine telepopor. Mircea, te-ai înfuriat că oamenii joacă întruna la Bingo și că alta decât să țină ochii pe concursuri nu fac, toată ziua decupează etichete, scot capace și le trimit, așteptând izbăvirea de sărăcie în mod glorios. Vine Horia Brenciu și îți scandează numele, într-o duminică seara: „Maricica Acucului, Broșteni 5, Vaslui, a câ-ști-gat o su-tă de mi-li-oa-ne!...” În jurul lui, opt fătuci deghizate în majorete își scutură fundulețele a bucurie trucată sau, mai rău, autentică.

Te-ai supărat pe ei, că nu găsesc soluții productive. Nostalgia lor este după siguranță, nu după Ceaușescu, după minime certitudini. Dacă nu-și pot face nici un calcul rațional de viață, nu-i de mirare că sunt bingo-mani.

Din această categorie face parte și unul ca bărbatul Vetei. IMGB-ul e o amintire. Doar țuica a mai rămas consolare eternă. Și, în plus, nevastei nu-i mai poate arde una peste bot, ca să-și descarce frustrările. Nu de alta, da' face menajul la tot soiul de feministe și i s-a urcat la cap că-i face bocceaua dacă o mai atinge. *She is a breadwinner*¹, cum îi zisa în lumea noastră nouă. El e postproletar, postclasă conducătoare. Omogenizarea s-a dus pe apa sâmbetei. Pe procente, avem 70% *loseri*.

O întrebare firească este de ce sunt *loseri*, ce au pierdut? Și aici mă întorc la vina noastră, a celor care ne-am pricopsit cu *know-how*. Uite, sentimentul meu e că ne-am pricopsit doar cu *know*, fără *how*. Îmi amintesc de G.L. în ianuarie '99. A apărut la televiziunea

1. Ea aduce pâinea în casă.

publică spunându-ne că e făcut foc pe a „n”-a mine-riadă și că, dacă-i mai zdruncinăm simțul etico-estetic, el unul ne lasă baltă și pleacă. Drace, trebuie să băgăm urgent minerii în blocurile lor de nefamiliști, să le explicăm să stea cumiți acolo, fără slujbă și fără leafă că se supără intelectualitatea sublimă și ne lasă fără ea. Uite așa „ceilalți”, neocapitaliștii rapaci direct sau indirect guvernamentali au avut și mai mult succes în activitatea de lins și de jupuit ex-clasa conducătoare. Lugu-lugu, încă un „parastas”, o „împărțeală”, o „colivă” compensatorie. Avem noi grijă de voi! Ține-ți aproape!

Da, Mircea, cred că ne este foarte greu să fim empatici față de *loseri*, după cum am ratat how-ul ca să nu mai fie *loseri*.

Limbajul anilor '80 a creat lumea lui '90. „Se bagă”, „Se dă”. Conceptul nostru de drepturi a avut ca referențial: benzină, curent, ulei, zahăr, carne ouă, unt. „Ți-ai luat drepturile?” Îți amintești expresia asta? Ea însemna că unul din familie a făcut o coadă fără sfârșit. A mai ținut rândul la niște vecini. La capătul acelor ore de viață, intra triumfal pe ușa apartamentului, stingea lanterna, că în bucătărie ardea lampa cu petrol, și depunea prada sau raportul. „S-au dat drepturile de ulei și le-am luat pe toate.” Eu o aveam pe doamna Ursaciuc, fie-i numele binecuvântat. Era șefa unei case de comenzi din Colentina. Mergeam prin spate, băteam cu semnal în ușă. Dacă nu erau băieții de la Miliția Economică să se aprovizioneze, îmi deschidea. Acolo, înăuntru, Paradisul: supe Vegeta, salam din carne-carne, conserve chinezești, ulei de floarea-soarelui, unt, borcane cu mazăre fină, ciocolate, țigări coreene. Cele trei femei de la fața locului abia mă așteptau. Îmi dau seama că făceam, ca Monsieur Jourdain, *philosophical counselling*¹.

1. Consiliere filosofică.

Femeile îmi povesteau frustrările lor, iar eu li le salvam în câte o drăguță de *pop-philosophy*.

Îmi dau seama că și eu scriu pântecocentric. Și nu mă mir. Îmi aminteam atunci ideea că, în comunism, nevoile vor fi determinate științific. Și să mă bată sfântul, chiar erau determinate. Științificul aparținea ctitorilor Planului Național Unic de Dezvoltare Economico-Socială. Trecea tovarășa prin oraș și se înfuria văzând mulțimi la coadă. Arunca securiștilor din jur câte o vorbă: „Fir-ar ei ai dracului! Nu se mai satură!”. Aceasta se traducea în principal în două strategii: a) cozile erau mutate în spatele blocurilor, să nu mai producă diverse crize de furie primei tovarășe a țării; b) în zona centrală nu se mai făcea aprovizionare. Oamenii erau arondați la periferie. Își luau, care va să zică, „drepturile” din afara traseului prezidențial. Uneori le spuneam copiilor la ore:

– Nu este o mare problemă că dispar tot mai multe mărfuri. Problema grea, pe care tovarășul nu o poate rezolva, este încăpățânarea noastră de a mai avea nevoi.

Dacă societatea comunistă ar fi reușit ingineria nevoilor, era OK. Cinstit, pentru cei mai mulți oameni stărpise una din ele: nevoia de autoafirmare. Aici devine nelegitimă așteptarea noastră: cum mai pretindem ca oamenii să aibă dorință de competiție, să nu stea paralizați în fața televizorului, așteptând să se bage noroc pentru fiecare? Ce altă competiție au în reflexele lor decât cea pentru un picior pe scară și o mână pe bara autobuzului, pentru un loc mai în față, la coadă? În privința celorlalte nevoi, era progresiv mai greu. Pentru noi, nevoia de cunoaștere se satisfăcea profesional în mod organizat, la reciclări și consfătuiri. Cam toată lumea se recicla la fel. Ca să nu mai lungesc problema, un banc (sexist, se înțelege, bancurile sunt *non politically correct*) al acelor vremuri era cum nu se poate mai grăitor:

Bulă se însoară cu Bulina. Femeia nu știa să gătească decât omletă cu cartofi prăjiți. Bulă o trimite la o reciclare la școala de menaj din București. Întoarsă acasă, Bulina continuă să-i facă omlete. Contrariat, bărbatul o întreabă ce a învățat o lună întreagă, zece ore pe zi, la școala tinerelor gospodine. Bulina i-a răspuns: „Vai dragă Bulă, de-abia am ajuns la Directivele Congresului al XI-lea!”.

Cinstit, cam toată lumea avea dreptul să cunoască același lucru. Andrei, fiul meu, avea zece ani atunci. Îl găseam acasă conspectând, în clasa a V-a, din Directivele Congresului al XIV-lea, pentru ora de dirigenție, obligat de diriginta lui. Indiferent de vârstă și de profesie, cunoașterea se reducea la același lucru. Efortul gândirii era făcut exclusiv de bietul Tovarășu’. Săracu’, mereu trebuia să ne conceapă binele, nevoile, viitorul, ba chiar și trecutul. Pentru noi era ușor. Ne luase de pe creier povara libertății, laolaltă cu toate zburciunile care veneau o dată cu utilizarea discernământului.

Nebunia lui era alimentată de noi, care mergeam în turmă să-l aplaudăm pe trasee sau, mă rog, unii mai scatofoagi, să-i tragem limbi publice. N-am să uit cum, la ședințele noastre de partid încercam să ocolim orice trimitere la personaj, cu o stratagemă standard: ne legam de o expresie și ziceam că, la noi în liceu, acest lucru se rezolvă prin... și ne întorceam la oile noastre în două minute. Ei bine, se găseau colegi care, atunci când vorbeam despre cauzele absențelor la elevi, se apucau brusc să turuie, fără să le-o ceară nimeni:

– În magistrala cuvântare de la Mangalia, Tovarășul a spus că...

Vreau să ne amintim clar. În afara lingăilor din presă, care erau un vârful de aisberg, exista o armată de lingăi amatori și gratuit, cei cărora le funcționa limba oficială ca un reflex condiționat. Vezi, de aceea mi-e uneori așa de silă de șleahta de demagogi ai integrării

europene. Habar n-au cum stăm, nu măsoară nici o distanță față de reperele europene, nu știu ce înseamnă real *aquisul comunitar* și îi dau înainte cu „lupta de clasă”. Diriginta Ioanei le-a spus părinților de copii de clasa a V-a că trebuie să aibă acces la Internet fiindcă „așa ne cere programul Fundației pentru o Societate Deschisă”. Radu, finul meu, mi-a spus, cu inocența și patosul aplaudac bine cunoscute, poezia pe care a învățat-o pentru serbarea de absolvire a clasei I: „Copii din lumea-ntreagă, Copii din Europa...” și crede-mă că era și uniunea monetară înăuntru. Te îngrozești ce ne-am specializat în mâncat rahat și cât continuăm să ne tâmpim copiii cu povești total deplasate față de vârsta lor.

Insertie, 2004.

Suntem mult mai aproape de Europa. Primesc mereu proiecte pe care trebuie să le evaluez. În toate, scopul nostru este integrarea europeană, niciodată povești de genul: să trăim civilizată, să muncim în condiții umane, să avem siguranța exercitării drepturilor, să avem șanse mai mari în competiția profesională, să ne putem dezvolta și afirma ca persoane, să putem respira aer mai tolerant și mai puțin poluat, să ni se lărgească orizontul de mișcare, să putem învăța la mai multe feluri de universități sau, Doamne ferește, să ni se lărgească accesul la căutarea propriei împliniri. Mijlocul bate scopul, ba îl mai și ascunde, chiar și de noi înșine. De bună seamă că nici nu visam la așa scopuri în '89. Dar nici acum „trâmbița oficială” nu așază corect relația scop-mijloc.

Probabil, cea mai pervers satisfăcută nevoie era cea de siguranță. Se aboliseră planurile personale de viață în favoarea celor colective și cincinale. În acest sens, partidul lucra adânc la siguranța noastră, eliminând impredictibilul. Brațul său secular se întărise inclusiv

psihotic. Trebuia să avem senzația ubicuității securiștilor. Trebuia să pariem pe faptul că în orice coleg ar putea să zacă un informator. Vocea lui Ceaușescu nu am să o uit niciodată. Răsărea din orice cutie cu butoane și se amplifica prin megafoane. Mă prăbușeam de rușine. Intram în clasă și chipul lui rânjea strâmb pe perete. Dumnezeule, mă prăbușeam de lașitatea noastră. Vezi, tu ai fi putut să nu trăiești la fel de acut această senzație. Nu aveai și sentimentul proximității spațiale. Pentru noi, el era și fizic aproape, nu doar imaterial. De câte ori mergeam pe un traseu la o porcărie populară adulativă, ca și atunci când am fost la a 40-a aniversare a lui 23 August, mă simțeam cumplit de lașă și de vinovată. Cinstit, nu voiam să-mi atârn o pancartă sau să strig ceva contra, fiindcă nu voiam să mor fără el. Planurile mele donquijotești aveau aceeași miză: uciderea. Voiam să-l împușc sau să arunc o grenadă. Aș fi consimțit să mor dacă măcar încercam să-lucid.

În vara lui '98 am fost la Boston, la un simpozion de filosofie feministă. Acolo, după ce mi-am terminat *speech*-ul despre analogia totalitarism-patriarhat, folosind România drept studiu de caz, o americană a plâns și mi-a cerut scuze. Nu era nimic melodramatic în lucrarea mea, dar femeia ținuse la o altă secțiune o lucrare despre dreptul de a ucide, tot pe studiul de caz Ceaușescu. Evident, ea ne considera complet imorali și fără scuze. Încălcaseam *The rule of law*¹ și mai toate principiile eticilor deontologice. Dar habar nu avea ce a însemnat totalitarismul românesc dincolo de sistem monopartit și dictatură, vorbe goale pentru ea, cai verzi pe pereți, experiențe teoretice. De la mine a priceput cu ce se mănâncă experiența practică și ce va să zică totalitarismul trăit. Nu era încăpățânată. A abdicat. Ba mai

1. Statul de drept.

mult, a clacat. Și-a dat seama că nu a priceput nimic din propriul ei subiect. A aplecat capul în jos, ușor jenată, dar nu contrariată, de vorbele mele:

– Regretul meu e că nu am fost unul dintre cei care trag în el, că nu l-am ucis cu mâna mea. Toată tinerețea am visat la asta. În afara dispariției lui fizice, nu am văzut nici o soluție valabilă. El transsubstanția răul. Era chintesența aceluia rău.

Mircea, îmi dau seama că scriu fad despre anul '89 și că, poate, singura bucată mai reușită este cea care nu e în text, povestea de la Riga, din 23 august '89. Pe drum către Bodly Library mi-a venit și explicația: în afara aceluia episod fericit, anul '89 (în sens generic) nu a fost al meu, nici al tău. A fost, cred, cel mai înstrăinat an. Eu nu mai eram eu sau, dacă vrei, sufeream de un sindrom de dizolvare a identității personale. Mihnea, un tânăr cu care peripatetizam pe atunci, de câte ori treceam pe lângă Comitetul Central, repeta, ca într-un reflex, aceleași cuvinte: „Doamnă, acest om mă sufocă, îmi taie răsufllarea”. Cred că senzația de strangulare era destul de prezentă. Ca-n definiția epicuriană a morții: cât e ea, nu suntem noi, cât suntem noi, nu e ea.

Dacă mi-ar cere să-i caracterizez în două cuvinte cum am trăit anul '89, i-aș răspunde: în moarte clinică.

Acum o jumătate de oră m-am despărțit de Roger Crisp, după o sofisticată discuție despre *Virtue Ethics and Utilitarian Ethics*¹. La un moment dat, el m-a întrebat:

– *What did you actually discussed on rights during the communist regime?*²

1. Etici ale virtuții și etici utilitariste.

2. Ce discutați voi de fapt despre drepturi în timpul regimului comunist?

Mi-am amintit imediat rightsurile pe care le turna Tovarășu' în capul mulțimii acefale căreia îi eram toți parte: la viață, la pace și la muncă. Ce *freedom of? ownership*¹? Tromboane. Noi aveam drepturile de bază asigurate, cu alte cuvinte, o dată ce eram încă vii, ne exercitam dreptul la muncă forțată. Pe la începutul anilor '80, individul băgase spaima în popor că vine bomba cu neutroni. Organizau marșuri ale păcii. Îmi amintesc instructajul pentru unul dintre ele²:

– Toași, ne adunăm cu toții pă întreprideri, ca niște pâraie și ne adunăm în Piața Cinema Gloria, ca un șuvoi, apoi ne vom uni cu tovarășii din alte sectoare pe Magheru, așa, într-un fluviu care se va revărsa ca-ntr-un ocean în Piața Comitetului Central. Toași, vă dau bilețele cu lozinci și acum le și repetăm: Cea-u-șescu pa-ce! Româ-nia comu-nism, Ceau-șescu ero-ism! Vrem fur-na-le și trac-toa-re, nu vrem ar-me nu-cle-are! Nu bom-bei cu neu-troni! Hai, toași, mai însuflețit, mai cu viață, zău așa. Și să aveți în vedere să nu vină tovarășele cu varza la ele, direct dâ-n piață. Elevii să nu joace bâza, ați auzit, tovarășa Miroiu, că la dumneavoastră e dezastru băi, de dau cu voi de pământ. Toași, însuflețire și seriozitate, și vedeți, fără sticle. Data trecută s-au spart cauciucurile de la mașinile tovarășilor de la CC în cioburile de la „materialele” nepermise, aduse de unii toași. Să țineți minte de la mine, băi oameni, marșu' păcii e marș, nu-i bulibășeală.

„Amuzant” e că fetele de la școala profesională de pe lângă Liceul de Textile la care glorios lucram (al Filaturii Române de Bumbac, acum Nichita Stănescu, fiindcă a trecut poetul odată pe acolo) s-au pus pe

1. Ce libertate? Ce proprietate?

2. Îl notasem cuvânt cu cuvânt pe carnețel. Asta m-a ajutat să-l reproduc întocmai.

fapte mari. Zdupăiau tufele de partide de sex rapid cu băieții de la Uzina Republica. Dacă le întrebam ce streche le-a apucat și de ce riscă să rămână gravide de atâta sex apocaliptic, ele îmi răspundeau „pe linie”:

– Păi, doamnă, n-ați auzit că vine bomba cu neutroni? Ce să ne mai batem capul?

Îți dai seama ce a urmat. Un coșmar. Avorturi cu andrele, cu tuburi cu apă distilată, feți aruncați la tomberoane, procuratură, ședințe interminabile cu hărți ale focarelor avortive din București, înfierări cu mânie pronatalistă, fuste pe sub care se ascundeau sarcini avansate, strangulate cu ștergarul, să nu se vadă burta, copii născuți și lăsați pe te miri unde. Și, pe cuvânt, toate astea dintr-o psihoză comandată. Frica de moarte era o unealtă foarte des utilizată când se îngroșa gluma. La fiecare trecere spre o nouă formă de austeritate, Ceaușescu ordona un circ spăimos.

Revin la subiectul meu. Rușinea. Da, fiindcă asta e subiectul. Mi-era silă de mine, de noi, de toți, mai puțin de Gabi Andreescu. Eu aici vorbesc de mine și de prietenii mei, adică de oamenii față de care mă simțeam moral-responsabilă. Îmi e rușine fiindcă ne era frică. Frică să trecem de la planuri la fapte, adică să-l ucidem pe Ceaușescu. Îmi e silă să-mi amintesc ce frecții sterile mai îndrugam la întâlnirile noastre săptămânale: AKM, bazuca, grenada. De, mai aveam puțin și treceam la ghioagă și săgeată. Dacă stau să mă gândesc bine, cred că voiam să-l ucidem pe Ceaușescu fiindcă el viu era proba evidentă a lașității noastre. Mutra lui ne comunica seară de seară același mesaj: „Rahaților, sunteți mai rahați cu o zi”. Eram maturi, oameni în toată firea, cică responsabili. Aveam, spre deosebire de alții, măcar experiența livrescă a demnității și libertății. Nici măcar scuzele omenești nu mai țin de cold: copiii, părinții.

Poate că realmente nu empatizam cu altă lume. Nu o trăisem ca să știm ce nu avem. Singura *Golden Age Nostalgia*¹ pe care o aveam eu era cea a perioadei '64-'71. Dar atunci se construia, pe nebănuite, calapodul stalinismului românesc. La noi, din păcate, independența a însemnat adesea că un nemernic autohton și lingăii din jur instaurează „pohta ce-a pohtit-o” fără să fie tulburat de nimeni.

Îmi dau seama că lipsa de sare a acestor pagini are sursa și aici, în rușine. E cam greu să povestești lucruri jenante despre tine. E mai rău decât să-ți amintești scene de genul: o vecină mi-a aruncat în copilărie o oliță de pipi în cap, un grup de puștani au încercat să mă violeze când eram gravidă în luna a șasea, același lucru l-a încercat un profesor al meu în anul I de facultate². Dar o să povestesc o astfel de scenă, unde rușinea mea era o combinație tristă între personal și politic. Că de, vorba feministelor americane, *personal is political*³, până și la nivelul rușinii.

Într-o toamnă, aproape de *deadline*⁴-ul episodului totalitar (cine putea bănuși că va fi un *deadline* și când anume?), mi s-au umflat ganglionii de la ceafă, mă mânca toată țeasta și îmi cădea părul, ca la balamuc. Medicii prieteni mă suspectau de mononucleoză. Analize, tam-tam. Da' de unde! După îndelungi cugetări, m-am dus la un dermatolog imparțial și obiectiv. Mi-a ridicat un fir de păr și mi-a comunicat sec și profesional:

1. Nostalgia vârstei de aur.
2. Acum văd că trec din reflex violul la rușini, ca și când ar fi rușinea mea, nu a violatorilor. Eehei, ce netulburat mai curge și sângele limbajului patriarhal prin mintea mea insuficient de imună.
3. Ceea ce e personal e politic! (Una dintre lozincile și temele centrale ale feminismului valului II).
4. Termen-limită.

– Doamna profesoară, sunteți plină de păduchi.

Taman terminasem un episod autumnal tipic la rampa de cartofi Cățelu. Cu ani în urmă am plecat de la legume Rușetu Dobrogea cu 40 de grade și dizenterie. Atunci aveam vina că eram studentă la Universitatea București și nu rezistam prea serios la ghiveci cu muște grase și strălucitoare, faimoasele muște de rahat. Culegeam și frecam pentru export ardei capia. În anul IV ne-au dus până aproape în decembrie la Cobadin, la secerat porumb lignificat și culcat la pământ. 1,8 km de pășoi *per capita* filosoficească, în fiecare zi „lumină”. Ne întorceam când se întuneca și ne reluam locurile în paturile de sus ale dormitorului improvizat în fostele grajduri ale IAS-ului¹. În primele două săptămâni mai conversam despre subiecte de specialitate, că ne aduseserăm cărți să citim pentru examenul de diplomă. Apoi am clacat și ne-am adaptat. Pe jos erau bălți mari, că intra apa pe la fundație. Ne luam paharele cu șliboviță puturoasă și stăteam la câte o lumânare de seu, vorbind tot mai monosilabic, pe subiecte care căpătau formele de relief ale contextului: dacă ne duce și la sfeclă, dacă ajung la timp camioanele cu prânzul pe tarla, dacă mai aduc vreodată votcă la bufet, dacă există viață înainte de moarte. Acum, la fel ca în *Twin Peaks*, *it happend again*².

Pe scurt, în fiecare toamnă, pe când profesorii aștia drăguți din laboratorul oxonian de creiere (că doar între ei mă aflu acuma) își puneau tichiuța să deschidă *the academic year*³, la noi destinul era și el limpede precum cristalul. Mergeam frumușel la rampe de cartofi. Ne înflegeam mâinile care au răsfoit *Critica rațiunii*

1. Întreprinderea Agricolă de Stat.

2. Se întâmplă din nou.

3. Anul universitar.

practice a tipului din Königsberg și *Philosophical Investigations*-urile lui Wittgenstein. Căutam printre cartofii stricați, moi și cum nu se poate mai puturoși, pe cei care mai erau viabili. Îmi aliniam elevii pe două rânduri: unii cărau coșuri, alții sortau. Pentru ei, eu eram „brațul secular”. Cu mine mergeau acolo, eu le făceam prezența, eu le normam coșurile. Îi puneam la muncă forțată știind foarte clar că vor urma episoade de hepatită, râie și păduchi și că, în lunile noiembrie-decembrie, toată școala o să pută a dezinfectante. Tot ce puteam umaniza era atmosfera. Îi făceam să discute teatru, romane, filosofie, muzică. Mi-era teamă că se vor încartofări.

La prânz ne scoteam pungile cu mâncare. Nu aveam cu ce ne spăla pe mâini. Uneori ne ștergeam mâinile cu frunze de brusture, că erau puțin umede. De sub noi, din obiectul muncii, veneau miasele de cartofi stricați. Fișele de protecția muncii conțineau două prevederi mari și late: să nu aruncați cu cartofi unii în alții și să nu plecați cu vreun cartof în buzunar. Nimic despre infecții, hepatite, păduchi. Încercam să ne păstrăm cumpătul, să ne dăm intelectualii și să facem glume. Toți copiii de atunci sunt într-adevăr *high qualified professionals*¹ acuma, sunt în IVY League a generației lor. De aceea, și pe ei, și pe mine ne urau foarte tare activiștii cumplit de inculți care veneau la rampă. Îi vedeam rânjind, plini de mulțumire. Planul de umilire era perfect îndeplinit. Cum naiba să îi înfrunt? La ora la care veneau ei, eu aveam deja o mângă de coji de cartofi cu noroi pe haine, fața îmi era plină de dăre de mizerie, putoarea de cartofi stricați apucase să-mi intre în corp, în păr. Ei apăreau din Dacii break negre, curăței, în costum sau în taior, cu cravate. Aveau unghiile curate și miroseau a BOB sector IV. Ne priveau și pe

1. Profesioniști de înaltă calificare.

mine, și pe „sclifosiții ăia de plozi de la MF3!” cu o doză de dispreț asociat cu scârbă. Cel mult aruncau peste umăr:

– Fără comentarii, tovarășa! Ați făcut o jumate de normă. Și ieri v-a plecat un copil cu patru cartofi în sân. Ce, credeți că nu știm tot? Nu știm ce vorbiți cu ei când credeți că nu este nimeni să vă audă ? Ia uită-te puțin la matale! Da, tovarășa, uită-te în oglindă cum arăți. Așa se educă tânăra generație? Te pomenești că ai și păduchi!

Ce să mai fi zis Mircea când medicul m-a anunțat că am păduchi? Că a avut dreptate madam Charbonier (toașa C.)?

Zile în șir m-am simțit ciumată. Ai mei și-au petrecut o noapte cu pieptenele de os în capul meu, strivind găngăni. Îmi arsesem pielea capului cu litri întregi de petrol. Umblam înfășurată, cât mai pe lângă ziduri, n-am mai făcut vizite. Îmi ardea creștetul și îmi ardeau obrazii. Puteam să mă duc să depun ouăle de păduchi pe biroul otrăvii ăleia? Ia și matale un suvenir de la Rampa Cățelu. Cine știe, m-aș fi trezit cu ea rânjind: „De, cucoană, capra păduchiaosă ține coada sus. Acu’ să văd cum te mai dai intelectuală”.

Nu am mers, Mircea. Și nici nu i-am tras una peste ochi când a dat cu o dără de praf pe obrazul unei colege care nu ștersese rafturile în laboratorul de fizică. Mă mulțumeam să citesc *Toamna Patriarbului* și să văd cum crește coiful dictaturii în diverse tovarășe și tovarăși din acea specie. Nu doar pe Ceaușescu voiam să îlucid, ci și toate aceste lașități ale mele, pe mine cea neputincioasă și lașă. Mi-era silă de mine care o făceam pe nufărașul elitist și strâmbam din nas. Dacă eram femeie de-adevăratelea, săream la capra aia și-i smulgeam părul din cap.

1. Liceul de Matematică-Fizică nr. 3, București.

Mircea, o colegă de-a mea și-a tamponat mașina în campania electorală din '90. A rămas crucită. Tovarășa C., actualmente doamnă, plină de elan creștin-democrat, împărțea baloane cu „Votați Rațiu” în fața PNȚCD¹. Știi de ce nu am zis nimic? Fiindcă nu i-am smuls părul din cap la timp, fiindcă nu i-am trântit ouăle de păduchi pe birou. Fiindcă, vezi Doamne, mai mult decât s-o ocolesc cu scârbă n-am făcut. Ei toți erau clonele lui Ceaușescu, iar noi eram țucălarii lor o dată ce i-am lăsat să se ușureze, de câte ori au vrut, pe demnitatea noastră. Mă rog, sau pe drăcia aia abstractă despre care citiserăm noi în cărți.

Oxford, sfârșit de noiembrie 1999

Mircea: Rezistența prin hedonism

Până în 1987, când am terminat facultatea, am trăit istoria cu inconștiență și dezinvoltură. Mă uitam la ea, vorba unuia dintre plutonierii alcoolizați ai regimentului meu, „ca cioara la proiectil”. Știam că există un regim care pune pâinea pe cartelă, tăia lumina și apa caldă și îi făcea pe părinții mei să stea ore întregi la cozi interminabile, iar pe tatăl meu îl făcuse „procurator”, adică aducător de alimente, dar pe mine mă durea în cot. Parcă era vorba de găinile din Bangladesh! Aveam prieteni, femei de iubit, cărți de citit, iar când nu-mi ajungeau banii din vânzarea cartelei, săpam gropi în cimitir. O groapă – 600 de lei! Seara mă urcam cu picioarele pe masă și-mi strigau: „Trăiască morții, moară viii!” și tot palierul de la cămin știa că „a mai îngropat Miclea pe unu” și dă de băut. „Nu eu băă, le ziceam,

1. Partidul Național Țărănesc, Creștin Democrat.

mortu' vă dă de băut! Un pic de respect". Tipii se ridicau în picioare pe paturile-bărci în care dormeau în internat și strigau în cor: „Trăiască morții, moară viii!”. „Aaamiin, cântam eu ca un popă. Veniți să vă dea tata niște paus!”... Și alcoolul, ca țiparul, se scurgea în sângele nostru nebun de atâta tinerețe.

Știi, trăiam dincolo de bine și de rău. Mă uitam la profesorii mei: erau tot mai îngrijorați și mai reținuți în exprimări, unii resemnați, alții refugiați în alcool. Iar noi, în vremea asta țopăiam veseli pe acoperișurile iadului! N-avem nici o conștiință politică; asta era o noțiune pe care o învățasem la socialismul științific și o îngropasem acolo. Problemele noastre erau altele: Cine mai face un chef? Cum o cheamă pe gagică aia bună? Cine-mi ia un curs azi? Dar voi unde mergeți sâmbătă? Tu ce-ai priceput, bă, din filmele lui Tarkovsky? Cine-mi dă niște bani împrumut? Dezbracă-te că nu-ți fac nimic...

Până am terminat școala, m-a durut în cot de socialism. Eu eram vesel și destrăbălat, iar socialismul, vizibil doar prin ocean.

Mergeam seara în cimitirul central, într-o hărmălaie totală. Mihai se ducea la un pietroi greu, îl ridica deasupra capului și urla „ACDC! ACDC!”, iar noi începeam să lălăim toate cântecele formației ăleia. Ce socialism, care dictatură?

Inocularea mizeriei a început după aceea, în 1987, când am terminat facultatea. Am primit repartiția la Turda. Abia atunci am realizat ce e dincolo de serele învățământului universitar în care crescusem.

„Cine dracu' te-a adus, mă, la Turda? Țsta nu-i un oraș în care se vine; ăsta-i un oraș din care se fuge. Numa' proștii ca tine și zăhăiții ca mine mai stau aici”, așa a început Tămaș, colegul meu, profesor de istorie, discuția cu mine după ce directoarea școlii m-a prezentat

în prima zi și ne-a lăsat singuri „să-mi facă instructajul”. Era spre 60 de ani, avea o figură de senator roman, bonom, elegant, zeflemitor, mare amator de femei. Mi-a zis să mă așez în prima bancă în cabinetul lui de istorie. El stătea la catedră, uitându-se la mine pe sub ochelari: „Bă, eu sunt singurul care face rezistența în școala asta prin faptul că fac ce vreau”. Râdea în hohote, ducându-și mereu pumnii la gură. „Aiurea rezistență! Asta o pot face Goma și ăia care sunt acolo în Occident, la adăpost, nu ăștia mărunții ca noi, oricând la mâna sectoristului. Pe cât poți, fă ce-ți place, și așa o să reziziți.” S-a ridicat în picioare privind în depărtări, ca și cum ar fi recitat o poezie cu tovarășul Ceaușescu de față, și a început să peroreze: „Resistance à la Tămaș! Fă ce-ți place ca să poți rezista! Hedonismul – arma secretă împotriva totalitarismului!”, și se prăbuși pe scaun, râzând iar înfundat, cu pumnii la gură, de parcă-și apăra râsul de un dușman nevăzut.

„Băă, da' să nu te pună dracu' să te dai la femeile pe care eu le iubesc și le stimez și când nu uit mă mai și culc cu ele, că te ia mama dracului. Ai înțeles!” „Am înțeles”, râdeam, îmi plăcea omul. După-masă ne-am retras amândoi într-o magazie mică și întunecoasă ca o cameră obscură, unde își ținea el hărțile vechi și uzate. Nu știu dacă ai băut vreodată într-o încăpere unde întunericul e atât de mare încât aproape că nu-l vezi pe cel de lângă tine. Îți spun eu cum e: bei cu sete și frică, în înghițituri mari, ca să-ți dai seama că încă mai exiști și nu ești singur. Bei compulsiv, îmboldit de fiorii fricilor noastre ancestrale: de întuneric, de singurătate, de frig, de moarte. Spre seară pluteam în ireal și-am făcut pipi pe hărțile de istorie și geografie, „numa' așa, ca să fim siguri că suntem deasupra determinismului istorico-geografic”. Și eram, chiar eram.

Mă gândesc la intelectualii cu figuri sobre care spun că ei au făcut „rezistența prin cultură”. Ce rezistență, domnule, să strecuri câte o șopârlă care scapă de cenzură și după aia să-ți freci mâinile satisfăcut de cât de curajos ai fost? Regimul știa de toate astea și le dădea voie cu îngăduință controlată. Intelectualii sunt ființe ieftine; repede îi poți cumpăra cu o iluzie mărunță, dacă ea le masează eul. Nu era aia rezistență prin cultură cum a mea nu era rezistență prin hedonism. E adevărat că și cultura și hedonismul subminează regimurile totalitare, dar asta-i altceva. Și din după-masa aceea l-am iubit pe Tămaș, cu tot cabotinismul lui. Era mult mai sincer decât toți intelectualii cu priviri pierdute și zâmbet ulcerat.

Școala noastră era sub îndrumarea unui tovarăș Todea, de la municipiu, strungar, ajuns politruc printr-o școală la fără frecvență, la „Ștefan Gheorghiu”. Simțeam un freamăt de neliniște prin cancelarie în ziua când venea el. Profesorii erau mai nervoși, strigau la elevi în pauze, îi înfundau cu note de patru, reclamațiile curgeau spre diriginți. Tămaș stătea liniștit în fotoliul din mijlocul cancelariei și vorbea despre pisica lui siameză. Avea o pisică alcoolică. El o învățase, punându-i sistematic pălincă în lapte, de pe când era pui. Mai târziu asta făcuse dependență. Dacă nu-i dădea ceva de băut, cum simțea spray-ul de pe hainele tale, cum sărea pe tine. Când era trist, Tămaș pleca de la școală „mă duc să beau cu pisica, băă, sunt sătul de voi”, și se ducea și bea împreună.

Todea avea o slăbiciune ieșită din complexul lui de strungar ajuns secretar cultural la municipiu: îi plăcea să fie lăudat de profesori, iar Tămaș știa asta. „Tovarășe Tămaș, zicea Todea, vine Ziua Republicii. Ca profesor de istorie, trebuie să faceți o acțiune, tovarășe, la nivel

de municipiu.” Tămaș începea să miorlăie ca pisica lui alcoolică. „Tovarășe Todea, știți că eu vă stimez foarte mult. Dumneavoastră sunteți omul de viitor, nu un boșorog ca mine. Da, da, știu că v-am mai spus asta, dar v-o repet. Eu sunt un intelectual ramolit, tovarășu' Todea, nu m-am călit la școala grea a muncii proletare ca dumneavoastră și mai am doar câțiva ani până la pensie. Conștiința mea a rămas mult în urma vieții social-economice, da' nu pentru că nu vreau, ci pentru că nu mă mai ajută capul, tovarășu' Todea. Dumneavoastră sunteți un om tânăr, de perspectivă, dar trebuie să fiți și generos. Să știți că cu generozitatea o să intrați în istorie. Vă spun eu, că sunt profesor de istorie. Uitați, am un coleg tânăr, el poate să facă mai bine acțiunea... Bineînțeles, bineînțeles, îl ajut și eu, îl mai îndrumați și dumneavoastră...” Și Todea râdea satisfăcut, uitându-se la noi să vadă dacă am băgat bine la cap ce a zis Tămaș despre el, iar eu trebuia să fac „acțiunea”. Când rămăneam singuri, începeam să-l înjur pe Tămaș „de carul lu' Dumnezău, și Paștele mă-ti” și cu cât îl înjuram, cu atât râdea mai tare, până îi dădeau lacrimile. Se oprea, trăgea aer în piept, se ștergea la ochi și-mi zicea cu tandrețe aproape părintească: „Știu, sunt un porc bătrân”. „O canalie”, ziceam eu, trântind catalogul de catedră „O canalie”, repeta el. „Un bou!” „Un bouu!”, „O lepră cultivată!” „O lepră cultivată! Sunt o lepră cultivată, dar iartă-mă te rog, nu puteam să fac «acțiunea» aia. Ha, ha, iar l-am avut pe Todea. Se poate îmbrăca!” și râdea iar în pumni, ca să-și apere răsul.

Turda e unul dintre cele mai poluate orașe din țară, asta de la fabricile de ciment, de ceramică și de sticlă. Când era ceață, și lucrul ăsta se întâmpla foarte des pe Valea Arieșului, tot orașul mirosea a clor și a praf de

ghips. Acoperișurile caselor sunt cenușii, cimentate, iar hainele se uscau întotdeauna în case, dacă nu voiai să le ai în variate nuanțe de gri-ciment, după o spălare bună. Parcă și fețele oamenilor se urâtiseră. „Cine vine, bă, aici să lucreze la ciment?”, întreba retoric Tămaș, luându-mă de braț pe strada „Occident 200”, singura luminată din Turda, care avea 200 de metri. „Uită-te la fețele oamenilor. Uită-te, bă, la fețe, nu numai la picioare, că ești *homo erectus*. I-apasă, bă, tonele de ciment pe cap de locuitor și în curând o să-i bage și în pământ, fără să apuce pensia. Acum câțiva ani au venit nemții și-au propus să monteze niște filtre, să oprească poluarea, cu condiția să le rămână lor cimentul pe care îl filtrează. Da' tovarășii de la partid nu au fost de acord, iar tâmpitul de Todea activistu', cu figura lui de strung din primul război mondial, a venit la școală umflat ca o căpușe să ne spună că noi suntem patrioți și nu ne vindem nici praful de pe case. Tu-i Dumnezeu' lui de țugulan!... Vin cu tine la Cluj, să stăm iar pe terasă...”

Mergeam la Cluj și ne așezam la „Croco”, pe scaune. Ore întregi ne uitam la studente, urmărindu-le cum treceau între universitate și bibliotecă. Le știam deja după pași. Unele pășeau elastic și încrezător; simțeau arcuirea pulpelor în rochiile lor strâmte și bucuria de a fi femei, femei adevărate. Altele țopăiau, într-o adolescență întârziată, treceau în gașcă cu alți studenți și erau mai gălăgioase. Încă nu se descoperiseră, încă nu erau femei și încă n-aveau pic de tandrețe. „Tandrețea vine numai cu suferința, domnule coleg, zicea Tămaș. O femeie trebuie să trăiască o decepție majoră ca să ajungă să fie tandără. Altfel, sunt niște animale superbe; le iubești, dar între două partide de amor te simți singur și trist. Nu te mai uita după ele. Mai așteaptă-le!” Erau și femei cu pas trist, singure. „Auzi, Tămaș, ție nu

ți se pare că femeile triste sunt mai frumoase? Adică, nu sunt mai frumoase, ci mai expugnabile. Ai o șansă în plus să le cucerești, să le faci să te iubească și parcă sunt mai misterioase, pentru că tac mai mult. Auzi, bă, ce zic? După care te uiți?” „Nu mă uit după nimeni. Mă gândeam la ce zici. Eu când nu vorbesc, gândesc. Tu poți să concepi așa ceva?... Nu-i suficient, bă, să fie triste, trebuie să reînvețe să iubească. Pe unele le sterilizează complet o decepție, un eșec. Dacă au noroc, ies din ea când au un copil. Dacă nu, sunt pierdute pentru societate. O femeie tandără e o femeie care iar iubește după ce a suferit. Suferința i-a adâncit sufletul.” Și când spunea asta, Tămaș se uita la cer, nu se mai uita pe stradă.

„Nii, bă, țoapele!” Țoapele pășeau apăsate, râdeau zgomotos, se îmbrăcau fără gust, aveau puține idei, dar fixe. „Astea vin la facultate numai ca să se mărite mai bine. Sunt ca găinile alea care, alergate de cocoș, se gândesc că dacă fug sunt proaste, dacă stau, zice lumea că sunt curve, și atunci se împiedică. Nii la ele, cum pășesc, ce mers împiedicat au!”

Ore întregi stăteam cu Tămaș pe terasă, dar la sfârșit nu mai vorbeam de femeile pe care le vedeam, ci despre Adel, femeia care ne făcea să visăm, cea mai frumoasă pe care am cunoscut-o. Dar despre ea o să-ți povestesc prin viu grai.

Într-o zi, când am ajuns la școală, l-am găsit pe Tămaș în poarta școlii. „Nu mai țin nici o oră azi. Mă duc să beau cu pisica. Și să știi că nu mai vin niciodată pe terasă la Cluj.” „Da' ce-i cu tine? Te-a pupat Todea pe frunte azi-dimineață?” „Lasă-mă în pace”, și-a plecat supărat, parcă mai adus de spate decât altă dată. După două zile, mi-a spus ce-a fost. „Eram în autobuz, veneam înapoi de la Cluj și-am văzut o frumusețe de femeie; mă, tu știi ce-i aia? (mi închipuiam; când îi plăcea

ceva foarte mult, ochii i se făceau mici și strălucitori), o frumusețe, ce mai. Și m-am ridicat să-i cedez locul, măi fratele meu, și n-a vrut, și eu am insistat, și iar a refuzat și m-am uitat atunci adânc în ochii ei și am înțeles de ce nu voia să se așeze: că mă socotea deja prea bătrân ca să mai cedez locul. Mă înțelege? Nu mai am nici măcar dreptul să cedez în autobuz locul unei femei, atât sunt de bătrân că mi se iartă totul, până și mojiciile! Și așa m-am și simțit, dintr-o dată bătrân, bătrân ca un dinozaur din pleistocen. Asta e! S-a rupt ceva în mine. Te duci tu pe terasă și-mi povestești ce-ai văzut..." Am mai fost, dar nu mai avea nici un farmec. Mă simțeam singur și trist și mai îmbătrânit...

M-a legat o prietenie deosebită de acest om. A ieșit la pensie în '89 și a murit imediat după aceea. După '90 au venit tot felul de occidentali pe la noi pe la catedră să ne întrebe cum am rezistat sub dictatură. Unul dintre ei, un psihanalist francez, a făcut și un documentar pe care l-a prezentat la televiziunea franceză. Toți răspundeau încruntându-se, ca și cum ar fi văzut iar fantomele trecutului. Eu mi-am adus aminte de Tămaș. Și am zâmbit.

Mihaela: Ajunuri de Crăciun

Ieri am văzut o manifestație pe străzile Oxfordului. Era organizată de comuniștii locali: „Jos capitalismul!”. Am cujetat intens la asta. Sigur, primul meu impuls (și al lui Andrei) a fost: măi băieți, ce ar fi să încercați voi vreo zece ani de comunism ca să vă potoliți? Interesant e că sentimentul de fetiță cu chibrituri mi-a dispărut. În primii ani mă strivea tot ce era sfârșit de iarnă în Occident: străzile pline cu ghirlande și beculețe, vitrinele ucigător de bogate, rafturile tixite cu podoabe,

muzica revărsată din toate ușile magazinelor. Comerț, ispită, capitalism. În mine trăia încă foarte acut memoria activă a Crăciunului anilor '80. La apogeu, reclama strigată prin megafon în parcul central al Hunedoarei: „La caloria! Cumpără vată pe băț!”. Era aproape singurul produs care se mai oferea în Orașelul Copiilor. Andrei, pe la vreo doi ani, se prindea de urechi în fața câte unei vitrine: „Mo Căciune, adu tu dalului, că Nicu nu dă nimic”. Tipul politiza intens: *personal is political* devenise o realitate și pentru prunci. Tovarășul emana de toate. Le prohibea pe toate. Era un *Deus ex machina*. Nodul cauzal al tuturor cauzelor. Numele voinței voințelor. În acei ani, tata, însărcinat cu aprovizionarea subterană, a intrat pe ușa din dos la Hotel Rusca. Avea pile. Era comandantul regimentului de artilerie din Hunedoara. A plătit prețul pentru zece omlete și a venit acasă cu zece ouă, să facă mama cozonaci. Seara la 8 și-a scos papucii de casă și a făcut gestul lui ritualic de protest. A zvârlit papucul în imaginea din televizor, fix peste gura tovarășului. Acest gest îl făcea să se simtă mai om sau mai puțin ne-om. Se răcorea: „Tu-ți Dumnezeii mamei tale de porc!”. I-am scris o sorcovă ironică despre felul în care o face el pe „Iancu Jianu lângă Constantin Munteanu” (Munteanu e tipul care prezenta „Actualitatea Românească” la Europa Liberă). Îmi amintesc de câte ori nu l-am șicanat pentru faptul că la una din vizitele lui Ceaușescu în Hunedoara a stat la câțiva centimetri de ei doi (de cuplul de satane), avea și pistol la brâu și nu a tras. Când l-am întrebat de ce, mi-a răspuns:

– Mi s-au părut foarte bătrâni și decrepiți. Credeam că oricum nu mai au mult de trăit.

Uite că au mai avut. Fiecare an de-al lor în plus însemna un an de-al nostru în minus. Tata trăgea cu papucul în televizor, noi îi trăgeam cu rezistența prin cultură. Nici o diferență de fond. Desublimări nereprezitive, poluții nocturne, să nu ne prindă „Tata”.

Cumpăram vată pe băț. Ciocolata avea un gust de soia prea sinistru. Cu ceva noroc, ne făceam rost de cacao, zahăr și unt și o pregăteam în casă. Și tot ne simțeam norocoși și un pic rușinați. Într-una din serile acelor ajunuri, am văzut femei tinere, de vârsta mea de atunci, cu ochii strălucind de bucurie. Reușiseră să găsească tacâmuri de pui cu mai mult spate și gât decât cu gheare. Veneau spre casă, pendulând plasa și o crenguță de brad pe lângă pulpele lor încă suple pe care iarna nu le vedea nimeni. Umblam încotoșmănate cu două-trei perechi de ciorapi cu fire duse, chiloți cu mânecută „moartea pasiunii”, pe deasupra lor ne atârnam izmene (iegarii aveau să vină de-abia în postcomunism). Dragoste se făcea sub plapumă, eventual prin șliț. Ne spălam la lighean, pe porțiuni (la bucată), când puteam încălzi o oală cu fierbătorul. Cele mai norocoase ne făceam rost de săpun Lux și de spray-uri ungurești. Celelalte, mai prost situate într-un nod de relații (capital social redus, cum se zice acum), își făceau săpun de casă din slănină rancedă, sodă și eventual parfum bulgăresc sau rusesc. Probabil că tot ele erau cele care își purtau plasele cu tacâmuri, în seara de Ajun, mândre că le aveau și pe acelea. Multe dintre ele sunt acum femei care se uită cu groază în anunțurile de slujbe: „Angajăm vânzătoare, vârsta maximă 30 de ani”.

Dumnezeule, acum mă gândesc la Ignat ca la un carnagiu barbar. A intrat ecologismul în mine, mi-a invadat mintea, mai să devin amnezică la trecut. Copiii mei de la Liceul de Textile mi-au răspuns la un chestionar pe teme de cunoștințe religioase, cam în chipul următor: „De Crăciun, noi sărbătorim tăierea porcului, și de Paște, tăierea mielului”.

Firește. Hrana era o problemă obsesivă. Hrana e o problemă obsesivă pentru cei mai mulți dintre români.

Mai ales pentru femei, care sunt tradițional, cum e zisa, centrul nutritiv al familiei. Poți să te detașezi de asta, dacă nu ai vocație ascetică, doar atunci când îți permiți să optezi. Intru în magazine de mezeluri și strâmb sincer din nas. Ideologia anticarnagiu și anticărnuri mi-a intrat bine în cap. Îmi iau cereale, ciuperci, mult hulita soia. Mi se pare că măcelăriile trăsesc a miros barbar de hoit. Am ajuns să văd animalele vii, reconstituite, umblând pe pășune fără ca noi să le fugărim cu cuțitul. Ei bine, aceeași persoană ecologist ideologizată cu mai bine de zece ani în urmă ședea cu un vas la gâtul porcului să se scurgă sângele pentru sângereți. Închid ochii. Nu sunt la Oxford în '99, ci la Sâncraii în '88. Mama și bunica pregătesc vasele și, din când în când, își astupă urechile să nu mai audă guițatul agonice. Eu sunt afară printre bărbați, gata să-i ajut, inclusiv la înfipt cuțitul în gât. Reușim să prăvălim animalul și să-l înjunghiem. Moș Emil aduce paie proaspete și o lampă cu gaz. Începe să miroase a șorici. Bem adălmașul din cănițe de lut: țuică fiartă cu piper. Ne tăiem câte o ureche proaspăt pârliță și o împărțim între noi, „bărbații”. Universul miroasă a șorici și vinars¹. Și a bucurie simplă. Ne încălzim mâinile la focul sub care arde porcul. În ziua de Ignat dispărea totul, dar totul. Lumea se compunea doar din carne, din miros de mațe calde, din mașina de tocat, din țuică, din damful primei porții de pecine la laboș² și al primilor cârnați pe jar.

În ziua de Ignat nu ne mai ardea de nici o salvare prin cultură. Deveneam pântecantropi, cu arme și bagaje, fără rest, fără nostalgii și fără regrete.

Din acei '80 pe care îi defilez prin fața ochilor dintr-un living oxonian, mi-a mai rămas o seară de

1. Termen folosit în zonă pentru țuică.

2. Bucăți de mușchi proaspăt, prăjite în cratiță de tuci.

Ajun, foarte dureroasă și foarte frumoasă. Am plecat cu bunica la Biserica Popa Șapcă. Mama se sfia să vină cu noi, chit că locul era destul de îndepărtat. Hunedoara e un oraș mic. Ochiul vigilent al inspectorilor școlari și al activiștilor se putea întinde oriunde. Ea rămânea acasă, tata, la fel. Cântau singuri colinde. Bunicii și mie ne dădea mâna. Eu trăiam în București și mă învățasem să deranjez cu un nonconformism *soft*, ea era bătrână și neinstituționalizată, care va să zică, o femeie aproape liberă. În aceeași biserică îmi botezasem copilul. Ca să ajungem acolo păcălind ochii la pândă, am învelit lumânările de botez în ziare și am luat altă mașină decât Dacia tatei. Evident, eu am fost ținută în afara bisericii. Eram spurcată fiindcă născusem un copil și nu am cerut moliftă după aceea. E clar că eu vedeam foarte diferit lucrurile. Pentru mine, nașterea lui Andrei a fost mai degrabă o formă de curățire de orice păcat anterior. Ispășire prin naștere, suferință, dare de viață. Dar, Sfântul Sinod continuă să mențină și azi ritualul de culpabilizare a femeilor pentru nașterea de prunci. Deh, bărbați care nu doar că nu știu din experiență ce simți născând, dar nici măcar nu sunt tați. Atunci însă m-am supus ritualului de despurcare, imediat după botez. Pur și simplu l-am tratat ca pe învățământul politico-ideologic: ceva la care trebuia să fiu de față, fără să cred o iotă. Acum nu m-aș mai supune. La molifte am fost, dar din alte motive, care țineau de păcate pe care le acceptam ca poveri pe suflet și pentru că am întâlnit atâta iubire creștină față de păcătoși la părintele B. În nici un caz însă nu pot să tratez așa nașterea unui copil. Nici nu știu cum aș reacționa eu cea de acum dacă pe virtuala mea fetiță ar exclude-o de la înfățișarea la altar fiindcă „este mai departe de Dumnezeu” din cauza sexului ei. Atunci mă învățasem cu duplicitatea ca un câine cu puricii proprii. Mă

bucuram că îmi botez copilul, și atât. Că pot alege să fie creștin. Apoi alții îl vor vârî pe țeava: șoim, pionier, utecist, comunist. De mine și de Adi depindea unilateral creștinarea lui.

Ei bine, îmi amintesc viu acea seară de Ajun, la aceeași biserică în care ne botezasem copilul, ca pe una întreagă în care bucuria porcului a fost cu totul uitată pentru o altă bucurie, în sfârșit de natură spirituală, venită de undeva din adâncul unei umanități sensibile și pierdute sub imperativele triste ale vieților noastre diminuate de frustrări și lașități. O țineam pe bunica de mână fiindcă de data asta ea se făcuse mică, mică. O țineam așa cum mă ținea ea pe mine când mă ducea prin sat la colindat și eram mai scundă decât nămeții. În biserică era un godin prea micuț, dar fiindcă avea cărigile încinse, părea un soare interior, avea culoarea căldurii. Acolo era un cor pe patru voci care cânta acompaniat de enoriași colindele acum foarte cunoscute. Printre ele s-a strecurat una pe care o auzeam prima dată: „Din an în an, sosesc mereu la geam de Moș Ajun”... Se încheia cu: „Acum te las, fii sănătos și vesel de Crăciun, dar nu uita când ești voios, creștine, să fii bun”. Era și ceva de genul : „Dar sunt bordeie fără foc, și mâine-i Moș Crăciun”. Atunci m-am gândit acut, cu nodul în gât, că noi nu mai știm să fim buni, că suntem bolnavi de autocompasiune sau, eventual, de altruism genetic. Toți acei ani ne-au terminat minima deschidere la nevoile altora, a celor străini. Hoarde care ne băteam la cozi, inși care împingeam pe altul de pe scară ca să ne facem noi loc în autobuz, creaturi care își turnau colegii ca să se spele de câte un păcat sau să obțină o plecare în străinătate sau să avanseze în schemă. Un totalitarism hobbesian despre care noi am uitat că era așa, amestecat în celulele noastre o dată cu cei trei F: frica, foamea, frigul. Acum

ne tot plângem că nu avem comunități. Am citit aseară un articol al lui Avril Mander despre *Charity work in Oxford*. Te ia cu răcori câtă lume face voluntariat pentru de toate: cancere, boli mintale, HIV, bătrâni singuri. N-am văzut nimic despre orfani și copiii străzii. Firește, ei nu au copii abandonati. Îndată îi adoptă cineva. La un moment dat, Avril scrie cu tristețe că doar 39% din populația Oxfordului lucrează în sistem de voluntariat. Doamne! Cred că nouă ne e groază și de expresia „voluntariat”. O asociem cu munca voluntară care era de fapt muncă silnică. Totalitarismul nostru a împuțit tot ce a atins. A pervertit limbajul, ne-a aruncat în afara oricărui simț moral. A distrus *agape*. Ne-a mai lăsat în compensație o anumită cantitate de *eros* și de *filia*, adică de relație cu cei mai proximi dintre apropiați. Conceptul de „aproapele nostru” s-a micit o dată cu noi. Ieri, părinții de la școala unde învață copiii prietenilor mei au fost la un *sale*¹. Aduseseră cu o săptămână înainte obiecte care acum erau vândute ca să se strângă două categorii de fonduri: unele pentru școală, altele pentru *the third world*². Nici nu le trece prin minte să nu se implice. E un reflex comunitar.

Nu știam ce se întâmplă cu voluntariatul în UK în seara aceea a anilor '80. Simțeam doar. Simțeam că suntem foarte stricați și că acel „Creștine, să fii bun” este un îndemn pe care îl luam la fel de în serios ca pe ceea ce spunea Tovarășul despre construirea societății socialiste multilateral dezvoltate. Dar fiindcă versul era precedat de cel cu „Nu uita când ești voios”, mi s-a părut că am și explicația. Oamenii nefericiți și cronic triști capătă o umanitate la fără frecvență. Una mai degrabă abstractă, axiomatică. Mi-am dat de fiecare

1. Vânzare cu preț redus.

2. Lumea a treia.

dată mâna cu enoriașii bisericii catolice, la sfârșitul slujbelor lor. Nu avem același obicei în biserica noastră. Dar în seara aceea de Ajun, țin minte că ne-am îmbrățișat unii pe alții, că ne-am simțit într-o mare familie iubitoare. A doua zi nu aveam decât să ne strivim iarăși la cozi la cotidianul nostru *homo homini*, însă atunci, pentru câteva clipe, ne-am simțit semeni. Nu am mai trăit același sentiment decât în Piața Universității, în '90. Bunica m-a privit plină de speranță. Cred că atunci a citit în ochii mei că aș putea să fiu creștină și bună.

Cum îți spuneam la început, mi-a trecut complexul de fetiță cu chibrituri. Privesc cu seninătate străzile decorate ale Oxfordului, știind că pot merge la Mall în Vitan, să văd același lucru, și că Lis, primarul, o să pună să se umple centrul Bucureștiului de ghirlande. De, sărăcie cu ciucuri. La periferie nu le-ar sta bine. Acolo se adună avortonii tranziției. Mall-ul din Vitan este, în 1999, o apariție suprarrealistă. O adunătură de blocuri urâte, înconjurate de bălării și de urme de șantier în paragină, întrerupte de o clădire colorată, luminată strălucitor, plină de „expoziții” ispititoare care îți arată ce ai putea avea dacă nu ai câștiga la limita subzistenței. În fond, Mall-ul nostru e o expresivă metaforă de tipul: *România, starea de fapt*¹. Chiar la intrare este o vitrină superbă, plină de oglinzi în care se reflectă cățelușii vii: cockeri, caniche, alsacieni, pechinezi. Câini de rasă. În fața vitrinei e o mare îmbulzeală: copii doritori de *puppets*, părinți care nu au o sută de dolari să așeze sub pomul de Crăciun o jucărie vie, cumpărată pe bani mulți, cât un salariu mediu. La picioarele lor, atingându-le călcâiul, *puppets* vagabonzi, *homeless* și *hopeless*, cum s-ar zice pe aici, pe la Vadu

1. O carte pe care am scris-o împreună cu Vladimir Pasti și Cornel Codiță și am publicat-o în 1997, la Nemira.

Boului (Ox Ford), unde se face învățământ universitar din secolul treispe.

Nu, nu mai sunt fetița cu chibrituri. Acasă mă așteaptă canichul propriu, voi cumpăra un brad scump și îl voi decora cu beteală din SUA și UK. Doar că, în drumul meu de la piață spre casă, voi izbi cu crengile de brad bătrânele cerșetoare și câinii vagabonzi, femeile de vârsta mea, refuzate la tarabe, poate un pic nervoasă că îmi ațin calea. Dacă nu s-au stins de tot în mine imaginile din trecut, voi revedea ochii plini de speranță ai bunicii mele în seara de Ajun.

Mihaela: Despre șanse egale și vorbe goale

Deja în nordul Bucureștiului există cartiere de vile cu bodyguardzi, cu cordoane „sanitare” față de restul lumii („resturile lumii”). Acest „rest” are nostalgii după *ancien régime*. După vremea când suferința ne unea contra. Urmează teribilul cerc vicios din care nu știu cum se iese: ca să ne unim pentru, avem nevoie de bucurie. Ca să ne bucurăm, avem nevoie de unitate pentru.

În Oxford sunt manifestații „Jos capitalismul”. Foarte frumos și democratic. În România actuală, manifestațiile sunt, chiar dacă nu explicit, tot pe aceeași temă. Problema e că noi nu avem ce da jos. Avem niscai bogați de consum, băieții segregăți lângă Băneasa¹, Snagov și pe la Corbeanca. Dar nu avem capitalism. Nici măcar n-avem concept pentru acel referențial difuz. Cum să-i spunem lui Jos? Poate de aceea personificăm tot ce

1. Nu visam atunci că, în scurt timp, și *middle class* universitar (mai pe scurt, noi) va avea acces pe acolo, în case e drept, cât să le vâri în livingul celor bogați. Dar case, case de felul în care părinții noștri nici n-au apucat să viseze, necum să intre.

mișcă: „Jos Radu Vasile!”, „Jos Iliescu!”. Josurile noastre sunt succesoare firești ale lui „Jos Ceaușescu!”.

Pe vremea când băiatului meu îi creșteau dinții, plângea și spunea tot timpul: „Dincolo, dincolo!”. Îl mutam dintr-o cameră în alta, fără rost. Gingiile lui habar nu aveau, continuau să-l doară. Și el continua să vrea „Dincolo”. Acuma ar trebui să scriu un panseu despre durerile naturale ale creșterii capitalismului din comunism. Nu am să o fac, fiindcă durerea rămâne indiferentă la teoriile noastre. Aș fi ipocrită să spun că ni s-ar mai atenua dacă filosofăm despre ea. În stările mele adânc depresive am detestat filosofia. Nu era bună de nimic, n-aveam ce face cu ea, nu-mi trecea cu nici una, nici măcar cu cea feministă. Cel mult mă făcea să nu-mi părăsesc demnitatea, dar nu mă scotea din durere. Poate că de aceea am și trecut la teorie politică. O fi venit vremea răscrucii în viața mea de femeie și de teoreticiană. Cred că această experiență îmi ajută mult să mă asimilez stării semenilor mei *disperados* din țara în care mă întorc peste câteva zile. Ei se simt părăsiți și trădați și sunt supărați pe noi, pe ceilalți, îmibuibații de status sau de avere. Vezi tu, Mircea, de aceea sunt mai supărată pe felul în care înțelegem să fim intelectuali publici, pe prostul nostru obicei să ne uităm din avion cu ochii în soare la cei mai amărâți ca noi. Pe vremea rezervațiilor pentru nomenclatură, obișnuiam să spunem că acolo stă clasa muncitoare prin reprezentanții ei nealeși. Și ce ar urma să facem acum: să spunem că poporul român are acces la liberă circulație și la educație prin reprezentanții săi? Să mă uit așa peste umăr la un fost coleg de facultate azvârlit prin repartitie în Cugir și să-i spun: vai, ce te-ai plafonat, n-ai publicat nimic, nu ți-ai făcut măcar un MA?

Ne supără prizonieratul în jocurile de noroc, foarte bine. Dacă ne ia cineva pe fiecare în parte, o să

descoperim că și în viețile noastre norocul a avut un rol enorm. E drept, el a luat forma șansei de a munci, a intrării în competiție, inclusiv în cea mondială. Restul a depins de noi, *primum movens*, nu. Cel mult ne putem supăra pe ceea ce declară câștigătorii de Bingo că vor să facă cu banii, că nu au în față decât varianta consumului.

Aici, în Oxford, locuiesc într-o casă „Jos capitalismul”. Are șase camere, două șemineuri, o grădină romantică *in the backyard*¹. Partea și mai spectaculoasă este aceea că actualmente doar Bill lucrează (e lector universitar). Din amărățul de salariu academic întreține o soție și doi copii. Familia mea din țara lui „jos persoane” are un ministru secretar de stat, o profesoară universitară, un student cu bursă și locuiește într-un bloc proletar din Berceni. *In the backyard* stă Dacia lui Andrei, cu sau fără roți, cu sau fără faruri, după cum se ocupă sau nu peste noapte băieții de cartier de redistribuirea sărăciei.

„Nobody will pay a professional thinker”²

Aseară am avut o lungă discuție cu Bill despre conservatorismul mediilor academice și despre faptul că în Anglia nu e nimeni dispus să plătească *a professional thinker*, adicătelea un filosof cu carte de muncă. Ei nu au *intellectuals*, sunt cum nu se poate mai empirici și mai pragmatici. Acum nu vreau să pic în nici o apologie. Îmi amintesc ce simpatic mă admonesta bunica de câte ori laudam în exces anumite medii: „Ei, maică, după capul tău, la ăia și rahatu’ pute mai frumos”. Ba chiar Bill s-a plâns intens de luptele interne de la Oxford și

1. Curtea din spate.

2. Nimeni nu va plăti pe cineva care are meseria de gânditor.

de faptul că tabăra conservatoare este *self-sufficient* și crede că eticheta Oxford e de ajuns ca *text appeal*, că ei trebuie să păstreze neatinsă tradiția destul de scolastică. Exemplu clasic de legitimare prin trecut. Morala e că pentru anul acesta candidații la colegiul lor au ajuns la jumătate din numărul de locuri.

Insertie.

Prin '95 a venit Derrida la București. Să știi că omul, spre deosebire de derridologi, e cum nu se poate mai cu picioarele pe pământ. Conduce instituții, e o instituție, face fund raising, îl interesează să se vândă bine în SUA ca să ceară fonduri pentru cercetare de la guvernul francez. Pe vremea acelei vizite, intelectualii noștri publici erau mai extraterestri decât acum. Dom' ministru Pleșu conducea colegiul căruia i-am fost bursieri și avea încă mîntea nostalgică după peripatetizările din Păltiniș (mă tem că acum, săracul, e obligat să știe mai mult despre aquisul comunitar decât despre filosofia culturii). I-a spus lui Derrida: „Eu încă visez să primesc fonduri ca să mă dedic cercetării asupra sexului îngerilor”. „Divinul” Jacques i-a răspuns ușor ironic, ușor simpatetic: „Tare mă tem că în Franța nu ați găsi pe nimeni să vă finanțeze un astfel de proiect”. Andrei s-a întristat. Râvnea la o lume tibnită, cu prieteni, cărți și aripi de îngeri textualizate.

Insertie, 2004.

În toamna aceasta, A.P. a publicat un editorial despre farmecul pierdut al acestei lumi angelless¹. A încheiat într-un mod dezarmant: „Mă simt un gbișeu”. Mulți am devenit gbișeu, treabă bună pentru cei cu stil funcționăresc, dar ucigătoare pentru oamenii vii.

1. Fără de îngeri.

Multă vreme am fost și eu prizoniera modelului „omului de cultură”. A celui care apare, emană panseuri fundamentale, pune nația în fund de prea marea lui înțelepciune. Nu vreau să scriu azi doar despre sursele interbelice ale acestui model, din care descind intelectualii sublimi, care măcar au verticalitate, ci mai degrabă despre sursele lui comuniste, din care descind ceilalți. Cred că societatea noastră totalitară a fost populată cu multe „grădini antropologice”, fiindcă mi-ar fi greu să spun că era vorba de rezervații, o dată ce erau bine ținute sub control, inclusiv dinăuntru. Cele mai multe erau întreprinderi de stat și se numeau institute de cercetare. Acolo, mulțimi de oameni erau plătiți să producă hârtii, în jur de 40 de pagini pe an. *Du rest*, veneau la chenzină, la ședințele de partid, la învățământ politico-ideologic, la vreo ședință de catedră. Era bine. Ei trebuiau să cerceteze ceea ce le îngăduia *Partidul e-n toate*¹. Cred că aveam un număr enorm de cercetători și mai ales în zona științelor aplicate. Se și vede. România a fost un mare *boom* tehnologic care a făcut fâs la prima confruntare goală cu piața externă.

Aseară, la BBC News, tema dominantă era *The end of the national state*². Nu-i rău. Și nația a fost prea adesea folosită ca substitut de eficiență, ca formă de autolegitimare sterilă. Acum, băieții de la institute sunt făcuți foc: vrem bani pentru cercetare fiindcă suntem cercetători, adicătelea, purtătorii unei esențe: cercetaritatea, să-mi ierți perversitatea expresiei. Refuză competiția cu oricine în privința proiectelor de cercetare.

1. „Partidul e-n toate” este titlul unei poezii de George Lesnea. Poezia era în canonul literar *basic* și exprima paradigmatic ubicuitatea PCR. Căci el, Partidul: „E-n holda întregă și-n bobul mărunț/ E-n pruncul din leagăn și-n omul cărunt/ E-n viața ce veșnic nu moare” (Notă în-cultă).
2. Sfârșitul statului național.

Încă. Dar o să le treacă foarte repede, chiar dacă nu o să fie de bunăvoie.

Filosofii, spre deosebire de sociologi și psihologi, au fost îngăduiți, tolerați să existe și după ce Cărmaciul a decis, în iunie '77 să o termine cu breasla științelor sociale. Numai că ei trebuiau să producă în mare trei categorii de texte: cele de tipul transmundan (logică, metafizică, epistemologia fizicii, axiologie – și asta au făcut cei respectabili, cărora le-au ținut de „șase” cei din ultima categorie), cele de tip istoric (de ce să ne supărăm pe trecut dacă îl putem selecta ca să ne poată legitima prezentul?), cele de tip ancilar („Din gândirea filosofică, social-politică etc. etc, a tovarășului Nicolae Ceaușescu”). Cât despre ultima temă, îmi amintesc o discuție, să-ți faci părul măciucă. Prin '80 ne-au luat la o reciclare la „Ștefan Gheorghiu”. Nouă ne-a convenit din câteva motive bine așezate în acel sistem de referință: clădirea era modernă, biblioteca plină cu traduceri foarte up-datate din epistemologie și filosofie socială, bufetul avea mâncare bună și ieftină, înăuntru era cald, pe noi ne recicla mai ales Maximilian, care era pe atunci singurul nostru specialist reputat în genetică, la cursurile de spălat creierii citeam pe sub bancă *Cel mai iubit dintre pământeni*, cartea recent apărută a lui Marin Preda. A trebuit să ne fixăm temele de absolvire. O colegă mai săracă la minte, incapabilă să învețe partea filosofică sau sociologică a lucrurilor, anunță comisia că ea va face o lucrare despre gândirea filosofică a tovarășului. Replica a fost uimitoare: „Vai, tovarășă, o Academie întregă nu poate să i-o cuprindă și vă găsiți dumneavoastră să propuneți așa ceva?”

Acest sindrom l-am văzut clonat la mulți colegi, profesori de științe sociale. Erau oameni mai aproape de pensie. Făcuseră filosofie pe vremea când nu aveau voie să citească decât texte staliniste, leniniste și, ceva

mai anevoie, texte originale ale lui Marx și Engels. Pe scurt, oamenii nu știau filosofie. Experiența lor intelectuală se reducea la studii de zece clase urmate de o facultate pe puncte la care au avut acces pe baza discriminărilor pozitive (originea de clasă), un alt motiv să înțelegem de ce această idee e atât de detestată actual. Neavând exercițiul muncii cu texte filosofice veritabile, ei au alcătuit, în majoritate, o armată obedientă, nu neapărat din convingere, ci fiindcă înlocuirea filosofiei cu documentele de partid era mai coerentă cu accesul lor intelectual la un tip de bibliografie. Cea filosofică era grea. Cu zisa lui Noica, oamenii nu prea erau „vizitați de concept”. Noi am fost o generație mai norocoasă. Am făcut licee foarte bune și o facultate în care cei mai mulți profesori proveneau din acea generație, dar scăpaseră în Occident și s-au dedulcit la formele veritabile ale filosofiei, la cercetare sociologică de ultimă oră.

În conștiința publică actuală au rămas mai degrabă ideile create în jurul discipolilor Școlii de la Păltiniș de monopolul editorial simbolic al lui Liiceanu asupra cărților de filosofie și despre totalitarism. Domină o confuzie majoră între conținutul studiilor lor din anii '60 și conținutul studiilor noastre din anii '80. În 22-ul lui '90 apăreau articole despre lecturi din Kant făcute în secret și aspru pedepsite ca o încălcare a poruncii capitale: să nu râvnești la fructul oprit. Ce credit aveau atunci unii ca mine să fi contrazis vocile oficiale ale rezistenței prin cultură? Cum să publice aceeași revistă în numărul următor: stați, oameni buni puțin, în generația mea Kant era așa de obligatoriu, că jumătate dintre colegii mei n-au avut vacanță din această cauză. *Critica rațiunii pure* ne-a mâncat multe zile și nopți când aveam 20-22 de ani. Necitirea aceluiași autor era aspru pedepsită: nu aveai nici o șansă să termini

Facultatea de Filosofie. Și, desigur, Kant e doar un exemplu. Nu ne trimitea nimeni la Bumbești sau la Canal dacă nu-l citeam, dar nici la catedră.

Minunat, dar cred că am fost masiv încurajați să devenim sau ideologi, sau „intelectuali”. Alegerile erau simple și limitate. Din '74 s-a introdus practica integrării învățământului cu cercetarea și producția. Pe scurt, s-au blocat locurile la învățământul superior și cercetare. Învățământ a însemnat mai ales liceu industrial și agricol (în cazul meu, de textile sau construcții, în cazul lui Adrian, fiindcă era o speranță a logicii și șef de promoție, un liceu auto), dacă nu școală ajutătoare sau grădiniță. Cercetare a însemnat mai ales conspectarea cuvântărilor Emanantului, iar producție a însemnat culesul pășoiului de pe tarlalele CAP-urilor și IAS-urilor. Persecuții anilor '60 ar trebui să-și amintească măcar faptul că cei mai buni sau cei mai cu pile dintre ei au făcut studii în Occident, au avut acces la catedre universitare și institute de cercetare. Eu mi-am dorit din tot sufletul să intru la o facultate care te făcea, dacă erai bun, *a professional thinker*, cum zice Bill. Dar când colo ce să vezi, „numai negri și engleji” (vorba lui Mircea C. în *Levantul*, asta se trece la notă cultă). Când m-am înscris la admitere (una dură, de doisprezece inși pe loc), am văzut listele de repartii: profesorat masiv la țară și în orașe muncitorești, în orașe „închise” (citește universitare), câteva catedre năucitoare la grădinițe. Voi, Mircea, ați plecat chiar fără iluzii, cu o facultate gata demontată.

Mi-am tot chinuit mintea în '90 ce se va întâmpla cu aceste catedre din orașe neispititoare. Cine și de ce le-ar mai ocupa, o dată ce legarea de glie nu mai e politică de stat și absolvenții nu mai stau cu rigla lângă o hartă să socotească distanța între locul de repartie și cea mai apropiată gară. Lipsa de soluție se vede deja, cum

nu se poate mai clar. În facultatea mea, ca și în a multor altora, au dispărut copiii din mediul rural și din orașele. Comunitatea locală nu a dat năvală în facultăți să spună: uite, drăguță, dacă vii în Urlați timp de patru ani, îți dăm bursă și îți plătim gazdă. La fața locului te așteaptă o căsuță și o grădină. Zonele acestea mor: material, cultural, mor ca șansă de viață pentru cei care au nenorocul să se nască acolo. Iar empatia noastră este la pământ. Ne uităm la Vest cu reproș: de ce nu faceți investiții și la noi? De ce nu ne ajutați să intrăm în competiție? Stăm cu fundul la „estul” nostru. El nu mai e reperul nimănui.

* * *

Nu ți se pare ciudat? De când sunt în Anglia scriu mai ales despre „problemele globale ale României”. Textele mele au devenit mai reci și mai anoste. *Personal is political* s-a diluat masiv. E o fugă de idei. Poveștile nu mai sunt mici și controlate, nu mai sunt cazuri paradigmatică, eventual cu ceva umanitate în ele. Se apropie mai mult de abordări comprehensive ale istoriei trăite ca istorie, nu ca viață personală. Exact ce n-am vrut. Peste patru-cinci ore luăm trenul spre Heathrow. Plătesc pentru două bilete 24 de lire, aproape cât toată pensia mamei mele. Ieri i-am cumpărat o cutie de tablă, foarte arătoasă, plină cu biscuiți cu ciocolată. Și-ar da una peste gură să știe că am dat pe ea jumătate din pensia ei de învățătoare. Nu am să-i spun, ca să nu o doară. O s-o las să creadă că i-am luat biscuiți fiindcă nu am avut bani să-i iau ceva de soi. Am avut o discuție dureroasă cu Andrei, una plină de reproșuri la adresa părinților săi care nu vor să-i plătească o altă facultate, că de asta s-a săturat. Stăteam amândoi la o masă într-un restaurant indian, aproape de Hyde Park. El și-a luat un *curry hot*, și eu unul *mild*. Tuna și

fulgera, încă de aseară: nu faceți mai nimic pentru mine. Mie îmi venea să mă ciupesc. Era după două săptămâni de Oxford, după preumblări prin Westminster Abbey. Complet nemulțumit de șansele lui.

E de necrezut diferența de percepție între noi și ei. Între noi și părinții noștri. Tata a făcut școală de ofițeri fiindcă altfel nu făcea nici una. A rămas orfan la 15 ani. Mama și-a petrecut tinerețea la Boj¹ și la Stufit², alfabetizând oameni de toate vârstele. Eu mă întrebam, la anii fiului meu, la ce IAS ne trimit la toamnă și ce boli mai fac acolo. Dar tot eu, aceea, stau acum în *offices* din secolul al XV-lea, discutând filosofie cu colegi de la Oxford. Pretențiile lui Andrei țin cont de realitatea actuală, nu de cea *ancien régime*. Mama mea e decană, tata-i secretar de stat. El este, firește, neempatic față de trecut. Pentru el, trecutul este istorie chioară, nepersonală. Pentru noi, trecutul a intrat în structura personalității, e Matrioșca plină cu Matrioșci. Uneori mă întreb de ce mai scriem, o dată ce nici lui Andrei nu îi atragem simpatia comprehensivă. Tu îmi spui că scriem ca să fim liberi, să ne simțim liberi de acel trecut, că scriem pentru noi înșine. Cred că ai dreptate. În ultimă instanță, Mircea îi scrie prietenei lui, și Mihaela, prietenului ei. Din indiscreție, poate vom publica această corespondență. În rest, nu putem conta decât pe jocul hazardului, pe întâmplarea că una sau altul se vor regăsi secvențial în ceva și se vor contamina un pic de acest exercițiu, mai degrabă cathartic.

Și, apropo de Andrei. Joi seară a fost la BBC o emisiune despre impotența la femei mature și vârstnice, un subiect mai puțin obișnuit, pe care, de obicei, îl

1. Un sat de lângă Hunedoara.

2. Stufitul era o colonie de romi care trăiau în barăci aproape de munții de steril ai combinatului siderurgic din zonă.

confundăm cu frigiditatea și mai ales din cauze psihologice. Multe interviuri cu împricinatele, unele de vârsta mea, altele de a mamei. Se plângeau că nu mai au o viață împlinită în lipsa sexului. Noi suntem învățați că a îmbătrâni înseamnă a renunța, eventual senin, la diferite forme de existență și de exprimare. Înseamnă să mori pe rând, în diferite dimensiuni: mori profesional, erotic, social, mori folosind mai puțin curent, telefon, autobuz. Ei aici nu vor să moară până nu mor. Nu au o psihologie parastaso-centrică.

Andrei a sărit ca ars:

– Uite, fir-ar ei să fie. În loc să stea la locul lor pe acasă, să vadă de nepoți și să se îngrijească de ce lasă moștenire, se gândesc nenorociții la sex. Păi să ne lase pe noi,ăștia tineri, cu treaba asta. Ar trebui să le fie rușine.

Fiecare cuvânt al lui m-a durut. Și îmi dădeam seama că durerea mea vine din occidentalizare. Eu nu mai am o psihologie de *self-denial*¹, ci mai degrabă una autoafirmativă. Cel care îmi transmitea indirect mesajul inadecvării era chiar fiul meu. Mama trebuie să producă vestic, eventual să câștige vestic și să se comporte în viața cotidiană cum nu se poate mai estic. Renunțare. Autosacrificiu. Acestea sunt dimensiunile părintelui respectabil.

Nu am spus un cuvânt. Mi-am pus pătura pe cap și am încercat să dorm. Dimineată, când m-am uitat în oglindă, mi-am văzut numai ridurile și colțurile gurii căzute. E drept, doar bărbații pe care îi iubești pot să te ucidă ca femeie. Nu îmi amintesc deloc să-mi fi perceput mama în acest fel. Dimpotrivă. Observațiile mele permanente că se îngrașă excesiv veneau mereu din grija dublă pentru sănătatea ei și pentru ea ca femeie. Mă supăra că tata e mereu în formă fizică excelentă, și

1. Renunțare la sine.

mama, nu. Că tata se iubește pe el ca bărbat, și mama nu se iubește pe ea ca femeie. Mama nu l-a urmat pe tata în partea egolatră chiar deloc. Eu nu văd nimic bun în asta. Să te lauzi o viață întregă cu sacrificii și să te plângi mereu că te-ai sacrificat pentru alții. Iartă-mă, dar din proprie experiență pot să-ți spun că tot ce-mi venea în minte cu aceste ocazii, episoadele: din puțul reproșurilor, era replica: „Da' cine te-a pus?”.

Mircea: Friga

E o vârstă, cam până la terminarea facultății, când ești apreciat mai degrabă pentru ceea ce ai putea face decât pentru ce ai făcut efectiv. „Aaa. Domnul cutare, da, da, om de viitor, aveți grijă de el.” Mereu ți se acordă credit; că vei putea face ceea ce n-ai făcut încă. După aceea vine „asprimea realului”, vorba lui Nicolai Hartmann. Ieși din serele sistemului de învățământ, unde ți se servește mereu „viață la borcan”, conserve de viață, nu viața reală, și intri în lumea parșivă a adulților. Ești ultimul venit, nu faci parte din nici o gașcă, nu ți se acordă nici un credit în alb, ești judecat exclusiv după ceea ce faci, nu după ceea ce ai putea face. De acum înfloresc depresiile, evaziunile în alcool, în realități alternative (într-o bibliotecă, într-un mariaj avantajos, într-un copil venit la timp, în propriul tău trecut, într-o nevroză perpetuă...). De acum începe răul. Așa l-am simțit eu, făcând zilnic naveta 60 de km în autobuze vechi de 30 de ani și socotindu-mă norocos că totuși partidul nu m-a repartizat într-un colț de țară, unde se pune harta în cui. Toate orașele mari erau „închise”, nu aveai voie să ocupi cumva vreun loc de muncă acolo. Am văzut șefi de promoție brilanți, repartizați în sate fără lumină electrică, cu prima șosea

sau cale ferată la zeci de kilometri, absolvenți de medicină străluciți, care ar fi putut face chirurgie cardiacă, îndobitociți într-o circă de întreprindere, alcoolizați, cu mâinile tremurânde, contemplându-și ratarea lentă în rotocoale de fum de țigară. Mă întâlneam cu foștii mei colegi, rar, în vacanțe. Îi vedeam chinuiți, cu fața trasă, îmbătrâniți... Mă luau fiori reci pe șira spinării când mă gândeam că și eu, poate, sunt la fel și nici măcar nu-mi dau seama. „Cum trăiești, mă, Victore? Cum trăiești, mă, acolo?” „Ca un vierme, mă, o lună de zile. Și ca un fluture două zile, când iau banii și-i beau pe toți, la Vatra Dornei.” „Ina, cum e la Poienile de sub Munte?” Ina se încălzea în soarele primăvăratice de la terasa „Boema” și se uita drept în ochii mei. Își mai păstrase din facultate doar zâmbetul de puștoaică. „Măi, tu crezi în farfuria zburătoare?” „Ba!” „Ei vezi, atunci n-o să-ți spun nimic despre viața mea de la Poienile de sub Munte, că n-o să mă crezi.” La toate astea mă gândeam când așteptam seara autobuzul să mă aducă înapoi la Cluj. Era întuneric și frig, autogara, pustie. Ieșise bancul ăla cu „Cetățeni ai orașului, nu deschideți geamurile apartamentelor că iese frigul și mor pietonii pe stradă!”. Mă gândeam că, dacă mai ține mult așa, o să apară primele mutații în fenotip: o să avem ochii tot mai mici, o să ne crească păr mare pe față, să ne putem încălzi, o să devenim ierbivori, să putem trăi cu iarbă de prin parcuri, și o să hibernăm, mult, mult, și o să vină o nouă glaciațiune, și... gata. Da, îmi spuneam, dar se poate și mai rău.

Se putea și mai rău! Într-o zi l-am scos la răspuns pe Paul dintr-a V-a. Ființa asta, din greșeală, ajunsese om; de fapt, trebuia să fie înger. Îl vedeam în fiecare zi, în cizmele lui de cauciuc roșii, cu uniforma veche care-i ajungea până la jumătatea coatelor, pe sub care se vedea un pulover răscusut, cu căciula lui mare,

albastră. Dar, crede-mă, Mihaela, era de o candoare nesfârșită, iar când zâmbea avea o inocență biblică. Nu mai era om, ci ființă eterată. Eu sunt sigur că atunci când Iisus a strigat: „Lăsați copiii să vină la mine”, la el s-a gândit. Mă uitam la el zâmbind și mă întrebam dacă sub hainele lui jerpelite nu-i crescuseră între timp aripi. „Da’ de ce vă uitați așa la mine, tovarășu’?” „Așa mă uit eu câteodată, Paul.” „Tovarășu’, cre’ că și eu mă uit câteodată așa... la mămica, tovarășu’.”

În ziua aceea, Paul nu știa nimic din ce-l întrebam. Avea ochii roșii și mâinile decojite de frig. „De ce n-ai învățat, Paul?” Copilul tremura tot și încerca să-mi spună ceva, dar se oprea în ultimul moment și iar începea să clănțanească. „Zii, Paul, de ce n-ai învățat? De ce tremuri? Ți-e frig sau ți-e frică?” „Mi-e frigă, tovarășu’!” Îi vedeam lacrimile din colțul ochilor, dar nu m-am putut opri să nu zâmbesc, ca un prost. „Cum adică ți-e frigă, Paul? Ce-i aia frigă?” „Mi-e și frig, tovarășu’, și mi-e și frică. Da, tovarășu’!” Eram în zi proastă, n-aveam chef să mă las impresionat. Am reluat întrebarea, încăpățânat și enervat. „Zi, de ce n-ai învățat?” Paul a tras aer în piept și cu o respirație a spus tot, tot, umilindu-mă! „Da’, tovarășu’, când am ajuns ieri acasă s-a luat curentu’, și-am adormit îmbrăcat și m-a sculat mama la 5, când a plecat la servicii, să stau la coadă la lapte, și-am fost ultimul care a luat, dacă vreți vă arăt, tovarășu’!” „Și eu am fost, tovarășu’!” „Și eu am fost, tovarășu’, da’ mă puteți asculta.” „Tovarășu’, eu n-am fost, da’ vă rog frumos să mă lăsați să plec mai repede să cumpăr pâine, că mai târziu nu se mai găsește și iar se ceartă mama cu tata!” Clasa a explodat! Toți spuneau în gura mare la ce cozi au stat, cât a fost de frig, ce au cumpărat... Adică asta era viața elevilor mei de 11 ani, așa trăiau ei, și eu nu mă sinchisisem să am habar măcar. Dacă eu nu stăteam la coadă la lapte însemna

că nici ei nu stăteau... Dacă mi-e nu-mi mai era frig, însemna că nici lor nu le era frig... Dacă eu trăiam fericit cu câțiva prieteni însemna că și viața lor era o fericire... Dacă pe mine mă durea în cot de regim, însemna că și ei puteau trăi la fel de indiferenți... M-am simțit ca un vierme, cum zicea Victor. Am ieșit în pauză, îmi venea să vărs. M-am dus la WC-ul profesorilor și am vomitat. Nu-mi venea nimic în gură decât un lichid verde și cleios. De mine voiam să scap, pe mine voiam să mă borăsc.

De atunci am început să urăsc, Mihaela, tot regimul, tot, tot, tot, de la discursul lui Ceaușescu la cravata lui Todea. Atunci am descoperit cât de hidos e tot ce ține de regim, și faptul că dacă eu fac abstracție de el nu înseamnă că el nu există. Și-am început să urăsc, să urăsc cumplit, organic, visceral, din toți porii ființei mele...

Și acum, când îmi amintesc, mă apucă iar ura aia oarbă, grea, ca o vomă continuă.

Mihaela: Diferențe

Da. Se simte serios diferența de vârstă și de fapt nu ea, ci diferența de istorie. Se pare că, în casa ta, ușa s-a deschis vrainște împinsă de miasele totalitare exact cu nouă ani mai târziu, ca la carte. Pe scurt, ai trăit conștient și cu responsabilitate față de alții această rușine doar doi ani. Ceea ce este minunat ca să te simți mai puțin intoxicat. Trebuie să-ți spun că Andrei, care are acces la texte (începe să fie pasionat după istorii trăite), mi-a zis că diferența între noi nu e doar de durată a traiului în totalitarism, ci și de discipline predate. Cred că tu făceai istorie cu acei copii. Eu predam lecții de tipul „Organizarea muncii în CAP”, „Făurirea omului nou”, „PCR – centru vital al societății noastre”. Eludam

întotdeauna tema. Altfel înnebuneam, mă tâmpeam pur și simplu și, mai rău, îi tâmpeam și pe alții. Le dădeam de citit romanele despre colectivizarea forțată, le predam tipologii de partide politice și, respectiv, modele ale umanului din Antichitatea elină până la umanismul modern. În final, le ziceam: cine are alte curiozități, să citească din manual. Ei chicoteau, făceau mișto. Erau tineri în jur de 17-18 ani. Deștepți foc, cei de la Mate-fizică 3. Cu alte cuvinte, alte vârste, alte discipline.

Insertie, septembrie 2004.

După îndelungi cugetări americane (vezi jurnalul bloomingtonian de mult mai la vale), m-am prins eu, Mircică dragă, de ce unii ca noi sunt condamnați la inadecvare. Pe vremea comunismului, lumea era croită pentru proști și mediocri. Toți ceilalți se simțeau alienați. Tranziția este minunat construită să nu aibă nici o criză identitară escrocii și șmecherii. E vremea lor. O lume nealienată, pentru profesioniști competitivi care trăiesc după reguli nu a existat încă în jurul munților Carpați, necum mai la sud, pe la Valabia, unde trăiesc eu. Așa mă apucă sistematic crizele de disperare și îmi vine să strig și eu: „Integrare UE!”. Ca marinelu' din povestea de mai jos cu vaporu'. Mi-e teamă că, lăsați de capul nostru, nu vom fi niciodată în stare să facem o lume pentru cea de-a treia categorie decât exact ca și acum: completamente insular.

Aș vrea totuși să știu: ce făceai tu la facultate, afară de fetețe, pileală și săpat gropi. E fain că ai asta în cap, aspectul ludic. În anul I, și eu am avut o viață mai aventuroasă: tatonări, destul de inocente de altfel, despre o viață mai boemă și mai depărtată de remote-controlul adolescenței. Apoi m-am împrietenit cu Adi și am devenit sobră: seminarii, bibliografii, hai, câte un whist și câte un cheful mititel și decent. De fapt, la mine,

vârful de sarcină în materie de „destrăbălare” a fost atins în liceu, când m-am ținut cu ghearele și cu dinții de câte drăcii s-a putut. Și zău că *je ne regrette rien*, cum zice femeia aceea, Piaf, care mie îmi place enorm. Îl recunosc în tine pe derbedeu din mine. Vezi, altă asimetrie de gen. Nu avem feminin pentru derbedeu. Cred că pentru fete se folosește „destrăbălată”, dar are alt sens. Eu nu eram destrăbălată, ci derbedea.

M-a mișcat mult povestea copilului cu aripi de înger. Este o experiență pe care eu n-am avut-o. Copiii mei erau deja adolescenți și mai parteneri. Am fost însă mama unuia de zece ani în '89. Mi-l amintesc pe Andrei prima oară la nici doi ani, stând în fața ușii din sufragerie, și pe prietenul lui care avea trei ani, actualmente student în California, la UCLA, stând în fața ușii de la bucătărie. I-am întrebat ce fac acolo de minute în șir. Andrei mi-a răspuns:

– Eu îi cin lui lând la ulei, el îmi cine mie lând la zahăl.

Era în 1980. Ei nu au mai avut noțiunea de marfă de bază fără coadă. M-au terminat. Imitau în joacă viața adulților.

Pe la patru ani, Andrei a venit acasă de la grădiniță și mi-a zis:

– Mamă, eu te iubesc foarte mult pe tine, fiindcă m-ai născut. Da' cel mai mult și mai mult o iubesc pe tovarășa Elena Ceaușescu, fiindcă ea este mama tuturor copiilor.

Mie și lui Adrian ne-a venit să ne urcăm pe pereți. Ore în șir i-am făcut capul arșice bietului copil, spunându-i „adevărul” despre dictatură. Apoi, l-am dresat pentru duplicitate, pentru distincția limbaj public-limbaj privat.

De aici au decurs câteva consecințe neașteptate. Eram cu el la „Romarta copiilor”. Îi luasem o pușcă,

dar el voia și un tanc. Nu aveam bani. Foarte supărat, a început să strige în gura mare:

– Dacă nu-mi iei tanc, am să le spun la toți oamenii din magazin ce părere ai tu despre Tovarășul!

Lumea din jurul meu a înlemnit. Un domn mi-a șoptit discret la ureche:

– Doamnă, scoate-l afară și umflă-l, mama lui de copil!

M-am executat. L-am dus lângă coloane și i-am ars câteva, total dur și fără scrupule legate de acest mijloc de educație (pe care, fără ipocrizie, îl detestam, de altfel). Singura palmă dură o încasase de la mine la un an și jumătate. Cenzură de limbaj.

Acasă i-am reiterat regulile cu vorbitul între patru pereți. Au urmat două episoade drăguțe:

– Mamă, să știi că toți copiii din bloc au o părere proastă despre Tovarășu'.

– Ce ți-am spus să nu mai discuți politică în afară?

– Da' ne-am închis toți la ghenă de gunoi și acolo a zis fiecare ce gândește de-adevăratalea.

Într-o zi, fiind la mine la școală, o colegă i-a arătat pozele cu Ceaușescu în vizită de lucru la liceul meu de textile de atunci.

– Măi Andrei, ce părere ai tu de Tovarășu'?

– Bună.

– Hai nu zău!

– Ți-am zis, bună.

– Chiar spui asta de-adevăratalea?

– Dacă vrei să știi adevărul, vino la mine acasă. Acolo ți-l spun.

Adevărul devenise ceva cu circuit domestic. Lecția duplicității i-a fost servită de mine, de mic.

Copilul meu m-a urmat la cozi. Când era țânc, trebuia să dovedesc cu corpul delict că există ca membru al familiei. Certificatul de naștere nu ajungea. Mai

târziu, în '88-'89, ne țineam rândul în ture, ca îngerii tăi din Turda.

O Todea am avut și eu. Foarte diferită, e drept. O chema Iulia Florescu și era tot profă de istorie. O doamnă, o femeie și jumătate. Făcea un tandem bun cu Nicole Paulescu. Ele m-au preluat, borțosică așa cum eram în '78, când am ajuns la Liceul de Textile. M-au învățat rezistența prin solidaritate cu circuit închis și m-au protejat, cu burta mea rotundă cu tot, de jegul acelei lumi. Direcțiunea îmi repartizase ore de la 7,30 la 10,30 dimineața și de la 17,30 la 19,30 seara. Schimbam două tramvaie de la garsoniera noastră închiriată din Bucur Obor. Eram în marș patru ore pe zi. Iarna mergeam ca o rață, ca să nu mă dezechilibrez și să nu îmi strivesc copilul din burtă de caldarâmul înghețat. Directorul intra răcnind în clasă, în timpul orelor, și mă obliga să mă ridic în fața lui. Fetele de la seral îl urau. Și, ca să îmi facă viața mai dulce, mă așteptau cu pateuri calde pe catedră. Habar n-ai ce înseamnă haloul pe care și-l creează femeile una alteia, când vor să transfere gineceul în profesie. Am simțit asta și mai târziu, lângă un bărbat, Dumitru Buturugă, în anii cei mai împuțiți ai totalitarismului. Pe el îl las însă acuma. A ocupat în viața mea un loc mai mult decât unic. Cred că, până la urmă, e singurul om din intersecțiile mele profesionale care a funcționat ca Gimini pentru Pinocchio. O iubire adevărată, rațională, senină, între doi oameni ca oameni. Cred că, din toți anii noștri comuni, am realizat că suntem un bărbat și o femeie pentru trei ore, într-o joi. Am tranșat această revelație la cimitirul Bellu.

– Doamnă, când aveți timp, să treceți pe aici. Uite, vă așezați pe banca asta, vă aprindeți pe rând două Cameluri și-mi povestiți. Sper că nu vă deranjează că eu nu o să vă pot răspunde explicit.

Mircea, ce s-a ales din fata aceea cu OZN-urile? Din fetele cu care te-ai iubit, din bărbații care îți beau banii

de gropar? Cum să înțelegem că din noi s-au ales instituții și CV-uri? De unde ne-a venit puterea asta?

Nu cumva ne-a ajutat mult faptul că știam să iubim? Că știam să fim derbedei în orice sistem de referință obedient? Acum nu pot să răspund la toate acestea. M-am întors în România. Presa jubilează că ne-au acceptat candidatura la Uniunea Europeană. Noi știm că asta n-o să ne ia nimica de pe cap pe fond. Ce e curios e că nu mi-e dor de nimic. Îmi pregătesc lansarea la *Societatea retro*. Oșteni, popor, mulțime. Trebuia să o amân pentru ianuarie, așa m-a sfătuit Vasile Zamfirescu. Are dreptate. Urmează perioada de Ignat, lunga sărbătoare cu șorici, jumări și țuică. Integrarea europeană. Lis a umplut centrul de „milenium”, exact cum ți-am scris. *The show must go on*, cum zicea cel mai drag mie dintre gay-ii contemporani, Freddy.

Mircea, poate o dată facem un Ajun împreună, în Transilvania, în unul din satele noastre. O să îngădui să căsăpești un porc. O să bem adălmașul împreună. O să mă îmbib de mirosul de șorici. N-am să-ți trântesc panseuri ecologiste, nici nu o să-ți atrag feminist atenția că, în textele tale, femeile, cu mici excepții, apar după un prototip: sunt tinere, cu un sex-appeal manifest sau ușor de intuit, marcate de dorința ta de a le simți cu trupul. În definitiv, dacă îmi amintesc bine, prima experiență a copiilor este că gustă întregul ambient: strâng păturica între gingii, își mestecă mânuțele, se bucură frecându-și picioarele. Ceva din iubirea asta cosmic materială se simte în percepția ta despre femei. Îmi amintesc o inscripție superbă, de pe o cârpă de bucătărie, din cele cusute și atârinate deasupra mesei. Avea în ea o generozitate cosmic-culinară: „De-ar fi cerul o plăcintă, și pământul un brânzoi/M-aș gândi numai la tine, să le mâncăm amândoi”.

Pe scurt, nu te înfierz cu mânie feministă. Dimpotrivă, nimic nu pare mai coerent cu tine decât să trăiești

trup și suflet orice. Faptul că întreaga ta făptură intră în alarmă doritoare atunci când ești în preajma cuiva îmi spune că tot copilul din tine vrea să deguste universul constitutiv: să-l bea, să-l mănânce, să-l simtă, să-l iubească. Și, când nu i se potrivește, să-l verse, să-l regurgiteze. Chiar și faptul că o faci pe niznaiul legat de anul '89 e potrivit cu asta, nu doar cu vârsta. Mircea, la tine „uitarea intenționată” se asociază cu memorii de tip hedonist fiindcă așa ai vrea să-i vindecii pe cei de lângă tine, să-i faci să se simtă vii. „Trăiască morții, să moară viii!” e lozinca ta teribilistă. De fapt, nu cred că ai vrut ceva mai autentic decât să învie viii.

Mircea: Antidepresivele

M-am gândit o clipă la noi doi. Scriem despre cum s-a prăbușit istoria peste viețile noastre, mai ales despre viețile noastre, fără pretenția vreunei perspective privilegiate, exemplare. Nici măcar nu știm dacă o să publicăm vreodată ce scriem. De fapt, ne folosim de scris ca să înțelegem ce s-a întâmplat cu noi și cu lumea din jurul nostru. Scriem ca să înțelegem, nu ca să comunicăm. Suntem doi oameni obișnuiți, care am trecut de la Autobiografia pe care ne-o cereau tovarășii la Curriculum Vitae pe care ni-l cer universitățile occidentale. Dacă am fi vrut să fim niște intelectuali limfatici, am fi scris mai degrabă *a scholarly book of a scholarly title*: „România în tranziție; perspective psihosociologice” sau orice altceva în genul ăsta care miroase a praf de bibliotecă. Și cărțile pe care le-am citit, și competența noastră ne-ar fi permis așa ceva. Ne-am fi ascuns încă o dată după text, am fi operat într-un registru septic și impersonal, am fi șarjat cu citate din literatura de specialitate, am mai fi trecut un titlu la CV...

În vremea asta, ce facem noi, frate „frate, te cunosc din '97!”¹?

Ne scufundăm în zoaiile vieții, asta facem. Nu suntem noi „ctitorii bibliotecii naționale”, dar am suferit destul și am citit măcar pe atât cât să nu ne mai ia lumea de proști. Nu ne mai luați de proști, că dacă vrem, vă frecăm și noi la cap cu Heidegger și Derrida până vă deconstruim de tot! Da! Încercăm și noi să punem cap la cap niște bucățele de viață; poate, în final, iese o frescă sau măcar niște linii cât de cât coerente, să-nțelegem și noi ce-i cu noi (știi cântecul ăla „Viața noastră unde eee?/viața noaastră ce-ați făcut cu eaa?”). Poate ne regăsim în cyberspațiu, dacă nu ne-am putut regăsi „în spațiul carpato-danubiano-pontic” (măi ce gust greco-latin are limba asta de lemn!). Noa gata!

Am recitat textele tale de la Oxford. Sunt mult mai pline de viață decât crezi tu. Mustesc a viață, așa cum era ea, năclăită, amorțită, cu ochi mici și păr mult ca să reziste la întuneric și frig. Cu un lucru nu sunt de acord: cu autoculpabilizarea; a noastră ca indivizi, a noastră ca popor. Păi frate, nu am fost noi culmea virtuții, dar să nu-mi spui tu mie că lașitatea noastră era cantitativ mai mare decât a vecinilor noștri de dincolo de Cortină, că natura umană era mai degradată la noi decât la ei. Nu, frate, nu. Mă uit la mulți dintre ei cum înghit pe neamestecate tot ce le servește mass-media, bând bere întinși pe fotoliu. Au clipit intelectualii de la ei când Churchill și Stalin se jucau cu degetul pe harta Europei? Dar când s-a înălțat Cortina de Fier? Dar acum, când rușii îi nenorocesc pe ceceni în plină iarnă (acolo să vezi tu epurare etnică, dezastru umanitar. Oare ce zice inteligenția, nu-i vibrează fibra morală? Adună

1. Refren dintr-un cântec BUG Mafia.

președinția adevărată în sprijinul cecenilor? Umblă „domnii societate-civilă” prin gări să adune semnături?). Spune cineva ceva în fața „pierderilor colaterale” de acolo? Aiurea. Când nemții au început să dărâme Zidul, Thatcher s-a dus la Honecker să ceară măsuri de mână forte, Tiananmen, să oprească totul. Apoi s-au luat de mână cu Mitterrand și s-au dus la Gorbaciov, să-i ceară intervenție militară împotriva manifestanților. Asta-i lupta pentru democrație? Care intelectual francez sau englez și-a condamnat conducătorii, ăștia care s-au opus terminării Războiului Rece? Câți au luat atitudine? Știi că cea mai mare parte dintre germanii din vest nu au fost să-și viziteze frații din est nici acum, după zece ani? Tu crezi că dacă au cont în bancă și democrație, au o natură umană mai nobilă, sunt arieni? Aiurea!

Bunicul meu i-a așteptat pe americani până în '68, când cu cehii. În fiecare seară tata asculta Vocea Americii. Bunicu' se oprea din lucru. „Vin o' nu vin?” „Nu vin, zicea tata.” „Atunci stânje-l!” Următoarea seară, totul se lua de la capăt. Simțeam că era mai tensionat, nu se mai juca cu mine, înjura vitele, nimeni nu-i mai intra în voie. Nu știam ce-i cu el și cine-s americanii, dar bunica ne-a spus tuturor să-l lăsăm în pace și să nu-i mai întoarcem vorba „că să-ntâmplă vreun lucru slab, Doamne ferește”. Bunicu' meu a fost laș? Nu, n-a fost!

Tata tăcea. Tata mergea la defilare. Tata stătea la cozi. Tata se scula de dimineață, când era ziua de votare și vota, așa cum i se cerea. Tata avea copil la școală, trebuia să-i cumpere uniformă, voia să-l dea la facultate, să ajungă domn, „să nu mai tragă la șaibă ca mine”. Îl ura pe Ceaușescu, îi ura pe politrucii, dar nu ieșea în stradă, nu protesta, nu voia să am „dosar prost”, să fiu dat la o parte. De la cine să fi sperat că-i vine vreun ajutor dacă protesta? De la Thatcher și

Mitterrand? Dacă spune cineva că tata a fost laș, îi dau una peste moacă! Prin ce era mai curajos un individ occidental care, în aceeași perioadă, își bea berea în fotoliu și nu se ducea la vot că era un meci bun la televizor? Prin ce?

Oamenii s-au apărat cum au putut.

În fața unui sistem social ostil au răspuns cu crearea de grupuri sociale *safe*. Toți amărăștenii aveau grupul lor de prieteni, unde puteau să-și verse oful, să-l înjure pe Ceaușescu, fără să le fie frică de ziua de mâine. Grupul de prieteni funcționa și ca grup de ajutor, ca grup de „relații” prin care cumpărai mai ușor unt sau salam pentru copii. Se vizitau des. „Azi mâncăm carne la tine, săptămâna viitoare vii tu la noi. Bem, povestim, ne simțim aproape și în siguranță.” Nu cred că s-au mai creat vreodată prietenii de atunci, că oamenii au mai fost vreodată aproape și atât de încrezători unul în altul. Nu fac nici pe departe din asta un ideal social. Constat.

În fața unui spațiu public periculos au răspuns cu disocierea public/privat. Ei erau cei din spațiul lor privat, nu cei din spațiul public. Știi vreo altă modalitate de a mai vrea să trăiești, să te mai suporti după ce ai venit de la o defilare, decât să spui că de fapt tu, cel adevărat, ești acum, aici, când te descălți și-ți dai jos paltonul? Și tu îl învățai pe Andrei să se disocieze? Îl învățai să fie laș? Nu, îl învățai să se apere, să-și păstreze valorile fără să fie dus la școala de corecție și să-și sfârșească zilele într-un șantier, în vârf de munte.

Iar la tristețea din jur, oamenii răspundeau cu bancuri și râs. Bancurile aveau o funcție aparte. Întâi că, spunându-le, intrai în centrul atenției unui grup de prieteni, și toți ne dorim lucrul ăsta, măcar din când în când. Apoi că, dacă bancul era politic, strecurai o șopârlă, te simțai, pentru o fracțiune de secundă mai curajos, îți

băteai joc, fie și simbolic, de cel care te umilea în fiecare zi. Și în al treilea rând, râdeai, dragă Mihaela, dar râdeai în grup, cu prietenii tăi, trăiai o clipă de bucurie împărtășită. Ce-i imoral în asta? Așa că bancurile erau antidepresivele noastre cotidiene, disocierea public-privat – anxioliticele, iar prietenii – grupurile de sprijin (*support groups*), comunitățile unde simțeam comuniunea. Asta era psihoterapia pe care ne-o făceam zi de zi, ceas de ceas, în proporție de masă. Tehnicile astea de apărare se învățau și se transmiteau mereu nou-veniților. Amenințarea sistemului a dispărut, modalitățile noastre de psihoterapie colectivă s-au surpat și ele.

Oamenii sunt mașinării cognitive; ei fac calcule în costuri și beneficii, și mai ales ei depistează pericolul și caută să se apere de el. Aici, în Vest, mediul e mult mai *safe*, calculele de costuri și beneficii se fac în alți termeni, de aceea oamenii se poartă diferit. Nu pentru că natura lor umană e mai bună sau a noastră este mai rea. Să-ți iasă din cap chestia asta.

Nu vreau să zic că trebuie să ne vopsim în roz și să strigăm că suntem vulturi. Pericolul cel mare este să repetăm mereu că „așa suntem noi, lași/leneși/murdari/nesorioși etc.”. Ne repetăm mereu lucrul ăsta până când ajungem să-l privim ca destin inexorabil, de care nu poți scăpa, și, ca atare, nu te mai socotești responsabil. Autoblamarea asta continuă îți dă senzația că nu mai e nimic de făcut, că așa ești și gata. Ea duce la pasivism și dezangajare, adică exact la ceea ce nu vrem. Cu asta nu construiești spirit antreprenorial, frate, nu modernizezi țara. Oare fețele astea moraliste, care ne tratează mereu ca popor de mâna a doua, știu ce fac? Știu cât defetism induc în capul oamenilor? Noroc că partea cât de cât activă din popor nu are vreme să se uite prea mult la televizor, să citească presa culturală, să vadă expresia lor de inchizitori deghizați, plecați în vilegiatură.

Schimbăm premisele, frate. Natura noastră umană e aceeași ca a tuturor. Să uităm trecutul; e plin de mistificări, nu ne ajută la nimic. Suntem ceea ce facem și ceea ce avem de gând să facem. Identitatea noastră e dată de ce facem în prezent și ce vom face în viitor. Nu de Burebista, nici de Țepeș, nici de Tache sau de Mache. Visez la o generație care va avea o amnezie istorică totală și care va trata ceea ce scriem noi acum despre istorie cu dispreț total.

Mircea: Lacrimile lui Iuda

...De Mircea Breaz, profesorul de română de la școala din Turda, m-a legat o prietenie ciudată. La început, amândoi am fost excesiv de rezervați. „Ăsta e îngâmfat, zicea Tămaș, când ne retrăgeam iar în magazia lui de hărți să sfidăm determinismul istorico-geografic. Crede că dacă știe gramatică și literatură știe totul. Aiurea, bă, aiurea. Ția care au făcut istoria n-au știut nici gramatică, nici literatură. Iisus nu știa bine nici măcar Vechiul Testament. Iar romanii îi puneau pe sclavii greci să facă gramatică cu copiii lor. Ha, ha, grecii, sclavi, făceau gramatică, iar romanii făceau istoria, bă, Istoria. Noi predăm istorie în școala asta, așa că lasă-l în pace pe Breazu.” E adevărat că și Mircea mușca în câte o pauză. „Auzi, Tămaș, am văzut pe tablă, la a opta, scrisul tău. Nu mai preda despre iluminism că nu-i vorba despre iluminat’ public, ci despre luminism, așa e corect. Nu știu dacă ai priceput. Te-ai luminat sau te-ai iluminat? Nu-ți spuneam, dar vreau să-i atrag atenția colegului mai tânăr, care e încă necopt la minte, să nu repete și el greșeala”, și-și lua catalogul și pleca râzând pe coridor.

Ne-a apropiat, într-o după-masă târzie de toamnă, cu soarele ca un ochi galben și obosit, Iuda. Eram

amândoi într-o „fereastră”, o oră moartă între două ore de curs, în cancelarie. El era vesel, terminase de tradus *Trei scrieri despre Iuda*, al lui Borges, pentru o revistă literară, și voia să-și împărtășească cumva bucuria lucrului bine făcut. Eu mă uitam absent pe geam, poate scrijelind amintirea altor toamne, cu miros de must și femei încă bronzate...

„Domnu’ coleg, dumneavoastră ați auzit, din întâmplare, de Borges?” Am tăcut. A plusat.

„Se scrie B-O-R-G-E-S, poate așa vă este mai ușor?!” M-am întors:

„Dom’le, am auzit, dar nu din întâmplare, nu din întâmplare!”

S-a uitat la mine puțin surprins de boarea acidă a răspunsului.

„Uite, am aici un text, o să apară în curând, în *Steaua*, da’ vi-l dau să-l citiți în samizdat, că-mi pareți simpatic.” Am luat textul (il citisem mai demult, într-o traducere franceză), l-am pus jos pe masa lungă din cancelarie și m-am așezat pe scaun, chiar în fața lui.

„Dom’le, am și eu o variantă despre Iuda, eretică, da’ plauzibilă.” I-au sclipit ochii, copilărește. „S-auzim, s-auzim. Eeu m-aam hotărât să nu mai produc idei, doar cumpăr și vând. Sunt un negustor. E mai interesant și mai ușor, și e mai onest față de mine. Recunosc că nu produc, neguțez. Cine mai poate produce literatură nouă într-un secol în care s-au explorat toate discursurile literare. Da’ poți să cumperi și să vinzi. De-aia traduc, nu scriu. S-auzim...”

* * *

„Ascult-aici, domnu’ coleg, o versiune despre Iuda. Iisus ajunge într-un Ierusalim plin de secte eretice și de profeți mincinoși. Să nu-ți închipui că era singurul care vorbea în numele lui Mesia; Vechiul Testament,

după cum știi, e plin de avertismente și amenințări la adresa falșilor profeți. De ce ar fi fost ele atât de multe dacă nu ar fi avut referent, o mulțime de vântură-lume, într-o colcăială de oameni, religii și limbi cum era Ierusalimul, prorocind sfârșitul lumii, iertarea păcatelor, învierea morților sau ieșirea din robie. Ei creau destulă dezordine și bătaie de cap, atât pentru preoți, cât și pentru stăpânirea romană. Abia îl prinseseră pe Barabas, și acum altul intra în templu și răsturna mesele negustorilor și-i lua în derâdere pe saducheii și încălca Legea!? Era prea destul! Lumea pestriță a Ierusalimului se pregătea să-l înghită pe Iisus, un alt învățător alături de atâția alții, o altă sectă, într-un oraș sătul de secte și relativism. Și El a simțit asta, întorcându-se într-o seară din oraș, umblând singur pe străzi prăfuite și pustii. Și a simțit că I-a venit ziua și ceasul. Trebuia să dea el însuși exemplul final, sacrificiul personal, martiriul. Marea lui descoperire – *mântuirea prin iubire* – era un adevăr copleșitor, un miracol ceresc. Fără iubire ești „aramă sunătoare și chimval răsunător”, zice cartea la 1 Corinteni, 13,1, adică nimic, și noi știm asta, domnu’ coleg. Numai că la Ierusalim propovăduirea Adevărului era înghițită de marea pestriță de profeții, învățături, cabale și utopii sociale, strigate în toate limbile, pe la toate răspântiile. Adevărul nu se impune prin simpla lui spunere; ca să lucreze, ca să schimbe viețile, el cere sacrificiu exemplar. De zece ani de când predai limbă și literatură, le-ai împuiat capul copiilor cu tot felul de adevăruri. Ce s-a ales de ele? Nimic, profesore. Dar du-te tu ora următoare la a opta, spune-le că metafora e mai sugestivă decât epitetul, apoi taie-ți jugulara pe catedră și vei vedea cum viața multora se va schimba definitiv. Unii chiar vor scrie cărți, mai târziu, despre asta și le vor răspândi prin lume și vor spune că tu le-ai deschis ochii asupra acestui adevăr esențial!...

Să mă întorc la poveste, domnule coleg. În aceeași seară, spălându-și picioarele, Iisus își hotăra soarta și făcea planul, *planul salvării mării lui descoperiri*. Urma să-și găsească omul care să-l ajute. Și cine altul era mai bun decât Iuda Iscarioteanu? Oare nu el întinsese mâna o dată cu Iisus, oare nu el voia să fie asemeni lui Iisus, oare nu iubești nespun ceea ce vrei să fii? Era oare mai bun molăul de Petru, cel care nici măcar o noapte nu putuse veghea? Așa că l-a chemat pe Iuda și s-au sfătuit, până în zori, stânjeniți din când în când doar de sforăiturile zgomotoase ale lui Petru. Spre dimineață, planul era gata. Ziua a trecut lungă și obositoare. Iuda s-a închis într-o odaie, în partea dinspre mare a orașului, uitându-se mut la zid și tremurând tot. Spre seară s-a arătat iar. Nimeni nu știa că numai gluga și întunericul îi ascundeau chipul îmbătrânit brusc și degetele ca de mort. S-a apropiat de Iisus, privind-se în ochi. Doi oameni care-și pipăiau destinul. «Ești gata, Învățătorule?», I-a șoptit Iuda (posteritatea, revizuiind istoria, a reprimat, mai târziu, această mențiune din textele oficiale, dar o găsești în evangheliile apocrife). Iisus s-a uitat încă o dată la el cu iubire nesfârșită, știind că memoria lui va fi damnată, deși el, Iuda, era singurul care, de fapt, cunoștea adevărul. Și vorbele s-au rostogolit grele din gura lui: «Ceea ce ai de făcut, fă acum!». Atunci s-au îmbrățișat, și Iuda l-a mai sărutat încă o dată fața lui chinuită, înainte să-l dea pe mâna gărzilor, conform înțelegerii. În zilele următoare, el a fost singurul care l-a urmat, de departe, ascuns în mulțime. El l-a văzut pe Petru lepădându-se de trei ori și pe ceilalți ucenici ascunzându-se printre vânzătorii de păsări și conducătorii de catări, boindu-și fețele și tăindu-și bărbile ca să nu poată fi recunoscuți. Umbla mut fără să simtă foame sau sete. Și tot el a fost singurul dintre ucenici prezent în mulțime când Pilat i-a întrebat pe

cine-l vor eliberat. În clipa de liniște și nehotărâre care a urmat, pentru prima oară și-a deschis gura în acele zile și a strigat cu glas neomenesc «Barabas, Barabas, îl vrem pe Barabas!», iar mulțimile, ca mulțimile, au repetat după el, nici ele nu știau de ce, dar asta nu mai avea importanță. Preoții s-au bucurat și i-au încurajat și mai mult; în definitiv, Barabas era doar un răzvrătit, nu voia să strice Legea, era treaba romanilor. Și așa planul a mai înaintat cu încă un pas. În acea zi, singur Iuda l-a urmat pe Iisus spre Golgota, umblând printre măcănișii de pe marginea drumului, în vreme ce ceilalți ucenici se tocmiseră deja cu un conducător de catări care tocmai pleca spre Bagdad să-i scoată afară din oraș și să-i pună pe drumul Damascului. Oo, și cum s-a cutremurat el când a văzut umbrele îndoelii pe chipul Lui, când a strigat «Eli, Eli...». Noaptea s-a apropiat de paznici cu mâncare și băutură și, în schimbul celor 30 de arginți, a cumpărat trupul lui Iisus, l-a scos din mormânt și l-a îngropat din nou cu mâinile lui într-alt loc, în cimitirul săracilor, acolo unde erau îngropați toți necunoscuții care mureau pe străzile Ierusalimului, fără familie și prieteni, într-un mormânt anonim. Iar ceilalți, când au venit, au găsit mormântul gol și au crezut că El s-a urcat la Tatăl.

Din cer a căzut rouă multă, iar spre dimineață a început să adie un vânt cald. Iuda iubea nespun diminețile calde ale Ierusalimului, dar aceasta era pentru el ultima. Știa că e slab și că într-o zi, plin de furie sau de orgoliu, fiind în Templu sau în vreo tavernă din port, poate beat, poate sedus de vreo femeie, va dezvălui totul. Atunci tot sacrificiul s-ar fi dovedit zadarnic, iar Adevărul în care și el credea – o vorbă goală. Nu era chip să mai trăiască. S-a spânzurat repede, fără să se gândească prea mult, de un măslin înflorit. A mai apucat să vadă cum se înălța soarele peste oraș, iar din ochii lui au început să cadă lacrimi limpezi și mari.

L-au găsit într-un târziu, și a fost recunoscut de suteași, bucuroși că, murind, nu mai exista nici un alt martor la târgul lor din noaptea aceea. Ei au acreditat ideea că s-a spânzurat copleșit de regrete. În jur era plin de flori albe-argintii, ca lacrimile lui, pe care însă oamenii le numesc de atunci «banii lui Iuda». Mai târziu, plini de remușcări, pe drumul Damascului, ucenicii au început să propovăduiască învățătura lui Iisus și să răstălmăcească toată istoria, așa cum a ajuns ea la noi. Asta e povestea, domnule coleg. Noi ce învățăm de aici, profesore? Noi învățăm că natura umană e atât de păcătoasă, că, pentru ca să fii crezut, nu-i suficient să mori, trebuie să și învii! Înțelegeți, domnule coleg?

Asta e o versiune posibilă, profesore. Dă-mi o singură propoziție din Scriptură care să o contrazică, să o facă imposibilă. Adevărul, profesore, ca să-l citez pe Holmes, «e ceea ce rămâne după ce eliminăm imposibilul, indiferent cât de improbabil este acest rest».

Mircea Breaz ot Turda, profesor de română, stătea nemșcat în fața mea, încrunțat, scormonindu-și memoria pentru un citat zdrobitor. Nu l-a găsit! Clopoțelul a sunat, ca la sfârșitul unei runde de box, iar profesorii au început să dea buzna în cancelarie. „Iuda, ereticule! Tovarășa directoare, pe ăsta trebuie să-l dați afară din școală, ăsta corupe tineretu’!” Directoarea se uită la noi și râse de figura teatral-declamativă a profesorului de română. Și el râdea. „Ha, ha, e bună, e bună, e bună, o cumpăr! Cât ceri pe ea ca s-o pot și eu spune fără să mai menționez numele tău odios? Bată-te Dumnezeu! Te duc azi la restaurant și-ți dau de băut până uiți tot și zici că, de fapt, tu ai auzit-o de la mine!”

Mircea: A(r)borigenii

Așa a început prietenia noastră, care mi-a făcut mai plăcute drumurile la Turda și o masă în doi la restaurantul Potaisa. Am descoperit în el un om plin de farmec și cultură, care ar fi putut oricând să ilustreze cu brio o catedră universitară. Dar el înghițea praf de ciment și se bălăcea în viermuiala unsuroasă a orașului, reflectând cu ironie la propria lui ratare lentă, inevitabilă. „Tu nu vezi că am pierdut până și L-ul nobiliar din numele de familie? Pe tata îl cheamă Breazul, pe mine m-au înscris la primărie Breaz, parcă sunt cal.”

Se apăra și el cum putea față de lumea din jur. „Mă retrag în carcasa mea lingvistică, mai-tinere coleg, așa mă apăr. Eu nu am nici pumni, nici idei, numai cuvinte.”

Era cel mai bun profesor de română, toți copiii de ștăbi veneau la el pentru meditații. Când îi accepta, după multe și calculate amânări, îi chema împreună cu părinții, după-masă, la vila lu' soacră-sa. Se îmbrăca elegant, își turna teatral whisky din sticla pe care o primise cu ani în urmă de la un mare securist și-i pune pe ștăbi să-i spună încă o dată ce treabă au cu el. ăștia se uitau la sticlă (asta spunea pe-atunci multe despre cine ce putere are), se uitau la el și-și pierdeau toată aroganța pe care o aveau înainte de a-i bate în poartă. Mircea plusa, vorbea cu ei numai în neologisme, le dădea citate din *Estetica* lui Lukacs („dumneavoastră ați auzit de el, nu? V-au învățat activiștii de la „Ștefan Gheorghiu”, cum credeți că se scrie Lukacs, cu kapa de la kilogram sau cu c de la cămilă?”), îi întreba unde au învățat să-și facă nodul la cravată „pentru că e o expresie a ageismului” și dacă știu cumva pe unde se află Abisinia. Într-o după-masă ca aceea se răzbuna pe toate umilințele pe care le îndura într-o lună în orașul

ăla amărât, unde partidul îi oferea toate condițiile unui înec lent.

În rest, râdea, râdea de tot ce putea să-l facă pentru o clipă să uite că e umilit și că se ratează iremediabil. Una dintre sursele lui constante de amuzament era soacră-sa, care-i reproșa mereu că, dacă ea nu ar fi făcut vilă și nu i-ar fi dat fata, el „și-ar fi mâncat zilele într-un cămin de nefamiliști, ca toți derbedeii și proștii ăia cu facultate”. Tipa asta avea vreo 65 de ani, era pensionară, dar se purta ca o fetișcană; avea părul vopsit în roșu, umbla cu fuste crăpate, păstrase orgoliul unei foste funcționare de la Consiliul Județean și încerca să împrumute cât mai mult din vocabularul fistichiu al lui Mircea Breaz, să-și dea gata prietenele. Într-o zi mă întâlnesc cu el, în curtea școlii. Era nervos, dar râdea: „Fii atent ce i-am zis azi-dimineață: «Dacă apare, fortuit, vreo oportunitate, voi ieși cu colegul Miclea la un workshop bahic; poate luăm și câțiva aborigeni de la școală. Așa să-i spui lui nevastă-mea, exact cum ți-am spus eu!». Azi îi produc colaps, 'tu-i mama ei. Ieri am aflat că se laudă pe la prietene că îi scriu poezii și i le citesc seara, după cină. Îți poți tu închipui așa ceva? Dacă află Tămaș, trebuie să-mi cer transferul la altă școală, la Babadag! ăsta vrea să mă facă de răs în tot orașul. I-arăt eu ei! I-am ascuns și dicționarele, să nu poată afla cuvintele. Azi mergem la băut, și dup-aia vii la mine să vedem efectul razelor gama asupra crăițelor!”.

Am stat până spre seară în bar la Potaisa. Poarta casei lor era încuiată. „S-a supărat, bătrâna, vrea să-mi arate cine-i șefu’, zice Mircea. O scot eu afară din vizuină, imediat. Știu antidotul.” Mircea bătu tare, demonstrativ, în poartă, apoi se dădu câțiva pași în spate, parcă era în *Rigoletto*, și strigă cu dicție „Doamna Suuuciu? Doamna Suuuciu?”. Un oblon se deschise brusc și apăru chipul ei disperat „Mircea mamă, nu mai bate că vine mama

acum și-ți deschide!” „Ți-am zis eu că vine în pas alergător; ne urmărea bătrâna, de după obloane.” Doamna Suciucă apăru în poartă, mie-mi aruncă o privire scurtă și disprețuitoare și tăbări pe Mircea: „Ți-am mai spus de atâtea ori să nu-mi mai spui așa că ne aud vecinii!? Spune-mi mamă, că așa se spune”. Mircea stătea rezemat de stâlpul porții când ridică degetul arătător și vorbi ca de la catedră. „Un om are o singură mamă și câțiva tați incerti. Cum eu știu cine-i mama mea, data viitoare fac o concesie și-ți spun tata Suciucă, ești mulțumită?” „Du-te-n trăznetu’ lu’ Dumnezău să te trăznească! Hai în casă, că râde lumea de voi, lucruri slabe și barabe ce sunteți!” Mircea nu era încă mulțumit de efect. Se duse drept în grădina unde avea niște roșii la care, cu o seară înainte, pusese araci. Fusese o zi călduroasă, roșiile erau toate pleoștite. „Doamna Suciucă?”, începu iar Mircea să strige. „Taci mă, taci mă că vin imediat. Taci mă să nu ne-audă vecinii! Ce-ai cu mine?” „Uită-te aici, aici jos la baza aracului! Tu știi ce sunt astea?” Doamna Suciucă privea când la Mircea, când la roșii, cu privirea năucă. „Ce, măă, cee?” zice ea pierdută. „Pătlăgele cataleptice!”, punctă scurt colegul meu și o privi fix, sobru, cu superioritate academică. Am văzut pentru o clipă chipul ei răvășit, surprins, buimac, neștiind ce să spună, cum să reacționeze, uitându-se la mine de câteva ori, poate-i ofer vreun sprijin. Apoi izbucni, roșindu-se toată, trăgând aer în piept și ridicându-și brațele în sus „Hoo, trăznite-ar Dumnezău, cum îți poți tu bate joc de mine și-mi spui tot felul de cuvinte pe care nu le înțeleg și-mi ascunzi și dicționarele și mă faci de răs în fața lumii, și-mi spui că te duci cu ăstalalt nebun să iei copaci de la școală. N-ai glagore în cap, bată-te Dumnezău să te bată! Doamne iartă-mă că ăsta mă strică de cap, lovi-l-ar caru’ lu’

Dumnezeu să-l lovească”, și porni bombănind și ridicând din când în când mâinile spre cer și trântind ușa. Iar noi am rămas râzând în hohote și în înserare.

Și lumea în care trăiam se dizolva în râsul nostru...

Mihaela: Câr-Mâr

M-au apucat remușcările după comentariile tale. Nu glumesc deloc. Mi-am dat seama că era să intru într-un clișeu de autoculpabilizare când de obicei cel clasic este de victimism. Drept să spun, îmi priește simțul nuanțelor pe care mi-l imprimi. Probabil că educația mea neoplatonică își scoate prea adesea colții. M-am învățat să judec după standarde normativiste destul de severe pentru o viață de om. Uneori cred că tentativa mea de a produce o teorie a convenabilității¹ nu-i altceva decât o anumită compensare pentru incapacitatea de a judeca omenește (citește: contextual).

Hai să luăm o problemă greu de înghițit: viața publică și cea privată; eu i-aș zice: viața oficială și cea ascunsă (trebuie-vreau).

Câteodată îmi pare că e foarte greu să spui, în democrație, că ai curaj. Care e riscul românesc actual al curajului? Cam nici unul. Aici nu e America și nici Europa Occidentală. „Amicii” mei de idei ar zice că, slavă Domnului, nu este politic corect. Pe scurt, poți să insulti, să păsteluiiești, să fii rasist, sexist, speciist, să-ți dai drumul la gură cu toate șovinismele și măgăriile care-ți vin prin minte, că „așa vrea mușchii tăi” și la capăt să te trezești cu cel mult un deget timid care-ți

1. Tentativa a fost de altfel făcută în cartea mea *Convenio. Despre natură, femei și morală*, Editura Polirom, Iași, 2002.

arată obrazul. Mai mult, când e vorba de minorități etnice, te aștepti să-ți arate obrazul Gabi Andreescu, când e vorba de drepturile omului, Renate, când e vorba de sexism, te aștepti să-ți arate Miroiu¹. Dacă ăștia dorm sau sunt plecați cu pluta, e OK. Eu m-am trezit cu reacții în adunări sclifosite: „N-au dom'le! Ce să caute femeile în politică? Să mă scuze doamna Miroiu!”.

Toate problemele *hot* tind să devină proprietate patrimonială a cuiva: Mariana Stoica e aia cu prostituția, Mona Muscă e (ha, ha) aia cu drepturile animalelor², Gabi³ este ăla cu ungerii. Da' nu mai continuu, *next time*. Voiam doar să subliniez că într-o țară ca asta se practică psihanaliza în public. Fiștecare se defulează cum îl taie capul și nu-l costă nimic. Uite așa ne tăiem craca de sub picioare și se uită lumea la noi ca la urs. O față bisericească de prim rang a fost la Oxford. Omul trecea drept o *persona* foarte *grata* fiindcă a făcut lucruri remarcabile în *charity work*⁴ în România. Într-o adunare teologică *high-level*⁵, cu figuri de la Trinity și Christ Church Colleges a fost întrebat de ce de multe ori mănăstirile de călugări sunt închise vizitelor.

Răspunsul lui i-a lăsat fără grai pe cei de acolo:

– Călugării au lungi perioade de meditație și au nevoie de liniște. În schimb, puteți vizita când doriți

1. Nici acum mulțimile nu sunt mai mari, inclusiv în cele feministe. Cristi Pârvolescu îți mai arată obrazul dacă încerci să îți bați joc de cetățeni și alegeri. Câțiva oameni de la *Cațavencu*, câțiva de la Societatea Academică din România, câțiva de la APADOR CH. Săracă lumea protestatară!
2. Fiecare dintre ele depusese în Parlament câte un proiect de lege: Mariana, social-democrata, pentru dezincriminarea prostituției, și Mona, liberala, pentru drepturile animalelor.
3. Gabriel Andreescu.
4. Opere de caritate.
5. De nivel înalt.

mănăstirile de maici. Ele au o viață contemplativ-meditativă mult mai redusă.

Da mă fură intens peisajul actual și-mi astupă opzeșnouăle.

Inserție.

Cât pot să conteze bucuriile simple! Am făcut o pauză de o jumătate de ceas pe care mi-am petrecut-o în cadă. E duminica dinaintea de săptămâna Crăciunului. Mi-am umplut camera cu crengi de brad și fundițe roșii. Mi-am repus în funcțiune casetofonul cu muzica pe care am iubit-o în diferite etape în secolul XX, care, iată, se încheie.

Cred că a fost una dintre cele mai plăcute calde de apartament. Apa avea miresme de esențe naturale, m-am uns cu balsam, cada era plină cu o spumă albă, moale și caldă. Suferințele trupești le-am eliminat chirurgical după principiul lui Liviu: „Mibaela, intră în anul 2000 cu reparațiile capitale făcute”. O chirurgie mai lentă și mai dramatică mi-o aplic și suferințelor sufletești. Mircea, tare aș vrea să intru în secolul XXI vindecată de toate. Nu știu exact de ce, dar eu mă aștept la un miracol în săptămâna care urmează. Știi care ar putea să fie revelația fericită? Exact cea a libertății interioare. Mai clar, este vorba de sentimentul plăcut al companiei cu propria persoană, aproape de cel pe care l-am avut în scaldă mea de astăzi. Mi-am mângâiat cu plăcere corpul. El nu mai este acela frumos, suplu și atrăgător de mai an. Nu-i rău, dar poartă urmele naturale ale timpului și cicatricile tăieturilor. Una mică e chiar în centrul corpului, la mijlocul diafragmei. Am mici cicatrice din creștet până în tălpi. În afară de mine nu le mai vede nimeni. Aparențele sunt păstrate. Plăcerea de care vorbeam venea din revelații primare și omenești: uite, sunt vie. Puține lucruri mă mai dor. Când mă trezesc

din somn, adeseori surâd. Cicatricile și organele lipsă sunt o parte din mine, sunt istorie scrisă în corp, în suflet și în minte. Mușchii nu mai sunt supli, dar calc foarte elastic pe pământ. Pot să râd, uneori din toată inima. Pot să plâng și de drag, nu doar de durere. Pe scurt, sunt totuși om întreg și, pe cât se mai poate, femeie întreagă. Relația mea cu mine e mult mai bună, mai întreg bună.

Eu una am plătit un tribut serios acestei îmbrobodeli create de o cultură evazionistă, foarte atrăgătoare în regimurile totalitare în care rezști greu dacă nu ești beat, îndrăgostit, sau tâmpit, sau dacă nu înzestrez cu puteri supremundane un grup privilegiat. Cazul meu. Și cu asta mă întorc la subiectul cu fața fericită a nefericirii totalitare. Îmi iau cu greu rămas-bun de la amintirea calde mele matinale. Avea dreptate Jurdegea Knejevici: „Swimming is erotic, bathing is erotic, a landscape can be deeply erotic, a lovely meal is erotic. Sometimes, even the sex is erotic”¹. Da, trebuie să scapi bine de povara tinereții și a libidoului legat de sex ca să prinzi farmecul ubicuității erotismului.

Deci, dragi tovarăși și pretini, cum mama naiba reușeați să stați liniștiți la locurile voastre?²

Rezistența în grupuri mici de oameni, istoricește constituite.

Povestea scurtă a mai lungii vieți a grupului Câr-Mâr.

Câr-Mâr este numele obținut prin procedură dadaistă, demult de tot. Înainte de un revelion, Adi cu Laura, Cristi și Petru, secondați de Ludi Grünberg, au vrut să găsească

1. Înnotul e erotic, scăldatul este erotic, un peisaj poate să fie profund erotic, o masă gustoasă este erotică. Uneori până și sexul este erotic!
2. Trimitere la ultimele cuvinte ale lui Ceaușescu din 22 decembrie 1989, de la tribuna Comitetului Central, adresate unei mulțimi în derută, în preajma răzmeriței: „Alo, alo, Tovarăși, stați liniștiți la locurile voastre!”.

un nume pentru ceea ce, în *wishfulthinking*-ul lor, unii numesc forme embrionare de societate civilă în totalitarism (vezi notă cultă Volo Tismăneanu¹). Au deschis dicționarul și sortii au căzut pe această expresie. Ni s-a părut la toți foarte autoironică și foarte potrivită, atât cu spiritul grupului, cât și cu efectele disidenței cu ușa închisă. Grupul era întredeschis. Aveau nouă membri cărora li se mai asociau secvențial unii sau alții². O dată pe an, de revelion, editam revista *Câr-Mâr*. Sper să fi fost ultimul număr anul trecut și să îngropăm odată această tradiție, bună la vremea ei, dar cam forțată actual, când mulți dintre noi au câmp liber și public de autoexpresie, să ne despărțim de prizonieratul în nostalgia unui trecut alveolar, pe scurt, în varianta *retro* a modului nostru de existență. Dacă mă gândesc bine, Câr-Mâr juca rolul actualei vieți asociative. Numai că asocierea nu era doar pe proiecte și interese, ci și afectivă. Noi eram prieteni de idei, prieteni de solidaritate contra agresorilor externi, o rețea de supraviețuire romantică și frumoasă într-o lume hâdă și ostilă.

Toți suntem de acord că nu am mai refăcut în nici o formă un alt grup Câr-Mâr, nici între noi, nici cu alții. Acum avem secvențial proiecte comune, cele mai multe profesionale. Femeile au rezistat mai bine ca grup. Colaborează între ele, se susțin reciproc într-un *network* feminist. Doar noi am putut coagula ceva pro după lunga experiență de solidarizare contra. Doamne binecuvântează ideile feministe!³

1. L-am contrazis și în alte cărți, mai neutre și mai academice: vezi *Societatea retro* (Editura Trei, 1999), *Drumul către autonomie. Teorii politice feministe* (Editura Polirom, 2004).
2. Laura Grünberg, Anca Jugaru, Petru Lucaci, Doina Ștefănescu, Cristi Petru, Vlad Pătulescu, Valentin Miroiu, Adrian Miroiu și cu mine. Andrei se contabilizează la „copiii grupului”. Ceilalți copii erau prea mici sau nu existau încă.
3. Și cred că Dumnezeu a toate cuprinzător are și chip de femeie.

Grupul Câr-Mâr a fost practic cititorit foarte asemănător cu AnA. Am avut intuiția unei astfel de posibilități și eram secundată de Laura. Ea știa și știe să construiască forme funcționale în jurul unei idei. Cea a Câr-Mâr-ului, ca și construcția revistei îi aparțin în cea mai mare măsură. Petru i-a dat dimensiunea artistică, Adi – pe cea ironico-politică (cum, dacă mă gândesc bine, e singurul dintre noi care s-a vârat în zonă). Ceilalți au scris și ei, fiecare după voroava sa. Cred că virtutea principală a revistei era autorefecția plină de umor. O dată pe an, lecturile noastre nu mai erau alienate. Eram personajele și autorii, obiect și subiect.

Tot în anii '80 ne întâlneam o dată la două săptămâni cu două scopuri distincte: într-o joi comentam un text filosofic și într-alta construim în jurul unui cuvânt, după puterea imaginativă a fiecăruia: eseu, filosofie, povestire, poezie, desen. Chiar și Andrei, copil încă pe atunci, lua parte la întâlnirile noastre și își încerca puterile scriind. Aveam dialoguri fascinante cu el pe teme filosofice. Făceam *philosophy for children* fără să avem habar.

Nu-mi amintesc prea multe din cuvintele care ne-au fost teme. Erau cam de genul: „și”, „atunci”, „verde”, „pendulă”. Ultimul cuvânt a fost dat de Cristi¹ în noiembrie '89: „suferință”. Nu am mai apucat să ne întâlnim în decembrie ca să vedem ce a făcut fiecare din „suferința” lui.

Pe atunci, eu una nu mă mai opream din plâns. Eram, prin jocul hazardului, singura dintre ei care și-a petrecut în *abstracto* teroarea și exaltarea sfârșitului de lume carcerală. Toți ceilalți au fost părtași, au trăit pe viu experiența ero-tanatică a libertății. S-au implicat unii cu risc necondiționat², alții cu un risc mai *soft* în tot ce

1. De altfel, Cristi a fost primul care a plecat de tot dintre noi, lăsând o lumină lină, de om mereu de pe altă lume.
2. Vali Miroiu a fost un 21 decembrist veritabil.

s-a petrecut atunci pe străzile acestui oraș care își trăia momentele de groază și de grație. Partea ridicolă a poveștii mele este aceea că, înainte de acel moment, păream cea mai vizibil marcată de revoltă. Nu mai reușeam să mă cenzurez deloc. Băieții și fetele de la cooperativa prestării servicii de informare erau de mult la datorie, mă supravegheau atent și, uneori, când le cădea bine, mă amenințau. Erau totuși mulțumiți că nu fac manifeste scrise. Erau nemulțumiți că nu-mi țin deloc gura față de elevi și colegi. Unul, cetățean vigilent care preda întotdeauna OILM (Organizarea întreprinderii și legislația muncii) după orele mele de filosofie, nu avea altă treabă decât să citească notițele elevilor cu lecțiile predate de mine și să îi tragă de limbă. Erau tătici care veneau la BOB să reclame că le influențam nefast copiii. Și în plus, poate mai gravă pentru tovarășii pătrunși de responsabilitate, era prietenia mea cu Gabi Andreescu. În acel decembrie, el avea domiciliu forțat la Buzău. Spre final l-au adus la Răhova, de unde i-au dat drumul pe 22 la prânz. Gabi a crezut că-l împușcă, dar în mod dubios, i-au zis „domnule”, și când a ieșit în stradă a trăit cel mai mare șoc din viața lui, intrând în acea mare de oameni care o lua spre CC strigând: „Jos Ceaușescu”. Astăzi, Gabi trece drept bizar. Ca toți cei care pentru un crez își părăsesc instinctul de conservare, cu excepția celor morți de mult, pe care îi înghițim mai bine fiindcă ceea ce au făcut ei pare o poveste *illo tempore* și nu ne angajează moral altfel decât vag.

Eu, Mircea, am doar amintirile prietenilor mei și pe cele ale străinilor despre experiența trăită a celui decembrie neadevărat de demn. Despre teroarea exaltată în fața taburilor, despre acea noapte de coșmar dintre 21 și 22, despre catharsisul colectiv din 22. Eram la Gura Râului lângă Zărnești, într-o tabără cu elevii mei, încă din 17 decembrie. În 19 am încercat să-mi

conving prietenii, pe Anca și pe Vlad P., care erau la Poiana Brașov, să plecăm la București că a început. N-am reușit. Ei s-au întors în București o zi mai târziu. În 20 eram cu Andrei în Brașov, căutând manifestații (patternul '87: umblam prin fața Prefecturii, doar de vor apărea muncitorii de la „Steagul roșu”). De unde! Cozi la portocale, oameni cu brazi sub braț, o atmosferă de sărbătoare sărăcăcioasă și tristă, fără miros de risc. Mi-am luat copilul și m-am întors la Gura Râului. A doua zi, fiindcă am chiulit, a trebuit să mă țin de promisiune și s-o iau de nebună cu 70 de adolescenți în Piatra Craiului. Am tăcut și am mers cu o răbdare tâmpă, ca pe o Golgotă. La coborâre, după ce i-am numărat când am depășit zona periculoasă, i-am așezat în cerc în fața mea și le-am vorbit ca o profetesă în delir:

– Revolta a început. În Timișoara e o baie de sânge. Cred că azi și-a dat drumul și la Cluj, și la București. Nimic nu o mai poate opri, nici măcar trupele de spălați pe creier ale lui Ceaușescu. Atunci când ne vom întoarce, lumea va fi alta. Vă rog să nu vă pierdeți cumpătul. Nu avea cum să fie altfel.

M-au ascultat ca și altădată. Aveau încredere în ce le spuneam. Ei credeau că eu știu. De fapt, nu știam cu mintea, nu știam decât frânturi de la șoferii de pe mașinile la care am făcut autostopul spre Poiană, ci cu sufletul.

În drumul spre Zărnești i-am învățat colinde adevărate. Cred că eu eram cuprinsă de o anume exaltare ca în fața morții și o împărțeam cu ei. Am mers la telefoanele din comună. La București nu răspundea nimeni. Mama, cât e ea de panicoasă din fire, mi-a spus cu o voce lucidă și calmă: „Sunt în Piața Universității, trebuie să-i înțelegi, ai fi făcut la fel”. Alături, în cabina cealaltă, unul din băieți a scăpat receptorul din mână:

– Am sunat la Cluj, la mătușa mea. Nu am auzit decât zgomotul de mitralieră care îi acoperea vocea.

Noaptea am auzit și eu la radio tot răpăieli de gloanțe. Nu reușeam să înțeleg nimic din vocea ome-nească. M-am închis într-o cămăruță și am început să urlu ca lupii. Aveam sentimentul că la întoarcere nu voi mai găsi pe nimeni viu, că din Câr-mârâiții mei, din familia mea electivă, nu mai rămâne decât durerea din mine, că voi fi condamnată să rămân o cruce vie căreia îi e refuzată moartea. Cred că atunci a fost noaptea mea apocaliptică, aceea mult mai rea decât moartea proprie : cea în care păream condamnată să supraviețuiesc într-o lume pustie, pur și simplu de dragul lui Andrei.

A doua zi a fost ireală, ca și când trecusem deja pe lumea cealaltă. Nu mai am din ea decât fragmente, nu știu deloc ce se petrecea cu mine, călcam pe un sol fluid, aveam mințile rătăcite. Am ieșit afară din cabană îndată ce s-a văzut un pic de lumină. Acolo înăuntru mă simțeam într-un cavou, îngropată de vie. Am umblat aiurea pe colinele din jur, ceasuri întregi, fără nici o țintă. M-am oprit din acel marș către niciunde în clipa în care s-a deschis cerul. Deasupra creștetului meu se intersectau două curcubeie. Cele mai vigurose colorate din câte am văzut vreodată. Mircea, nu e imaginația unei minți rătăcite. Toți copiii au ieșit în curte și nu-și puteau mișca ochii de pe cer. Cum eu eram pe colină, tot ce percepeam era mirosul de sevă, de rășină și imaginea aceea de rai în care Dumnezeu mai dădea un semn altor Noe, un alt semn al alianței. Așteptam într-o liniște în care nu-mi azeam decât ritmul unei inimi micite de efortul din noapte. Așteptam să se deschidă cerul, chiar acolo, în crucea curcubeului. Cred că a fost momentul extatic al vieții mele.

De pe pământ, din josul colinei, Monica îmi făcea semne, disperată că nu o aud. Am început să-i disting vocea, ca și când m-aș fi rupt de o cale spre lumea eternă :

– Mihaela, Mihaela! A fugit. Vino înapoi! Satana a fugit!

Monica m-a readus pe pământ, ca și când plecarea lui Ceaușescu era o trezire la viață : cât e el, nu suntem noi, când nu mai e el, noi putem exista cu adevărat.

Știu că acum tot ce am scris pare foarte exaltat și tembel, ca un delir. Dar atunci nimic nu a fost mai real decât „irealitatea”.

Zilele care au urmat au fost o experiență de domiciliu forțat asociat cu simțul datoriei. Nu am putut să ne întoarcem la București: nici nu aveam cu ce, iar părinții copiilor ne amenințau că ne linșează dacă îi aducem prin gări „pline de teroriști”. Postul meu stabil era telefonul cu manivelă din bucătăria cabanei. Acolo dezamorsam bombele părintești, acolo blocam informații despre otrăvitul apei, bombele de la fabrica de armament din Zărnești, inclusiv ideea fixă a unor tați cum că le ținem copiii în creierii munților ca să-i măcelărească teroriștii. Adesea paralizam cu telefonul în mână. Mă sunau Adi și Vali. După câteva secunde spuneau : „Închid că se trage”. Spre deosebire însă de prima noapte, simțul datoriei a fost mai tare decât spaima mea pentru viața celor apropiați. Nu aveam în minte decât că trebuie să ajungem la București cu cei 70 de adolescenți, întregi și nevătămați. Era greu, fiindcă autoritățile nu ne mai lăsau să ieșim din cabană. Mergeam zilnic cu un coleg tare căcăcios (mă lua de guler când auzea pocnituri de bici pe stradă și îmi spunea : „Cucoană, mă târăști după tine ca să mor, fire-ai a dracului!”), cu câte două rucsacuri fiecare, să cumpărăm conserve de la magazinul mixt din comună. Poate că cel mai ciudat spectacol al devenirii noastre întru media ca substitut de viață a fost chiar Andrei. Pe atunci avea 11 ani și era îmbibat cu filme tip *Războiul stelelor*, *Vulcanul* și cele din seria Sergiu Nicolaescu.

Stătea în fața televizorului, privea imagini din București cu trupe la pândă, tancuri și rafale, cu discursuri tragi-comice și își freca mâinile exact ca la scenele tari din ficțiuni. Tresărea pe scaun, țupăia când scenele erau „palpitante”.

Totuși, imediat după Crăciun am reușit să ne întoarcem. Nimic nu mă siguranța mai mult decât imaginea de mucava ciuruită a lui Ceaușescu. Nu mi-a fost o clipă milă de ei, nici o clipă. Acum revăd acel film cu detașare și în afară de faptul că băieții îmi par morți mai demult, că prea au pe față un *rigor mortis* bine așezat, tot nu am reacții de milă. Dacă nu reușesc să rezist prea mult să revăd acele imagini e fiindcă nu-mi place prizonieratul în nici un trecut.

O să-mi reproșezi că am pierdut firul și că eu povesteam despre solidaritatea specială care se crea între oameni în regimuri ostile. Nu, Mircea, nu am uitat Câr-Mâr-ul deloc. Dacă nu-ți par ridicolă, Câr-Mâr *c'est moi*. Eu cea de acum, cu toate ale mele, nu aș mai fi eu dacă nu aș purta amprenta unicat a fiecăruia dintre acei prieteni ai mei și a noastră ca „noi”. Serile de atunci: joile cuvintelor, sărbătorile foarte creative pe care le-am trăit împreună au avut multe efecte în timp. Noi eram sistemul nostru de referință. Ne era rușine unul de altul, să ne ticăloșim, să fim lași, să ne lăsăm pradă confortabilei mediocrități. Nu eram un grup elitist, absolut deloc. Dar eram unul un pic autosuficient, o mică familie electivă. Ne încurajam unul pe altul să facem ceva cu sens, eram mândri unul de altul, ne dădeam peste degete când o luam razna, nu ne lăsăm să cădem, ne treceam cărțile de la unul la altul. Nu ne lăsăm nici flămânzi, nici cronic triști, nici pradă nepăsării. Ne stăteau în gât bucuriile neîmpărtășite, soba la care se încălzeau doar unii, caltaboșii netransformați în festin comun, țuica fiartă cu piper din Transilvania

părinților mei. Ne iubeam unii pe alții. Într-un fel, ne concuram unii pe alții într-o lume fără competiție, plină de valori „extraterestre”.

Insertie 2004.

Dacă privesc în urmă, descopăr cu seninătate fericită că nici unul dintre noi nu a avut nici atunci, nici acum măcar vagi nuanțe de lichea oportunistă care ia forma vasului în care se află. Oameni făcuți să nu fie „la locul lor”, niște idealisti cam fraieri ai tuturor vremurilor. În '90 ne-am rupt cu toții împreună pingelele la toate manifestațiile posibile, încercând să impunem, alături de alți „fraieri”, și valorile în care credeam noi, în timp ce cogeneraționalii noștri, mult mai maleabili și mult mai adecvați, își țeseau alte rețele de solidaritate la intersecția banilor cu puterea. Practic atunci s-au separat „speciile”. Și chiar dacă „fraierii” s-au mai dezbinat și înstrăinat adesea unii de alții, ei au rămas în aceeași specie (extrem de peștriți interior) și, uneori, când sunt striviți de „ceilalți” (mult mai omogeni, de altfel), își mai aduc aminte cu nostalgie solidară de comuniunea de mai an. Însetează după ea. Adesea o și refac.

E drept ce ai spus tu, Mircea.

Acum cred că pot să spun cu toată luciditatea că nu pot să mă concep pe mine desprinsă de prietenii mei, intrați în celule. Chiar dacă pe unii i-am trecut în trecut sau m-am iluzionat că am făcut-o, fiecare există în propria mea arheologie-sinegrafie.

Când m-am întors în București, i-am găsit pe toți. Am fost o mare norocoasă. Ei însă aveau ceva ce mie îmi lipsea: ziua aceea de 22 decembrie în care au trăit împreună riscul, libertatea, eliberarea. Eu am fost condamnată să nu știu asta, ci doar să-mi închipui cum este. Poate că de atunci s-a întâmplat ceva. Era prima

oară când eu am lipsit de la o știință comună. Devenisem, din Șeherezadă predilectă, Harun Al-Rachid. Și am tăcut, ca una căreia i se refuză făcutul istoriei. În loc de fapte, eu am avut parte de curcubeie și extaz mistic. O deviantă. Alta decât ei.

Mircea: 21 decembrie

În dimineața aceea eram în Cluj la biblioteca de la Psihologie. Începuse vacanța și voiam să-mi folosesc cât mai bine cele câteva zile pe care le aveam până când urma să mă duc într-o excursie împreună cu elevii mei, la Târgu-Mureș.

Paranteză.

Ieșeam mereu în excursii cu ei, iar în tabere – în fiecare vară. Cei mai mulți erau dintre cei „integrați”, adică cei cu intelect de limită care însă erau integrați în clase speciale din școala de masă; era un pas înainte față de segregarea lor totală ce se petrecea în majoritatea școlilor ajutoare din România de atunci. Îi ascundeam ca să ne ajutăm să credem că nu există. Dar ei erau tot mai mulți; efectele „alimentației raționale”, cum o numea Ceaușescu, le trăiam în fiecare zi când intram în sala de clasă. Aveam destul de multă bătaie de cap când ieșeam cu ei. Într-o zi i-am adus la Cluj, să vadă universitatea, să vadă o bibliotecă „și să mâncăm pufarine, tovarășu’, c-așa ne place de mult!”. Închipuie-ți tu un tip înalt și vizibil pe stradă, cum eram eu, mergând încet prin centrul orașului, înconjurat de 20 de copilocii de clasa a cincea-a șasea, cu retard ușor, care ieșeau pentru prima dată la Cluj! Mergeau pe stradă în jurul meu, unii ținându-mă de mână, alții de pantaloni, alții de geantă sau de hanorac, într-o hărțălaie

cumplită, punându-mi douăzeci de întrebări pe secundă, vorbind toți deodată: „Tovarășu’, nii, tovarășu’, nii... aia ce-i tovarășu’? Ui! la ăla, tovarășu’, are pălărie...”. „Cum îi zice la strada asta, tovarășu’?” „Napoca.” „Nu țin minte, tovarășu’, da-mi mai spuneți o dată când ajungem la școală.” „Ce mașină-i aia, tovarășu’?” „Când ne oprim, tovarășu’, că vreau să fac pipi...” „Eu dacă vreau mă pun în fața mașinii, tovarășu’, și nu mă lovește, tovarășu’, că-i obligat să oprească. Vreți să v-arăt?” „Nu, nu vreau, vin-aici!” „V-arăt altă dată, tovarășu’...” „Tovarășu’, Paul mi-a dat un pumn în spate!” „Paul, vin-aici!” „Nu-i adevărat, tovarășu’, că el mi-o pus piedică și mi-o zis că-s handicapat!” „Nii, tovarășu’, tanti aia are ochelari. Di ce are ochelari tovarășu’?” „Tovarășu’ seamănă cu Gullit!” „Tovarășu’, Bolboacă o zis că sunteți Gullit...” „Când ne dați pufarine, tovarășu’?” „Nu vă dau, vă cumpărați voi!” „Auziți, băă, tovarășu’ ne lasă să ne cumpărăm noi, să mor eu!” „Uraaa, tovarășu’ ne lasă să ne cumpărăm noi!” „Eu nu cred!” „Du-te băă și întreabă-l!” „Ne lăsați, tovarășu’?” „Vă las.” „Auziți, băă, că ne lasă tovarășu’ să ne cumpărăm singuri pufarine!” „Haidați, tovarășu’, să mergem să ne cumpărăm pufarine, tovarășu’...” „Da’ eu n-am bani, tovarășu’... Tovarășu’, tovarășu’...”

Oamenii se uitau la noi, se uitau la mine, clătinau din cap, treceau pe partea cealaltă a trotuarului. La capătul străzii Napoca, aproape de Biblioteca Universitară, ne-a oprit un echipaj de miliție. „Tovarășu’ profesor, ce-i cu ăștia aici, de ce-i lăsați pe stradă?” „Suntem în excursie.” „Ce excursie, tovarășu’, deranjați liniștea publică!” „Da’ vrem să ne cumpărăm pufarine, nenea!” „Taci, Paul!” „Da’ așa ne-ați spus, tovarășu’, că ne lăsați să ne cumpărăm pufarine!” „Ți-am spus să taci, Paul” „Auzi, dom’le, ăștia vor pufarine. De la ce școală sunteți?” „De la Turda. Am venit să vizităm orașul, n-au mai fost

în Cluj, de asta.” „Lasă-mă, dom’le, cu vizitatu’, nu vedeți ce fac pe stradă. Spuneți-mi numele dumneavoastră.” „Miclea.” „Miclea... Sunteți cumva rudă cu directoru’ de la spital?” „Nu, dom’le, nu sunt!” „Mă gândeam eu. Semnați aici. Dacă peste o jumate de oră vă mai prind prin oraș, vă dau amendă și vă duc direct la inspectoratul școlar!...”

„Hîi, pe tovarășu’ l-o oprit poliția...” „V-o amendat, tovarășu’, pentru noi, că suntem răi, tovarășu’?” „Noi nu suntem răi, tovarășu’, numa’ ăștia fac prea multă gălăgie.” „Eu mă fac milițian, tovarășu’, ați văzut ce pulan avea?” „Haidați, tovarășu’, ați zis că ne lăsați să ne cumpărăm pufarine, vă rugăm, tovarășu’!...”

Asta era. Uneori mă întrebam dacă problemele veneau de la ei sau de la lumea în care trăiam și care voia să-i ascundă repede, repede. *Out of sight, out of mind*. În final însă, nici nu-mi prea pasă de toată treaba asta. Îți spun eu, dragă Mihaela, care știu ce înseamnă să fii iubit și să iubești, că NICIODATĂ nu m-am simțit iubit mai mult și mai necondiționat ca atunci când ieșeam cu ei. Liniștea pe care o aveam atunci în suflet și indiferența față de mizeria în care trăiam de la sufo-canta lor iubire mai ales îmi venea. *Paranteză închisă*.

Eram, așadar, la bibliotecă în 21 decembrie 1989. Știam ce se întâmplă la Timișoara, ascultam seara la Europa Liberă, prin oraș erau patrulă peste patrulă, orice grup mai mare de cinci persoane era repede împrăștiat. Spre prânz am ieșit să mănânc ceva. Bătea un vânt cald, molatic, de primăvară neîncepută. Când m-am apropiat de Librăria Universității, m-am întâlnit cu Lucian Mateș, cu Călin Nemeș și cu Nelu Deac. Erau agitați toți trei. „Stai pe fază, nu mai pleci niciunde. Vin muncitorii de la CUG!” Ne-am rezemat de perete, am stat, au mai venit câțiva: Constantin, custodele de la

bibliotecă, Radu, fratele lu’ Nelu, încă vreo câțiva pe care îi știam din vedere. Se făcuse unu și jumătate, nu venea nimeni de la CUG. Ne-am dus toți, eram 11 (i-am socotit după aceea), și-am făcut cerc în fața statuii lui Matei Corvin. „Ce facem, mă, ce facem?” Toți întrebam, nimeni nu răspundea. La scurt timp a venit un ofițer spre noi, însoțit de unul de la gărzi patriotice. „Ce faceți aici? Vă rog să părăsiți locul!” „Nu părăsim, dom’le, locul, discutăm.” Strângeam toți din dinți, și ei, și noi. „Vă rog să părăsiți urgent locul.” „Nu plecăm, dom’le. Discutăm.” „Vă rog să părăsiți urgent locul, altfel vă arestez!” Mi-aduc și-acum aminte de Constantin; era în același palton ponosit de custode cu care umbla pe la Biblioteca Universității, când ne aducea cărțile și-ntreba ironic: „Băiete, tu-nțelegi ce citești?”. S-a desprins puțin de noi și, ușor teatral, mimând vocea lui Ceaușescu, a strigat: „Da’ tovarășu’ Honecker ce mai face? Ce mai face tovarășu’ Honecker?” „Ce-ai zis mă, javră?”, se aruncă ofițerul pe el și-l prinse de mâneca paltonului. „Ești arestat.” Într-o fracțiune de secundă l-am înghesuit între noi: „Nu pune, mă, mâna pe el, mă!” „Ce faceți aici, măă! Ce faceți aici, măăă!” repeta ăla de la gărzi patriotice, tremurând. „Ce faceți aici, măă, ce!?” Atunci a fost momentul când Călin s-a ridicat pe o bancă și a strigat: „Timișoara! Timișoara! Ti-mi-șoa-raa!” și într-o clipă, fără să mai vedem și să ne dăm seama ce se-ntâm-pla cu noi, am strigat toți: „Ti-mi-șoa-ra! Ti-mi-șoa-ra! Libertate! Li-ber-ta-tee!”

Ai simțit vreodată că te sufoci și-apoi deschizi gura mare, mare, ca să mănânci aer și să nu mai ai altă senzație decât a aerului care intră în tine și ți se pare că nu-i de-ajuns și te-amețește? Așa m-am simțit atunci! Și-am strigat ca bezmeticii, ca nebunii. Și cred că am strigat și de frică, da, ca să ne dăm seama că mai suntem încă vii. Ția care voiseră să ne aresteze plecaseră. Un Aro

albastru, de la poliție, se învârtea în jurul pieței. Îl vedeam toți, știam că nu mai avem cale de întoarcere, eram singuri în mijlocul pieței. Pe trotuare s-au adunat într-o jumătate de ceas mii de oameni. „Veniți cu noi! Veniți cu noi!” Strigam. Eram congestionați, răgușiți; strigam ca-ntr-un delir continuu. Călin s-a urcat pe o mașină. „Veniți cu noi! Veniți cu noi!” Ei, Mihaela, și-atunci am văzut ce însemna lașitatea semenului meu. Între noi și ei nu erau decât patru metri de asfalt. Toți stăteau pe trotuare, mii de oameni se uitau la noi, nimeni nu trecea! Câțiva s-au aventurat până la mijlocul șoselei, s-au uitat înapoi și s-au întors pe trotuar. Unii s-au pus în genunchi. Nimeni n-a trecut. Din lașitate, sau poate pentru că au avut timp să se gândească (nu ca noi) înainte de a face pasul cel fără de-ntoarcere. De fapt, poate chiar asta e lașitatea.

„Nu vin ei la noi, atunci mergem noi la ei.” Asta am zis și-am plecat dinspre piață spre trotuar. Acolo ne-au surprins și fotografiile care s-au făcut (cine știe din ordinul cui, dar au apărut în *Paris Match*), aproape de trecerea de pietoni. Dar tot atunci a venit și formațiunea aceea de soldați și s-a desfășurat în fața noastră, în semicerc, cu spatele spre Continental. Cei de pe trotuare au început să-i huiduie. Am prins curaj. Călin a început să se dezbrace și a înaintat spre ei. Era cu doi pași în stânga mea. „Nu-l lăsăm!” a strigat Lucian și s-a așezat între noi. Călin a făcut un pas în față și a întins mâna spre soldatul din fața lui, aflat la vreo doi metri. „Lasă, măă, arma jos!” atât am mai auzit și-apoi o salvă de pocnituri și Lucian căzând în stânga mea... Am avut clar impresia că nu sunt eu acolo, ci că altcineva e în locul meu, ca și cum aș vedea un film, și m-am lăsat încet în jos, ca-ntr-o imagine dată la relanti. Apoi am auzit alte împușcături, și-atunci brusc am realizat că, de fapt, se trage în noi și m-am ridicat și-am fugit spre

salcâmi de la marginea trotuarului. Era un haos cumplit, un clocot difuz de tropăit de bocanci, urlete și miros de pulbere arsă. Am scăpat printr-un gang care ieșea afară din piață. Totul se golise.

Am plecat spre profesorul Radu; acasă, în garsoniera pe care o închiriasem, nu mai era chip să mă duc. Voiam să dorm la el, și-a doua zi să plec undeva. Știam că securiștii nu se vor ocupa de noi imediat; mai întâi trebuiau să liniștească strada. Nici o clipă nu am crezut, în seara aceea, că totul se va termina. M-am uitat la Telejurnal; Ceaușescu ușor tensionat, dar sigur pe situație. Să se ridice lumea? Aiurea, oare eu ce văzusem în piață? Trebuia să mă ascund și după aia să plec din țară. Atât. Constantin mi-a povestit mai târziu că s-a dus acasă, și-a trimis soția și copilul la țară, îmbrâncindu-i, fără să le spună ce-a făcut, unde-a fost. Apoi s-a dus în baie, s-a tuns la „zero” și s-a așezat pe un scaun, în balcon, toată noaptea, să-i vadă când vin să-l ia și să-l ducă.

Asta a fost, iubita mea prietenă, 21 decembrie. Îl mai am încă în amintire. Trei dintre cei 11 au murit. Apoi Călin s-a sinucis. Mai am și-acum, pe undeva prin dosarele mele, o hârtie de la el prin care „cere” să fiu socotit luptător sau erou al revoluției. „Trebuie să vă înscrieți, mă și voi acolo, nu vedeți că s-au înscris toți ăia care stăteau pe trotuare și se uitau la noi?!” Da, toți ăia care stăteau pe trotuare, mai ales dacă au avut șansa să se aleagă cu câte o mică rană dintr-un glonț rătăcit, pe când fugeau, sunt acum în asociațiile de revoluționari. Acum câțiva ani citeam în presă că avem vreo 300.000! Mai mulți eroi decât toată armata română pe care o aveam pe atunci. Cred că merită să figurăm ca popor într-o istorie a nemerniciei umane, la capitolul „apoteoze”. Nu m-am înscris niciunde; aș fi avut senzația că-mi vând sufletul pe bani, pe-o scutire de impozit, pe-un

butic, pe-o sinecură. Nici „luptătorii” de la Cluj nu vor să mai știe de noi; se referă la noi ca la „grupul Nemeș” și trec repede peste asta, ca nu cumva să ne trezim și să spunem că, de fapt, ei nu erau cu noi, ci pe trotare, chirciți...

Dar, după această experiență, trăiesc viața altfel. Nu mai am frici! Mi-am demonstrat, la modul fundamental, real, nu retoric, că sunt liber, și nu sunt laș. Oricât de jos aș cădea, oricât de multe lucruri nasoale s-ar spune vreodată despre mine, la sfârșit mă pot ridica să strig „Da, dar știți, nu sunt laș și sunt liber, mă-nțelegeți?”. Nu-mi teoretizez libertatea, ci o trăiesc pur și simplu, intens, plenar, până în vârful unghiilor, așa cum îmi simt sângele prin vene.

M-am gândit de mai multe ori dacă e bine să-ți povestesc despre asta. E o experiență intimă, cam ca și cum ți-aș povesti cum am făcut prima oară dragoste, de-aceea am stat mereu în cumpănă dacă să ți-o mărturisesc ori ba. Singurul lucru pe care îl mai pot spune e că, de atunci, în fiecare zi de 21 decembrie mă îmbrac mai frumos, câteodată mă duc în piață și, crede-mă, în ziua aceea mă simt mai înalt!

Inserție în 2004.

Îți amintești, Mircea? Multă vreme nu ți-am scris. Am rămas fără grai. Și nici acum nu găsesc atâta grai încât să nu mă simt în fața poveștii tale ca la cea mai adâncă șpovedanie de taină.

Mircea: 22 decembrie

În 22 decembrie, orașul era controlat de oamenii ieșiți pe străzi. Ceaușescu încă nu-și începuse „discursul de adio”, de la București. Dar nici un milițian, nici un

militar, nici o patrulă nu mai erau pe străzi. Autoritățile locale dispăruseră din sediile puterii lor. Sunt sigur că nu au făcut-o din proprie inițiativă; nu aveau exercițiul unei astfel de îndeletniciri de a face ceva din inițiativă proprie. Toată cariera lor se baza pe ascultarea comenzilor și îndeplinirea lor întocmai și la timp, ca „soldați credincioși ai partidului”. Undeva sus, în preajma lui Ceaușescu, în noaptea aceea, se rupsesse lanțul. Probabil că un grup de generali și tehnicieni ai puterii și-au dat seama că trebuie să joace o altă carte dacă vor să câștige și, pe canale informale (atunci zvonurile sau vagile aluzii erau mult mai credibile decât orice informație oficială), au „transpirat” informația spre teritoriu. Până dimineața, toți s-au lepădat de trei ori de „odiosul și sinistra sa soție” și s-au împrăștiat ca potârnicile. În sediile lor nu mai era, în acea zi, nimeni, în afară de vreun portar rătăcit sau vreo femeie de serviciu. „Revoluționarii de 22 decembrie” au intrat în aceste sedii ca în gară; în toată țara n-a fost nici un foc de pistol, nici o plesnitură de praștie, nici măcar o lovitură de măturoi pe spinare, nici un activist capturat la locul de muncă! În afară de câțiva figuranți de la București, care trebuiau să organizeze actul final, puterea încetase să mai existe. Atunci a fost momentul când s-au creat sutele de mii de revoluționari, prin actele lor „eroice” de a intra buluc în sediile goale ale consiliilor locale ale PCR, înjurând portarul și femeia de serviciu. Ooo, ce moment măreț, ooo, ce epopee națională!

Și așa, țara noastră mică, dar tristă, s-a mai îmbogățit cu 300.000 de revoluționari cu certificate și acte în regulă, iar aceștia au reprimat repede memoria acelor ore de înclăștare și mare eroism. Cum ar apărea ei dacă ar povesti că, de fapt, în primării și consilii nu era nimeni, iar ei doar au dat jos de pe perete tabloul lui Ceaușescu și au tras un pumn cu mânie proletară

biroului primului-secretar? Mai târziu, poate, a venit femeia de serviciu și i-a rugat să nu mai arunce țigările pe covor, și ei au zis că „ai grijă că te plesnim, mama ta de nomenclaturistă!”. Nu, nu, nu-i bine! Reprimăm totul și spunem: „În acea zi, eu, împreună cu alți câțiva colegi revoluționari, am ocupat sediul puterii locale și am înființat primul comitet revoluționar de salvare națională”. Mihaela, draga mea, am o părere foarte proastă despre mulți istorici (în România socialistă au fost cea mai lașă breaslă intelectuală), dar acest păcat nu-l pot pune pe seama lor. *Falsificarea istoriei e începută de cei care participă la realizarea ei de pe margine și vor să apară mai în centru*; abia apoi e continuată și desăvârșită de interpretările delirante ale istoriografilor oficiali.

Interludiu.

Pe vremea lui Ceaușescu circula un banc care suna cam așa. La o reuniune a ONU se ia hotărârea ca, începând din acea zi, să nu se mai arunce hârtii pe stradă. Informația se transmite pe posturile TV din: Londra: „*Ladies and gentlemen*, nu e demn de o *respectful lady and a honourable gentleman* să arunce hârtii pe stradă!”, la Paris: „Doamnelor, domnișoarelor și domnilor, nu e *chique* să aruncăm hârtii pe stradă”, la Moscova: „Dragi tovarăși, învățătura marxist-leninistă ne spune că e complet interzis să aruncăm hârtii pe stradă”, la Sofia: „Dragi tovarăși, dacă rușii nu aruncă hârtii pe stradă, nici noi nu aruncăm” și la București: „Tovarăși, nici strămoșii noștri geto-daci nu aruncau hârtii pe stradă, așa că, din datorie patriotică, nici noi n-o să mai aruncăm”. Cam asta face, cu rare excepții, istoria: mereu rearanjează trecutul ca să justifice prezentul. Dacă ar fi negustori cinstiți, i-am vedea pe istorici prin piețe strigând: „Luuumee, luumee, politicieni de

toate culorile! Pofțiți la noi în prăvălie! Vă oferim justificări pentru orice! Avem variante scurte și lungi, într-o nouă prezentare! Aceeași aromă și gust sublim. King size!”. *Interludiu încheiat. Istoricește justificat!*

Așa că n-am mai plecat din oraș în 22 decembrie, cum plănuisem, mai ales că am aflat că cei de la CUG într-adevăr porniseră spre centru, unde noi îi așteptam, dar fuseseră și ei oprți de armată. Spre prânz eram într-un grup care mărșăluia spre sediul miliției municipale. Aproape toți aveau brancarde tricolore, nu știu de unde. Pe drum, au apărut tot mai mulți oameni prin balcoane. „S-o-nterupt, băă, discursul lu' Ceaușescu la București, băă! L-au fluierat ăia! Gata! Gata!... Dinescu-i la televizor! A fugit Ceaușescu, măi oameni! A fugit Ceaușescu!” „Cum a fugit, băă?!” „S-a ridicat cu elicopteru'!” „Uraa, jos Ceaușescu! Jos Cea-u-șes-cu! Jos Cea-u-șes-cuu!” Eram un grup de vreo 50 de oameni când am ajuns în fața miliției. A ieșit un milițian tot transpirat, fără caschetă, cu figura năclăită și înnegrită de nesomn. „Sunt căpitanul Moldovan, ofițer de serviciu pe unitate. Stați, nu dați, aveți aici cheile și pistolul meu. Vă predau tot. Predau, să trăiți, predau tot!” Încerca să-și stăpânească tremurul și oboseala. „Cine vine să preia?” Toți au tăcut. Nu știam, nu ne așteptam la așa ceva. „Cine preia, măi oameni buni! Cine preia?”, repeta milițianul. A venit un om, într-un pardesiu negru spre mine, nu-l mai văzusem, nu-l știam. M-a prins de braț. „Du-te dumneata. Dumneata ai fost ieri în piață, știu.” Am făcut un pas în față. „Îmi mai trebuie câțiva oameni, zic, și mă întorc spre el. Vino și dumneata!” „Nu, nu, eu mai am și altă treabă...” „Bine! Atunci vino dumneata, și dumneata, și dumneata... Pe omul acela nu l-am mai văzut atunci, și nici de-atunci încoace... Așa am preluat eu sub conducere miliția orașului, dragă

Mihaela, căreia i-am fost două zile comandant. Dacă se mai păstrează pe undeva registrul lor de procese-verbale, ai vedea tot felul de ordine pe care le-am dat atunci. Entuziasm și amatorism. Întâi ne-am înarmat toți până-n dinți, apoi am organizat patrule de pază a obiectivului (aveam și clădirea pașapoartelor în grijă, lucru extrem de important, atunci), cum fusesem învățat cândva, la armată.

A venit noaptea și a început al doilea act al revoluției, în care noi eram inconștienți figuranți. Mâna plină de sânge a armatei române trebuia spălată; iar noua putere trebuia să se legitimeze în focul luptei pentru cauza poporului. Așa că au inventat Marele Inamic: Teroriștii! Aștia erau vicleni, fanatici, bine înarmați și peste tot, măi frate. Dar nu-i nimic, noi, armata, vă apăram! Totdeauna v-am apărat! Ne dăm viața pentru poporul suveran, tragem în tot ce mișcă. De diversiunea de la televizor am aflat indirect, și mi-am dat seama că e diversiune abia după ce se încheiase demult totul. Pe biroul meu de șef de poliție erau cinci telefoane, și un „fir scurt”. Cele cinci telefoane sunau încontinuu: „Domnule, am auzit că a fost atacată poliția!” „Nu-i adevărat, domnule, suntem noi din comitetul de inițiativă aici, stai liniștit.” „Domnule, am auzit că teroriștii au otrăvit apa, domnule, să mai bem apă?” „Cine v-a spus prostia asta?” „De la televizor, domnule!” „Nu-i adevărat. O să verific, da' nu-i adevărat.” „Domnule, teroriștii au atacat televiziunea locală!” „Nu, domnule, chiar acum am verificat, nu-i adevărat, cine v-a spus?” „Au anunțatăștia, la București, vine o coloană de blindate...” Nu se mai sfârșea. Crede-mă, dacă știa cineva ce se întâmpla în oraș în noaptea aceea, acela eram eu. Întâi am trimis una dintre mașinile miliției în patrulare, dar au văzut-o oamenii pe stradă și au răsturnat-o. Atunci am confiscat un taxi, cu taximetrist cu

tot, am pus pe el o stație radio, un milițian în civil care știa să o folosească și doi oameni de-ai mei; umbla prin tot orașul și la fiecare 10 minute îmi raportau ce vedeau. I-am trimis la stația TV locală. „E liniște, nu se întâmplă nimic.” I-am trimis la stația de filtrare a apei; „Raportez, totul e în ordine.” La un moment dat mă sună pe fir scurt generalul Caba, din comandamentul armatei a patra. „Atac aerian asupra garnizoanei Florești. Deschidem focul.” Aud tunurile trăgând, pun mâna pe stație: „Urgent spre Florești! Raportați urgent ce-i acolo, recepție”. După cinci minute sună stația: „Nimic, domnu' profesor, cer senin, raportez, cer senin, recepție”. Mă întorc la firul scurt „Nu-i nici un atac la Florești, raportez.” „Ba este, știm noi ce facem!” Da. Da, știau ei ce fac, numai noi eram figuranți inconștienți într-un poemation eroi-tragi-comico-satiric, cum zicea despre știm noi ce Budai-Deleanu. Poate că așa se întâmplă mereu în istorie. Acum, reflectând asupra celor întâmplate atunci, mi-aduc aminte ce zicea Marx despre rolul maselor populare în istorie: „Ei nu știu, dar o fac”. Așa eram noi atunci și cine știe de câte ori o să mai fim. Jocul avea trei actori. Primii sunt cei care „se luptau cu teroriștii” (militarii de rând, „revoluționarii” etc.), căroro nici acum nu le convine să recunoască faptul că inamicul lor nu exista, iar ei trăgeau ca bezmeticii unii într-alții sau în biblioteca universității. Cum să se auto-deposeze de o experiență personală „extraordinară”? Ce mai pun înapoi, în golul care rămâne în interiorul lor, dacă recunosc că au participat pe post de papagali la o manipulare grotescă? Despre ce o să mai vorbească ei, când vine vorba, pe la chefuri cu amante sau pe la reuniuni televizate? Bașca faptul că mai trebuie să justifice un certificat de „luptător” sau de „revoluționar”. A doua categorie, cei care au pus la cale manipularea, n-au nici un interes să recunoască. Cum să spui: „Popor,

v-am tras în piept din 22, dar uite-așa, armata și-a spălat mâna plină de sângele timișorenilor, iar noi ne-am legitimat preluarea puterii și v-am putut suge în liniște, de zece ani încoace”. În fine, al treilea actor e lumea asta blândă care a stat la televizor și n-a ieșit din casă. Unora le e jenă să-și aducă aminte că stăteau sub pături; nu concordă cu imaginea de oameni curajoși pe care o au despre ei înșiși; alții ar recunoaște și ar vorbi, dar știu că li s-ar da repede peste nas: „Ce vorbești, domnule, păi unde ai fost dumneata atunci? La televizor, he, he, păi ce știi dumneata, domnule...”. Și uite-așa, draga mea prietenă, istoria este încă o dată ocultată de actorii ei: unii au de apărut „eroice experiențe personale” sau niscaiva certificate de revoluționar și buticul aferent; alții nu vor să fie deconspirați, iar alții se tem să nu fie arătați cu degetul. Din gușile lor, toți secretă aceeași iluzie lăptoasă. Eu ce pot să fac aici, măi frate? Mai nimic, decât să izolez perioada asta „istorică” și să înfig în ea un par cu o tablă: „Trecut radioactiv! Pericol de contaminare!”.

N-are rost să-ți mai povestesc tot ce s-a întâmplat în noaptea aia chinuitoare, la care mă gândesc câteodată, în nopți de nesomn. La un moment dat a venit la mine căpitanul Moldovan, se mai liniștise, căpătase încredere, și-mi spune: „Dom’ profesor, pe ăla care l-ați pus acum în post să păzească intrarea spre depozitul de carburanți îl cunosc, dom’le. E borfaș, are câteva furturi la activ, a fost eliberat azi-dimineață din arestul miliției... le-am dat drumul la toți, că ne-a fost frică”. Mă uit la ăla; ăla chilug, în șubă, cu pistolul automat la el și căutătura alunecoasă. Iau pistolul de pe masă și i-l pun în gât: „Băiete, lași pușca jos, dai șuba și pleci că altfel îți ard una în cap, urgent!”. Ăla se uită la mine cu ochi tulburi și amețiți și vrea să zică ceva, da’ se lasă moale și pleacă. După câteva ceasuri primesc un telefon

de la un grup de cetățeni care prinseseră pe unul care tocmai fura cojoacele dintr-o jococărie. Trimit taxiul-echipaj să-l ridice, îl aduc la secție, când, ce să văd: ăla! „Nu ți-am zis că te ard, măi vere?” Și-i trag un pumn în capul lui chel și ăla zice: „Hîi, doare, bă, doare!”. Îi iau șireturile (așa ne învățaseră la armată, ca să nu se spânzure arestatu’, de inimă rea sau de disperare) și-l bag în arestul temporar al poliției. Uit de el. Către dimineață mă-ntorc de-afară și-l aud strigând (în același ritm melodic cum se striga atunci orice lozincă pe străzi): „Eu nuu sunt fas-cist! Eu nu sunt hitlerist!” (sigur, voia să spună „terorist”, dar asta era o invenție socială recentă, din ultimele 24 de ore, nu-i intrase încă în uz, așa că zicea și el cum putea). „Nu sunt hitle-rist! Eu nu sunt fas-cist! Da-ți-mi și-re-tu-ri-le! Da-ți-mi și-re-tu-ri-le! Da-ți-mi și-re-tu-ri-lee! N-u sunt hitle-rist! Dați-mi și-re-tu-ri-lee!” Din babilonia de lozinci din acele zile, asta punea capac...

Spre după-masa zilei următoare a venit armata, a pus sigilii și petarde la toate ușile și a preluat peste tot conducerea. Am predat pistolul mitralieră și am plecat. Eram obosit, mi-era foame, și nu mai fusesem de mult pe-acasă. Când m-am apropiat de garsoniera unde stăteam atunci, pe jos era o cununiță cu câteva lumânări arse. Câțiva prieteni care știau că am fost în 21 în Piață, dar nu mă mai văzuseră de atunci, m-au căutat pe la morgă fără să mă găsească și crezuseră că am murit. Mi-au aprins lumânări și mi-au pus o coroniță în fața garsonierei (mai târziu am aflat ca Adi Arion scri-sese deja un panegiric pentru ziarul local). Am râs în hohote până mi-au curs lacrimile. „Am murit o dată, așa că n-o să mai mor curând!”, mi-am zis.

Iată, iubită prietenă, două zile din viața robului tău. Un pas mic pentru el, dar mare pentru omenire. În urma lor, mărunta lui țară se poate mândri în fața lumii

cu un record: cel mai mare număr de revoluționari cu certificat pe cap de locuitor din toate timpurile și din toate țările. Privesc înapoi cu mândrie. Dar oare de ce-mi vine și mie din când în când să strig: „Da-ți-mi și-re-tu-ri-le! Da-ți-mi și-re-tu-ri-lee!?”.

PARTEA A IV-A

Despre filosofie, femei și eclipse

Mihaela: Filosofia întrupată

Deasupra sălii 208 în Facultatea de Filosofie era un citat din Marx, *Teza a XI-a despre Feuerbach*: „Filosofii de până acum n-au făcut decât să interpreteze lumea, important este de a o schimba”. Ei drace! Noi taman trăiam într-una schimbată, uscată și necurată.

Mi se părea că asta nu-i treabă de filosof, s-o schimbe el. Sau, mă rog, dacă se apucă de asta, nu mai e filosof, e politician, e activist, e altceva. Da' mi-a intrat în cap că lumea trebuie înțeleasă. De altfel, când m-am hotărât să fac filosofie, a fost singura motivație. Citeam ca o nesătulă. Până în clasa a IX-a am citit enorm de multă literatură, istorie, critică literară. Și aveam senzația că realitatea îmi scapă. Acum țin să-ți spun că printr-a VI-a am primit un volum Seneca de ziua mea de la o amică a mamei. Femeia era drăgălașă și necultivată, bombonică pe frișcă pentru orice misogin afemeiat. Dar i se părea ei că mie îmi trebuie cărți „grele” fiindcă tot nu pricepea mare lucru din ce ziceam eu. L-am citit pe Seneca și m-a atras enorm. Era ceva acolo care exercita o seducție inexplicabilă. Le povesteam în fiecare zi colegilor mei de la Școala de Arte Plastice. Era cât pe aci să

mă fac pictoră¹ și până în ziua de azi îmi pare rău că nu fac două lucruri: nu mai pictez și nu am învățat să călăresc.

Insertie.

Una dintre cele mai frumoase amintiri vizuale din viața mea e asta: sunt pe țărmul mării în golful yoghinilor de la Costinești. Din stânga, gonește pe un cal sur o fată blondă, superbă, cu sâni ca două opere de artă. Avea pe ea doar un slip alb, minuscul, asortat cu șuvițele albe ale coamei calului. Străbăteau stâncile spre mine, mișcându-se simbiotic într-un ritm pe care interior l-am trăit ca pe melodia „Arrival”². Fata a coborât și amândoi au început să se joace în mare, s-au stropit cu apă, și-au apropiat „obrazurile”, s-au tăvălit în valuri. Aveai senzația că erau singuri pe lume, într-un cosmos în care își erau de ajuns unul altuia. Când văd urât cronic, mă gândesc la ei doi și le mulțumesc că mi-au răsărit înaintea ochilor, ca o revelație despre o iubire de o estetică perfectă.

Iar m-am luat cu vorba. Recunosc, cel mai fascinant personaj feminin al copilăriei mele a fost Șeherezada și simbolul ei: să oprești crima și răzbunarea cu povești atât de seducătoare, încât să mute orice putere rea din loc. Poate cândva, o bătrânică adusă puțin de spate, cu dioptriile foarte crescute, lipsită de grație, de elasticitate și de seducție, va alerga pe un căluț pe dealurile Sâncraului. Și întregul ei trup și sufletul vor surăde,

1. Știu că unii se offensează că nu scriu pictoriță, dar eu nu sunt de acord cu diminutivarea termenilor pentru profesii la feminin. Ce sunt femeile nu e „iță” (doctoriță, pictoriță, rectoriță) așa cum bărbații nu sunt „uț” sau „aș” (doctoruț, pictoruț, rectoraș), decât când le denigrezi performanța.
2. O piesă instrumentală a formației ABBA.

purtând în ele realitatea acelei imagini de pe malul mării, înainte ca discul solar să țâșnească din valuri.

* * *

Revin la prima lectură semnificativă. Colegii mei făceau haz de mine, îmi spuneau Seneca. Iar eu încercam să-i conving că omul acela a gândit și lucruri care îi frământă pe ei, că e și bunul lor. Am avut atunci imaginea filosofiei ca pe cea a unei cratițe. Ea este ceva de care avem nevoie, chiar dacă după ce gătim o punem în cui sau în bufet. Avem nevoie oricât am fi de domni sau de țărani, chiar dacă nu vedem decât farfuria cu mâncare. Dar ca să înfigem lingura în ceva, condiția de posibilitate este ca acel ceva să fi fost pregătit într-o cratiță. Gospodinele delicate nu o pun pe masă. O ascund de privirile celor pe care îi hrănesc. O țin ca pe o taină. O lustruiesc în ascuns, să-i scoată grăsimea. Și o aruncă doar atunci când e atât de ciuruită încât nu mai merge nici lipită cu cositor.

Iată, iubite al meu prieten, ce primă și ciudată intuiție am avut despre folosința filosofiei.

În facultate, lucrurile s-au schimbat mult. A început jocul ielelor, frecatul conceptelor, plimbatul printre cai verzi pe pereți. Acei cai erau și ei foarte atrăgători. Semănau celor reali, dar nu dădeau din copite, nu te trânteau la pământ, nu trebuiau duși la păscut, nu mureau, nu aveau nevoie de grajd. Dar nici nu-i puteai călări. Pe scurt, a început vasta zonă a conviețuirii mele cu filosofia ca substitut de realitate, ca pseudorealitate și, adesea, exact cum spui, ca ocultare a realității. Era frumos. Mirosea a cărți peste tot. În seminar săreau țândări de la polizări conceptuale. Am făcut o facultate bună, dar asta o amân ca idee.

Am avut un noroc, eu cea rebelă, cu cratița în minte. La noi erau și secțiile de psihologie și sociologie.

În anul I am plecat cu sociologii în practică în Bucovina. Opțiunea era să rămân în București și să fișez cărți. Nu era de mine. Am petrecut o lună în zona Rădășeni, Fălticeni, prin satele de lângă Suceava. Intram în curțile oamenilor cu chestionarul în mână. Primele reacții erau mortale:

– Doamnă, eu n-am decât un vițel și patru găini!

Oamenii erau obișnuiți că oricine vine cu o hârtie în mână și arată a orășean vrea să le ia ceva, dacă se poate, chiar pielea de pe ei. Bariera era ucigătoare. Dacă treceai de ea după câteva zile de câștigare a încrederii, începea cealaltă sarabandă:

– Am auzit că ne ascultați necazurile și le spuneți la București. Mie mi-o culcat furtuna păpușoiu', o dat bruma peste meri când erau înfloriți, și vecinul, că numai el poate să fie, mi-a furat afumăturile din beci.

Săracii oameni! Eu aveam de completat un prăpădit de chestionar pompos intitulat: „Problemele sociale ale zonelor de cultură a cartofului”¹. Nu puteam să le iau, nu puteam să le dau. Apoi a început competiția pentru alivenci, poale-n brâu, balmuș. M-am întors mai rotofeie cu 6 kilе. Dacă nu mâncam la careva, era jale. Țin minte ce m-a șocat *yes-no* în privința mâncării la occidentali. Dacă apucați să spui: *no, thanks*, nu-ți mai dădeau nimic. La noi e cu îmbiatul. Tu zici ba și ei insistă. Dacă nu razi tot ce pun pe masă, ți-o iau în nume de rău. E un ritual social, o pierdere de timp specifică societăților precontractuale, dar cu oarecare farmec emoțional.

1. Notă 2004: Dacă stau să mă gândesc bine, atunci era ca și acum. Fiindcă Dana Miculescu (acum doamna premier Dana Năstase), colega noastră foarte de treabă, de altfel, era fiica ministrului Agriculturii, ministrul ne-a comandat și plătit o cercetare. Rezultatele probabil au fost îngropate într-o arhivă igrasioasă sau au ajuns la topit în procesul de reciclare a hârtiei prețioase a patriei.

Cu noi în practică era un coleg venezuelan, Eduardo Golarza. Un tip care fusese într-o gherilă comunistă și era refugiat politic la romanes, băieți buni. Atâta de viu era omul acela, că toți păream călâi pe lângă el. Culcase la pământ de toate: femei, inamici apărători ai capitalismului. Umbla mereu cu șișul în gheata dreaptă. Făcea mișto în fiecare seară de băieții din echipă:

– Mai, voi va batesi din chind in chind sau stasi asa, ca eunucii la fundu cadinelor? Pe aceea nu-i resboi niciodata mai?

– Hai frate, că s-au bătut bunicii în două războaie, ce dracu' ne mai trebuie, replicau ei.

– Pei atuncea sa nici nu facesi amor, ca a fecut bunicu si pentru voi!

Eu am fost cea mai bună ucenică a lui la trasul cu șișul la țintă. De atunci știu să bag cuțitul la fix. E drept că-l bag în lemn. Uneori mai scapă în câte un cap isteț căruia țărării îi put *a priori* a bălegar, țiganii a fum și minerii a umezeală de subteran, așa că mai bine dă-i în mama lor, de sus în jos, de la mare înălțime. Mai bag șișu' și în țeasta câte unui băiat de mingi care a trăit lingând poalele Tovarășului. Da' aici are un recul total. Mai rău, devine bumerang. E altă specie de sconși, pe lângă cea a mofturoșilor mai sus pomeniți, e un parfum de tei.

Da' o parte a faptului pentru care filosofia nu îmi este doar cal verde pe perete vine și din aceea că pentru mine bălegarul proaspăt e miros de copilărie, am supt la sânul unei țigănci care mirosea a fum. Bunica m-a dat la supt la Rada, ca să fiu norocoasă, și tot ea a zis după aceea că în loc de noroc, eu am prins gust de „vatră de țigan”, de trai nomad, de drumuri. Am dormit în case de mineri care miroseau a umezeală de subteran de la hainele lor, am mâncat cu ei din același laboș. Era o mâncare bună, dată cu drag.

Sociologia mi-a făcut tranziția între lumea vie, populată cu experiențe trăite, lumea ielelor, populată cu teorii filosofice, prin lumea instrumentelor de măsurare a acestei relații.

Am continuat să fac filosofie și eram bună. Dar tot ce a fost practică, a fost cercetare de teren. Doi ani mi i-am petrecut împreună cu Adi la IMUAB¹, vorbind cu muncitorii din cele trei schimburi: câte o lună vara și în fiecare luni a săptămânilor de școală. Cercetam „Stiluri de conducere” (merci, Cătălin Zamfir!). În secții era o viață gri între pereți verde închis. Oamenii aceia abia așteptau să venim. Le plăcea că mă îmbrăcam în galben sau în roșu, că eram colorată, tânără, doritoare să-i ajut pe șefii lor să aplice tehnici mai March și Simmon, stiluri participative. Scriam pe strunguri, mâncam când se oprea banda, o dată cu ei, ne aduceam și noi mâncarea în borcan, nu tartine în pungă. Apoi mergeam iar la bibliotecă, mă întrebam cum sunt posibile judecățile sintetice *a priori*, dacă sensul e dat de context, dacă societatea postindustrială face inutile ideologiile, de ce există ceva mai degrabă decât nimic, dacă paradigmele se schimbă prin experimente cruciale sau prin reconvertirea comunității științifice.

Dar lumea mă întrebam cum aș putea avea tupeul să-i întreb pe acei oameni de ce nu se salvează prin cultură, de ce nu sunt obsedați de problema complexității și de esențele ultime.

În mine trăia bunicul, Tata Tovică, așa cum îi spuneam eu, întorcându-se când suna a doua oară sirena cocseriei din Călan. Mirosea a cocs. Avea buzunarul plin cu bombonele păpușele, lipite una de alta de la căldura corpului său. Mi le lua mie. Mergea direct în beci și trăgea cu mațul un gât de țuică pe de-ascuns de

1. Întreprinderea de Mașini Unelte și Agregate București.

bunica. Îmi făcea semn cu degetul peste gură: „Șșt!”, Niciodată nu l-am spus bunicii, era secretul nostru.

Îmi pare rău, da' n-am putut „vedea” niciodată: „clasa muncitoare”, „țărănimea”. Conceptele mi se tulburau de reprezentări. Epistemologii ar zice că psihologizam realitatea. *Je m'en fiche et je m'en contre fiche*.

Când se discuta problema morții în perspectivă existențialistă (ființo-neantistă), eu vedeam trupurile bunicilor, capacul sicriilor, mai târziu am asistat trei oameni să moară și am spălat doi morți, că n-avea cine. Mi-am pus mereu întrebarea, da' de ce fac filosofii atâta zgomot în jurul morții personale. Marea problemă cu care nu ne putem împăca e moartea celor care ne sunt relațional vitali. Moartea mea îi privește pe alții: să mă spele, să mă orândească, să facă pomană, să se împace că am dispărut sau să răsufle ușurați.

Un cititor metafizicoid ar zice că textul acesta e o probă în plus pentru inapetitul femeilor pentru metafizică (citez din Cioran, Noica, Paleologu, se pune la notă cultă¹):

Poate. Cabala ei am învățat-o, dar dacă o separ de experiența mea trăită înlăuntru sau în relație, o simt ca pe o vorbă calpă, un chimval răsunător. Tu nu ești femeie, ba ești cum nu se poate mai bărbat, dar nu te-am surprins juisând la găselnițe destrupate.

Toți acești oameni din viața mea, personalizați sau mai anonimi, aveau filosofii, erau atrași de ele. Măcar întrebările cruciale și le puneau des: de ce mai trăiesc, ce ar trebui să fac, ce diferență e între mine și bou, cine naiba mi-s io? Dacă nu au înțeles ce au zis monseurii Kant, Jaspers, Heidegger, Epicur, Foucault, madamele de Beauvoir, Gilligan sau Yris Young despre

1. Am citat în cartea *Gândul umbrei* (Editura Alternative, București, 1995). Acum las notele culte de-o parte.

toate astea e fiindcă noi ca șleahță i-am ținut departe de ei și de noi. Miroseau a bălegar, a fum, a șaibă, a cocs, a umezeală de subteran. Mai bine ne-am jucat în „categorii”. Asemenea cailor verzi, nici conceptele nu au nevoi. Cratița șlehteii din care cu onoare facem parte e prea adesea de lux: Zepter pentru persoane de *bon goût* sau cratiță de muzeu: „Priviți acest vas din secolul al XVII-lea: din el mănâncă în România doar un grup de reflexie, oameni aleși pe sprânceană. Atingerea exponatelor este strict interzisă”.

Mihaela: Filosofia cu foșnet de fustă

Am învățat multe de la profesorii mei. Cum ți-am mai spus, în 1990 Gabriel Liiceanu scria că Facultatea de Filosofie a fost mereu una în care îl citeai pe Kant sub plapumă și că oferta era legată strict de DIAMAT¹. Deșteptii mei de prieteni m-au cenzurat să-i replic în 22. Ideea lui, formulată atunci, era că cine nu a trecut pe la Păltiniș și nu s-a adăpat drept de la izvor e tarat și castrat filosoficește. Cred că greșeala morală a început atunci. În '90, eu eram nime-n lume, public vorbind, și nu puteam să mă pun cu marele intelectual. Pe scurt, m-am comportat ca o vițică ascultătoare. Au zis prietenii mei bărbați, mai cu pedigree filosofic să tac, am tăcut. Și acum am paginile acelea de replică la generalizările lui pripite despre Facultatea de Filosofie. Mă uit la ele și mă privesc cu reproș. Și tu ești una dintre aceia care nu au împiedicat maniheismele. N-aveam *self-confidence*². Eu ingredientul acesta pe care îl numesc îndrăzneală și *hybris*, iar alții tupeu, l-am căpătat mai târziu,

1. Prescurtare la Materialism dialectic și istoric.

2. Încredere în sine.

pe calea filosofiei feministe. Pe de altă parte încerc să îl înțeleg și pe Liiceanu. Era propria lui experiență, dar una decalată cu peste un deceniu față de a noastră, cei care am prins profesori școliți din generația lui.

Cu mâna pe inimă spun că în afară de un prost notoriu și dogmatic și de un găgăuță care ocupă un spațiu prea vast pe filosofie contemporană din care debita citate, fără să înțeleagă ce spune, profesorii mei au fost și bine pregătiți, și cu respect pentru filosofie ca analiză critică. Cei doi mai suspomeniți sunt tipuri *sans frontières*.

Dacă dau exemple, este fiindcă m-au marcat mai mult ca alții, în feluri diferite. Flonta m-a învățat metode de analiză și înțelegere pe care le păstrez bine mersi, au devenit structuri internalizate. Cătălin m-a învățat sociologie americană, tot ca structură de analiză, și mi-a dat apă la moară la tot ce inițiam drept cercetare empirică. Îl țin minte urcând îmbujorat de bucurie scările căminului din Grozăvești cu lucrări americane *in print*. Mi le aducea de îndată ce le primea. Ce, e puțin lucru să ai bibliografie ceea ce încă nu era publicat în SUA?

Insertie.

După ce am fost aruncați din facultatea în care ne deșteptam, în lumea în care dacă am fi dat curs instinctului de conservare, trebuia să ne prostim ca să îi putem prosti pe cei mai tineri ca noi, au intervenit alți oameni care ne-au făcut să amușinăm cu voluptate înspre filosofie. Grünbergii, ea și el (Cornelia și Ludi), ne-au înfiat ca pe niște promițători pui de pripas, zvârliți peste bordurile amorului de înțelepciune, după principiul „Om la apă”. Ne-au întins colacul lor de solidaritate, adunându-ne pe puntea mică unde te mai puteai salva de urât fiindcă Ludi nu știa să trăiască fără nălucile lui dragi din câmpul filosofiei valorilor și fără să le împartă cu

alții, iar Cornelia nu știa și nu știe să trăiască dacă nu dăruiește: cunoaștere, moderație, dragoste, imaginea unui brad frumos, o muștrare blândă, un zâmbet alinător.

Revenind la dascălii primordiali, Banu ne-a omorât încă din anul I: texte originale, altfel, căutați-vă adevărata vocație. Cu el a început excursia noastră în istoria filosofiei. Și a continuat cu Florica¹. Amândoi ne-au terminat (am scăpat vreo 17 din 45), dar datorită lor privesc în spate cu mândrie: da, de la presocratici până la Hegel, am citit marile texte, și nu oricum. Examenul cu Florica l-am amânat pe toamnă. Adrian, fiindcă făcuse o tradiție să învețe vara istoria filosofiei, și eu fiindcă m-a pălit o rușine imensă. Femeia avea o părere despre intelectul meu pe care o găseam nejustificat de bună. Mi-a fost jenă să nu o decepționez la examen. Așa că, restanțieri amândoi, ne-am căsătorit și am plecat în luna de miere cu valiza de cărți și conspecte. Toată vara am stat cu nasu-n texte. Am vorbit incomparabil mai mult despre Descartes, Fichte și Kant decât despre amoriu. Și nu era tocmai confortabil, fiindcă aveam și interpretări și interese diferite. Eu mă întrebam cum să-mi filtrez lumea din jur prin ideile acelor domni, Adrian se întreba cum s-ar putea formaliza aceleași idei. Caz paradigmatic pentru diferențele dintre noi doi. Și un punct de similaritate: apetit mai scăzut pentru metafizică. Eram mai atașați de filosofia limbajului *via* epistemologiile pe care le învățam atât de contemporan. În toamnă, la examen, țineam ochii în pământ, tot de rușine. Nu eram așa de bună cum credea ea. M-am apropiat de catedră și am tras un bilet. Ea m-a prins ușor de încheietură:

– Vă rog să-mi aduceți carnetul. Nu am de ce să vă examinez, m-am lămurit de mult.

1. Florica Neagoe.

Trecea pe culoare în anii III-IV. Mă intersectam cu ea, îi priveam fustele lungi de stambă sau de stofă subțire, prinse în talie pe elastic. Era foarte modestă și foarte simplu-elegantă fiindcă eleganța îi venea din chip. O salutam fără să mă uit în ochii ei. Abia la sfârșitul anului IV am îndrăznit să o întreb câte ceva. Atunci mi-a zis:

– Sigur că regret opțiunea dumneavoastră pentru sociologie. Poate Zamfir a fost mai convingător. V-aș fi vrut la catedră, alături de mine. Asta nu i se întâmplă prea des unui profesor, o să vedeți și singură cu timpul. Și mi-a zâmbit misterios.

Iarăși n-am știut ce să-i spun și iar am intrat în pământ că nu sunt pe măsura ei, că i-am înșelat așteptările.

După examenul de diplomă ne-am întâlnit din nou. Mi-am depășit intimidarea, deși știam că nu-i plac petrecerile și am invitat-o la banchetul nostru, peste cinci zile.

– Vin cu drag. Poate așa o să avem un ceas să comunicăm altfel decât la seminar. Nu credeți că e timpul?

– Sigur că da. Eu sper că o să ne întâlnim după ce termin. De-abia atunci cred că o să-mi depășesc inhibiția față de dumneavoastră și o să pot să vă spun cu adevărat ce însemnați pentru mine.

Florica m-a privit drept în ochi și m-a prins de bărbie, ca-ntr-o mângâiere, ca-ntr-o reținere.

Am plecat spre colegii mei plutind, de parcă mă binecuvântase o sfântă.

La banchet mă tot uitam spre ușă să o văd intrând. Eram agitată, fiindcă, după cum îți închipui, fusesem printre cei puțini care organizaseră toată tărășenia. Restaurantul Bucur, o cramă elegantă, cu adevărat domnească, servicii ca pe vremurile boierești. Eu, mândră, înțepată și stresată. Mă agitam întruna, nu-mi găseam liniștea, eram supărată pe colegi care nu mișcau un deget, dar făceau mofturi. Mă uitam la ei cum dansează,

îi numărăm din ochi, supravegheam sosirea chelnerilor și succesiunea meniurilor, primeam profesorii și îi conduceam la locul lor. *No food, no drinks, no dance, no fun!*¹ Mă agitam ca o chivuță care răspunde de o nuntă întreagă.

Târziu, cam pe la unu și ceva noaptea, a venit un profesor. L-am preluat și l-am așezat lângă mine, ca să mă asigur că i se va servi tot meniul, că de, eu aveam autoritate asupra chelnerilor. Mă cam irita că părea întors pe dos. Am insistat să-mi spună de ce.

– Nu cred că ai vrea să afli.

– Ei totuși dom' profesor, dacă nu e prea personal.

A tăcut, dar eu nu-mi mișcam ochii de la el, ca și când, dacă nu-mi spunea, trebuia să se simtă foarte vinovat că mi-a stricat toată seara și mi-a ofensat eforturile de „gazdă”.

– Acum câteva ore a murit Florica, dar te rog să nu le spui celorlalți până mâine, nu le strica petrecerea. Tot nu mai are nimeni ce face.

M-am ridicat de lângă el și m-am dus lângă colegi. Am dansat până dimineața la 5. Când nu dansam, beam pahare întregi de Pinot noir, unul după altul. Apoi iar dansam, ca nebuna, cât mai intens cu putință. Dimineața am plecat la Cristi în cămăruța din subsol, 11 oameni în 6 metri pătrați. Am băut votcă Stalichnaya, am vorbit cât de mult și de tare am putut, am făcut mișto de tot și de toate, am cochetat cu bărbații de față.

Mai târziu, după ce au aflat, colegii mei au făcut ce era de cuviință: ferpar, coroane, condus pe ultimul drum. N-am fost cu ei. N-am participat la nimic. Nu am vorbit cu nimeni despre moartea Floricăi (avea 42 de ani și făcuse un cancer rapid, inversul leucemiei, un exces violent de globule roșii).

1. Nu tu mâncare, nu tu băutură, nu tu dans, nu tu distracție!

Din ziua aceea m-am hotărât că atunci când cineva înseamnă ceva vital pentru mine, nu am de ce amâna să i-o spun. Iubirea, în toate metamorfozele ei, trebuie exprimată *bic et nunc*, cum ne-au lăsat să înțelegem domnii aceia cu „amânatul interzis”, parcă îi chema Epicur și Montaigne.

Nimic nu s-a schimbat de atunci în mine în raport cu această față a „ginomorfozei” mele, cum o numesc eu. Florica e la fel de discret prezentă. Poate doar că de data asta îi rețin mâna cu care îmi ține bărbia ca într-un căuș și îi sărut podul palmei.

* * *

Mircea, azi mă opresc aici. Cred că mi-ai pus real o întrebare bună: cum de te-ai folosit de filosofie ca să înțelegi lumea, nu s-o ocultezi? Nu-i situație profesorală în viața mea în care explic studenților că lucrul în sine nu se explică, ci doar cunoașterea noastră care orânduiește lumea după categoriile intelectului și intuiției, să nu simt cum mă atinge o fustă lungă de stambă și cum îmi aplec ochii plină de sfiiciune în fața acelei priviri căprui care îmi spune: nu te opri, mergi, îndrăznește, treci dincolo! Vezi tu, eu nu-mi amintesc să mă fi sfiit în fața altcuiva, indiferent cine era: mare autor, mare filosof sau om de știință, mare eurocrat. Dar față de ea eram sfioasă și mai sunt și acuma. Am totuși o explicație. Atunci când ne vorbea, plimbându-se pe intervalul între ferestre și ușă, uitam complet pe ce lume trăim. Intram în lumea lui Pico della Mirandola, în cea a judecăților sintetice *a priori*, chiar și în lumea în care aripilor trebuia musai să le punem plumbi, că se deschidea o întreagă ofertă empirică. Toți eram fermecați de acea Șeherazadă, toți, până la unu. Iar ea își iubea toate personajele, oameni sau idei, cu admirație, cu blândețe, cu ironie, dar le iubea pe toate, nu le

vomita ca pe o cunoaștere calpă ca să ne lărgească „bagajul de informații” – mama lui de bagaj, că adesea mă simțeam la școală ca-n Gara de Nord venind de la Crăciun cu două valizoare pline cu borcane cu carne în untură, să nu moară ploada de foame până la următoarea întoarcere la oalele maternelor.

Florica transsubstanția ceea ce ne învăța.

O mai știe cineva acum? O las și eu să moară, în conștiința publică?

Mircea, să mă acuze cine vrea de *parti-pris* ideologic, dar uite, zilele trecute eu am vrut să botezăm o asociație de dezvoltare curriculară și studii de gen: Alice Voinescu, o femeie remarcabilă, a făcut doctoratul cu Nicolai Hartmann, a publicat multă istorie a filosofiei, a făcut cursuri cu sală plină – dar nu la băieții lui dom’ Nae Ionescu, ci la Conservator, a fost, în felul ei, o mare și admirabilă feministă raționalistă, a stat în pușcării comuniste. Colegii nu au vrut. Cine o știe pe Alice Voinescu?

Cine o știe pe Florica Neagoe? Bine că-i știm pe Lascăr Catargiu și o întreagă șleahță de conservatori, pe făcăturile actuale, pe orice purtător de nădragi care a avut un picuț de putere sau a tras cu tunul în direcția propriei armate.

Mircea: Cizelează-te!

M-ai întrebat într-un e-mail ce am mai făcut în facultate, în afară de îngropat morți. Îți spun acum: am citit, Mihaela, am citit cu disperarea și complexe unuia care n-a crescut cu biblioteca în casă, care și-a făcut bibliotecă treptat, din cărțile primite drept premiu de la școală. Nu-i nici o virtute în asta; e un drum de viață, atâta tot. Îmi amintesc prima dată când am venit

la Cluj; urma să dau admitere în treapta a doua de liceu. Tata își luase o zi liberă de la uzină să mă aducă la examene. Am prins un tren de noapte din Teiuș; era frig și mirosea a stătut și a DDT, ca-n vagoanele de clasa a doua. Înspre Cluj am adormit sprijinit de scândura de la geam. Când m-am trezit, l-am văzut pe tatăl meu treaz, stând drept pe bancheta din fața mea, privindu-mă. Era atâta îngrijorare și incertitudine în privirea lui tăcută... Știam la ce se gândea: „Oare ce se va alege și de copilul asta?”. N-a zis nimic, a scos pâinea și o bucată de salam și le-a întins în fața mea, pe un ziar, încet, cu grijă. „Nu știi ce să fac pentru el. Nu știi pe nimeni la Cluj. Cum să-l ajut? Ce să-i spun? Poate i-o fi și foame, să-i dau să mănânce.”

„Mănâncă, mă, mi-a zis, mănâncă!...” Mi-a găsit un loc la internat, apoi am intrat în școală. Tata își luase basca de pe cap și și-o frământa în mâini, privind spre cancelarie. Nu îndrăznea să intre. Într-un târziu a apărut o profesoară, și tata s-a rugat de ea să stea puțin de vorbă cu mine, „Să vedem, doamnă, mai are rost să stăm la examen sau plecăm acasă”. „Dar cum vă pot spune ceva acum, așa dintr-o dată?” „Vă rog, doamnă, întrebați-l ceva, doamnă!” Cred că tata avea ceva tare umil și caraghios cum își frământa așa basca în mâini, că ea a zâmbit subțire și m-a luat pe după umeri și a intrat cu mine într-o sală de clasă goală. M-a întrebat tot felul de lucruri din literatură. După un sfert de oră am ieșit. S-a îndreptat spre tatăl meu: „Băiatul e deștept, dar, cum să vă spun, ar trebui să se mai cizeleze puțin, să mai citească. Poate să rămână la examen”. „Mulțumesc, doamnă, vă tare mulțumesc”, zice tata.

Am mers înapoi la internat. „Ai auzit ce-a zis?” „Am auzit.” Tata și-a luat geanta lui de ciocănar, să plece înapoi, la gară. Se uită la mine din poarta internatului. „Copile, eu plec. Mă duc. Te las.” „Bine, tată.” S-a mai

uitat încă o dată la mine (Dumnezeule, și acum îmi amintesc privirea lui) și și-a pus basca pe cap și a plecat, fără să se mai întoarcă. Știi, Mihaela, am simțit că m-a lăsat de tot, singur cu viața, să fac ce pot, că el nu mai avea putere, și dragostea lui nu era de ajuns. În ziua aceea m-am maturizat brusc, ireversibil. De mine depindea totul.

„Băiatul trebuie să se mai cizeleze, să mai citească.” Asta era de făcut, va să zică. Ani de zile am trăit complexat că n-am citit destul, că nu sunt suficient de cizelat. Toată facultatea m-a marcat povestea asta. Și acum mă gândesc câteodată că încă nu am scăpat de acest complex. Cine mai știe...

Așa că am început să citesc. Sunt vârste și lecturi, numai că eu, neavând cărți, la anumite vârste am scăpat anumite lecturi. Complexat, spre sfârșitul liceului, am sărit direct la Hegel și Simone de Beauvoir. Nu mă duceam nici la filme, nici la teatre („arta e animalitatea spiritului”, zicea Hegel, pe care îl citeam atunci), dar stăteam înțepenit în bibliotecă ore întregi să citesc *Estetica* lui Croce. În anul întâi de facultate citisem tot existențialismul din Biblioteca Academiei. Acum, după ce lucrurile s-au decantat în capul meu, îmi dau seama ce bine mi-a făcut. Atunci însă a fost îngrozitor. Nu aveam încă maturitatea lecturii, așa că m-am contaminat atât de tare de ce citeam până când, într-o după-masă de toamnă, cu soare galben și obosit și strecurându-se printre draperiile de la Biblioteca Academiei, m-a cuprins greața aia existențială, despre care tot vorbea Sartre. Mă uitam la mâinile mele cu degete rășchirate, la brațele care îmi atârnavu absurd pe lângă corp și mă gândeam oare de ce au fost prinse așa, de ce nu au fost prinse lângă gură, aproape de urechi, că și-așa le folosim doar la înfulecat și să ne acoperim ochii și urechile când nu vrem să vedem sau să auzim. Și

poate, fiind mai aproape de cap, nu ar mai face atâtea lucruri iraționale, aberante. Mi s-a părut așa dintr-o dată absurdă toată alcătuirea corpului meu, uitându-mă printre degetele răsfirate la cărțile de pe rafturi și auzind gălăgia din stradă și eu între ele, nici carte, nici ființă larvară. Și o femeie grasă, grasă, una dintre bibliotecarele de serviciu, se așeză pârâind pe un scaun și începu să se uite tâmp în soarele toamnei și să-și mângâie în neștire grăsimile care îi acopereau gâtul. Am început să tremur și mi-a venit să vomit și să fac pipi în același timp și m-am dus tremurând tot la WC și am vomitat, până când o zeamă verde a început să mi se prelingă printre buze și, fără să mă gândesc, am întins mâna și mi-am înfășurat sârma de tras apa în jurul gâtului și m-am lăsat în jos, ca să atârnu așa, cu ochii bulbucăți, ca o broască mare și verde, orăcând. Am stat o vreme așa ca să-mi dau seama când va fi clipa când voi realiza că încep să nu mai exist și cred că am amortit și m-a cuprins frigul și m-am uitat la sârma aia și am văzut că e prea joasă și că nu-i bună de fapt la nimic și m-am dezlegat și-am plecat. Aproape un an de zile am trăit de pe o zi pe alta, citind numai cărți consonante cu stările mele de greață, de inautentic, de absurd, de teamă și delăsare nesfârșită. Dacă nu m-am prăpădit atunci e datorită prietenilor pe care i-am avut...

După mai bine de un an de trăiri existențialiste am început să mă satur de mine, apoi am început să mă urăsc. „Da' tu de ce te tot lamentezi atâta, mă întreba Marlen? Nu-ți funcționează scula, te-a părăsit iubirea vieții tale și ai nevoie de o scuză metafizică, ești handicapat, schilod, ce dracu-i cu tine? Dacă vrei să te masturbezi mintal, fă-o de unul singur, n-o face în public.” Ce dracu' era cu mine de mă gândeam așa de mult la stările mele? Da' cine sunt eu să mă iau așa de mult în seamă? Îmi bag picioarele în mine și-n tot

existentul și fiindul din mine! Viața abia începea, și eu o trăiam ca și cum aș fi fost la capătul ei. Mă uram. Ura e bună; te ajută să trăiești și să faci. Am pus embargo pe toate stările mele interioare și am început să citesc logică.

La început am citit logică să mă vindec, apoi am citit din orgoliu. În logică nu mai regăsești nimic din mizeria vieții, nici o tensiune, nici o greață. Ce angoasă vezi tu într-un *modus ponens*, într-o entimemă sau într-un sorit? Nimic, numai relații pure. Iei un grup de operații logice, stabilești niște proprietăți ale lor, prezinți proprietățile sub forma unor axiome și dai câteva reguli de derivare. Așa îți iese un sistem axiomatic. Nu știi unde se potrivește teoria ta axiomatică? Nu-i nimic, crezi o mulțime de obiecte pe care stabilești niște funcții de aplicație și ai un model, o lume posibilă în care teoria ta devine adevărată. E fascinant, e culmea solipsismului și a libertății: construiești o teorie consistentă logic și apoi construiești și lumea în care acea teorie devine adevărată sau, cum se mai spune, realizabilă. Logica m-a scos din mocirla existențialismului! Într-un an am ținut o evidență, mi-aduc și acum aminte, citisem 3.500 de pagini de logică, de toate felurile, de la istoria logicii la Carnap, Hintikka, von Wright, etc. În anul II de facultate am publicat în *Revista de filosofie* un studiu despre Raționamentul practic, iar după un an, încă unul, de logică erotică. Eram în biblioteca de la Psihologie când a deschis bibliotecara larg ușa și a strigat ca să audă toată lumea din sala de lectură: „Nii, mă Miclea, ți-o apărut un studiu despre logica erotică. Eu credeam că la asta nu-ți trăbă nici o logică, numa-așa, o faci, da' poate la unii nu mere altfel, ha, ha, mă Miclea, măăă!?”

Nu, logica nu-ți sporește erotismul, dar te ajută să suportți viața, pentru că te îndepărtează de ea și de tine însuși. Crede-mă, am și acum prieteni, eminenți mate-

maticieni, care când nu se mai suportă se apucă să rezolve probleme de topologie abstractă până pică de oboseală și-și amintesc iar că nimic nu le-a ieșit în viață, că toate relațiile lor interpersonale sunt o ruină, că stau în aceeași garsonieră igrasioasă ca și acum cinci ani, nu mai au bani pentru concediul pe care îl tot amână de nu mai știu când...

Unii evadează în alcool, alții în spații formal-abstracte. Eu am evadat în amândouă. După orele de curs mă duceam cu propriul meu profesor de logică, altfel un creier eminent, la prima crâșmă, la BDLU (bufetul de lângă universitate), și beam în neștire, până uitam pe ce lume trăim. „Bă, Miclea, de la mine o să înveți logica, dar n-o să înveți cum să trăiești. O să te ratezi și tu ca și mine, învățând pe chelneri logica. Băă, chelner, ia vină-ncoace. Fii atent: un cretan spune: Toți cretanii sunt mincinoși. Cretanul minte sau nu minte, zii, creți!” „Pe asta o știu, dom' profesor, zâmbea ăla, tâmp, mi-ați mai spus-o săptămâna trecută și ați zis că-i labadox și nu se poate zice nimic despre el. Ha, ha, despre ce nu putem vorbi, mai bine tăcem, așa ați zis.” „Auzi, bă, ce a înțeles ăsta, labadox! Oare chiar așa de beat am fost data trecută sau așa a înțeles el? Zii, tinere coleg, care-i definiția primitivă pentru labadox?” „Un lăbar doxat dom'le.” „Ha, ha, bună, bunăăă, zicea chelnerul. Mă duc să vă aduc niște chiftele de pește, dom' profesor, că ați băut două sticle și n-ați consumat nimic, și mă vede șefu' dom'le, nu vă supărați, știți că n-am voie să servesc băutura fără mâncare...”

Logica te face orgolios. E ca un microscop pe care îl ții ascuns și scrutezi argumentele celuilalt, chiar în momentul în care el le expune, fără să o știe. Stai după uluci și-ți zici: „Ee, aici ai o asumptie implicită pe care o iei ca adevărată, da' nu-i; nu, nu, aici se pot trage și

alte concluzii, din aceleași argumente. Hopa, aici chiar ai dat-o-n bară: o concluzie din două particulare, păi se poate? Ca să nu mai vorbesc că din ce zici nu rezultă «necesarul», ci «contingentul», ca modalitate alethică, he, he, he!». Poți să faci o discuție interesantă în orice domeniu, fără să ai prea multe cunoștințe, doar discutând discursul celuilalt care pretinde că știe și pe care tu îl diseci logic. Știi cum scria pe foaia matricolă a lui Hegel? „Incult, dar bun la logică.” Noa! Ca să nu mai vorbim că te poți „juca” cu tot felul de relații formale în mai multe lumi posibile, vorba lu’ tata Hintikka. Noi știm acuma că ditamai dogma medievală creștină n-a fost doborâtă de Renaștere, cu studiile experimentale, ci de scolastică, cu interminabilele ei dispute logice, mereu la marginea ereziei. De ce tot umblau popii după Abelard (*doctor subtilis*), ca să-l prăjească nițel în piața publică?

Eram la grupa opțională de psihologie. Cât mai rămăsese din psihologie după ce fusese interzisă de Ceaușescu în '77, adică o grupă minusculă, pusă sub embargoul tăcerii în cadrul secției de filosofie-istorie.

Știi, de fapt e un mare câștig că n-am putut să fac psihologia pe de-a-ntregul că prea m-aș fi contaminat de paradigmele cretine ale psihologiei de atunci. Tot ce am scris până acum în psihologie se datorează faptului că NU am studiat psihologia tradițională. *Horribile dictum!* Citeam tot felul de studii de psihologia gândirii. Mă gândeam că dacă le suprapun găsesc o structură invariantă, pe care o formalizez logic prin calculul predicatelor multisortate (cum sună asta, dom’le, ca la aprozar!), și-am dat lovitură, îi pun pe toți pe spate! Nu mai mergeam aproape la nici un curs, înfulecam cărți, scriam, aveam febră. Îmi vedeam fostele prietene de mână cu alții pe stradă; strângeam din dinți, mă-ntorceam și mă înfundam câte zece ore pe zi în biblioteca

de la Psihologie. Eram singur (cine mai dădea atunci doi bani pe psihologie!) și mă ridicam din când în când să mă uit de acolo, de sus, la acoperișurile orașului, „acoperișurile iadului”, zicea Blaga. Trecea profesorul Radu pe coridor, singuratic și trist, poate gândindu-se când se va scoate complet psihologia din facultate și el va ieși la pensie de la laboratorul CFR-ului, și striga bibliotecara la el: „Dom’ profesor, luați-l pe ăsta de-aci că se strică de cap. Să mă ardă focu’ de nu! Am stat patru ceasuri la coadă la pui, aici l-am lăsat, aici l-am găsit!”. Din păcate, iubita mea prietenă, din toată povestea asta n-a ieșit mai nimic (am publicat pe atunci două studii în *Revue Roumaine des Sciences Sociales* – serie de Psychologie – „The use of formal language in psychology” și „Sur la Psychologie de problème” – acum vreo doi ani m-am uitat în International Citation Index și am văzut că fuseseră citate de vreo opt ori în literatură internațională, și-am zâmbit așa, ca și cum mi-aminTEAM de alte vieți trăite în alte timpuri. N-a ieșit nimic. Împăratul era gol! Dar era gol pe dinăuntru, nu pe dinafară. Așa e și cu logica, e aramă sunătoare și chimval răsunător. Nu poate prinde concretul, complexitatea proceselor pe care ar trebui să le formalizeze. Oricât încercam să îndes gândirea într-un formalism, ceea ce rămânea pe dinafară era mult mai mult decât ce intra înăuntru. Toate „logicile naturale” de care se vorbea atunci sunt niște tâmpenii, frecat de mentă cu instrumente abstracte. Studenții mei din anul I râd de ele. Ascultă-mă pe mine, aici; dacă gândirea ar funcționa după ceea ce logicienii numesc „princiipiile fundamentale ale gândirii”, am fi și acum în epoca de piatră! Euristicile prin care noi ne procurăm cunoștințele și adevărurile (ca și cele prin care ne procurăm mâncarea, prietenii, iubitele) sunt alunecoase, arareori corecte. Pipăim, culegem, amestecăm, gustăm, construim,

demolăm, aruncăm, păstrăm, așa crește cunoașterea. Așa funcționează și gândirea: ca și cum ți-ai căuta iubita pe-ntuneric.

Ce-are asta cu logica? Aa, zici, logica nu se ocupă cu gândirea reală, ci cu cea normativă! Da, dar dacă te gândești prea mult ce trebuie să faci, nu mai ajungi să faci ce trebuie. Cine se gândește prea mult cum trebuie să fie binele nu mai apucă să facă binele. *Dixit!* Logica e știința posibilului, nu a realului; și nici măcar a posibilului fizic, ci a posibilului logic: e posibil tot ce este noncontradictoriu. Realul, săracu', intră și el în logică, dar e atât de străveziu și tras la față, că parcă e un spectru și nu-l mai recunoști, și nici el nu mai știe cum îl cheamă și pe ce lume se află. „Posibil pe posibil, cenușiu pe cenușiu”, cum zicea bătrânul Hegel, asta-i logica. Măi, ce-mi vine să fac o analogie cu remarca lui Kierkegaard despre sistemul lui Hegel, da' pe invers! Numai că ar fi o farsă tristă într-o țară în care chestia asta e sport național, iar intelectualitatea subțire excelează...

Așa că am lăsat-o mai moale cu studiul logicii. Dacă o să construim cândva un umanoid care să gândească cum gândim noi, asta se va întâmpla după ce vom cunoaște noi tot, tot, tot despre cum funcționează mintea noastră cea de toate zilele. Vezi, de-asta am rămas cu psihologia și cu psihoterapia. Mă apropii mai mult de om, sunt mai umil. Când fac psihoterapie, mă simt mai mult un antrenor decât un maestru. Alerg lângă tine, îți spun cum să întinzi pasul, cum să respiri, cum să faci câte un sprint când trebuie, dar știu că nu pot alerga în locul tău și nu pot câștiga în locul tău. Te ajut să fii maximum a ceea ce ai putea să fii; dacă câștigi, rolul meu s-a terminat, mă duc spre tribune, devin un anonim, tu mă uiți și e bine să mă uiți. Din când în când mai fac câte un experiment, mai construiesc câte un model teoretic, poate mă apropii de

adevăr. Nu mă simt împins de mari orgolii, dar am un mesianism modest și cuminte: dacă eu nu fac pasul acesta mărunț, nu poate să apară cândva omul acela genial care să ne spună că, de fapt, lucrurile stau invers, că eram încă în preistorie și că de-abia atunci începe istoria. Totul are sens. Nu suntem noi Acela, dar îi pregătim cărările, cum zicea Ioan, la apa Iordanului. Simplu.

Mircea: Băieți de băieți

După ce am primit mesajul tău din Arcadia (mesaj pe care amândoi l-am rătăcit pe servere) m-am tot gândit să-ți scriu despre bărbați și-am amânat mereu; nu mă atrag și pace, nici măcar la scris... *De gustibus...*, adică nu vreau să-ți spun despre gusturile mele, care se leagă de ele, nu de ei. Dar „vreau să-ți spun, tre' să-ți spun/vreau să vorbesc” cum zic tipii ăia care cântă muzica ce ne place nouă, da' nu și la intelectualitatea subțire: Bărbații e slabi!

Până pe la 17-18 ani sunt neputincioși; nu pot să-și facă un ceai, un ochi de ou, ba le mai apar și coșuri pe față și nu le crește destul păr pe piept sau au penisul prea mic și nu știu să facă o conversație când merg în vizită. Cresc în umbra mamei, săraca. Ea îndură, tace și mângâie. Cât de tari sunt atunci, zi-mi?! Câtă libertate își pot asuma? Nu te uita la ce zic ei, ci la comportamentul lor, la dependența și neputințele lor zilnice. Da' au avut ei grijă ca, în mitul pe care și l-au construit cu sârg, să nu menționeze perioada aceasta. Nu cadrează, dom'le. Bărbații nu recunosc că au fost copii, așa cum femeile recunosc că au fost fete. Prima diferență.

După 17-18 ani, dacă nu au o copilărie întârziată, încep să se-ndrăgostească, să se uite la o femeie ca la o femeie, nu ca la colega din banca din față care trebuie

trasă de păr. Atunci devin dependenți de o altă femeie, de cea care îi învață să facă dragoste. Destinul celor mai mulți dintre ei depinde de tandrețea sau înțelepciunea unei femei care, după ce ăștia au tremurat și s-au lipit de ea, ea se întoarce și spune: „Ești bun. Mi-a plăcut.” Dacă spune invers – e DEZASTRU. Devin agresivi sau apatici, complexați pentru o viață, mereu în căutare de confirmări. Don Juan „seducătoru” e o fantasmagorie masculină, făcută să ascundă faptul că ăla avea ejaculare precoce și pleca repede, să încerce cu altcineva, doar, doar îi iese și lui o dată și nu se face de rușine, să afle lumea. E povestea unei impotențe, nu a unei putiri.

Mai târziu, câțiva au noroc și tot de la o femeie învață lucrul acela nepereche fără de care suntem aramă sunătoare și chimval răsunător, cum zice Pavel: să iubească. Mihaela, ascultă-mă pe mine care cunosc bine oamenii de prin labirinturile psihoterapiei; ori-când poți recunoaște un bărbat care a iubit față de unul care n-a avut această șansă. Primul e mai potolit, mai puternic; s-a regăsit. Celălalt e alunecos, slab, nesigur, căutându-se. Atunci când iubești cel mai mult o femeie, exact atunci ești cel mai bărbat. Sigur, altfel poți fi deștept, frumos, ba chiar și puternic, dar nu bărbat de bărbat. Îți spun: pentru femeia pe care o iubesc sunt în stare să mă bat, să muncesc, să lupt chiar și cu mine; sunt copleșit de ea, dar asta nu mă face să mă simt mai puțin bărbat. Dimpotrivă. Aici e a doua diferență: o femeie recunoaște că este cea mai femeie când este îndrăgostită de un bărbat; cele mai frumoase femei sunt femeile îndrăgostite. Dimpotrivă, bărbații se socotesc mai bărbați când sunt misogini, când merg la război și-și atârnă armele de ei ca niște testicule adiționale, când stau în cabinetele puterii și clocesc un complot, când ridică bolovani sau, în fine,

când ctioresc cultura națională. Toate substitute ale adevăratei puteri, cea din interior. Ascultați aici, purtători de penis: Și macaraua ridică bolovani, și nu e bărbat, și calculatorul citește și creează tot felul de modele teoretice super-sofisticate, și nu e bărbat, și un copil poate să ucidă dacă-i dai o armă, și nu e bărbat, cât despre cabinetele puterii, ce să vorbim, până și un cal a ajuns senator! *Back to the basics!* Lăsați diversiunea, că altfel o să vină o fată de fată și o să vă vadă forțoși și o să zică „Măi, ce macara” și o să vă vadă citind și o să spună „Măi, ce cip deștept”, da' n-o să vă zică bărbați.

Un cârd de cercetători au studiat un cârd de cimpanzei și le-au luat testosteronul (ăsta e un hormon masculin). Al dracu', ăla care era maimuțoi-șef avea testosteronul cel mai ridicat; cu cât creștea cârdul și avea mai mulți în subordine, cu atât era ăla mai bărbat, adică avea testosteronul mai mare. După o vreme, ăștia, cercetătorii, l-au luat pe dom' șef și l-au pus singur într-o cușcă; i-au dat haleală, băutură, gumă de mestecat, Coca-Cola, de toate, dar nu mai era șef. Ce să vezi, frate? Începe la ăla să-i scadă bărbăția, măi tată, adică nivelul de testosteron, de la o zi la alta. Îl bagă înapoi în cârd, dar între timp altul îi luase locul, era șef, îi crescuse ăluia testosteronul, iar primul pășea supus printre femele. De aici ce învățăm noi, copiii? Învățăm că socialul reglează hormonalul; cu cât sunt mai mulți supușii, cu atât mai falic tiranul. Au frecat experimentul pe toate părțile, l-au repetat, tot așa a ieșit. Așa că noi tragem iar linie și socotim și zicem: o parte din puterea bărbaților se datorează, în toată istoria asta umană, femeilor supuse care i-au urmat. Noa bun!

Mai departe. Către vârsta a treia, și la bărbați, și la femei nivelul hormonilor sexuali scade dramatic. Numai că la bărbați testosteronul scade mult mai mult, aproape

de nivelul estrogenului (ăsta-i hormon sexual feminin); și la femei scad hormonii, dar nu atât ca la bărbați; mai mult, nivelul lor de hormoni masculini e MAI RIDICAT decât la bărbați. După 65 de ani, femeile devin mai bărbate, în sensul cel mai clar, mă-ndzelegi 'mneata, nenicule. Parol, pe-onoarea mea! Pune-te mata pe bordură în Piața Universității și uită-te după cuplurile de peste 65 de ani și numără mata câți domni se țin de brațul doamnelor, nu invers, și-o să mă crezi. Să-mi sară ochii dacă nu!

Așa că unde e puterea, când îți recuzi primii douăzeci de ani de viață ca să nu se vadă că ești slab, zici că ești bărbat când nu ești cu o femeie, o parte din bărbăția ta vine de la supușenia femeilor, iar ultimii douăzeci de ani ea devine bărbată și are grijă de tine? Asta e realitatea din spatele mitului. Ding-dong, aramă sunătoare și chimval răsunător! He, he!

Acum câteva luni am fost la Luvru. Primisem un premiu de la o asociație științifică din Germania și mi-am zis hai pe Bulevardul Beaumarchais, lângă Gara de Est, o săptămână. Ce lume acolo...! Mă duc la Luvru, zic, și stau mai toată ziua și mă uit la coptii ăia din Egipt, să-nțeleg cum de-au înghețat așa, în creștinismul lor pre-paulin câteva sute de ani. Măi tată, și la un moment dat mă satur și mă duc iar să văd pe Mona Lisa. De ce se tot holbează lumea la zâmbetul ei? Acolo, puzderie de americani *average*, privind în neștire, descoperind că mai este și o altă cultură decât cea rezultată din încrucișarea lu' Coca-Cola cu un hamburger. Două lucruri sunt importante în tablou: zâmbetul și mâinile. Mâinile arată smerenie și cuminenie; zâmbetul e aninat undeva între descoperire și supunere. De-asta e straniu și fascinant. Ea, supusă, a descoperit puterea ei asupra lui, adică adevărul, dar nu-l spune, i-l zâmbește!

La ce bun acest mit al bărbaților 'nalți la stat, mare la sfat? Ei, asta e ceea ce se cheamă o iluzie pozitivă. Un american deștept a comparat răspunsurile pe care le dădeau două grupe de subiecți, unii depresivi, alții nondepresivi, la întrebări de genul: Care credeți că e riscul de a avea un accident auto? Care e riscul de a avea un atac de cord? Care e riscul de a contracta o boala venerică? etc. Pentru fiecare dintre întrebări erau date statistice culese pe mulți ani, care arătau incidența reală a acestor evenimente. Ce a găsit acela, și alții după el, e că estimările depresivilor sunt mult mai realiste decât ale nondepresivilor. Cu alte cuvinte, nu depresivii văd lumea mai în negru, ci noi, cei care nu suntem depresivi, o vedem mai în roz! Nu ei distorsionează realitatea, ci noi. Cu asta s-a dovedit că adaptarea nu înseamnă adecvarea totală la realitate, ci distorsionarea ei în sens pozitiv. Ca să supraviețuim, trebuie să ne construim iluzii, dar astea promovează adaptabilitatea, așa că le numim iluzii pozitive. Așa și cu mitul masculin: o iluzie pozitivă. Ne ajută pe noi, bărbații, să ne simțim mai tari, în mușchi, în puterea minții, în virtute, în tăc ce vrei tu. Mai tari decât suntem de fapt. Asta ne face bine, ne ajută să funcționăm, ne produce o erecție în plus, de aceea povestea s-a perpetuat secole, milenii. Ca să întărim chestia asta, din când în când ne-am arătat mușchii, singura diferență „naturală” de forță, am mai făcut un război, am mai plesnit o femeie peste gură, eei, ca bărbații. Numai că acum majoritatea muncitorilor nu mai necesită mușchi, nici rezistență fizică specială. Într-o economie digitalizată, cum o numesc americanii, performanțele nu mai depind de mușchi sau rezistență, ci de cunoștințe, *commitment and responsibility*. *That's all*, astea sunt noile relații de producție și, cum zice bătrânu' Marx, ele determină ideologia și mitologia. Istoria nu merge cum vrea mușchii noștri, merge de capul ei.

Acuma sigur că la România se mai mână calul și se sapă cu săpoiul și se trage la șaibă, și-atunci zice Ion că el nu-i egal cu Maria, și intelectualul român, cu sex moale, se oțărăște falic în clipa în care aude de feminism. M-apucă râsu-plânsu când mă uit la ei; deja miros a trecut.

Cam asta voiam să-ți spun, dragă Mihaela, eu, care mă simt bărbat și care niciodată n-am vrut să fiu altceva, dar am puterea să recunosc că, dacă am învățat ceva esențial despre viața asta, o datorez femeilor pe care le-am cunoscut. Atâta tot.

martie 2000

Mihaela: Vaporul

Povestea asta a ta cu băieții de băieți, o poveste nespuse de întremătoare, m-a trimis la cestiunea zilei, politica. Aseară vorbeam cu studenții despre perspectiva lui Schlegel și a romanticilor, după care „muierile” nu trebuie să intre în politică, care-i domeniul intereselor murdare. Mai bine să se exprime ele la curățenia din sfera privată unde, iată, romanticii le dădeau generos toată libertatea. Și i-am rugat că cugete până data viitoare dacă povestea cu politica e o cloacă murdară, perspectivă romantică îmbrățișată și de telectualul românesc, nu e o *self-fulfilling prophecy*¹.

Mă rog, când omu' are îndoieli personale, le mai aruncă și la alții ca teme de cugetare (cazul meu care vreau să mă autoconving să stau deoparte sau să intru în politică).

1. Profeție care se autorealizează.

Insertie 2004.

Această dilemă a avut o serioasă persistență în viața mea. Nu am îndrăznit decât foarte rar să fiu public necruțătoare față de aberațiile politicianilor, fiindcă nu îmi stăpâneam un sentiment de culpabilitate: în politică este cam prost fiindcă oamenii de o anume calitate stau pe margine și strâmbă din nas. De ce m-aș plânge de Parlament când, iată, din 1996 sunt sistematic ispitiți de politicieni de primul rang să merg alături de ei, și totuși eu mă țin deoparte. Ei bine, urmând cursul ispitirilor și al muștrărilor de conștiință, în 2004 mi-am depus candidatura pe listele pentru alegeri ale liberaisilor. Morala e că șeful partidului, întrebat de ce au atât de puține femei pe listă, a răspuns senin: „Fiindcă ele nici nu au candidat”. Așa se face că dilemele mele s-au încheiat laolaltă cu muștrările de conștiință. A fost doar iluzia unor politicieni cam devianți că partidul lor „înghite” astfel de persoane (a Monei și a lui Valer, de fapt), mai ales când sunt femei. Acestea din urmă le sunt recunoscătoare că m-au vrut. Probabil că celorlalți le voi fi recunoscătoare fiindcă nu m-au vrut.

Și acum vine treaba de care voi să-ți vorbesc, după principiul traiului prin exemple paradigmatică, bașca trimiteri la temă: femei de femei, o temă în jurul căreia mă voi învărti pe ocolite, că habar n-am ce sunt acelea: cele pe care le știu eu nu se dau mâțe leșinate, sunt tari și nu se rușinează să plângă, sunt atât de tari că nu le e rușine că sunt adeseori slabe.

În luna lui august 1999 îmi însoțesc în teritoriul soțu', demnitaru, pe post de soție. Acum, este drept, el mi-a zis că mergem la Herculană și că eu stau la umbră cu leptopisețul, și că, dacă nu vreau, nu mă întâlnesc cu nimeni. Și m-am dus fain-frumos.

Când am ajuns în Turnu Severin am aflat că ei au sedință de partid. Un domn bine mi-a deschis reventios portiera și, plin de infinită delicatețe, mi-a zis:

– Pofțiți, stimată doamnă ministru, sărut-măinile. Noi avem ședință, discutăm politică locală, dar n-o să vă plictisiți fiindcă am pregătit alături o cameră pentru doamnele soții, cu tot ce vreți. Dulciuri, sucuri, cafelețe și vă lăsăm să discutați de-ale dumneavoastră, de-ale doamnelor. O să vă simțiți bine.

Mie mi-a sărit rău muștarul, și de la înalta mea bătănie i-am trântit-o scurt:

– Dom'le, eu nu știu să tricotez. Iau șoferu' și merg la un pește și la o bere pe malu' Dunării. Salut!

Demnitatele local s-au roșit, cel proxim s-a înverzit. Am plecat la pește.

A doua zi, la rugămintea lui A., am mers la Ziua Marinei, în căpitania portului.

Descriptio Moldaviae:

Pe malul Dunării era plin de marineli cu pușca pe pept, testiculul adițional, cum bine numești tu armamentul din dotare.

În centru, o troiță. La umbră, nomenclatura locală în păr cu nevestele oficiale în tair, dipotații, miniștrii, primarele și 6 Popa Pripici care o jumătate de oră au dat cu cădelnița în mod soboresc. La soare (erau 36 de grade la umbră), poporu', îmbrăcat de sărbătoare, dar mai lejer, mai de vară. Nomenclatura a depus coroane (nici până azi nu m-am prins cine murise). Au urmat speech-uri ale șefilor, toate încheiate cu: „Vom face totul să urmărim obiectivul major al țării noastre: integrarea euro-atlantică. Bravos, ura!!!!”. Integrare UE!, Integrare UE! (ei, asta cu țâpunitura nu-i reală, doar au aplaudat furtunos, da' zău că mă așteptam să strige și despre UE).

Au urmat concursuri marinărești sub înaltul patronaj al senatorului V., cel mai tare din parcare cu nomenclaturistii de la fața locului. Băieții au aruncat cu o ghioagă la găurică, au făcut și dezlegat noduri, au strigat pe rând: „Om la apă!”, au fluierat diverse comenzi. Noi

ne tot miram și aplaudam măiestria. Șefului comendurii îi mai sărise cureaua de la pantaloni cu încă un ochi din pricina mândriei ostășești.

După ceremonii și concursuri de marineli, ne-au poftit la căpitanie. Bărbații într-o cameră largă cu fotolii rotative de birou: whisky, votcă, trabucuri, politichie, femeile în încăperea alăturată: fursecuri, licheur, Fanta, hai, cu bătaie, țigări Salem mentolate, discuții despre greutățile de soție de demnitar. Doamnele din jur ar fi vrut să vorbească cu mine, că așa era diplomatic indicat (soții lor voiau să facă o universitate locală), da' nu știau cum să mă ia și erau mai rezervate. Mai târziu, pe vas, mi-am dat seama de ce. Una dintre ele, cu privirea tristă de femeie care știe că e cu soțul ei numai pe față, fiindcă pe dos el e cu alta și când rămân băieții între ei le-o arată el pe adevărata femeie dom'le, nu soție¹, mi-a spus cu delicatețe și jenă:

– Doamnă, de ce nu ne-ați spus de ieri că nu v-ați adus garderoba cu dumneavoastră. Zău, găseam una dintre noi ceva elegant ca să vi se potrivească și trimiteam și o coafeză să vă aranjeze. Nu știți cât de prost ne-am simțit toată ziua fiindcă uite, noi aici avem de toate și dumneavoastră ați venit de la București complet nepregătită.

Abia atunci mi-am dat seama. După-amiaza, ele toate erau în strasuri elegante, iar eu în jeanși, tricou și

1. Mulți bărbați au marcat succesul de tranziție descotorosindu-se de nevestele *ancien régime* în favoarea unora mai tinere, mai decorative, mai status-simbol, dar, de obicei, *very demanding*. Prețul diferenței de vârstă e luna de pe cer, pe care multe dintre ele o vor în competiția cu alte femei din mediul proxim al poveștilor de succes. Curat feminist, care va să zică! Uite așa îmi explic și ce plăcută e scaldă republicană în *Feminine mystique*. Resursele sunt la bărbați. De ce să le redistribuim standard când putem să îi momim cu mijloace clasice și să le flatăm testosteronul secătuit?

adidași. Doamne, mi-a fost așa de jenă că le-am făcut să se simtă prost! Era atâta sinceritate în vocea ei!

No, draghe al meu prieten, pe la două ceas de prânz am plecat toți noi nomenclaturiştii și anexele lor familiale cu vaporu' pluripartidist al Tovarășului Nicolae Ceaușescu. Acum, e drept, era dat cu vopseauă nouă de mirosea ca o pungă de aurolac. Pe vapor erau cinci mese lungi, pline de bucate alese, adică de mezeluri și chifteluțe cu tricolorul înfipt în ele. La prora, o orchestră de lăutari unu' și unu' a dat semnalu' la „Noi suntem români!”. Toată lumea s-a ridicat în picioare și a cântat cu orchestra. Adi se așezase cu PD-ul la o masă la soare. Eu, aleatoriu, la umbră cu niscăi liberali, ecologiști și cu toașu V., plus nevestele aferente. N-am putut mânca nimic toată ziua fiindcă meniul era: carne, cu carne din carne și deasupra fripturi cu sarmale. N-am putut bea decât cu mare greutate două sticle de Tuborg, fiindcă primăria decisese deja țuică, votcă, vinuri.

Stăteam mută, fumând ca o nefumată, lângă violonistul din taraf (încaltea, omul, foarte drăguț, într-o pauză de cântece patriotice și hore mehedintene, mi-a cântat *Balada*, uitându-se în ochii mei, și a cântat-o așa de frumos, de, o clipă, am iertat toată umanitatea pentru toate. În jurul meu, vocile pronunțau cestiuni de tipul:

– Ce contează în ce partid suntem, dacă toți suntem români și patrioți?

Ca să certifice unirea-n cuget și-n simțiri, se mai ridicau de la mese, cu chiftelele în gât, și se țucau pe amândoi obrazii: liberalii cu România Mare, țărăniștii cu pedeseriștii, pediștii cu cine mai apucau.

Apoi, ca să-și arate juneța de spirit, se apucau, așa cum erau, în costume și cravate, cu madamele în strasuri și mătăsuri grele, să încingă o horă, să chiuie și să se țuce iar, într-un consens fripturisto-țuicăresc pe care „boboru” nu-l vede niciodată în mass-media.

Pe fondul cu pricina, într-o pauză de chiuitori și tropăieli, am început o discuție în contradictoriu cu senatorul V. Dură de tot. Extrem de dură. Eu le despuiam partidul și conservatorismul lui de stânga, el mă ataca pe tema: așa te-au pus liberalii să gândești. Un ziarist de lângă el i-a dat un cot:

– Dom'le, eu citesc ce scrie femeia asta, gândește cu capul ei, să știi!

– Nu există așa ceva, se rățoia la el toașu senator.

La un moment dat, de lehamite, m-am retras la pupa să văd Dunărea la Cazane. Un rai pustiu pe malul sârbesc, plin cu șosele goale și mici vile cu storurile trase. Un rai pustiu pe malul românesc: doar sălbăticie în toată splendoarea ei.

M-am întors la masă în colțul meu de lângă lăutar. Din partea opusă, cu scaunul dat pe spate și capul cu bărbia sus, ca al unui leu și cinșpe bani, strigă peste masă senatorul V.:

– Ce, doamnă, nu veniți să continuăm discuția? Și-mi face semn spre scaunul din fața lui.

Eu i-l arăt pe cel din fața mea:

– Dacă vreți să continuăm, poftiți. Și aici e un scaun.

– Eu? Să vin eu la dumneavoastră? Ba pardon, eu sunt misogin!

– Domnu' senator, parafrazându-l pe tatăl meu, vă spun că bărbații se împart în trei categorii: feminiști, afemeiați și complexați. Dumneavoastră din ce categorie faceți parte?

Nu am auzit decât paharele când a săltat masa din țâțâni. Apoi scrâșnetul de dinți și am mai văzut mâna neveste-si cum îl strânge de cot și-l așază îndărăt pe scaun. Și tăcerea penibilă a celor din jur.

Am coborât mai devreme decât ei fiindcă vaporul ne-a lăsat la Orșova, mai aproape de Herculan. Mi-am

întors privirea îndărăt, spre vasul acela pluripartidist, proaspăt vopsit. Mi-am dat seama că celor mai mulți puțin le pasă, în ultimă instanță, dacă sunt la putere sau în opoziție. Important este, pentru cei mai mulți dintre ei, să rămână pe vapor.

martie 2000

Mihaela: Eclipsa

În apropiere de ultimul Paște am văzut prima oară că aproape de șirul mormintelor alor mei crește un pin vechi care mai are doar un ciuf verde. Stau pe un dâmb în fața pinului și-mi beau cafeaua de la șase dimineața¹. Acolo îmi regăsesc, *in integrum*, locul pe care ni-l dă Dumnezeu ca natură. El ca natură, nouă ca natură. E o colină cu un șir lung de morminte, ascunse între ele de copăcei, de narcise, de trandafiri încă neexplodați și neîmbobociți, de pruni care se scutură în metamorfozele lor spre țuică. Acolo pot asculta cum crește iarba printre greieri și pe sub mierle. Și tot acolo pot vedea o imagine simbol a unei lumi care trece de la secolul XX industrial înapoi la secolul XVIII.

Cândva, în anii '80, de la Călan la Hunedoara s-a făcut o mare conductă de gaze. Ea traversează 7 km de dealuri, slujindu-le cu urma ei de fier vechi, de industrie ratată. Gazul nu a circulat niciodată prin acea conductă. Rugina, da.

Acum, în Sâncraii, femeile plâng, și bărbații beau. Din când în când, unul se duce, iar ceilalți îi sapă groapa, trăgând câte o dușcă de țuică.

1. Probabil că nu am năpârlit niciodată țărâna din mine. Programul meu de viață a inclus, de când sunt conștientă, trezitul la ora 5-5,30 dimineața. În felul acesta mi-am asigurat mereu un timp de veghe, de citit și de scris numai al meu.

În noaptea de Înviere m-am plimbat între biserică și cimitir, ascultând poveștile femeilor. Ale femeilor de vârsta mea:

– Eu sunt de vină, numai eu sunt de vină. Era inginer la cocserie. Electronist. N-am vrut să plec din sat, de lângă mama. L-am ținut aici. Și acuma a terminat și șomajul. Lucrează cu ziua pe făină, un purcel, un sac de porumb, că lumea nu are bani să-l plătească.

– Doamnă, dă-mi de lucru. Orice, dar numai dă-mi.

– Tu ești de acolo, de la București. Te-am văzut la televizor. Bărbatu' tău e în Guvern. Dați-ne cocseria înapoi, ori faceți ceva că murim fără lucru, nu mai au bărbații rost. Cu noi e mai ușor. Ni-i mintea plină de copii, de găini, de vaci, de rațe, de grija ălor vii și ălor morți, da' ei? Ei nu mai au nimica.

Cosmin e un munte de bărbat, un Schwarzenegger rural. A făcut lupte greco-romane la Club, pe când era oțelar. Acum dă cu barosul în stâlpii mei de gard.

– Știi de ce lucru mai încet? Nu că nu pot sau că mă plătești cu ziua. Da' fiindcă așa știu că două săptămâni am treabă plătită, că mi-s om.

În sâmbăta Paștelui am rămas singură câteva ore. Cosmin a ajuns în curte când încercam să mă spăl pe cap.

– Am căutat toată dimineața bureți și ți i-am adus. Nu-mi treabă bani pentru ei, să știi. Ți i-am adus fiindcă stai cu mine la masă când lucru, fiindcă nu ești doamnă, ci o muiere geșteaptă și cu înțălejare de oameni. Și nu te mai spăla cu apă de la fântână. Îți aduc eu apă de ploaie din pimiță ș-on ștergari de ăl adevărat.

Sapă morminte cu o viteză foarte mare. Și el, și Nelu, o frumusețe locală din care se alege praful ratării¹. Multă țuică, mult nonsens.

1. Între timp, Cosmin s-a dus și el dintre noi, în plină tinerețe. A plecat secerat din picioare.

Femeile sunt mai puternice fiindcă fac terapie de grup. Fiindcă își împart tristețile, nu și le beau, dându-se mari când sunt slabe. Și se țin de ritualuri: naștere, creștere, moarte, pomenire. Chiar dacă multe dintre ele au avut serviciu la Călan și nu-l mai au, nu le vezi uitându-se în oglindă și spunând: „Eu nu mi-s nime”. Știu, de bună seamă, că iar au să strâmbe ceva misogini din nas: ce ființe fără simț metafizic! Fără să se gândească o clipă că era vorba de o relație mult mai continuă, mai constitutivă cu Ființa, sau că, pur și simplu, cultura patriarhală le-a scutit de identități perverse, punându-le în rând cu firea, fără atâtea mofturi alcoolizante.

Mi-am petrecut vara acolo, cu tata. La 5 dimineața îmi găseam cafeaua lângă laptop. Pe la 7 se trezea ușurel, să nu-mi tulbure șirul ideilor. Așeza masa în curte, sub viță. Pregătea un mic dejun frumos, o nouă cafea și mă striga:

– Fetiță (căci pentru el asta am rămas), hai la masă!

Ieșeam din casă cu ochii injectați de ecran. Îi zăream silueta frumoasă și „verde”, coborând spre grădina de lângă poartă. Venea de acolo ținând în mână un boboc de trandafir pe care mi-l așeza în poală. Colonelul meu artilerist fără războaie, tătic sentimental-discret.

Peste tot mirosea aiuritor a fân, a roșii, a vreji de fasole, a vița care ne lovea cu struguri verzi.

Vacanța mea cu tata. O iubire senină, discretă, un fel de gesturi mici, toate de drag.

Așteptam eclipsa. Popa sătesc, un tembel gângav, băgase spaima în toate băbuțele:

– Doamne, apără poporul tău, hăl mai păcătos din lume și nu lăsa să cadă soarele pe el și să ne ardă pe toți în focul Apocalipsei!

Tata și cu mine râdeam și o luam de la capăt. Invitam băbuțele la Coca-Cola de seară (că de-aia și

veneau, fiindcă puteau să beie beuturi de-ali domnești) și iar ne apucam cu lumânarea, paharul și o cană să le explicăm de ce nu se mai vede soarele.

El se pregătea de eclipsă în felul lui. Se spăla la fântână până la brâu, făcea jogging, îmi căra apă proaspătă și mă făcea să râd. Îmi gătea salate proaspete. Dacă voiam s-o facem pe nebunii, mergeam la Casablanca Băcia, să luăm acolo prânzul și berica Tuborg. Ochearii de eclipsă i-am pregătit eu, grătarele și vinul, el.

În ziua eclipsei a plouat de a rupt. Tata nu s-a sinchisit prea tare, ba chiar a dat drumul la grătar în șură, a pus un ou pe masă și oul s-a ridicat la verticală. Se freca pe mâini în preajma votcii Smirnoff, adusă de mine de la un Shell, și încerca să ne potolească tristețea și foiala după o geană de lumină:

– Fata mea, ia mai uită-te tu pe pământ, că e și mai frumos ca în ceruri.

Și m-am uitat, ne-am uitat cu toții. Răzuștele și găștele s-au retras în vale și și-au ascuns capul sub aripă. Zorelele s-au strâns, regina-noptii s-a deschis, floarea-soarelui se rotea, năucită. Găinile și-au adunat puii și s-au retras la culcare. În afară de ai mei și de vecini, toți erau în casă, dându-se cu capul de pământ la icoane sau privind cu ochii dilatați la televizor. Când treptele de lumină au început să crească iarăși, zorelele s-au deschis, regina-noptii s-a închis, floarea-soarelui și-a regăsit rotirea înceată, răzuștele și-au scuturat aripile, cocoșii au cântat de ziuă.

O zi derulată în patru minute, o zi întreagă. Cea mai acută percepție cosmoterestră pe care am trăit-o.

Tata a deșurubat votca. Universul mirosea a aripi de pui prăjite la jar, a fân, a zmeură și a dragoste senină. A dragul tatei de mine și al meu de el.

Într-o seară stăteam sub viță, la un vin alb, cu el și cu prietena mea de suflet, Eva. A turnat solemn în pahare și ne-a zâmbit misterios, ca un pașă:

– Dragele mele, eu la toamnă împlinesc 70 de ani. Știți că am fost toată viața afemeiat, da' un afemeiat de-ăla care iubește și înțelege femeile, nu le bifează, nu le consumă. Acu', mi-e cam jenă să mai zic asta. Pot să spun că sunt feminist?

L-am privit surâzând ușor ironic: ei ași, uite bărbatul care o lasă baltă! La forma lui athletică, la stilul lui fermecător. Am dat din cap sceptic.

– Hai, serios vă spun. Cred că pot. Cunosc femeile din experiență și am citit-o pe fiică-mea din scoarță-n scoarță.

Am râs, l-am sărutat fiecare pe câte un obraz și i-am dat binecuvântarea.

Acum trei săptămâni a fost la mine la un curs.

– Să nu mă mai iei la cursuri, că las baltă tot, și pe maică-ta, și vin să-mi fac masteratul la tine. Ce lucruri interesante se învață acum și ce deștepte și frumoase sunt fetele!

Acum două săptămâni l-am sunat de la facultate.

– Ce mă bucur că nu-i maică-ta acasă și nu-mi ia receptorul din mână. Ea s-a dus la Dominic la înmormântare și n-a vrut să mă ia în blugi.

...Mi-a fost greu să scriu. Starea de fiică se trăiește, nu se povestește.

Cum spuneam, din sâmbăta Paștelui și până ieri, mi-am băut cafeaua de dimineață în cimitir, printre cruci, narcise, flori de prun, descoperind întâia oară pinul golaș, cu un ciuf verde în vârful. Stăteam pe dâmbul plin de flori, singurul om viu de acolo, foarte aproape de străbunici și bunici. Țineam strâns în mână cănuța de cafea, una galbenă cu toartă verde, cumpărată tatei pentru vara noastră comună. Beam o înghițitură și una o turnam alături. Asta fiindcă între mine și bunici s-a așezat tata, lăsându-mă vie, dar nesfârșit mai singură.

mai, 2000

* * *

Insertie, 2004.

Țin minte, Mircea, în e-mailul de reply de atunci, din maiul lui 2000, mi-ai scris: „Ce poveste frumoasă!”. Nu ai vrut să admiti sau nu ai vrut să crezi, că este și asta la fel de adevărată ca și celelalte și cu atât mai puțin că se petrece „sub ochii tăi”. Deși cele mai multe dintre poveștile dureroase din viața noastră nu sunt nici pe departe în paginile acestea. Ai fi preferat să știi că răul îmi dă o pauză ceva mai lungă. După aceea nu am mai putut să ne scriem povești trăite. Mai mult, cred că ni s-a făcut puțin frică. Între timp s-a dus și mama ta. Ne trece scutul generațional. Dar ți-e dat să fii și tată de fată și tată de băiat. Logica extraordinară a vieții în care, așa cum spunea biata bunica: „Dragul mere înăinte, nu mere înăpoi”.

Promisiunile noastre că ne vom găsi timp să așezăm poveștile una cu alta în măcar o săptămână de libertate într-unul din satele transilvane, cele cu care încep și se termină istoriile e-mailate, nu s-au putut împlini fiindcă am devenit tot mai instituționalizați, poate chiar mai domesticiiți. Undeva, derbedeii din noi încep să se odihnească în pace. Ne mai întâlnim uneori pe colina ta din Cluj să împărțim puțină frumusețe așezată la țeserea între natură și cultură, „pentru două vorbe și-o cană cu vin” (se trece la notă aproape cultă). Tu ești încă la vremea la care muți și munții din loc. Eu sunt la vremea la care, undeva, mă gândilă abia perceptibil geana amurgurilor. Dar până mă voi scălda în apele lor, poate vom mai scrie povești de învățare și de dezvățare.

august, 2004

Mihaela Miroiu
Jurnal cu femei afgane

Am avut iarăși parte, de astă dată de aproape patru săptămâni la Oxford¹: biblioteci și lecturi de teorie politică feministă. Laptop-ul a mers prost. Iar teoriile devin tot mai mult discurs despre metadiscurs. De când piața de idei este invadată de teorii „post”, toți se sperie de esențialism, se sperie să pretindă că reprezintă ceva și pe cineva, să creadă în ceva. Și atunci critică ideea de reprezentativitate sau se cufundă în subiectele noi, atât de acute în societățile postmoderne: fertilizarea *in vitro*, clonarea, folosirea tehnologiilor invazive². M-am întunecat la față, dându-mi seama că am mers acolo după instrumente conceptuale rafinate pe care să le folosim apoi în cercetările despre femeile din România, mai ales, și despre acelea din mahalale și sate, despre femeile din comunitatea tradițională rromă, și că nu am ce face cu teoriile postmoderne mai mult decât să le predau studenților mei sau să facem niște

-
1. Pentru aceasta, trebuie să mulțumesc, desigur, lui George Soros, un om care a făcut pentru dezvoltarea cunoașterii în Științele sociale mult mai mult decât oricare dintre guvernele statelor est-europene.
 2. Prietena mea Dana îmi explică acum, în toamna lui 2004, cât de greu îi este să se tot „bată” cu parlamentarii din Comisiile de sănătate, încercând să îi lămurească de faptul că „reproducere asistată” nu înseamnă să fii de față în timp ce doi cetățeni fac sex în scopuri reproductive. Sindromul „room-service”, cum îi spun eu. Să dai proiecte de legi postmoderne unor parlamentari adesea antediluvieni.

mici studii de caz asupra imaginii femeilor de tip reviste *Cosmopolitan* din România. Și că ele, cărțile noi, mă ajută prea puțin să înțeleg femeile între care convinguesc fizic, în proximitatea cartierului Berceni.

Insertie.

La noi până și soft-pornul se românizează. Într-un Playboy dâmbovițean din primăvara lui 2000 a apărut o pagină cu titlul și conținutul „Cum să-ți bați nevasta fără să lași urme”. Specific local, deh! Despre folosirea fundului de lemn aplicat pe ficatul cetățenei, la care se adaugă loviturile repetate și virile, aplicate cu un baston de polițai. Atunci am adunat ceva forțe cu coloană vertebrală feministă și am organizat o manifestație. Când scriam lozincile ei, a trebuit să plec în grabă la Hunedoara. Zilele dinaintea durerii din „Eclipsa”. Doare și acum. Liliana Popescu a rămas în charge cu răzbelul contra autobtonizării prin incitare la scofâlcirea femeilor proxime.

Era foarte frumos acolo la Ox Ford, cum îmi place mie să pronunț. O lume minunată în care singurul meu stres era acela că o carte este deja dată sau că vine cam târziu la sală. În rest, un program fericit: dimineața „procesam” ceea ce am citit în ziua precedentă, apoi plecam la micul dejun trecând pe lângă lac. Cele două lebede ale locului veneau să își ia din mâna mea porția de saleuri mititele, îmi mai făceau câteva grații și mă lăsau în plata Domnului. Mâncam atât de variat și de sănătos, aveam o viață atât de bună, încât uneori mă întrebam ce m-aș face dacă aș duce-o așa în mod constant. Mi-am amintit de eticiana Sabina L., oxoniană din naștere: lumea ei era alcătuită din trei străzi, un birou într-o clădire din secolul al XIV-lea cu dotări de secol XXI, niscaiva conferințe internaționale cu *a day*

off, adesea destinată muzeului de artă al locului¹ și, în rest, cărți, reviste de specialitate, o croșetare permanentă a minților cu alte minți, a normelor cu alte norme, a modelelor teoretice cu alte modele teoretice. Desigur, într-un asemenea laborator de creiere, nu te mai întrebi de ce noi mai că nu existăm în cultura universală. Îmi amintesc de noi cei trei care scriam *România. Starea de fapt*² cum ajungeam uneori să ne zgârmănim mintea după concepte, mai în glumă, mai în serios, inclusiv din fitotehnie ca să „acoperim” referențialul, fiindcă cele ale teoriilor politice standard (ale democrațiilor liberale) nu se potriveau deloc.

Ca să nu mă copleșească jena luxului artificial pentru o estică în tranziție, m-am hotărât să țin seara un jurnal despre alte femei, cele față de care a fi femeie în estul Europei este un lux mult mai mare decât acela de a fi occidentală pentru o est-europeană. Sunt aici, respiră lângă mine, despărțite de un perete, două femei afgane: Jowida, profesoară de jurnalism la Universitatea din Kabul, și Walizada, profesoară de limbi străine la aceeași universitate.

La început am încercat realmente să fac un interviu cu ele. Dar deveneau rigide și formale. Am renunțat. Acum știu de ce.

Miercuri

A intrat Kristina³ în felul ei, dând buzna ultimativ. Relația mea cu ea era foarte simplă și „naturală”: vârste

1. Alternativa la stilul sobru al Sabineei poate avea varianta ludică a romanelor lui David Lodge.
2. Vladimir Pasti, Cornel Codiță și cu mine.
3. Kristina este medic și cercetătoare în microbiologie. O personalitate a domeniului ei în țara ei (Macedonia), așa ca noi toate „localistele” aflate la marginile construcției europene, dar cu acces să vedem cum merge Uniunea în sistemul de referință al domeniului nostru.

identice, comunism est-european. *Background* comun. Două diferențe majore. Prima: comunismul post-titoist a fost soft și suportabil față de stalinismul tovarășului (că noi și comunismul l-am făcut *retro*, când alții se scuturau de stalinism, îl citoream în variantă naționalistă). A doua e aceea că, în tranziție, ei s-au dezmembrat ca stat federativ (uneori au făcut-o absurd de violent), iar noi ne-am dezmembrat prin atomizare, păstrând statul bun părinte: fă-mă mare și cuminte!

Kristina tocmai terminase de călcat rochii și bluze și s-a plâns că a făcut burtă într-o săptămână de Oxford. Eu abia am închis laptop-ul după discuția cu Jowida, textul începea să sune a reportaj de ziar, a interviu banal. Și Kristina m-a tras de mânecă, arătându-mi încă o dată că am o nenorocită de tendință să dezumanizez ce scriu, din cauza accentului pe evenimente politice.

– Ai auzit ce a spus femeia asta (Walizada)? Toată copilăria a lucrat pe străzi spălând și vânzând pâine și că asta o face paria, îi e rușine și nu se poate mărita acolo, că o arată lumea cu degetul. Poți să înțelegi de ce are depresia asta nenorocită de care nu se poate elibera?

Puteam, dar numai teoretic. Îmi dădeam mereu seama că îmi scapă printre degete orice formă de înțelegere empatică. Și vedeam cum mă simțeam eu față cu occidentalele (fie ele și specialiste în estul Europei) la începuturile lui '90.

Ieri am fost cu ele la Blackwell și la Bodley să le arăt cum să caute cărți up-datate. Mă simțeam ca omul alb care luminează colonizații. Uitasem de mine cea din '91, plecată prima oară în buricul Vestului, adică la Manhattan. Atunci mi-am făcut poze și cu un frigidier american. Era mai înalt ca mine. Eu stau cu genunchii ușor flectați, ținându-mă de diafragmă ca și când aş râde sau ca și când mi s-ar face rău. În spate, ușa larg deschisă a frigiderului, plină de pachete multicolore,

de cutii de plastic și de sticlute cu mâncăruri și sucuri despre care nici nu bănuiam să existe. Nu înțelegeam mai nimic, și problemele americanilor mi se păreau mofturi... Admiram pubelele pe care scria: hârtie, sticlă, plastic, precum și pioșenia conformist-ecologistă, dar mă umfla nițel râsul, amintindu-mi de cei trei R (recuperare, reciclare, refolosire). De planul la sticle și borcane, maculatură și dopuri de plută. Nu, nu puteam încă să ne cumpărăm de bunăvoie pubele. Nu, nu puteam da încă importanță mediului.

În prima zi aici, m-am simțit ciudat să împart traiul meu la colegiul St. Hilda cu două afgane. Apoi m-am trezit, amintindu-mi cum eram 11 ani mai devreme. Câteva zile, femeile astea nu au putut mânca: gustul era altul, stilul era altul, nu știau ce să facă atunci când ceva nu le plăcea, cât să-și pună în farfurie. Până aici am înțeles. Apoi am încercat să înțeleg tot ce eu nu am trăit. Dar a fost din ce în ce mai greu. Nu știau pe ce străzi pot merge în siguranță, când să-și acopere capul. Nu știau că apa nu este atât de limitată ca în țara lor. Se așteptau una pe alta la toaletă ca să tragă apa o singură dată, să nu facă risipă.

Walizada poartă eșarfa în jurul umerilor pentru cazuri de forță majoră, care nu există în Oxford, dar în care ea ar acționa imediat și reflex, acoperindu-și capul. Eșarfa (rămășița burkăi¹ de mai an) este o parte a identității ei și nu e chip să și-o lepede, să o năpârlească. Și-a cumpărat o pudră prea albicioasă și și-a dat cu prea multă. Nu se știe machia și se simte, fardându-se, așa cum ne simțim noi dacă ne-ar surprinde cineva goale pe stradă. Mi-au povestit de rețelele lor clandestine din hrubele Kabulului unde ajungeau cu parolă, se machiau ca să se privească în oglindă una

1. Vălului.

pe alta, apoi se ștergeau înfricoșate de îndrăzneala lor, tremurând că vor fi împușcate în stadioane, la fel cum tremurau când alfabetizau în secret copilele orașului lor despre care talibanii decretaseră că nu au nevoie de nici o știință de carte ca să nască și să îngrijească bărbați, singurul scop și singura justificare a prezenței femeilor pe această lume viril-războinică.

Noi le arătăm computere și Internet, iar ele predau într-o universitate în ruină, fără încălzire și pereți exteriori, năruită de mujahedini. Am să păstrez cât voi putea pe yahoo primul mesaj de la Walizada. Am învățat-o să îmi scrie. Stăteam alături la două computere, al ei și al meu, și îi arătam cât de repede ajunge mesajul de la una la alta. Chicotea ca în fața miracolelor. Nu este așa de mare distanța în timp. Eu am avut acces la e-mail din 1998, iar cu un an înainte a demarat mai serios și telefonia mobilă în România. După ce s-au tot minunat, la un moment dat s-au oprit:

– No way! Nu ne mai pierdem atâta vreme să învățăm asta. Vor trece mulți ani până vom avea curent la universitate și mai multă până vom putea să avem computere. Între timp uităm. Ce rost are?

Nu îmi rămâne să sper decât că mesajul către mine nu va fi deloc unic în viața Walizadei.

Cele două femei nici măcar nu știu cum este să trăiești pe timp de pace, fără frica să fii ucisă. Au ochii la pândă. Și noi eram bolnavi de suspiciune, dar la ei pândă cu frica în sân pare constitutivă. Ține, ca să mă exprim vulcănesciano-noician, de „sentimentul afgan al ființei femeiești”. Uneori se strecoară ca niște umbre pe lângă pereți, având exercițiul să devină, dacă se poate, invizibile. Nu circulă niciodată singure, nici măcar până la micul dejun. Au putut veni la Oxford după complicate asigurări și dovezi că St. Hilda, colegiul la care eram, este unul de femei și că picior de

bărbat nu calcă pe acolo. Această din urmă afirmație este falsă, dar gazdele noastre au acceptat minciuna pentru o cauză bună, despre care eu nici nu știu cât de bună este, o dată ce puterea acestor femei să schimbe lumea lor e cvasinulă, în schimb ele deschid ochii la libertăți la care nu au apucat să viseze și se întorc de unde au purces, adică la femeile paralizate de frică și neputință și la tirania unor bărbați care le tratează ca pe preșul de la ușă ca posibile opinii femeiești despre orânduirea lumii lor.

M-am despărțit de câteva minute de ele. Vorbim seara în bucătărie. E singurul loc în care nu au inhibiții mari. Doar acolo se simt la adăpost. Gineceul tuturor spațiilor și timpurilor.

Walizada se radicalizase:

– Bărbații nu pun mâna pe nimic în casă, nici măcar nu ne văd: se adună și fac noi reguli pentru femei. Nici acum nu ieșim fără vâl pe stradă, fiindcă ne pierdem reputația, și familia se rușinează. Dacă au venit „eliberatorii”, bărbaților noștri nu le-a scos nimeni din cap ideea că suntem slugi plecate și demne de dispreț.

O femeie de-a lor fără vâl este tratată mult mai rău ca o curviștină de duzină de la noi, o curviștină care se exhibă la prețuri mici. Nici ele nu mai știu pe ce lume trăiesc. Le-a sucit istoria în atâtea direcții. Comuniștii le-au trimis la școală, mujahedinii au bombardat-o, talibanii le-au interzis-o. Comuniștii le-au dat slujbe, mujahedinii le-au speriat de gloanțe să stea acasă, talibanii le-au trimis să nu se mai vadă la față, nici la vâl în public. Apăreți, dispăreți, acoperiți-vă, descoperiți-vă. Învățați, uitați. Învățați-i pe alții, nu îi învățați, că vă omorâm.

Walizada are 31 de ani: a avut parte de un timp de pace, dar a avut probleme de familie, a trebuit să

vândă pâine în stradă ca să își cumpere rechizite. Tatăl ei a fost singurul care câștiga bani. Erau 19 persoane care stăteau în aceeași casă, și ele, fetele, îngrijeau de frați și surori. Pentru fetițe era umilitor să vândă în stradă. Era rușine să fie silite să iasă din casă, singurul loc unde reputația unei femei era bine păzită. Ieșirea din „gineceu” însemna că sunt sărace și nemăritabile, chiar dacă familia era mândră de ele că aduceau câte un bănuț. Pe deasupra spăla rufe în secret pentru oameni străini. Și acum îi e rușine să vorbească despre asta în fața prietenei ei. Nici măcar nu știu că au povești comune, fiindcă fiecare inventase o variantă mai „respectabilă”, o istorie oficială mai de succes a propriei familii.

Walizada a început să lucreze de la 5 ani. Nu își poate reprima nici acum jena. Exista, îmi povestește ea, o clasă bogată, cu un rege, era vremea regatului și era pace. Bogații erau foarte segregati de săraci. Tatăl ei era mic întreprinzător. Studiile superioare erau numai pentru băieții înstăriți. 1977 a însemnat sfârșitul regatului. Prima femeie care a mers la un serviciu era din casa regală, dar ea făcuse studii în Vest. Și-a dat vâul jos, a pretins serviciu și a început să lucreze. Ea a devenit o mare militantă pentru drepturile femeilor la educație și locuri de muncă¹.

Jowida are 33 de ani.

Îmi povestește, separat și în secret față de colega ei, chiar dacă acolo cele două creau impresia de siameze, îmi povestește ca unei străine, adică fără rezerve, că a fost cea mai mare soră, a trebuit să aibă grijă de toți și că nu s-a putut juca cu alți copii. Erau 8 copii acasă. Tatăl era mic întreprinzător, needucat, *self-employed*, și

1. Nici la noi nu a fost foarte diferit, de aproape un secol mai devreme. Femeile care au devenit militante pentru drepturile femeilor erau din familii sus-puse, înstărite, adesea nobiliare (vezi, de pildă, Alexandrina Cantacuzino).

trăiau în centrul Kabulului. Jowida a început și ea să spele și să gătească de la 5 ani. Trăiau toți laolaltă cu bunicii. Erau 25 de membri în familie, de-a valma în aceeași casă. Câștigau bani unchii și tatăl ei. Ea visa să fie judecătoare. La 5 ani s-a dus la școală. Fiindcă aceasta se întâmpla în comunism, școlile erau mixte până în clasa a VIII-a.

Ca mulți alții (eh, aici experiența ne este comună!), a fost obligatoriu să intri în Partidul Comunist ca să ai o slujbă și să ai educație superioară. Ea a mers la liceu și la facultate. Pe vremurile comuniste (*in the communist times*, cu vorbele ei) au fost multe facilități în educație. Puține femei mai aveau vâl, iar acelea, ca și ale noastre cu năframă sau broboadă, erau needucate, de la țară și fără serviciu. Ea și-a făcut toată școala în regimul comunist. Războiul mujahedinilor începuse deja, dar luptele se dădeau mai ales în provincii. Ei voiau să scape de ruși. Și ea se întreba ce caută rușii în Afganistan și credea că e necesară independența. E veche povestea potrivit căreia un împilator extern te face orb la cel de lângă tine, care poate să fie mai atroce decât cel dintâi. Îi pare rău și acum fiindcă atunci când a terminat școala s-a dus la Jurnalism și nu a putut merge la Drept.

Viața de familie era tot dificilă și pe deasupra avea frați soldați. Jowida a tremurat tot timpul colegiului din cauza războiului și de teama morții, și de teama izgonirii de la studii. Și-a terminat școala în 1991 și a rămas asistentă la Facultatea de Jurnalism. Presa era destul de liberă, cu excepția unor ziare mai politizate. Rusa, la fel ca și în generația mea în România, nu era obligatorie.

După 1991 a lucrat un an sub comuniști. A fost fericită și încrezătoare că poate să facă ceva cu mintea ei, fără să-i fie rușine sau frică pentru asta. După aceea, mujahedinii au cucerit Kabulul și au trimis femeile acasă. Să dispară din peisaj. Să piară din spațiul public.

Doamne, sau Allah, sau Iahve, sau în câte chipuri ești numit, ne întrebăm tustrele în bucătăria oxoniană, de ce ai îngăduit atâta prigoană contra femeilor?

Jowida a stat aproape exclusiv în casă toată perioada. Adică toată tinerețea ei¹. Mujahedinii au început să lupte pentru Islam și au continuat luptând fratricid pentru președinție.

Între 1992 și 1995 a stat acasă. Lipsurile erau așa de mari, încât au vândut și lingurile cu care mâncau ca să poată trăi. La vremea aceea nu aveau încă apă curentă. Între 1995 și 1996 a fost pace. Jowida s-a dus iarăși la universitatea ajunsă însă la acea vreme o ruină. A ținut cursuri între ziduri fumegânde. Dresda lor, depărtată de a noastră. Cămașa mai aproape decât haina. Și acum se face școală în ruine. Educația se mută complet primăvara și vara, fiindcă iarna îngheață și studenții, și profesorii. Nu au cu ce încălzi nici măcar o singură încăpere. Și dacă ar avea sobe, nu au geamuri, așa încât sunt strict la mila naturii. Au sobe cu lemne acasă și foarte rar apă curentă, în plin Kabul. Acum, între noi fie vorba, parcă în Chitila și Pantelimon a fost fundamental diferit până foarte recent și chiar și în zilele noastre de astăzi? Dar nu vreau să sar calul. Nu am trăit în lume postrăzboi, nu o înțeleg pe deplin. De fapt, nu înțeleg nimic alta decât povești și teorii fiindcă nu am tremurat decât câteva zile în decembrie 1989 și apoi în iunie, 1990, trezită noaptea de mășălulit taburilor și de răpăituri de gloanțe.

1. În timp ce țeseam forma finală a acestui manuscris am citit primul capitol din cartea Ioanei Baetica. Da. Mă bucur că a putut să fie scris, deși este ultrapornografic. Faptul că generației ei (care este și a fiului meu) le arde de experimente-limită legate de libertatea de exprimare este un semn sănătos că nici un „taliban” nu ne împilează.

Începutul regimului taliban le-a interzis să meargă absolut oriunde, lor, neavenitelor, femeilor, născătoare-îngrijitoare. Bărbații trebuia să poarte turban și barbă și să se îmbrace la ordinele talibanilor. Intenția, îmi spune Jowida, a fost să îi închidă față de orice fel de civilizație. Dacă mă gândesc bine, singura analogie pe care o găsesc este cu activiștii noștri de partid. Spre nenorocul lor însă, era totuși un comunism în Europa, nu în Asia. Altminteri ce ne-ar mai fi intalibanit pe toți!

Scenă de seară: vine un bărbat din Macedonia în *Senior's common room*¹, și ele pleacă discret, fără să răspundă la salut, cu eșarfele trase pe față, ca și când ar fi invizibile. La fel reacționează față de Dumitru S., venit și el la Oxford pentru aceeași lună, dar la alt colegiu. Au o asemenea reacție, deși în conversații private pe el îl consideră „un om bun”. Are privirea blândă, nu ar ridica mâna să dea într-o femeie, spun ele. Colegul din Macedonia respiră machoism în toate atitudinile sale. Pe mine și pe Kristina nu ne impresionează. Îi trântim câte o ironie și se mai potolește. Între noi îl căinăm pentru ciupitura de paranoia cu care l-a dotat soarta genelor și mediului. Dar celor două femei afgane, acest bărbat le trăsnește a putere de anihilare. Se simt strivite și mici. Oricum, este o mare necuviință să stea cu bărbați la masă, așa că se volatilizează îndată ce ei apar.

1. *Senior's common room* este o poezie specific oxoniană. Locul la care au acces doar profesorii. Un templu de relaxare și conversație academică, dotat cu ceaiuri, cafele, prăjituri, cu ziare, cu reviste culturale, cu șemineu și armchair-uri stil victorian, cu peisaje ploioase, cu reguli ferme: prima țigară poate să fie aprinsă doar la 1.45 p.m. Doar profesorul de statistică, un bătrânel cu vechime de 40 de ani în locul cu pricina, are dezlegare la trabuc, doar el și oaspeții săi (*I was one of them*).

Paranteză.

Nu mă pot abține să nu îmi amintesc alt episod care descinde din cultura islamică foarte tradiționalistă și extrem de prietenoasă față de femei dacă ele stau pitulate în cotloane. Prin 1998, Adrian și cu mine am fost insistent invitați la ambasadorul Iranului, care se înscriesese la doctorat la Filosofie la Universitate și avea nevoie de consiliere. În cele din urmă, am acceptat să mergem. Nu am să uit niciodată cum își mușca Adrian buzele să nu îi plesnească de râs văzând gradul până la care a trebuit să cedez moral din respect pentru multiculturalism. Am urcat scările la intrare. La capătul lor ne aștepta ceremonios ambasadorul, care l-a îmbrățișat frățeste pe Adrian (fratele lui, bărbatul). Eu am venit spre el și i-am întins mâna. A urmat un gest-șoc pentru mine: ambasadorul și-a pus mâinile împreunate în dreptul feței (*Vade retro Satana?!*), a întors subit privirea, mi-a întors instantaneu spatele, lăsându-mă cu mâna întinsă, ca pe o toantă. Câțeva secunde. După ce ei, specia de „stăpâni”, au dispărut în casă, s-a ivit de pe o ușă laterală o femeie aproape complet învăluită în mătase neagră, din care se vedeau ochii verzi și foarte frumoși, care m-a îmbrățișat ca pe o soră (sora ei, femeia!) și m-a poftit în salon. O încăpere cu adevărat mare în care noi două am stat în colțul opus celui al bărbatilor, cu fotoliile orientate încât ei ne puteau zări doar profilurile, iar noi le puteam vedea fața. Dar nu puteam conversa între colțurile opuse (la ei, sexul celălalt nu este nici măcar „opus”, fiindcă bărbatii de-abia recunosc faptul că femeile există dincolo de bucătărie și dormitor și că și ele sunt un fel de oameni) și nici măcar nu era cazul, din respect pentru cutumele gazdelor. Doamna casei (a casei, că aproape nu ieșea din carcera aceea de lux, așa că nu e vorba de casa doamnei, ci de doamna casei) m-a poftit să îi văd

grădina: o curte de 600 de metri pătrați. Plină cu flori destul de firave din lipsă de aerisire laterală. Zidurile de beton masiv erau înalte de peste 3 metri. Distanța față de celelalte clădiri te scutea sau te priva complet de vecini. Femeia își ducea zilele plimbându-se ca o deținută pe alei de lux, măsurând curtea în lung și-n lat. O dată pe săptămână ieșea să își țină cursul de cultură persană unei grupe exclusiv de fete de la universitate, însoțită de bodyguardul care avea grijă ca nimeni și nimic să nu o atingă pe Doamna, inclusiv posibilele priviri ale bărbatilor conjunctural prin preajmă, care îi puteau vedea doar ochii, și aceia plecați în jos îndată ce te privea un bărbat, o jumătate de frunte și de obraji, nasul, gura, palmele, poate 2 centimetri de gleznă când femeia era în mers. Oribilă impietate! Nu își însoțea soțul la sindrofii, nici măcar când protocolul diplomatic o cerea. Nu se machia niciodată și nu „știa” că există alternative la culoarea neagră a hainelor. Ca să nu se strice iremediabil în școlile de la noi, fiica ei a rămas acasă, sub oblăduirea rudelor. Pe femeie o seca dorul de copila lor. Cu ei aveau doar băiatul care, și dacă prindea ceva deprinderi rele, știa să le înfrâneze, nu ca acefalele de femei. Am vorbit lung, poticnit și dificil. Femeia era o comoară de cunoaștere a artei persane. Dar în rest, am vorbit de copii și de feluri de mâncare. Ea politică nu putea face (nici țipenie de televizor sau radio la reședință. Lucruri drăcești!) și nu era învățată cu nici un fel de polemică sau dispută. Eventual răspundea plecat la întrebări. Dar asta nu înseamnă că nu ardea să vadă o femeie în aprige controverse cu bărbatii. Mai târziu a venit un prieten arab românizat al ambasadorului și am început amândoi un ping-pong pe teme politice, țipând ca să ne putem auzi unul pe altul, fiindcă vorbeam din colțurile opuse ale unui salon imens. Ea mă privea în ochi și mă încuraja ca un antrenor pe

boxerul preferat: „Dă cu el de pământ!”. O simțeam radiind de câte ori argumentele mele erau mai tari și când eram ceva mai ironică.

Chiar și la masă segregarea noastră a continuat. Ospitalitatea lor a fost copleșitoare. Arabii nu te hrănesc, ci te răsfăță. Te servesc chiar ei cu mâna lor, bărbații pe bărbați, femeile pe femei. Simți că ar vrea să îți ghicească gândurile, ca să fii cât mai mulțumit de bucate și purtări. Stăteam la o masă de 24 de persoane, noi două într-un colț, ei în colțul opus. Separați de o mulțime de scaune goale. Probabil doar așa s-a acceptat compromisul de a sta la masă cu bărbații. Mi se părea un caraghioslăc total. Nu am comentat absolut nimic. În primul rând fiindcă nu puteam decât să sporesc amarul acelei femei cu ochii așa de frumoși și cu minte minunată, ținută cu circuit închis să nu îi vadă nimeni nici mintea, nici trupul. Știu însă că l-am detestat pe bărbatul ei, încercând să îl înțeleg, totuși. Din orice unghi vizual, privirile îi cădeau pe mutra cu turban și barbă a lui Komeini, ca pe vremuri în ambasaderele române pe mutra lui Ceaușescu. Da, cred că ambasadorului îi era frică. Dar nu era doar atât. Mai era și sentimentul care plutea în aer, că îi place să ne desconsidere fiindcă suntem femei. Și că nu îi e rușine să o facă. Țipa talibanul din prea mulți bărbați, de-a lungul și de-a latul istoriilor! ***Paranteză închisă***

Mă întorc la afganele mele. Ieri le-am cumpărat ceva. Tot eșarfe, dar nițel mai vesele. Adică un fel de centură de castitate cu ciucuri. Nu prea pot să mănânce. Nu au fost la dentist în ultimii șapte ani, fiindcă dentiștii erau bărbați și talibanii nu le dădeau voie. Au plecat pentru prima oară azi la un dentist la Oxford.

Kathy a fost autoarea acestei întreprinderi de restaurare. A observat acuta lor lipsă de apetit, indiferent de

mâncărurile care se ofereau și de cât de mult a încercat bucătăreasa colegiului să gătească neofensator pentru ele. Porcul dispăruse din meniu, nici o tristețe pentru mine, mare tristețe pentru Kristina. Tot căutând rațiunile nemâncării, după ce epuizasem împreună problema interdicțiilor religioase și speriată de ideea că or să se întoarcă scheletice la Kabul, Kathy a vrut să le rezolve și problema dinților. Timp de șapte ani compacti (bașca pauzele între regimurile de putere), femeile astea nu au ajuns la dentist fiindcă doar bărbații profesau, și ele nu aveau voie să meargă la medici bărbați (se înțelege, nici la ginecologi). Acum sunt în plin proces de căutare și restaurare dentară. Costurile sunt enorme. Walizada mi-a arătat ieri nota ei de plată către colegiu: 1.778 lire sterline. Era galbenă la față. Se gândea că acest preț e o avere în Afganistan. „They didn't have any proper medical care”, a fost verdictul dentistului.

Am avut iarăși o lungă discuție nocturnă la bucătărie. De bună seamă, Walizada are o anorexie nervoasă și este teribil de deprimată. O doare tot ce vede și nu se poate desprinde o clipă de „la noi acasă”¹. Îi este teribil de frică de întoarcere. Femeie cu reputația făcută praf pentru că a umblat de capul ei prin lumea pierzaniei. A reușit să plece fiindcă este nemăritată, dar la întors este îngrozită că va fi privită ca o femeie pierdută. Doar mama ei a luat-o de-o parte și i-a zis:

– Pleacă, fata mea, pleacă și, dacă poți, nu te mai întoarce niciodată înapoi!

Bărbații, îmi spun ele amândouă, preferă mai nou să se însoare cu femei cu serviciu (uneori doar ele au serviciu), dar au aceleași pretenții de servitute din

1. Vezi povestea mea de pe malul lacului Lemana, una din primele ieșiri de tip : lux schweizerian. Mie însă nu îmi era frică de întoarcere, în sensul reputației, ba deloc.

partea lor: pun'te masă, spal'te farfurie și izmană sau, mă rog, fustanea de-a lor și pe deasupra le mai și bat. Parcă am mai auzit povestea asta uneori și la bărbatul mioritic.

Ele cred că doar practicile lor religioase tratează femeile ca inferioare, că le interzic contraceptivele și avorturile și le îndeamnă la supunere față de bărbat. Îl iubesc pe Allah și pe Profet, dar sunt supărate pe selecția misogină făcută de bărbații bisericii¹. Amândouă îmi tot pun o întrebare la care e greu să le răspund: Oare de ce sunt femeile în halul ăsta de prigonite?

Ar vrea să schimbe totul peste noapte. Să dispară lumea aceasta sinistru misogină. Să ne uităm unii la alții ca la oameni de sexe diferite, fără consecințe în diviziunea puterii, a muncii și în apreciere. Nu mi-a rămas decât să le consolez cu exemple proxime: în St. Hilda este plin de femei academice, cele mai multe nemăritate. După 200 de ani de feminism, femeile plătesc, până și în patria acestuia, un preț enorm dacă vor să facă o carieră de prestigiu. Pretutindeni statisticile demonstrează că bărbații de carieră sunt mai ales cei care au familie și soții care îi sprijină, și femeile de carieră sunt mai ales nemăritate, divorțate, fără copii sau singure cu un copil sau că își încep cariera performantă după 40 de ani, adică după ce copiii li se desprind de fuste. Da, femeile plătesc mai mult sau mai puțin pentru că sunt femei aproape oriunde în lumea asta.

– Dar bărbații de ce nu plătesc același preț?, mă întreabă ele.

Și eu tac. Și tac, aproape fiindu-mi rușine de mine.

1. Există o lungă listă de feministe creștine cu supărări asemănătoare. La noi, prima supărare a devenit publică în 1994, prin cartea Ancăi Manolache *Problematica feminină în Biserica lui Hristos* (Mitropolia Banatului, Timișoara).

Și una, și alta visează la o utopie în care, deși toate sunt moderne la nivel de civilizație, lipsește necuviința¹: oamenii nu umblă în tricouri și cu pantaloni scurți, femeilor nu li se vede mai mult de gleznă, puștimea nu se sărută pe stradă, decența este peste tot. Le-am spus că orice modernitate are preț, corpul ca imagine nu este o rușine, și că, dacă invocă ideea controlului permanent al copiilor, trebuie să răspundă și la întrebarea: ce părinte îl face?

Există un subiect care le oripilează: sexualitatea. Cred că aici e punctul absolut nevralgic. La ei, sexualitatea este subiect tabu. Le-am explicat că și în Europa a fost așa, dar că în ultimii 70 de ani, de când oamenii acceptă cât de necesară e viața sexuală pentru sănătatea mintală și fizică, nu se mai sfiesc și încearcă să o trateze ca pe orice nevoie umană. Au plecat capul în pământ, apoi s-au uitat în jur ca și când ne-ar fi văzut cineva. Trebuie să reiau subiectul neapărat².

Am discutat de contraceptive și avort, cu care ele sunt de acord, în ideea parentalității responsabile.

– Nu e cazul, spun ele, să producem copii pe bandă, ci să fim părinți responsabili.

Jowida duce același fel de viață ca și Walizada și are aceleași probleme, dar pare puternică și nedepresivă.

Este cum nu se poate mai clar că bărbații le tratează strict ca pe niște lucruri de întrebuințat, chiar și cei care țin la ele și vor să le vadă educate și cu serviciu.

1. Prin necuviință, ele vor înțelege ceea ce au văzut cu ochii lor la Oxford. Adică ceva de o banalitate cumincică foc, pentru culturile noastre.

2. A fost doar o speranță. Nu, nu a fost cu putință să sparg zidul tăcerii despre acest subiect. Și în comunism în ideologie oficială era tot o imensă rușine. Formal, oamenii nu trebuiau să facă dragoste și nici sex, ci își făceau datoria conjugală, eventual ca să producă noi constructori ai societății socialiste multilateral dezvoltate.

Jowida este foarte revoluționară în discuții. Se plânge că bărbații din Kabul nu au deloc grijă de casă și copii, că indiferent cât sunt de educați preferă să se însoare cu femei needucate, servitoare necondiționate.

Joi dimineața

Jowida a clacat. Cât a încercat să-și țină firea, până la urmă nu a mai putut. M-am trezit cu ea pe hol dimineată, tremurând din creștet până în tălpi, cu mari bătaii de inimă. Nu a dormit toată noaptea. Ipoteza mea este că i s-a făcut tare frică. Azi aveau programat un interviu la BBC Londra. Aici, oamenii nu prea înțeleg cum adică îți este frică de *freedom of speech*¹. S-a gândit zile în șir cum să răspundă și la ce să tacă. Erau îngrozite de ideea că vor spune ceva greșit, că o să se audă la Kabul, și viața lor acasă va fi și mai cruntă. Probabil că această frică a fost somatizată ca un rău de la inimă. Și a apărut boala salvatoare. În loc de BBC mergem la doctor. Acum, în paranteză fie spus, îmi amintesc de talk-show-urile cu femeile rome din România. Uneori mă întâlnesc cu ele câteva ore înainte de emisiune. Ele îmi spun ce le doare. Eu voi spune asta public, ele vor tăcea de frică în fața camerelor de luat vederi sau vor răspunde conformist, așa încât comunitatea să iasă bine și ele să nu fie ostracizate, judecate în Cris, instanța țigănească. Frica femeilor este chiar lângă noi, dar nu vrem să o vedem. E mai comod așa².

1. Libertatea de exprimare.

2. Mi-e greu să înțeleg de ce, inclusiv câteva rome educate care conduc ONG-uri occidentale consideră că e rasism să te amesteci în căsătorirea fetelor la 12 ani, retragerea lor de la școală, imposibilitatea de control a propriei reproduceri. M-a mâhnit enorm să mi se spună că doar rasismul ne împinge să contestăm „specificul etnic”, mai ales când știu de la cele din România faptul că atâtea femei rome s-ar descotorosi bucuoroase de acest chip al specificității.

Walizada a venit să-și bea ceaiul cu mine. Mi-a povestit cu lacrimi în ochi cum a fost momentul plecării de acasă. Frații ei i-au întors spatele și nici măcar nu au salutat-o. A simțit doar strângerea de mână a mamei ei, care o încurajase mult să plece: du-te, fata mea, la Oxford și bucură-te de asta. Se va întoarce, și frații ei o vor trata crunt. I-am pus o întrebare prostească:

– Dar de ce nu locuiești tu singură sau numai cu mama ta?

S-a uitat la mine ca la o extraterestră (cum și eram).

– Nici o femeie nu poate locui singură în Afganistan. Cine a mai auzit așa ceva, ca o femeie să stea singură sau cu alte femei într-o casă unde nu sunt bărbați: frați, unchi, cumnați, tată?

– Uite că la noi se poate.

– Dar cine se ocupă de femeile singure?

– Își poartă singure de grijă.

A căzut o clipă pe gânduri.

– Cred că ai dreptate, de fapt, dacă au bani și nu sunt tare bolnave, ar putea să stea singure, dar nu le lasă bărbații fiindcă au mereu nevoie de o armată de femei care să le intre în voie, să le poarte de grijă și pe care să le calce în picioare. Dacă mă gândesc bine, ei sunt dependenți de femei. Ei nu pot sta singuri.

Dumnezeule, azi când am încercat să o mai potolesc din tremurat pe Jawida, am pus mâna pe ea. În primul moment m-am speriat rău. E numai piele și os. La Walizada e mai evident. La ea nu era chiar așa, părea să aibă ceva carne pe oase. Asta ascund nenorocirii ăia sub burka? Niște femei pierite? Împutinate și ca oameni, și ca femei? Și nu exagerez cu nimic. Ele mănâncă ultimele, exact ce rămâne. Ce lasă stăpânul. Am colegi care mi-au spus că în satele oltenești nu e tocmai mare echitate culinară și că, din pui, de exemplu, femeile mănâncă mai ales spatele, aripile și târțița, iar bărbații, copanele și pieptul. Aferim!

– La birou, îmi spune Walizada, bărbații nici nu mă bagă în seamă, ca pe o umbră. Nu mă întreabă niciodată nimic. Doar oficialii internaționali mă mai întreabă câte ceva.

Și dă a lehamite din mână.

– Dar și ei, vin acolo pe diurne mari, se prefac că îi interesează soarta noastră și apoi ne lasă baltă. Ne simțim ca niște jucării stricate. Toți fac experiențe pe noi. Comuniștii, mujahedinii, talibanii, internaționali. Vorbesc de femeile afgane, că până la urmă, bărbații fac ce vor, chiar și ai noștri.

– Dacă nu-ți place să stai cu frații tăi, și singură nu ai voie să stai, de ce nu te măriți, totuși?

– Cred că ar fi și mai rău. Sunt bătrână (are 31 de ani!) și mi-am făcut praf reputația venind aici. Un soț ar fi disprețuit dacă m-ar lua, și din cauza asta m-ar persecuta rău.

Categoric, vârstele femeilor de acolo au alte înțelesuri. Jawida mi-a spus că trebuie să aibă grijă de mama ei bătrână. Cât de bătrână?, am întrebat-o eu.

– Ehei, mama are deja 49 de ani.

– Cu doi ani mai mult ca mine, i-am răspuns.

– Așa e, dar voi aici în Europa îmbătrâniți mult mai târziu.

M-am uitat la ridurile și cearcănele ei, la lipsa ei de energie și de bucurie de viață. Da. Așa ceva am văzut adesea și la noi la țară. Cele de vârsta mea fac parastase, se deformează și se consideră scoase din „rândul femeilor”. Am înțeles ce vrea să spună această femeie din mediul universitar al capitalei afgane. Tradiția asociată cu frica și lipsurile îmbătrânesc îngrozitor.

Mă simt foarte ciudat. Aseară, Kathy W. ne spunea povești despre Wittgenstein, Elizabeth Ascombe, despre alți mari filosofi care au trăit la Oxford și pe care ea i-a cunoscut. Am avut o discuție furtunoasă despre argu-

mentele privind existența lui Dumnezeu și despre natura lui Iisus Hristos cu un coleg bosniac, filosof și el. Kathy și cu mine eram evident impregnate cu valori creștine. El e, chiar dacă nu recunoaște, filosof islamic (pretins agnostic).

Fetele astea două din Kabul nu pot participa la dispute intelectuale. Nu au astfel de exercițiu deloc. Li se face frică și apoi nu pot, realmente nu pot, contrazice bărbați. Ne privesc pe noi cu teamă și uimire.

– Ne e frică să discutăm filosofie și politică. De parcă după aceea ni se poate întâmpla o nenorocire.

Vineri

Întrunire oficială la Institutul de Studii Orientale (Middle East).

Walizada tremura toată.

– Nu vreau să mă întrebe despre politică. Mi-e frică.

– Nu trebuie să spui din ceea ce nu dorești. Refuzi pur și simplu întrebările despre care crezi tu că sunt periculoase.

A vorbit prima. Doar câteva cuvinte.

– Am avut o viață grea de care nu vreau să-mi amintesc, mă deprimă. Am stat închise în casă, nici la cumpărături nu ne lăsau. Face o figură lividă. Am rămas între patru pereți. Atât.

Jowida spune mai multe.

– Am făcut parte dintr-o rețea care dădea lecții private pe ascuns, la mine acasă sau la vecini, de cele mai multe ori în pivnițe. Am avut în timp cam 300 de eleve. Veneau pe rând, câte zece, cam o oră fiecare grupă. Am zis că este un cerc de țesut covoare, că le învăț să țasă. Vecinii mințeau cot la cot cu mine. Uneori mă plăteau organizațiile clandestine pentru femei. Trebuia să le cumpăr fetelor manuale. Mergeam

la piață după cărți, ceream cartea fără să mă uit la ea, prefăcându-mă că sunt analfabetă și că m-au trimis frații pentru ei, dacă apăreau talibanii să mă întrebe. Am avut și o revistă socială, scrisă de mână, care era copiată și transmisă de la una la alta.

Închide ochii și continuă :

– Am avut noroc că unii dintre frații mei nu m-au forțat să mă mărit, deși talibanii țineau o evidență a fetelor nemăritate, altminteri acum nu m-aș fi putut întoarce la universitate. Fetele pe care le-am învățat, multe sunt acum studente. Și spune cu mândrie: Deja la Universitatea din Kabul 3% dintre studenți sunt femei și din 350 de profesori, suntem de acum 50 de asistente. Nu ne bagă însă nici un bărbat în seamă niciodată când iau hotărâri. Cred că, după ce i-au pus talibanii să poarte barbă și turban, le-au spălat și mintea. Și mințile lor sunt devastate. Acum, la Kabul sunt 8.000 de studenți.

– Cu ce probleme vă confrunțați? Ați schimbat curriculum-ul? Ce reforme curriculare preconizați? Întrebă un profesor de la Middle East Studies.

– Nu avem apă, transport, electricitate. Sălile de curs nu au scaune, uși, geamuri, multe nici pereți exteriori. Ținem cursuri vara, că avem lumină, e cald și putem sta pe jos și noi, și studenții.

Eu intervin :

– Deocamdată, ce poate face Oxfordul este să aloce mai mulți bani de cărți pentru profesorii din Afganistan care vin aici.

– Da' nu e nevoie, intervine o localnică: toate revistele sunt on-line și pot să fie accesate, de ce să care bagaj cu cărți să își rupă mâinile?

– Uite, îi replic eu, fiindcă oamenii ăștia nu au curent, să nu mai vorbim de computere. Să spunem că treaba cu computerele e mai simplă.

– Și curriculum-ul?, repetă profesorul de la Middle East.

– Ce curriculum?

– L-ați reformat?

Mi se făcea părul măciucă. Oamenii scăpaseră de puterea talibană de nouă luni. Președintele lor este mereu ținta atentatelor teroriste. Nici vorbă de alegeri sau Constituție, de schimbări legislative, de reformă coerentă în educație.

Și el continuă, cu un glas plin de bunăvoință :

– Vă putem ajuta cu reforma curriculară?

Evident neînțelegând întrebarea (cum nu înțelegeam nici noi la începuturile lui '90), Jowida îi răspunde :

– Mai întâi ne-ar interesa un program internațional de pus geamuri la școli. Nu avem decât ceva mai multă pace, de nouă luni încoace. Și repetă : ne trebuie geamuri.

– Am înțeles că multe femei au traume psihologice grave. Aveți un program național de psihoterapie?

Amândouă au făcut ochii mari :

– *Can you repeat, please?*

– Știți, psihoterapie pentru femeile traumatizate.

– Nu, nu avem. Și nici psihoterapeuți. Nu avem deloc. Dar femeile sunt traumatizate mai ales că nu avem apă și mâncare. Aici am aflat de la colegile din Europa de Est că există psihoterapie.

– Eu cred, continuă profesoara cu on-line, că se vor întoarce afganii plecați în Vest și vor contribui la dezvoltarea culturală și economică a țării. Asta e soluția. Și revine împăcată pe scaunul ei.

I-am surâs cât am putut de blând :

– Nici în estul Europei nu se întorc, dimpotrivă, pleacă și mai mulți. Avem apă, geamuri, electricitate, pace, transporturi, stabilitate politică, democrație... Și tot nu se întorc.

Kathy intervine și ea :

– Am condus opt ani un program de doctorate în filosofie pentru profesorii din estul Europei. Erau 19 inși înscriși, toți foarte buni. S-a întors doar o bulgăroaică la Universitatea din Sofia. Restul sunt în Canada și SUA. *No way*. Nu puteți conta pe asta.

Kathy e de departe mult mai comprehensivă. A trăit ani buni la Dubrovnik, inclusiv în condiții de război. Este o est-europeană prin adopție. Ea „vede” concepțiile de tranziție, nu doar le citește și le spune.

Luni

Kristina e supărată foc. Ieri au fost alegeri la ei, în Macedonia. Au câștigat social-democrații și s-au aliat cu o grupare albaneză condusă de un ex-terorist kosovar împotriva căruia au făcut un lanț uman când a fost primit în Macedonia.

Kristina avea lacrimi în ochi :

– Nu vrem decât liniște, să ne vedem de treburile noastre. O mie de oameni ne țin pe toți în teroare. Nu mai putem circula în siguranță. Unii taie penisul bărbaților și îl vâă în gura victimelor, nici nu pot să-ți spun ce fac. Cum să ai în Parlament pe unul care a condus o astfel de organizație? Îmi vine să intru în pământ de rușine. Kosovarii de calitate au emigrat în Vest. La noi au venit scursurile, cei care nu au avut chef să se supună autorității internaționale.

Din nou, începeam să fiu mulțumită de țara mea. Ca atunci când, venită din Priștina astă-toamnă, am zis în aeroport :

– Mulțumescu-ți, Doamne, că avem stat, legi, impozite, poliție, cărți de identitate !

Voi ține minte cât am să trăiesc ce înseamnă o zonă devastată după un război, plină însă de restaurante multicultinare, cu mii de tineri care mișună fără rost pe

străzi, flancați de miliții ONU, privind seara prin vitrinele restaurantelor ca fetița cu chibrituri cu mănâncă internaționalii aduși să facă un stat dintr-o comunitate suprarealistă. Pentru prima oară în viața mea am simțit cum țină testosteronul în atmosferă, în cel mai amenințător sens. Mai mult de jumătate din populația din Kosovo este alcătuită din tineri sub 35 de ani. Majoritatea nu lucrează niciunde. Trăiesc din ajutoare internaționale și din ce primesc de la rudele plecate. Bucuroși de abolirea comunismului și stăpânirii sârbe, s-au întors la cutumele lor musulmane și mai ales la închiderea femeilor în case. Ele educație superioară pot să facă. Dar dacă iau traseul spre măriție, aceasta înseamnă că au ales să rămână în casă, să se plimbe între bucătărie, baie și dormitor, așteptându-și soții și crescându-le pruncii. Bărbații lor vajnici nu pun fizic mâna pe copii. Spălarea, schimbarea sau hrănirea unui bebeluș ar fi un gest de lez-virilitate. Îmi povestea Dakmara¹ că în manualele lor este o continuă apologie a puștii (testiculul adițional, vorba lui Mircea) și că cel mai greu va fi să facă manuale pe baza unei literaturi în care pușca apare, încă din abecedar, ca ingredient nelipsit al bărbatului kosovar. Îi vedeam trecând râuri-râuri pe tinerii localnici pe străzile Priștinei, la lăsarea serii, cu un freamăt de bărbăție războinică reprimată, foindu-se de colo-colo, stătuți și fără ocupație. Aerul era de nerespirat din cauza generatoarelor de electricitate pe motorină. Rețeaua publică de electricitate, ca și calea ferată au rămas amintiri din perioada ocupației sârbe.

1. Dakmara G. este una dintre puținii români care au găsit cu cale să sprijine dezvoltarea educației pentru democrație în țări mai urgisite decât a noastră. E drept însă că nici România nu s-a grăbit să o „exploateze” *full capacity*. Sună familiar, nu?

Insertie.

Orientul este poate locul în care afli, frapant de repede, că este total ciudat sau chiar greșit să fii femeie, că este ceva în neregulă cu asta.

Prima întâlnire s-a produs la Baku, capitala Azerbaidjanului, în 1990. Locuiam în hotelul central, cel de lângă parlament. În holul hotelului, cu excepția turistelor europene, singurele femei, nu erau decât bărbați azeri: recepționeri, chelneri, oameni de serviciu și pur și simplu localnici care veneau în hol să privească femeile accesibile vizual, cele europene. Și asta după șaptezeci de ani de comunism și de egalitarism tovărășesc între femei și bărbați. Stăteau ore în șir cu falca în mână (uneori mai schimbau mâna și falca), pur și simplu uitându-se, de fapt holbându-se la noi. Nici măcar nu beau nimic în afară de sucuri, căci religia le interzice. Femeile mai erau pe străzi (de-abia începeau să-și ia distanță față de comunism), aveau vâl, dar nu pe față. La moschee am știut că trebuie să îmi acopăr capul, dar nu și brațele. M-au dat afară (dar m-au dat afară și în anul 2000 la Mănăstirea Prislop fiindcă eram în pantaloni).

Nimic nu a întrecut însă sentimentul de groază pe care l-am avut în ziua în care ne-am dus să ne scaldăm în Caspica, trei bărbați din familie și cu mine. Era undeva la marginea orașului, la capătul unei mahalale, un loc frumos, sălbatic și neamenajat. Înotam liniștită, în costum de baie, singură în toată marea din jur. M-am pomenit strigată de ai mei. Am întors capul. Pe colinele din jur, ca în Păsările lui Hitchcock, se adunau pâlcuri, pâlcuri, bărbați localnici, ca într-o amenințare teribilă și mută. Bărbații familiei mi-au ținut cearșafurile paravan la ieșirea din mare. Am plecat așa, învăluită din creștet până în tălpi, flancată de ei, direct spre autobuz, străbătând șirurile de azeri de

culoarea cafelei cu lapte, cu privirile larg holbate la mine ca la un pericol și la o pradă.

Joi

Am plecat toate cinci la Londra.

Walizada s-a blocat în afara metroului că a folosit greșit cartela. Kristina a intervenit, încurajând-o :

– Dar sistemul e simplu, mai uită-te o dată.

– Poate că este, dar la noi nu sunt nici trenuri și m-am speriat puțin. Am uitat ce mi-ați spus să fac.

Iarăși vina neînțelegerii a căzut ca o ghilotină. Nici pe noi nu ne duce imaginația câte experiențe „banale” nu au femeile astea. Ignoranța altora poate să îți dea un mic sentiment de îngâmfare penibilă. Măi, ce bine că eu trăiesc într-o țară mult mai civilizată !

La Londra, ele s-au dus conform programului propriu la Foreign Office și la BBC. Kathy a fost încântată că le-a putut aranja asta. După turul la Westminster, expoziția de peisagiști și Parlament, noi ne-am văzut separat de Trafalgar Square, de parcul cu rășuște din apropierea Palatului Buckingham, de Piccadilly, de ceva magazine drăguțe la care am căscat gura.

Seara ne-am retras toate în cabinetul de psihoterapie, adică în bucătăria căminului colegiului.

– Ați fost *happy* de experiența londoneză ?

– Nu, deloc. Suntem supărate.

Am ridicat din sprâncene :

– Dar de ce ?

– Fiindcă ne-au dus la Foreign Office și la BBC, acolo ne-au arătat aparatură, ne-au dat pe mâna staff-ului care vorbea persană, ne-au povestit despre dotările lor tehnice și iar ne-au întrebat despre Afganistan. Toți ne scormonesc. Noi voiam să vedem viața adevărată din Londra, să mergem pe străzi, să intrăm în galerii de artă și în magazine, cine știe, să stăm la o cofetărie, să

mâncăm o înghețată și să ne uităm la lume. Nici aici nu suntem libere. Voi faceți ce vă taie capul, mergeți unde vreți, vă stabiliți singure programul. Nouă ni-l fac alții și tot în jurul Afganistanului. Singurul care vorbește cu noi altceva e dentistul. Cu voi două, facem ce au zis ăia de la Studii orientale: psihoterapie. E de ajuns că și noaptea ne trezim din somn gândindu-ne cu groază că ne întorcem acolo. Ziua vrem altceva.

Marți

Am observat că Walizada a început să uite să-și ia eșarfa la gât. Aseară, noi, cele trei europene, am băut câte un păhărel de șampanie la masă și pentru ele am luat suc de portocale.

Walizada ne-a privit cu ochii încărcăți de reproș și ne-a spus:

– Odată am gustat și eu șampanie și mi-a plăcut.

– Dar gustați și acum!

– Acuma nu, că nu v-ați gândit voi. Dacă vă gândeați, ne îmbiați, nu ne puneți în situația să vă spunem noi că am vrea. Da' până plecăm, să știți că bem un pahar întreg.

Jowida nu mai doarme fără somnifere.

– Mi-a fost tare frică la început. E prima oară în viața mea când dorm singură în cameră. Nici nu îmi amintesc dacă am stat o oră vreodată doar eu într-un loc cu ușa închisă. Nici acum nu cred că mi-a trecut chiar de tot. Dar câteodată mă simt bine că închid ușa și nu mai e nimeni.

I-am ținut teoria Virginiei Wolf cu *a room of her own*, i-am spus că nici o femeie, mai ales dintre cele care studiază și fac cercetare, nu poate să aibă o existență permanent tribală. De parcă până la 45 de ani, cu excepția copilăriei școlare și a adolescenței, eu aș fi avut o cameră a mea! Dar, de bine, de rău, câteva ore pe zi reușeam să stau singură, și asta era dimineața,

începând cu ora 5. O perioadă minunată a zilei! Eu sunt odihnită după ceva somn, iar ceilalți încă dorm. Aproape că te simți singur pe lume. Altfel nu aș fi scris niciodată.

– Dacă merg acasă și o să spun că vreau să stau singură în cameră, or să creadă că m-am stricat de tot aici, mi-a răspuns ea, destul de întunecată la față, ca și când aș fi împins-o la nelegiuiri.

Iarăși mă uluiește câte chipuri are pierzania pe lumea asta.

* * *

Kristina și cu mine am plecat cu trei zile înaintea lor. Cum să le fi zis *keep in touch*¹, o dată ce pentru ele povestea e-mail-ului a fost un episod dintr-o aventură oxoniană?

Ne-am îmbrățișat în fața porții colegiului, într-un gest de solidaritate mută și disperată. Noi nu eram ele doar fiindcă ne-am născut în altă parte, în „norocosul” ținut est-european. Venise să mă recupereze profesorul Dumitru S. Și ele, uitând pentru o clipă de toate schismele de pe lume, i-au strâns mâna și l-au salutat, privindu-l în ochi. Eșarfele le atârnav neglijent, pe umeri.

septembrie 2002

1. Ținem legătura.

Cronica unei singurătăți alese
Jurnal bloomingtonian

16 septembrie, 2003

Nu știu precis de ce, dar eu m-am integrat mereu spontan în SUA și destul de greoi, cu excepția Engletereii, în Europa. Poate fiindcă nu vin dintr-un neam cu arbore genealogic cunoscut și nici nu îmi plac entitățile metafizic-colectiviste. În lumea asta americană, cu rădăcini proaspete și oameni de peste tot, nu mă simt nici străină, nici intrusă. Și am mereu sentimentul că sunt o persoană, nu un trib. Că ceea ce sunt în ochii lor depinde de mine. Că mă decupează sau, dacă nu mă decupează, mă leagă de Evropa sau de estul ei.

Am început ziua de azi aproape cu o prostie, cu relecturarea *Sinegrafiei*, adică, pe scurt, cu retrăirea subiectivă a anului 1997. Și am terminat-o cu o păcăleală. Am dat 16,5 dolari pe patru ciuperci de la prăvălia ecologistă. Cu altă prostie, în alt registru.

M-am întins pe canapea la întoarcere să „procesez” starea în care mă aflu și am înțeles că fiecare cui se scoate cu alt cui. *Sinegrafia* era un jurnal al unei depresii deznădăjduite. Jurnalul american vrea să fie cronica unei singurătăți alese, adesea dorite, cea în care au pierit obligațiile instituționale, familia e departe, are dimensiune e-mailată, prietenii de acolo, la fel.

Voi avea însă timp să mă întorc la toate.

Intrarea mea în viața americană a început ca în leagăn: cu Liviu la New York de ziua lui, de parcă nimic nu se schimbă pe lumea asta în care nimic nu ne mai stă în loc. Viața lui este deja jumătate și

postcomunistă, și cu mine. El face parte din axiomele centrale. Și ele sunt puține, incredibil de puține după o viață de om extrem de sociabil. E uimitor cât de la fel ne este împreună, într-un pod semiconstruit de Sinaie mirosind a cetină și mortar, pe o cărare nocturnă, urmăriți doar de ochii câinilor strălucind fără corp în lumina lunii, pe o pajiște, într-o cămăruță de spital, și pe Empire State Building!

Dar acum mă reîntorc la fața mai singuratică a locului.

În afară de toate motivele cam masochist-triste care mă aruncă de obicei în jurnale, azi este clar că a fost determinant și unul greu de imaginat în lumea noastră.

Am plecat de acasă pe la ora 11. Fiindcă nu pot încă să mă regăsesc în calitate de cititoare și autoare (cu alte cuvinte citesc tembel și dezordonat, cu un fel de sictir cioranian pe lumea academică în genere), amân încă o vreme un program auster de șoricică de bibliotecă. Pe scurt, am lăăit-o pe drumul până la universitate, ocolind pe străduțele astea fermecătoare pe care nu mi le mai dă nimeni înapoi. Recunosc, casa mea de acum din satul Pipera e la fel de brează ca și a colegilor mei de aici, universitari la Indiana. Dar această lume e plină de căsuțe cu pajiști deschise, fără trufii, fără demonstrații de prosperitate, fără garduri.

Azi am luat-o pe strada multiculturalismului culinar (cea cu restaurante în salbă: eritreean, indian, grec, marocan, thailandez, chinez).

M-am oprit să îmi pun CD Colibri, *Cântece de bivuac*.

Uite cum amân momentul...

Când mă apropiam de spațiul care separa restaurantul marocan de cel eritreean, se deschide geamul unei mașini care rula încet. O afro-americană scaldată în surâs scoate de pe banchetă un trandafir superb și mi-l oferă:

– *God loves you!*

Eu rămân cu trandafirul în mână, și ea dispare, cu mașină cu tot. Dacă nu ar fi în fața mea în vaza de pe masă, aș zice că am visat. Nu știu ce să cred. Dacă îmi arunca și o broșurică a unui cult, îmi era mai explicabil... așa, rămân pur și simplu cu un trandafir și un mesaj...

M-am oprit la biserica omnireligioasă (universal ecumenică) din campus, i-am mulțumit Celui care a trimis-o să îmi amintească asta. Acum câteva minute citeam varianta în engleză a cărții lui Cioran *Lacrimi și sfinți* în traducerea minunată a Ilincăi. E bine să crezi după ce ai frecventat iconoclaști, cinici, atei, agnostici sau pur și simplu filosofi, care, de bună seamă te ajută doar să te justifici, în nici un caz să crezi sau să nu crezi.

Nu îmi va fi ușor la Bloomington. În afara Mariei, prietenii mei sunt atinși de aripi negre. Nick se duce încet, încă discret, în metastază. Pauline îl însoțește la întâlnirile cu prietenii de care uneori ne e teamă că sunt finale. Adriana își tace durerea de mamă orfană și disperarea de zisa repetată a lui Matei, tatăl orfan: „Nu am de ce mai trăi, gata, e destul!”. Cristina suferă pentru I. Și I., suferă de tensiuni și incertitudini. Nu știe dacă mai poate fi primită la un program *anti-body*..., iar eu o plimb după grâu, spirulină, după semințe, crezând realmente că nu există exotisme nelegitime cât există speranță.

Îmi amintesc ce rai liniștit era aici în 2001, la prima mea venire. Părea că necazul nu atinge nici ca o umbră, iar dacă o face, e temporar și rezolvabil. M-am contaminat de starea lor de bine și am ajuns să îi iubesc. Acum îmi sunt aproape, sunt mai în fire ca ei și o dată ce i-am asumat ca prieteni, trebuie să le fiu alături.

Mă duc să mă vâr în pat cu o carte despre ideologii, departe de oameni și de sentimente tari. Teoriile sunt excelente după o baie de suferință reală. Intri în ele ca într-o saună semiînchisă, nici nu te încingi, dar nici nu îți deschizi porii. Trăiești la intensități călâi și spui, cel mult: o, ce interesant!

17 septembrie

Am citit toată dimineața. Apoi am plecat la Maria. Copilașul venit pe astă lume abia de trei săptămâni¹ dormea și ce să facem noi în jurul pregătirii budincii de ciuperci? Am întrebat-o despre politica lor. Plecam deja de la flashuri: teama că un punct de vedere advers Guvernului Bush trece drept antipatriotic și un interviu dat de Soros pe un canal de TV sâmbătă seara, în care el spunea că își retrage banii din estul Europei, unde societatea s-a deschis semnificativ și îi vâră în SUA, într-o serioasă campanie anti-Bush, fiindcă societatea este dramatic amenințată cu închiderea. Aflu (abia acum, de bleagă și ignorantă ce sunt) că Dick Cheney era vicepreședintele unei firme de echipamente militare Halliburton și mare acționar acolo, firma care a câștigat echiparea americanilor și ocupatul de logistica în Irak. Mai aflu că în Senat s-a depus o lege de monopolizare a mass-media (lucrătură legată de președintele Comisiei mass-media, nimeni altul decât Michael Powell, fiul lui Colin), că alte proiecte de restrângere și mai mare a libertăților civile chiar așteaptă, că tot mai mulți oameni de afaceri simt serios costul anti-americanismului (a scăzut turismul, cererea de servicii, inclusiv

1. Ca de obicei, Măriuca și-a făcut travaliul exotic, de data asta în jacuzzi. La primul copil a ieșit din maternitate după câteva ore și s-a dus la un concert Bob Dylan. Aici, nașterea obișnuită este complet des-patologizată ca abordare.

medicale, accesul la pașapoarte, nu mai vin nababii arabi cu toată suita să se trateze în State), că Bush a cerut Congresului 87 de miliarde pentru continuarea ocupării Irakului, argument care a mai fisurat din plăcinta liniștită în care plutea americanul patriot și degrabă ascultătoriu de aparatul de propagandă. Doar media scrisă mai rupe semnificativ consensul (deocamdată), plus ceva posturi de radio. Cred că îmi voi lua TV, nu pot să mă desprind așa de tare de politica lor când sunt la ei, când mi-s realmente dragi cetățenii americani, când beneficiaz de educație în valorile lor. E drept însă că dimineața îmi vine *New York Times* pe Yahoo. Dar nu ajunge.

Casa nouă a Mariei se conturează cromatic tot mai mult și mai îndrăzneț. Iar curtea care este o pădure e un vis de început de toamnă senină. Acolo sunt copii mici, instrumente de jazz, un Danny care e o comoară ca partener... Ce să spun? Există o orânduială a lumii. 15-20 de ani contează enorm ca să intri în alt registru. *Bref*, înainte oamenii din jur se înmulțesc (se nasc, se împrietenesc, se îndrăgostesc), după, oamenii se împuținează. Cei mai mulți fiindcă pleacă adesea de pe lume.

Îi privesc și îmi vine să mă rog pentru ei: Clipă, rămâi!

Cu Elvin Codru în brațe (copilul Mariei), m-am trezit iar cu un dor nemăsurat să iubesc și să cresc un bebeluș. Dar băiatul meu îmi scrie pe Yahoo și citesc chiar la computerul Mariei, cu bebelușul în brațe: „Eu zic să te cam hotărăști să intri cu adevărat în politică, fiindcă în următorii zece ani sigur nu vei fi bunică”.

Mă posomorăsc și mă întorc spre Maria:

– Dar Condoleezza Rice (consiliera lui Bush)? Ea ce face?

18 septembrie

Încep să mă înfurii tot mai mult pe administrația bizantină, cum îi zic ei. După 14 zile mă cheamă din nou la International Office și nu îmi dau ID card că nu au copie după J1 Visa, ceea ce e curată porcărie fiindcă le-am dat toate actele de la început, dar pe scurt, să nu îți vină să crezi! La biroul de Fulbright de la Washington nu e încă nimeni. Pe oricine cauți, primești răspuns că celălalt *left the office* și iar mă sperie că nu am nici asigurarea medicală. La Fulbrightul bucureștean e ideal față de cel de la mama lui de acasă.

Îmi vine acut să fumez o țigară și aș face-o dacă nu aș ști că nu mă mai opresc.

Da' mai presus de toate, în afară de pierderea de timp din motive de administrație, peste cap m-a dat invitația la I. cu o seară înainte de testul ei hotărâtor de formula *anti-body*. Soțul ei e un bărbat superb, un nordic *ageless*, o iubește enorm pe I. Zâmbeau amândoi. Ea gătea ce i-am spus, verzături, el ne servea pe noi, cele trei, învăluite într-o conspirație a tăcerii, cu o zacuscă și un vin la antreuri. Apoi a venit băiatul lor, de vârsta lui Andrei, traiectorii asemănătoare, am discutat despre muzică și politică, i-am provocat puțin știind că ar trebui să îi doară-n fund de ele și că mizeria de politică e o prișniță care încearcă degeaba să refacă o ordine a importanței când I. mergea a doua zi să i se tranșeze cazul dacă e cu speranță sau fără, dacă încearcă să o trateze sau fără. Fiecare are o viață, până și Bush doar una de președinte, în rest nu contează decât ca oricare dintre noi.

I. rezistă. Noi avem cultura țărănească a plângerii, ei pe cea domnească a evaziunii. Naiba știe care e mai bună aici.

19 septembrie

Mi-am reluat dialogul cu rutina și cu plictiseala. Parolă pentru Internet continuu să nu am, citesc despre putere. Tot ce e frumos este că afară e încă o vară indiană, că drumurile mele sunt o poezie ecologico-estetică foarte civilizată.

În weekend mă simt mai străină și mai singură decât de obicei. Cel trecut am fost la New York, o experiență superbă în care m-am simțit realmente bucuroasă, un copil voios, înconjurat de oameni mari dispuși să îi facă plăceri. Da, sigur că e banal să descopăr ce mult îmi place să fiu răsfățată și cât de rar mi se întâmplă.

21 septembrie, duminică dimineața

Ieri m-am cam dat în stambă. A venit pe aici Christina C. Și se presupunea că ea este mai reactivă emoțional, când colo, am început să-i povestesc despre tata și m-a pălit un plâns pe care nu am fost capabilă să îl rețin deloc. Mi-am amintit de străbunica, de bunica, de imaginea din Sâncrai cu biserica. Vin dinspre ogradă și în fața mea e ea, biserica, singura așezare pe care ochii o pot vedea în afară de casa bunicilor. M-a strivit un sentiment uriaș de teamă, abandon, înstrăinare și jale. De când am venit aici, plâng aproape zilnic. Cred că pur și simplu, profitând de singurătate, plânsul meu cenzurat atâția ani din lipsă de intimitate cu mine însămi și-a dat drumul. Bocesc senin pe toți cei pierduți, în sfârșit. Simt cum abia acum sunt destul de coaptă și de singură să îmi dau drumul valurilor largi de lacrimi care scaldă draguri și spală tristeți.

Tocmai citisem mult și cu sens, se închea ceva și când colo, fișierul cu titlul „Structura cărții” nu mă mai lăsa deloc să intru în el. De ce oare? Poate că drumul e greșit, încă nu știu.

Aseară însă am văzut o comedie cinică, *Nothing Else*, cu Woody Allen. Foarte inteligentă și foarte amuzantă. Relu zicea că e misogină, că nu e nimic bun la adresa femeilor în ea, da' nu cred, eu nu am văzut-o așa. Cred că marea problemă a diferenței de percepție se leagă de sexualitate și de cât umor cinic găsea el în ce s-ar chema devierea ei sexuală și desigur că și era ca atare.

Acum mă opresc aici.

Am mari probleme cu mouse-ul. Sper să nu mă lase laptop-ul, că e o mare jale, jale supremă în acest sistem de referință.

23 septembrie

Am făcut o mică pauză de la scris. Duminică la prânz am fost cu Pauline și Nick la Red Lobster (Racu Roșu) și am mâncat somon.

Inserție.

Îmi amintesc ziua în care am „descoperit” somonul. Era în 1992, într-un sat de pescari de lângă Universitatea Essex. Mai întâi m-am crucit că satul nu avea nici un animal în curte afară de câini de companie, că nu aveau grădini de legume, ci doar de flori și că, pe deasupra, oamenii aveau o cârciumioară la care mâncau de prânz. Cu 3 lire sterline am mâncat o bucată de somon afumat uriașă, pe o felie de pâine neagră de vatră, și am băut prima bere Guinness din viață. O, tempora! Nu știam practic decât berea Bucegi. Îmi amintesc cât de interesante erau poveștile celor care au trăit în interbelic despre felurite ceva din care noi mai pomenisem doar câte un fel: franzela, brânza, berea, untul, uleiul. „Rile” lipseau cu desăvârșire. Ce cultură a diversității umane? Noi nu aveam nici cultura diversității alimentare!

Nick¹ înghite tare greu. Mănâncă în genere foarte puțin și are dureri de spate, uneori foarte mari. Îi tot provoc să își întoarcă gândul în altă parte, la începuturile lor în Bloomington, când și-au luat casa, și la începutul începutului, în 1945, când s-au cunoscut la Paris, ea, se pare, proaspăt salvată dintr-un lagăr de concentrare. Le e greu să se întoarcă în acele vremi.

Am făcut o plimbare lungă prin pădure cu Adriana și Matei, apoi iarăși m-au înzestrat cu birou, rafturi de bibliotecă, televizor, video. Montate toate de Phil, autistul. Am avut cu el o foarte agreabilă conversație despre politică. Este un democrat, complet antimilitarist și cu un simț politic special. Votează într-un alt stat, unde câștigă de obicei democrații, să nu risipească votul într-un stat republican cum e Indiana. Votează la barter cu amicul lui republicanul.

Ieri am asistat la o *round table* de dimineață, un profesor de retorică încerca să ne convingă că întreaga politică poate să fie înțeleasă prin metafora „familiei”, respectiv a uneia autoritar-patriarhale la conservatori (cam așa se poartă și pesediștii noștri profitând de setea alegătorului mediu pentru conservatorismul de stânga) și a uneia protectiv-educative la liberali. Speculație interesantă, împotmolită undeva când a venit vorba despre altfel de state, cu alte regimuri, cum au fost experimentele europene din veacul trecut, mai ales experimentul comunist. Aista nici pe câini nu

1. Nick Spulber este un mare economist american. Și-a trăit copilăria și o parte din tinerețe în România, țara în care s-a născut. În timpul războiului a plecat în Franța ca jurnalist și a sprijinit rezistența franceză. Apoi și-a aflat masul în America, Țara Tuturor. A revenit o singură dată în România, în 2001, când l-am făcut *honoris causa* al SNSPA. Proust a fost la el acasă. Nick și-a regăsit tot: limba uitată, pașii de horă, romanța interbelică, Cișmigiul. Și a rămas extaziat în fața Târgului de carte. Da. Țara lui de naștere a ieșit din spălarea pe creieri!

merita făcut, deși eu recunosc faptul că a făcut un bine proletarilor, dar celor din vestul european, fiindcă a arătat pisica neagră și, de teama ei, legislația muncii de pe acolo s-a conturat și în favoarea muncitorilor.

Azi mi-am început înotul cu Adriana, eu în bazinul mic, cu apă caldă. Ele înoată competitiv, numără bazine, ca un pariu cu propria persoană pe care eu nu cred că îl voi face. Mă simt mai boemă, mai omul Vineri. Caraghioslăcul este că tipul de la permise de piscină mi-a cerut, pe lângă ID¹ și recomandarea departamentului ca să înot, ceea ce deja întrece orice tâmpenie am văzut în logica suspiciunii, adesea copilărești, instalată după 11 septembrie.

Azi stau și lucrez acasă, procesez ceea ce am citit despre putere.

24 septembrie

Cam zăpăcită zi!

Ieri nu am putut sta mereu acasă, am plecat după-masa pe la departament doar ca să văd ce mi-au mai scris Adi și Andrei. Am obosit după multe ore de muncă și cred că e curată iluzie că o să meargă mai mult de șapte ore pe zi bibliotecă și scris. Întorcându-mă seara acasă, am văzut o față de nebănuț în Bloomingtonul liniștit. După ce se înserează, străzile sunt animate, cel puțin în centru, și, o dată cu animația, apar și disidențele. Azi mi-a tradus Cristina că e complet neobișnuit ca o femeie să umble singură seara (oraș alb, necosmopolit). Uitasem să mă mai stresez pe stradă din cauza agațamentelor, mai ales după 40-45 de ani, când la noi în sfârșit ieși de pe piață și la rău, și la bine, adică scapi de cetățenii care stau la colțuri și vânează. Ei bine, ieri mi-am adus aminte din plin și mi-a fost realmente

1. Cartea de identitate (permisul universitar).

frică. Nu s-a întâmplat fizic nimic, doar remarce sexy și invitații relativ decente (fără obscenități, că e plină muzica rap de ele și măcar le-aș înțelege). Însă mi-am dat și eu seama că am o mare problemă cu umblatul după ce se lasă întunericul. Uite așa, frumușel, mai îmi limitez un pic libertatea de mișcare.

Azi am căutat toată ziua cărți, să văd ce strategie de lectură îmi fac. *Social Security Number*¹ a devenit cheia tuturor cerințelor. Fără el, nici cărți nu scoți din bibliotecă, cu ID cu tot. Nu se compară cu venirea din primăvara lui 2001, când te strivea încrederea reciprocă. Atunci am obținut permisul de toate accesesele în 24 de ore și doar pe declarații de încredere. Azi i-am dus și mocofanului de la piscină un *To whom it may concern* pe care a păstrat-o solemn după ce mi-a luat taxa de *membership*.

Lunea și miercurea mă aduce seara acasă Cristina și nu îmi e urât pe drum încoace și, desigur, nici teamă. Uneori e și singurul timp din zi când vorbesc cu cineva. Relu face desigur o excepție. Biroul lui e aproape de al meu. Schimbăm o vorbă, un gând, o suferință, un zâmbet. Mă întreb cât timp îmi va lua acasă să reîncep să vorbesc mult. Îmi era dor să tac. Cristina e fabuloasă. Are și poartă istorie, o istorie de femeie rădăcinoasă dezrădăcinată, o istorie de limbă română care îi e precum răsuflarea. Așa, fiindcă a trebuit să își taie răsuflarea trecând la engleză și la predatul latinei pentru americani (*Jesus!* Vorba lor. Cei mai mulți au un accent de te ucide!). Și-a recăpătat-o însă, fiindcă farmecul ei persuasiv i-a făcut pe tinerei să vrea să facă studii românești. Uneori ajung mai devreme și încă o prind la curs. Mă lasă mască ce greu se învață conjugările și declinările la banalitatea care este propria ta limbă. Îi urmăresc cum se chinuie să învețe româna, fascinați

1. Codul numeric personal de la Asigurări Sociale.

de ochii ei verzi-strălucitori și foarte expresivi, incapabili să ascundă ceva.

27 septembrie

Surprise, surprise! Ieri pe la 11 p.m., cum zic ei, au venit Adina cu Dragoș. Pe la 1 după miezul nopții continuam să fim la magazine, unde Dragoș descoperirea voluptatea marilor *sale* de toamnă. Dragoș, „ratonul” nu intră niciodată în panică, mai ales în America. El are o teorie simplă și liniștitoare: dacă eu am o problemă, atunci de bună seamă că au avut-o și alți o sută de americani înaintea mea. Fiindcă antreprenoriatul e neîngrădit, unul din 100 a și găsit o soluție pe care acum o vinde.

Ieri a fost o zi foarte plină și foarte plăcută, nonconformistă. Am făcut vizite *all day long* cu cei doi tineri, mai ales la Cristina și Călinești, și am avut o discuție foarte bună cu Jeff, la cafeaua de la prânz; din ciclul: să învățăm din greșelile predecesorilor în materie de decanat și să vedem ce face politică americană. Discuțiile aici se poartă mai ales ca *working lunch* (prânz de lucru). Uneori, acest timp este unul dintre cele mai productive relațional și științific. În consecință, viața a fost pentru o zi ca în România, când e foarte plină și foarte plăcută. Firește, eu m-am despărțit de așa o Românie, căci luna august a fost luna aranjării casei și a revederii prietenilor. Azi este ziua lui Elsie și a Cristinei. Cristina e mai aproape, chiar pe aici, se bucură și suferă alături. A primit un buchet de trandafiri albi din România. Cumpărăturile electronice fac realmente minuni. Încă nu am învățat să mă descurc cu asta, nici *credit card* nu am, deși pare un viitor foarte apropiat și foarte banal.

28 septembrie

Hotărât, nu îmi plac weekendurile, îmi produc un acut sentiment de dezrădăcinare. Dimineața, de la 5,30 până pe la 12, e bine că lucrez, după care nu mai pot. Se așază o liniște apăsătoare. Săptămâna care vine încerc să îmi instalez cablu ca să pot vedea oameni, fie și bidimensionali, pe aici prin casă. Cred că mi-am răzbunat tăcerea seara, de ziua Cristinei, când am povestit mult și savuros despre azeri, gruzini, kosovari, afgane și țigani români. Mioara, mama Cristinei, este teribil de vioaie și de frumoasă la cei 89 de ani ai ei. A fost și Sever V., cu logodnica lui. Sever e un tip drăguț, cu o mare savoare de povestaș. L-am surprins într-o relație teribil de incitantă cu deliciale culinare.

Încerc să mă gândesc mai puțin acasă și mai puțin la lucruri emoționale, de exemplu, vocea înregistrată a mamei mi-a făcut rău, m-a făcut să plâng. Desigur că este o întrebare: ce e rău în faptul de a plânge? Probabil că nimic, se mai eliberează tensiuni pe care oricum le ținem în noi. Încerc să lucrez cât mă simt în stare. În definitiv, și de asta am venit aici, să mă încarc intelectual. Mereu plătim un preț pentru toate.

29 septembrie

Un schimb de mesaje cu Adi. Regret că l-am încărcat cu nostalgia mea. Era atât de ocupat și de obosit! Nici Andrei nu stă foarte bine. Le lipsește o vreme de respiro pe care, uite, eu o am și nu știu de ce nu mă abțin de la crizele mele de singurătate (fac tot mai mult distincția între *solitude* ca singurătate asumată, pozitivă, și *loneliness*, ca singurătate negativă). Azi am înotat și a fost bine. Fac asta, cum am mai scris, într-un bazin liber în care mă pot juca. Ceilalți se înghesuie câte doi pe culoarele celui de concurs și merg de colo-colo contra cronometru. O fată ne păzește pe toți să nu ne

încă. Dar când ies din bazin, sunt ca nou-născută. Mă bucur că nu fumez, altminteri, în alte situații, regret sincer. Îmi e tare dor de o țigară după cei 30 de ani de fumat profesionist!

Mă chinui un pic să fac corecturile la articolul pentru *Prospects* și mai puțin cu ceea ce scriu. Rar am scris mai magmatic.

Am vorbit cu Relu, plecând de la articolul lui despre al treilea Tocqueville. Eu cred că se petrece ceva în neregulă cu americanii. Acum că sunt imperiu și au ca dușman (în parte real, în parte construit) fundamentalismul islamic, adică, practic, e cu totul alt caz, nu mai e rivalitate, ca în Războiul Rece, nici nu e concurență, cum ar trebui să fie cu UE (pe care ei nu o iau în serios, nici măcar nu folosesc vreodată acest termen în media). În consecință, eu cred că e un rău în faptul că nu mai vor să fie *number one* ca regim politic, cea mai bună dintre lumile posibile, lumea în care fugi. Îmi par prea autosuficienți ca politică de stat.

O să mă mai gândesc la asta, cred că trebuie să urmăresc ceva mai mult departamentul acesta ca „lume în sine”.

2 octombrie

Am sărit puțin din zilele trecute fiindcă nu e nimic așa de relevant. Pe 30 a fost picnicul departamentului, pe undeva pe la o margine de oraș, într-un loc frumos și împădurit, cam așa cum ar putea să fie o Băneasă fără garduri, fără mega-viloaie, cu case normale, cu o pădure extrem de curată prin care de obicei își plimbă Jeff cei cinci câini, dar pe rând și în lesă, că ei curăță murdăria cu lopățica și punguța.

Ieri am lucrat, la prânz am înotat, apoi am mers la bibliotecă unde au și revista *AnALize*, până la numărul cu umorul. Seara am fost la Nick (mănâncă tot mai

puțin și mai greu). Merg cu Cristina, care continuă să mă aducă acasă lunea și miercurea, și mai stăm un pic de o tacla. Momentele noastre de taină. Gineceul. Vorbim despre ceea ce tăcem lespede față de restul lumii. În felul acesta, fiecare dintre noi devine așa de inteligibilă celeilalte. Și, adesea, așa de misterioase celorlalți! Așa mi se face dor de Eva! Cu ea am reușit să am gineceul meu pe viață. Eva este ceea ce uneori mulți oameni nu apucă să trăiască: prietena de suflet, prietena de taină. În spatele nostru se întind 34 de ani de convorbiri cu ușile bucătăriei închise (gineceul nostru cel de toate zilele). Lângă noi au trăit și au murit oameni pe care i-am iubit, privegheat și îngropat împreună. Ajunge să îmi audă prima silabă sau să îmi vadă prima deschidere de pleoape. Și știe. Mă știe.

Am văzut *Indochina*, un Oscar din '92 pe care, firesc, la vremea lui l-am ratat. Toată tranziția am ratat teatru, concerte, filme și literatură. Chiar m-am simțit vinovată când am citit altceva decât mi-a cerut specialitatea sau am petrecut seara la un film. Până și întâlnirile informale cu prietenii mi-au creat un sentiment de vinovăție. Ca și când aș fi furat din „reforme” pe care musai generația mea trebuie să le facă. Generația tranziției de la comunism la capitalism și democrație, deh. Generația părinților mei a făcut tranziția inversă, mama ei de istorie!

Presupun că îmi voi face serios o cultură cinematografică video la televizorul meu minuscul. De ce nu? Ar merge cam două-trei filme pe săptămână pe care le mai iau și gratis de la Main Library. *Indochina* a fost superb. O încălțită poveste a pasiunilor erotice și politice, cu deznodământ logic în economia marilor întâmplări ale filmului. Catherine Deneuve își trăiește rolul ca o franțuzoaică matură, trecută prin ciur și dârmon. Povestea în sine este de o pasionalitate copleșitoare.

Mereu ceva dă în clocot acolo. E foarte interesant, de aici îmi e mai ușor să apreciez gustul de vin vechi al Europei. De aici, Europa poate să fie altfel percepută. Eu o simt rădăcinos, ca o Europă a lecturilor mele, a filmelor, a teatrului, a tot ceea ce am părăsit de când a dat tranziția peste noi, ca o cursă contra cronometru. Sau poate îmbătrânesc și dorința de frumusețe (contemplată) crește proporțional cu stingerea frumuseții personale. Cam așa m-am simțit astăzi. E o plăcere să o iei pe Adriana de la serviciu (Muzeul de artă)! Trăiesc între femei interesante, mai mult în societatea femeilor puțin mai în vârstă ca mine, între femei care vin din trecuturi de familie, dezrădăcinat din rădăcini foarte adânci, cu farmec și plumbi aristocratici. Uite că am trecut Oceanul ca să simt Bătrâna Europă, cea pe care nu o am în rădăcinile mele de nepoată de țărani și a doua generație cu școală. Este genul acela de aer inconfundabil care îl enervează pe A. și scoate înclinația de stânga din el. Dar pe care, în experiența mea de aici, sper să îl înțeleg.

M-am gândit, cu nostalgiile mele după *homeland*, că Europa și-a dat cu firma în cap în secolul trecut, cu nazismul și comunismul ei, cu războaiele ei. Și mi-e teamă că Statele Unite își vor da cu firma în cap în felul lor în secolul acesta, mai ales fiindcă încep să se simtă unic imperiu. Cei mari greșesc mereu direct proporțional, greșesc grandios. Mă uit și la inamicul islamic, la imaginea lui Bin Laden într-o peșteră, în țoale și obiele și o lume supertehnologizată, incapabilă să îl prindă, dar tremurândă în fața „omului peșterii”. Mi s-ar părea amuzant dacă nu aş crede că e iresponsabil.

4 octombrie

Sâmbătă dimineața. Am tras o mică angoasă. Acum o oră a bătut la ușă cineva (pentru prima oară într-o

lună). Era Phil. E un bărbat un pic mai tânăr decât mine, agreabil și destul de greu de „depistat” ca diferit, mai ales când monologhează. A venit să mă întrebe dacă toate lucrurile sunt OK, dacă funcționează. Apoi, cale de o oră a tot povestit. A încercat să mă facă să înțeleg ce e cu autismul. De pildă, că nu poate gândi și scrie simultan. Că gradul de stres la schimbare este așa de insuportabil, încât de câte ori i-au introdus o cerință la slujbă, a plecat, fiindcă nu a suportat nouitatea, se simțea copleșit și avea tendința de abandon. Și mi-a mai spus că există doar două lucruri care îl eliberează de starea imensă de frică, de anxietate: sexul și marijuana. Numai după sex și după marijuana se simte un om normal, un om puternic, cu autocontrol. Și, cum sexul este o treabă mai grea (depinzi de „celălalt”, în primul rând să te accepte), a practicat mereu masturbarea zilnică să își ușureze tensiunile. Problema lui era ca guvernul să permită autiștilor consumul de marijuana. Și a continuat să critice guvernul și mass-media pentru politica lor despre *addiction*. La care eu i-am replicat că fiecare societate își are problemele ei după gradul de libertate și bunăstare, că problema generală la noi e supraviețuirea și mai puțin lucrurile mai subtile legate de bunăstare (stare de bine). Auzind asta, Phil s-a ridicat, m-a mai întrebat dacă totul e în regulă și mi-a zis: da, „we are a leisure society”¹ și a plecat. *Thank God!* Mie nu îmi prea place genul acesta de discuții, nu îmi creează nici un confort. Probabil sunt încă prea în lumea a treia. Apreciez ajutorul lui Phil, dar prefer să îl întâlnesc de față cu terți.

Nu am mai scris ce s-a mai petrecut pe lume. Alaltăieri după-masă s-a petrecut că am fost la pădure în Monroe County, la Maria, unde am avut o seară de

1. Suntem o societate de loisir.

familie extrem de tânără, cu un copil care se uită la filme cu roboței și altul care suge, doar me, zâmbește, face pipi, cu o mămică superbă. Nu am mai văzut de mult mămici tinere. În prima fază a acomodării cu dragostea nouă pentru proaspătul venit, ei bine, au o frumusețe parcă mult mai iradiantă și mai confortabilă decât a femeilor îndrăgostite.

Ieri am fost la o conferință despre politica Rusiei față de America după *September, 11*. În fiecare vineri ei organizează *talk*¹-uri pe teme de cercetare ale celor din departament sau cu invitați. De aceea ei comunică între ei, și noi cu nimeni. Fiecare știe la ce lucrează colegii din universitatea sa și din alte universități în aria tematică de care se ocupă, se citesc, se analizează critic. Nu există „găști” universitare, ci familii de idei comune, de paradigme comune de lucru. La *talk*, departamentul era prezent în păr. Femeia a lucrat metodic și bine, fără să producă mari revelații. Apoi a fost întâlnirea de *wine and cheese* a catedrei, unde am vorbit lung cu o colegă despre integrarea României în UE și despre prostituție în Europa de Est. Paradoxală combinație!

Mă opresc aici și cu comentariile. Simt că am enorm de mult de lucru și timp teribil de puțin. Mai am și programul meu de filme. Aseară am văzut *Breaking the Waves*. Sex și energie vitală. Foarte bine făcut, de altfel. Mi-am mai luat și o casetă despre Islam, ca să scap de obsesiile sexuale ale deceniului nouă în cinematografie. Și îmi trebuie ceva mai mult timp să selectez casete. Seara citesc convorbirile lui Valer Stoica cu Dragoș Dense. Valer e realmente bun și foarte consistent pentru un politician, dar e clar și de ce succesul lui public a fost mult redus față de cel de network. Nu

1. O prelegere urmată de discuții.

știe să fie simplu, plăcut, picant, omenos, prietenos față de oamenii mai simpli sau pur și simplu mai obosiți.

Seara am văzut un film despre anul 612 și întemeierea islamismului. Un film tip Hollywood și tip propagandă pozitivă (era din 1996). În fine, ce să spun, unele lucruri într-adevăr nu le știam, și anume că arabii își ucideau fetițele nou-născute atunci când nu li se nășteau băieții așteptați și că Mahomed a interzis asta, a zis și ceva despre egalitate între bărbați și femei (și totuși, la Mecca merg doar bărbați!!!). Parcă în cartea lui Valer, în afara Monei Muscă, Noricăi Nicolai, a mea și a Alinei Mungiu apar alte nume de femei? Dar, mă rog, Islamul are mai multe porunci de caritate de tipul cine e sătul în timp ce aproapele lui adoarme cu stomacul gol, acela nu e musulman! Foarte frumos și social-democrat.

5 octombrie

E o zi așa de caldă! E de fapt duminică, presupun că o vreme splendidă pentru ultima plimbare în tricou prin pădure și am înțeles că și la noi, în satul Pipera, e la fel de cald, dar în ore diferite. Probabil și la Sinaia, unde sunt mama cu Rodica. Nu a fost chiar așa de rău azi, chiar dacă mi-am trecut ziua în casă, conspectând, citind, gătind un pic în așteptarea Călineștilor (primii mei musafiri în formă organizată). Ransel mi-a dat cartea lui despre *Village Mothers*. Foarte impresionantă, bazată esențial pe interviuri cu trei generații de femei din Rusia și Tătaria. Asta mai luminează o dată cum știu acești oameni să facă istorie ca știință, ce metode de cercetare au. În fine, pentru mine, cartea nu a fost poate așa de surprinzătoare, din cauza copilăriei, sau fiindcă avem țigani, sau fiindcă trăim într-o societate în care infanticidul devine fapt divers. Nu m-am mirat foarte tare de argumentul: nu am putut rămâne cu

copilul în spital, l-am luat acasă că nu avea cine da de mâncare la vacă, și vaca e mai importantă, că toți trăim de pe urma ei. E o selecție necruțătoare a copiilor cu zile în raport cu cei fără zile, cei despre care se spune că sunt pe ducă, numai când îi vezi. M-a distrat de-a dreptul locul pe care îl ocupă în carte problema lui *evil eye*. A deochiului. De mică știu de la străbunica descântecul de deochi, cu tot ritualul său. Prietenele mele mă sunau să le descânt copiii chiar și prin telefon. Și mergea. O sălbatică est-europeană. Asta sunt. Dar din respect pentru etica utilitaristă, mă doare în cot de lipsa de raționalitate a descântecului o dată ce copiii se linișteau și trăgeau un pui de somn.

Hait! La radio se anunță marea grevă a gunoierilor în Chicago! Probabil că vor trăi câteva zile ca în București, mai specific, Berceni, Mandravela, deși le va lipsi farmecul local. Se mai anunță și că Arnold Schwarzenegger este acuzat în plină campanie electorală de hărțuire sexuală, că au mai murit 19 oameni în Haifa de o bombă suicidară și, așa, încet, lumea curge între greve, campanii electorale, terorism. Deși nu mă împac cu pedeapsa cu moartea, pe indivizii care practică uciderea semenilor lor nevinovați, nebeligeranți, nu îi văd în altă parte decât puși la zid.

Cred totuși că îi sun pe cei de la Insights să îmi pună cablu. Deși, cinstit, fără știri, viața este infinit mai calmă și lumea pare extrem de cuminte. Parcă ar fi mai interesant să experimentez o perioadă de reală liniște, chiar dacă pot pierde contactul cu cealaltă realitate, cea demnă de *news*.

7 octombrie

Scriu după ce iarăși am tras o porție de plâns ascultându-le pe mama și pe soacra mea. Amândouă au fost foarte pozitive, fiecare cu stilul ei, iar mama a fost de-a

dreptul veselă și simpatcă și mi-a căzut bine, mai ales finalul apoteotic: „Pot să mănânc ciocolată, că am glicemia mică!”. A fost adorabilă, ca și mama soacră, cu gogonelele pe care eu nu mai apuc să le mănânc că le termină ceilalți.

O lume pașnică, normală, de familie. De obicei mă exasperează, dar acum cert îmi e dor de ea, mai ales că știu că acasă este și spațiu de refugiu. Și e așa de urât apartamentul acesta și de fără gust! Mi-am pus eu ceva crenguțe de toamnă, da' tot degeaba. Anost cu ștaif. A fost plăcută tare vizita Călineștilor, iar ieri am trecut câteva minute pe la ei cu Cristina, i-am găsit pe Nick și pe Pauline. Toată lumea a încercat să vadă ce latină mai știe (un omagiu celor 18 ore de latină din norma dublă a Cristinei) și a făcut apologia liceului românesc, mai ales a liceului. Cu Nick aproape nu mai e chip să vorbești altfel decât românește. Chiar greșește când vorbește franțuzește cu Pauline, zice „farmaciste” în loc de *farmaciene*. Sâmbătă vor fi nașii secreți ai căsătoriei și mai secrete a lui Dragoș cu Adina. Nick l-a forțat sentimental pe Dragoș, că nu vrea să plece dintre noi și să îl lase pe tânărul său prieten neînsurat. Cu un pic de imbold de la mine: da' măritați-vă odată, că sunteți adulți în toată firea; se pare că evenimentul va avea loc la City Hall în Bloomington, sâmbătă la prânz.

Un moment foarte plăcut sunt cele două prânzuri pe săptămână, la 11.50, când mă întâlnesc cu Adriana în fața Muzeului de artă. Locul e superb, iar schimbările pomilor de pe o săptămână pe alta sunt un regal de culoare. Acum sunt roșii-sângerii. Apoi înotăm în tăcere, ne auzim gândurile. După înot începe ceremonialul de duș, de spălat pe păr, de uscat și de povestit: azi despre expoziția de artă alexandrină. Săptămâna trecută ne-a acompaniat și I. Era înaintea unei noi biopsii și după o nuntă pariziană. Am întregit-o cum s-a

îmbrăcat la nuntă, cum a pupat lumea pe sub pălărie, că doar nu era să vâr cuțitu-n rană cu întrebarea despre ultimul rezultat al biopsiei. Mi-o imaginez neumbrită de boală, pășind apăsat pe pământ, ca o femeie deplin conștientă și de inteligență, frumusețea și de farmecul ei. Și mă rog pentru o minune.

Ieri am fost la două cursuri, unul la *undergraduates*¹ și altul la *graduates*². Toate lumile seamănă. Ce am văzut diferit este că discuțiile de la *graduates* sunt infinit mai civilizate și mai calme, mai respectuoase. Iar la *undergraduates*, asistenta era și ea, făcea comentarii la lucrările studenților, avea și spațial un loc al ei.

Ei nu o duc pe roze cu atragerea studenților, mai ales la teorie politică. E drept însă că fiecare student aduce 10.000 de dolari pe an. Maria mi-a spus că universitatea scutește de taxe copiii și soții profesorilor.

Azi, Relu era foarte impresionat de o casetă despre revoluția română. Spunea mereu: Doamne! De unde am plecat! În ce hal de diletanță eram! Doar Iliescu știa să se comporte ca un om cu capul pe umeri³. Eu am momente când mă simt încă derutată într-o țară în care doar cei care au lucrat cu serviciile de informații par „cu capul pe umeri”. Nediletanți. Sigur că suntem diletanți, noiăștia care credem în transparență și informații publice. Suntem și acum la fel de diletanți.

Am constatat azi că e greu să te adaptezi în altă parte la vârsta mea, poate și fiindcă sunt femeie? Nu fiindcă sunt în „străinătate”, nu mă simt deloc așa o dată ce am prieteni și vorbesc românește (ceea ce nu e

1. Studenți la ciclul universitar.

2. Studenți la ciclul de studii postuniversitare: master, doctorat.

3. Mai târziu am luat și eu caseta. Nu am putut-o vedea la fel. Pe mine, imaginile de atunci nu încetează să îmi umple ochii de lacrimi și să îmi blocheze judecata. Mă răscolesc în cele mai adânci straturi ale sensibilității.

mereu bine). E doar un loc unde nu este familia mea și casa mea. Cred însă că vârsta contează. Îmi fac tableturi. Marțea merg la Sahara Mart, magazinul cu produse „orientale” al unor iranieni, de unde iau telemea bulgărească, roșii *organics*, iar azi am luat zacuscă de ardei capia, foarte bună. Căci, mărturisesc, mâncarea este multiculturală, diversă și anostă. Iar eu mănânc în compensație pentru puținătatea plăcerilor și mai ales a țigărilor. Doar dulapul e mai lat ca mine! Noroc că mai înot puțin. Voi fi un dulap cu mușchi.

Apropo de cumpărat: mai am un magazin micuț de *antiquities* (un amestec de vechituri cu vechituri artistice, anticariat). I-am luat Mariei o perinuță delicioasă, cusută manual, pe care scrie: „GOD COULDN'T BE EVERYWHERE. SO, HE CREATED GRANDMOTHERS”¹.

11 octombrie

Căsătoria Adinei și a lui Dragoș. Doamne, ce zi!

Dar să nu o iau chiar cu ziua asta. Joi am zăbovit foarte puțin în facultate. De fapt, după ce am citit, am înotat cu Adriana, care m-a vârat în bazinul de competiție. Unde pe un culoar ea face real performanță, iar pe celălalt, eu înot temeinic, continuu, cam de două ori mai încet ca ea. Așa fac universitarii de aici: vin la ora 9 la facultate, au o oră pauză la prânz, moment de care profită fie pentru discuții profesionale cu colegii (*working lunch*), fie pentru mici bârfe sau comentarii (ei în timpul programului de birou nu stau la taclale, așa că se defulează uneori la prânz), fie pentru un sport pe care îl practică, fiindcă lor le-a intrat în cap datoria morală față de propria bunăstare fizică.

După înot m-am întors acasă să mai lucrez, cu o escală în centrul vechi al orașului, la magazinele de

1. Fiindcă Dumnezeu nu poate fi chiar în orice loc, a creat buncile.

serie mică și lux, la fonduri plastice. Am luat tânărului cuplu un dar drăguț și mi-am făcut de cap în mod absolut în relația cu mine: mi-am luat un fel de compleu de ocazie, inimaginabil de scump față de ceea ce găsești aici. Din categoria defulări postfrustrații și austerității.

Insertie 2004.

De-abia la București, după ce m-am reajustat la prețuri, am constatat cât de rezonabil era prețul compleului de ocazie (100 de dolari) față de oferta magazinelor noastre cu staif. De-abia acasă m-am blocat comercial pe deplin și aștept să mă întorc în America să mai îmi iau câte o băinuță sau încălțare.

Seara a venit Maria și am plecat în pădure cu cei doi prunci (Dan dădea în acea vreme un concert de jazz la Urbana Champaign). Pentru mine, oamenii și locul au ceva magic. Până și câinele Buhayna. Mi-e greu să îl descocoț de pe mine când ajung acolo. Vine întâi plăcerea unui bebeluș de clonat comportamental: stă și zâmbește, face nutrițe (uneori chiar ore), după trei ore vrea imperativ să mănânce, apoi se execută îndelungat și continuă să zâmbească și să doarmă. Cu mine se împacă foarte bine. Dylan e mare (are 3 ani), e gelos pe frățior uneori, pe mama lui fiindcă vorbește românește cu mine: urcă forțat să doarmă și cu o voce plină de jale spune: „I just-want-to-tell-you some-thing!”, dezolat că mama se abține să urce, că nici eu măcar nu cedez, nici când plânge, apoi se împacă, se resemnează.

Pădurea lor e aurie și roșie acum. Ești ca într-o beție totală de toamnă, în mijlocul a oriunde, aproape de un râu cu stânci și mușchi, fără nici un semn că mai există altcineva în afară de noi pe lume. Am luat vehiculele de teren încărcate cu copii și am poposit la râu căutând pietre cu urme de fosile. Hotărât, Maria

are în ea ceva, o forță, o ginerie pe care o împarte bucuroasă. Lângă ea simt cum nu mai am vârstă, cum se așază o liniște senină și voioasă (Bucur, nume predestinat, de!). Încercăm să vorbim multe în timp scurt: politică, lucrări, oameni, proiecte și, în mod fascinant, și trebi foarte personale. Ea a ajuns în America la 17 ani după ce aventurierul său tată fugise din țara noastră, România comunistă, și a reușit să își recupereze familia. Maria a apucat să se românezeze destul și să se americanizeze tot pe atâta. Dacă mai adăugăm ingredientul slav al mamei sale rusoaice și îi privim profilul blond și ochii verzi, de personaj de roman rusesc, avem imaginea acestei femei care a știut să decanteze genele, neamurile și mediul într-o combinație care o clasifică într-o mulțime cu un element. Aseară târziu, între alăptatul de la ora 9 și cel de la ora 12, mi-a povestit epopeea ei în Lumea Nouă, la liceul cu copiii afro-americi încărcăți cu probleme adevărate, și dragostea ei de teatru, și cea de la liceul alb, cu copii încărcăți de probleme de la televizor: reclame, *soap-opera*, *dieting*, continuând cu Georgetown University, Londra și doctoratul cu Hitchins și fabuloasa lui bibliotecă cu mii de volume românești, descoperirea revistei despre eugenie, cea care a marcat-o ca temă. Apoi căsătoria cu Dan. Povestea acestei zile a căsătoriei putea fi aproape simțită, imaginată. Călătorisem amândouă toată după-masa cu cei doi copii în sistemul mașină și marsupiu, la lacul Monroe (nereal de mare, de frumos și de plin de nuferi), la capătul unei păduri, curată beție și curat drog de culoare și mirosuri. Dylan era supărat pe noi și protesta că voia jucării și desene animate, nu drumuri forestiere, lacuri și melancolii de toamnă. Codruț, copilul din marsupiu, se mai mâscăia un pic, dar nimic nu-i tulbura zâmbetul și plăcerea somnului de pe drumul forestier. Apoi am făcut un ocol lung la prima lor

locuință, așezată într-un loc care semăna perfect cu Poiana Ruscăi, dar avea case americane și mașini ultimul tip în față: poienițe cu case în mijloc de codru. De acolo am mers la casa socrilor ei, Deckarzii (sunt mii de Deckarzi, îmi spune Maria), să hrănim copiii (pauză de adăpat și pășunat). Nunta lor s-a celebrat în acea curte sub un copac uriaș, într-un mod semihippie. Cu un *maître de ceremonie* o pălughă de 2 metri, cu lume drăguță amero-română, cu Bucurii și „Așe beu oamenii buni” și cu jazz. Am văzut și pozele de a doua zi după nuntă. Maria era în jeanși și ie, fiindcă asta este ea, de fapt, dacă deasupra mai pune și rubașcă din când în când, Mașa e Maria întreagă. Desfăcea darurile de nuntă.

Adina desfăcea și ea la masă darurile la restaurantul chinezesc, unde mă amuzam foarte povestindu-le că așa e globalizarea: doi tineri români se căsătoresc la Bloomington cu un naș evreu român plecat în Franța, însurat cu o franțuzoaică evreică și venit în America. La căsătoria lor vin prietenii: basarabeanca Adriana Călinescu, semigrecoaică Cristina Zarifopol, humuleșteanul Lucki Illias și cu ardeleanca de mine. Căsătoria este oficiată de o americană de origine italiană. Mergem apoi cu mașini germane și japoneze la un restaurant chinezesc la care serveau mexicani și portoricani. Mâncăm chinezării din cărnuri locale, pline de steroizi, bem vin de California și șampanie franțuzească, picolii se înclină în stil japonez și ieșim afară să ne luăm rămas-bun cântând „Mulți ani trăiască!” în cel mai neaoș stil mioritic, după ce Nick românul evreu american anticomunist epuizase înăuntrul cărciumii, în surdina, ușurel și discret: *Leliță cărciumăreasă, Iubesc femeia*, două cântece legionare și *Internaționala a doua*.

Ceremonia oficială a fost tare frumoasă. City Hall este o fostă filatură transformată. Ofițera Stării Civile a

venit la 2 fără 5, a descuiat Primăria, a oficiat căsătoria lângă un fost copăcel de interior (un copăcel oriental al vieții), crescut imprezibil mult peste normal, un fost bonsai care și-a uitat condiția și și-a făcut de cap. Dragoș era emoționat și i se tăia limbarița complet. Adina mai vorbea câte ceva. Conținutul ceremoniei era în sine foarte frumos și neformal, ofițera Stării Civile era emoționată și ea, Nick se purta ca un copil zăpăcit, impresionat că semnează ca martor lângă Pauline¹, îmbrăcată frumos în roz. Amândoi au găsit puterea să fie veseli. Mai balcanice am fost Adriana și cu mine, un fel de substitut de mame soacre, cam smiorcăite. Și ca să o facem lată, la masă am vorbit toți la telefon cu părinții Adinei, cu bunica și unchiul ei, cu mama lui Dragoș: nuntă la telefonul mobil. Ce ți-e și cu secolul XXI!

În alt registru, fiecare din aceste două zile este tezaurizabilă. La Maria și cu Maria mă simt undeva între răsăritul Europei, taiga și, ciudat, Titanic, și totodată mă simt în anii '70 în America. Atunci când ies pe prispă este ca în vremea și atmosfera de defrișare a marilor păduri ale Lumii Noi. Cred că scaunele de afară, din mesteacăn negeluit, și câteva unelte sunt din acele vremuri. În studioul de înregistrare unde locuiesc ei acum mă simt ca în corturile apașilor, populate cu instrumente muzicale și icoane românești. Poate în casa lor cea nouă (*Argeș Monastery*) să înceapă America 2003.

Lumea este fabuloasă. Lumea acestor două zile a fost o lume de lumi.

1. Este forma laică de nășit. Pe cea religioasă, Nick, liber cugetător convins, nu ar fi acceptat-o niciodată pentru sine, în nici una dintre religii.

12 octombrie

M-am întors la solitudinea duminicală. Am lucrat de la 6 la 12, dar mai mult nu pot. Măgarii din colț nu mi-au împrumutat video cu *A Beautiful Mind* că nu aveam telefon fix acasă și, uite, așa s-a mai clonat o duminică în care îmi face urâtul câte o vizită foarte generoasă. Dacă slujbele ar fi după-masa, sigur aş merge la biserică. Așa, citesc bezmetic, dezordonat și nu comunic, iar pocita asta de casă mă calcă pe nervi. O sfârșesc la Kroger, cumpărând ceva bun de mâncare : azi, brânză franțuzească și croissant. Poate și fiindcă în astfel de zile mi se face dor până și de Europa, cu francezii ei cu tot.

15 octombrie

Zi însemnată pentru departamentul din care fac temporar parte : vizita bătrânului Robert Dahl : 87 de ani, 36 de cărți!!! Multe faimoase. Multe ale întregii comunități Sciences Po.

Jeff, un tip în care am tot mai multă încredere, și invers (nu mă mir : îi citesc acum *Poverty of Progressivism*, o carte scoasă anul acesta, una pe care aş fi scris-o și eu dacă trăiam în SUA), m-a invitat la prânzul dat pentru Dahl la Tudor's room¹ : am fost cam opt inși cu marele *political theorist* și nevasta lui. Întâi, se ține superb : e un bărbat înalt și drept, nu are nimic gârbovit în ținută, are o figură plăcută, chiar frumoasă, și vorbește extrem de cald și de agreabil. Am vorbit amândoi destulă vreme. I-am spus și că este citit în România, a

1. Tudor's room este restaurantul de protocol al universității. O minune făcută după modelul Cambridge, dar cu spații și bani americani. Mari și mulți. Vitralii superbe, elegantă, dar o uriașă lipsă de formalism. În colț, la fiecare prânz cânta la pian un tânăr de la Music School.

surâs cu plăcere, știa evident că e tradus în română. Sigur că e o problemă : cum poate cineva să fie profesor la Yale de 60 de ani? Răspunsul e simplu : dacă ești ca „bătrânul Bob”. În rest, s-a purtat extrem de normal și de colegial cu toată lumea la masă. I-a părut chiar bine că avea și o est-europeană *à côté*. În plus, așa mi-am cunoscut și alți colegi. Înainte de *lunch* mă întâlnisem cu Jean Robinson de care probabil mă va lega o relație mai serioasă, ea fiind cea mai apropiată de interesele mele de domeniu în calitate de politoloagă feministă și specialistă în politici de gen în estul Europei (da, mă rog, în aceia ceva mai integrați în „Club” : polonezi, cehi, unguri). Am chibițat și am făcut socoteli : a venit să se sfătuiască dacă să accepte să fie *Vice-Dean* pentru *postgraduates* la universitate. Pe scurt, 20.000 în plus la leafă, putere, centralitate : „La *women* eram marginalizată, *you know!*”. *Of course I know*. I-am spus că și mie îmi trece uneori idealismul și munca patriotică, dar pe urmă o iau de la capăt. Mi s-a făcut părul măciucă : are un fiu în colegiu și altul de 11 ani, ea având 52. Dar nici pe Jeff nu am vrut să îl sabotez. El e nou ca șef de departament, lumea lor e împărțită pe din două, echilibrul e fragil. Are nevoie de Jean în departament și se înțeleg foarte bine. După 20 de ani a fost abolită domnia conservatorilor în Pol Sci (la ei, la IU). Mă gândesc că la SNSPA a.m.r. 7 ani. Mult din cale afară ! Dar se vede aerul nou, mai ludic, mai de echipă, tinerețea. Jeff nu se va lăsa până nu va demonstra cum arată New Deal în varianta dragă lui : *left liberalism*. Dar despre ideile lui Jeff comentez când termin cartea.

Insertie, septembrie, 2004.

Nu am mai comentat ideile lui Jeff în jurnal. M-am slujit de unele din ele în Drumul către autonomie, cartea la care scriam acolo, la IU, fără să știu cum o

cheamă. Și așa, Jeff, autorul, s-a despărțit de jurnal rămânând bibliografie standard.

La 3,30 și-a început Dahl conferința despre Madison. Cristal de coerentă, simplă, suplă, bine strunită, cu ceasul în mână, pe relația dintre republicanism și democrație. După conferință a fost un cocktail. Ne-am și mi-am luat rămas-bun de la Dahl. Vincent Ostrom, care realmente părea mai bătrân bine decât Bob (așa i se zice bătrânului munte Dahl), a fost și el de față, sprijinit de Elinor, o femeie extraordinară. Doamne, cât de „acasă” ne simțeam cu toții lângă ei! *Founding Fathers and Mothers* în științele politice ale celei de-a doua jumătăți a veacului XX!

Pe scurt, o zi plină și foarte sărbătorească. Se va reedita pe 31, de Halloween, când vine marele sociolog Craig Calhoun și când, seara, Jeff cântă jazz la Bear's (o cârciumă la care m-a mai invitat, da' nu am mers, fiindcă eu sunt în casă înainte să se întunece). Ne-am amuzat la masă. Tipii din departament m-au întrebat cum mă costumez de Halloween. Iar Jeff mi-a sugerat să nu mă costumez. Să îmi pun o pancartă pe care scrie: *Born in Transylvania*¹ și ajunge pe deplin.

17 octombrie

M-am trezit vorbind cu laptop-ul, la sfârșit i-am făcut și bezele fiindcă m-am speriat că mă lasă, și de obicei în situații de-astea eu, atehnică notorie, strig după Adi sau Andrei, iar acum strig la lună. Mă urnesc greu cu lucrul pe seara de azi după ce am tras un pic mâța de coadă, dar și fiindcă mă ustură foarte rău ochii din cauza ecranului și a luminii chioare din cameră. Iar în bibliotecă nu am răbdare să stau și nici nu au prize de laptop. Împrumut cărți și plec. Oricum însă, nu l-aș

1. Născută în Transilvania.

fi cărat atâta drum în spinare, nici să mă pici cu ceară. Dar povestirile despre partea de bucătăria lucrului sunt plicticoase. Oamenii consumă rezultate. Voi vedea eu ce o ieși. Azi am fost la o conferință despre feminismul victorian, dar de la care am ieșit prematur. Maria venise cu Codruț. Copilașul a tăcut el la partea introductivă, a avut un pic de răbdare și după, dar la un moment dat a cerut imperativ să se plimbe. Drept să spun, mi se părea mai plăcut să mă preumblu cu copilașul prin toamna bloomingtoniană. Mă încercă o mare tristețe pe *Gender Studies*, așa cum sunt acum făcute în America. Te îneci în tema *Sexualities*. Da. Se pare că în războiul Sexul sau Capul, dat între conservatorism și feminism, bătălia actuală este câștigată de conservatori. Marile corporații sprijină departamentul de Gender Studies dacă face multe cursuri inocente, mai ales despre sexualitate. Mai dă-le în colo de politică, de etică, de filosofie, de istorie! Oamenii se simt mai anestezic dacă studiile de acest tip se învârt în jurul folosirii puței în diverse ipostaze. Dacă asta era varianta pe care aș fi găsit-o în locul feminismului teoretic exploziv, creativ, curajos de atunci, din 1991, nu m-ar fi atras cu nimic. Nu fiindcă cred că *Sexualities* nu este un subiect important, ci deoarece cred că orice monoexplicație e ridicolă. Și că mai este și o fantastică diversiune. De la studii feministe s-a ajuns la „suportabilul”, anestezicul „studii de gen”, unde au început să fie strecurate până la aglomerare *gay and lesbian studies*. Foarte importante. Dar cu totul altceva decât problema patriarhatului ca putere epistemică, politică, economică. Pe scurt, cestiunea care afectează peste 51% din populația lumii (femeile) s-a diluat într-o poveste care discută legitimitatea relațiilor homosexuale, adică a aproximativ 10% din populație. Ia stați cu mintea la sex! Așa cum le-a plăcut întotdeauna marilor patriarhi ai cunoașterii. *No, thanks!*

În New York se comenta cererea comunităților gay de grădinițe separate pentru copiii lor. Detest segregările. Motivul pentru care nu accept eu căsătoriile între homosexuali, ci doar uniunile consensuale, este acela că eu cred că trebuie încurajată heterosexualitatea ca dezirabilă. Și așa bărbații tind să își creeze medii segregate față de cele ale femeilor, și reciproc. Dacă se diluează și familia heterosexuală, atunci chiar cred că ajungem să ne cunoaștem și să ne acceptăm tot mai puțin între noi.

În final, Maria a ieșit și ea din conferință și am plecat toți trei la căsuța mea care, dintr-o dată, s-a umanizat substanțial cu un sugar și o mămică. Doar Cristina mai calcă pe aici cam o dată sau de două ori pe săptămână, o jumătate de ceas, când mă aduce acasă miercuri sau luni. Când vine Cristina, fumează 3-5 țigări scurt și miroase și mai plăcut. Doamne, multă voluptate se asociază în mintea mea cu țigările! Cred că aș putea să scriu o epopee întreagă despre toate gesturile de viață însoțite de țigări. Și mă văd în pericol să o iau de la capăt. Atunci încep să pun cealaltă placă: ce ușor merg pe drum, ce larg respir, ce minte limpede am (asta e de la lipsa stresului!!!), nu mă ține nici o gheară în piept. Ieri m-a dus Cristina la tuns. E bine că nu mă vede mai nimeni. Așa prost nu am mai fost tunsă niciodată. Unde-i biata Sofi, coafeza mea, să se ia cu mâinile de cap, dar și să moară de mândrie mioritică?

sâmbătă, 18 octombrie

Cred că scriu doar o expresie a Cristinei, care mă distrează foarte mult: „That's it, bre. That's it!”. Asezonată din când în când cu „I had enough, bre! I had enough!”.

Între timp mă mai ocup de nenorocitul de text și o aștept pe Kelly R., prietena lui Liviu.

luni, 20 octombrie

M-am trezit că nu prea am timp să fac ce mi-am propus și m-am panicat. Poate fiindcă acum mi-e mai clar ce vreau. În același timp sunt tot mai convinsă că durerile de cap vin de la ochi și că nasul în ecran e crimă de omor. E însă adevărat ce i-am spus mamei că mă simt fizic cu zece ani mai tânără și că asta o fi de la nefumat, dar și de la nestres.

Da' e plicticos să scriu despre muncă. Nu știu de ce, asta e o constantă. Mi-am luat o casetă despre sindicatele americane din anii '80 și m-am plictisit, am închis-o. Azi, Andrei mi-a trezit fiori pe spinare cu: vezi cum faci cu America, fiindcă aici democrația se paradește ca dracu'! Gabi A. mi-a scris și el o scrisoare de tipul: Deșteaptă-te române! Contrasta satele austriece și ungurești cu cele românești, de parcă era ceva de comparat. Poate satul Pipera, și acolo e greu ca ulițe și sistematizare! Nu am avut nici o satisfacție că a ajuns la vorbele mele și că descoperă în spatele normelor europene țaranul mioritic, atemporal integrat în democrația biosferei și în țuică de corcodușe, cu un spirit antreprenorial cât să îi mai dea de băut pe credit la cârciumă. Să nu sar calu'! Țăranu' mioritic se transformă. Și nu din cauza noastră, a 'telectualilor civilizatorii, ci din cauza politicienilor care manageriază menajeria bunurilor publice. Ci din cauza exodului la muncă în lumi care n-au stat să caște gura la dialogul cu veșnicia. Din cauza căpșunelor, măslinelor, construcțiilor, menajului și chiar și a prostituției învățate în stil vestit.

E clar însă că astăzi Andrei m-a făcut să gândesc că am în față mai puțină Americă și e cazul să mă bucur de ea, așa puținică cât mai e, adică să îmi cat de muncă în liniște, că mi-o mai dă gheavolu la noi la cooperativa A'Nastasia.

Sâmbătă a venit Kelly și am intrat în procedura : babele la pușcărie. Ne-am așternut pe vorbit la ora 13 și ne-am întrerupt la 18,30, cu ochii mari și mirați, aproape de timpul când aveam întâlnirea pentru cină cu prietenii ei. Rar m-am simțit mai confortabil în povestitul în limba engleză ca în această discuție. Aveam o spontaneitate aproape de cea în românește. Nu știu ce se va alege de cuplul Kelly – Liviu, nici cât de aptă este Kelly să devină nevastă, e însă clar că ea a intrat în etapa pe care eu o numesc de nidație: are instinct de cuib, vrea să-și facă un cuibușor și pui. Liviu are îndoieli (dar când nu le-a avut?), el nu știe, el se caută. Ea îi oferă toată capacitatea ei de a iubi (și o are, că e plină de inteligență și imaginație, bașca sensibilitate). În final am sfătuit fata să facă probe de mâini îndemânaticе, să bage ceva la frigider, să facă ceva la aragaz, că bărbatul românesc nu te crede măritabilă dacă nu dai semne că vrei să îl hrănești și că nici un feminism teoretic nu o să-i scoată din cap asocierea femeii cu hrana. Ca să implementăm înțelepciunea răscoapei mioritice revărsate asupra tinerei americance care s-a pricopsit să se îndrăgostească de bărbatul român, am mers până la Sahara Mart să îi ducă fata acasă niscai semne de interes pentru ființa pântecantropică a bărbatului iubit. A luat zacuscă, halva, telemea, așa, ca la Balcani. Mi-a fost drag și bine cu fata asta.

Apropo de Balcani și de Orient, aici simpatiile și alianțele sunt fantastice. Eu am două prăvălioare, Sahara Mart și Turquoise. Ambii proprietari sunt arabi și lucrează la magazin cu nevestele. Angajează *part-time* studenți din estul Europei (români, bulgari), au clientela multă din estul Europei. De câte ori merg acolo vorbesc cu mine, mă întrebă de România, știu că ne plac sarmalele, zacusca și brânzoaicele, dulceața de vișine, dar și sarailiile și baclavalele. Pe scurt, antipatiile de acasă

nu merg. Aici, noi suntem împreună „orientali”, avem aceleași gusturi culinare și ne simpatizăm unii pe alții. E o plăcere să intri în magazin și să simți că ești întâmpinat ca acasă. E un anume farmec și o anume dulceață în care toți rahații de Komeini, Bin Ladenii dispar. Rămâne o anumită atmosferă de democrație americană asezonată cu bunătăți și zâmbete orientale. Încep să mă simt tot mai bine în prăvăliioarele lor cu clopoței și tot mai funcțional în Kroger, unde de fiecare dată iau discount și premii. Până acum am câștigat 20 de litri de benzină cu care, evident, nu am făcut nimic. Fiecare intră într-o regulă. Și ea este cea a respectului față de felul în care își face fiecare treaba. Încrederea este dată de purtarea previzibilă și dezirabilă.

En fin, m-am luat cu vorba, dar e interesant cum se conturează altă percepție când devii europeană și est-europeană în America. Pentru arabi ești mai degrabă orientală și, culinar vorbind, au dreptate. Poate chiar mai mult, dar pe mai mult încă nu îl știu, decât pe filiera unei ortodoxii mai anormative.

M-am simțit atât de bine în weekend și din pricina lui Kelly și fiindcă după-masa și seara nu am fost singură. Duminică au venit Maria cu Codruț să mă ia la un prânz la templul tibetan (nu e o cârciumă, e chiar templu). Locul e foarte frumos, cu un stejar uriaș, dar cu două temple teribil de kitsch pentru gusturile noastre. Tocmai fusese Dalai Lama al XIV-lea în septembrie să îi dea benedictiunea. Tema de discuție privată: americanizarea părinților Mariei, care, în loc să tragă spre Bloomington la pensie, vor casă în Florida, la căldură, să îi iasă mamei ei din memorie iernile rusești. Maria este o fiică a Balcanilor și ea. Vrea părinții aproape, vrea bunici pentru copii, vrea să fie cu toții de sărbători, vrea să nu alerge pe continent când or să fie ei bătrâni sau singuri. Dar ea este a doua generație de

plecați și își permite luxul să își care cu drag „diferența specifică”. Părinților li s-a urcat America la cap.

Am mâncat sub un brăduț, a fost foarte, foarte plăcut. Aici, acum, vremea este atât de caldă, că la prânz stai în tricou. Doar densitatea frunzelor de pe jos, lipsă din copaci, te face să înțelegi că e toamnă. Până acum, clima este realmente superbă. Ne-am întors la mine să își alăpteze copilașul. I-am spus Mariei că de vineri, de când a venit prima oară să îi dea de mâncare lui Codruț la mine, ceva s-a schimbat în casă. Nu mai îmi e așa de străină. Imaginea unui copilaș care sugă, e discutecit, tras de piciorușe („unu merge la purcei”... ah, Doamne, bunicile noastre ale tuturor!) umanizează locul, îi dă un anume sens viu. Dan cu Dylan erau la fotbal, ca băieții.

Seara am fost la Adriana să facem o „cloacă”, așa îi zicea ea, la curățat argintărie. Ea a crezut că ne jucăm. Eu, ca în Tom Sawyer, am curățat temeinic vase splendide, piese de muzeu, inclusiv fiindcă știam că poate să fie o experiență unică. Fiecare piesă avea istorie, familie... deh... boierimea românească și rafinamentele ei pe care familiile noastre reunite nu le-au pupat. Adriana gătește splendid (și Matei, de altfel), știe să aranjeze foarte estetic o masă. Ne-am simțit bine și intim, înconjurată de cupe, zaharnițe, tăvi, fructiere de argint strălucitoare, care preluau lumina din jur. Înainte erau coclite și patinate. Seara târziu am mers la film: *Lost in translation*. Plăcut și atât. Dar era după ce, în sfârșit, am ajuns să văd și eu în întregime *Underground*. Excelent și greu de comparat. Maria îl folosește ca „bibliografie” pentru doctoranzii ei pe istorie est-europeană.

Azi am primit scrisoarea de la mama. Nu am mai primit de secole scrisori scrise de mână. Iarăși am plâns olecuță, mai ales la pasajele cu florile din camera mea cu care vorbește ea de dorul fiică-si plecate. Uite

așa, noroc cu femeile că infuzează sensibilitate. Altminteri, viața ar fi rece și la obiect. Nici asta nu e rău. Dar nu tot timpul.

25 octombrie

Am fost la o prezentare a unei doctorande despre tendințele de coaliție și vot ale femeilor din politica americană. Meseriaș, metodologic vorbind. În rest... *science sans conscience*. Mă gândesc tot mai mult că Jeff are dreptate cu lipsa teribilă a unor *public philosophies*. La noi măcar frecăm mangalul cu integrarea UE, de parcă ne-ar mântui de toate. Aici bate un mare vânt de nonsens și resemnare. Îl simt și când discut cu cei din departament: *Eh, well!* Și parcă se scarpină după ureche. E greu să mai pricepi ce a rămas rezonabil. Campaniile electorale sunt peste tot un circ și un Bingo la care câștigă Bush și Schwarzenegger. Pe de altă parte, când vin democrații lor la putere, trânteste câte un Bill mucii în fasole fugărindu-se cu secretare pe sub mesele din Biroul Oval. Anul trecut citeam în *Times* un articol care evidenția teama că societățile apusene sunt *meaningless* după Războiul Rece și că noi ăștia, tribalisticii de la marginea Europei, mai avem o șansă că avem o societate de construit.

Eu am un singur canal de televiziune fiindcă nu mi-am pus cablu. Ceea ce e bine. Relația mea cu televizorul e zero unități de timp. Pe acest unic canal, la care am renunțat de mult, era atâta platitudine pașnică, civilizată și curățică, încât mă simțeam la Mall. Da' cât poți sta în Mall-uri?

Asta e ce le place lor, le reflectă deplin viața. La noi e mai popular Garcea și serialul acela stupid cu Leana cea curvă și bețivă. Poate la fel, fiindcă ne reflectă viața celor mai mulți dintre noi. E mai colorat, e foarte

vulgar, e de prost gust, dar mai viu și, desigur, mult mai barbar.

Îmi vine o idee foarte ciudată în minte, apropo de Leana. Feministele au discutat mereu problema nevestelor și a prostituatelor, nu pe a amantelor și mai ales pe a curvelor. Fiindcă bărbații ăia mari consumatori de „obiecte sexuale” (haida de!) preferă să le consume pe gratis. Nu se înghesuie să plătească, mai ales la noi, în estul Europei, unde nu există tradiție de plătit femeii. Le bat, se culcă cu ele, fără să le pese de parteneră. Ele îi pupă, ele îi spală, le dau de mâncare și ei nici nu plătesc. Așa că, eu cred că la noi mulți bărbați s-au bazat mai degrabă pe amante (cei mai predispuși spre erotism și romantism) sau pe curve (cei predispuși spre sex). Iar femeile la fel. A fost mai multă echitate în Balcani, mai ales mai puțini bani și colcăie de cultură a folosirii gratuite a femeilor.

Toată săptămâna, Adi și Andrei m-au bombardat cu mesaje despre fraudele la votarea Constituției. Sunt sigură că nici unul dintre ei nu a călcat pe la vot și, după cum aud și de la Laura, nici restul prietenilor. Iar s-a scârbit toată lumea. Și atunci? Nu știu de ce, cred că, în ciuda abstenenței mele din ultima vreme, eu sunt mult mai civică decât ei și ar trebui să fac mai clar acest lucru. Nu cred că putem pune toți rahat pe clanța democrației tot timpul și să mai ieșim din zloată¹.

Mi-a plăcut o idee a lui Camus: nu cred în umanitate, dar cred că unii oameni, prin excepție, sunt capabili să-i tragă pe ceilalți spre progres.

M-am întrerupt ca să dau telefon acasă. Cred că încep să mă lămuresc. Vocea mamei are ceva care pe mine mă trimite într-un strat emoțional foarte rădăcinos și incontrollabil. Acea voce mă face să plâng, nu ce

1. Pe atunci nu am înțeles ce mascaradă a fost acest vot.

spune ea. Relația mea cu mama a rămas și a fost una fundamental emoțională. Ideea ei că noi am fi putut fi prietene sau ne-am fi putut înțelege mai bine colocvial nu se prea susține. Cred că de fapt e o relație care genetic mă leagă de un neam pe care îl simt cu indignare rațională ca pe ceva care mă înduioșează.

26 octombrie

Am sentimentul că timpul începe să fugă și nu o să am răgaz să lucrez cu atâta amar de șantier simultan. Încerc însă ca până în 7 noiembrie să termin partea teoretică neaplicată și apoi să mă dedic unui capitol pentru aici și New York, iar între picături să mai lucrez la carte.

Uneori, ispitele sunt cu adevărat mari. De exemplu, ieri am plecat de acasă la 11 dimineața și m-am întors la 12 noaptea. M-am simțit excelent toată ziua. La asta au contribuit substanțial Dylan și Codruț care, deși ne-au însoțit non stop (Maria l-a alăptat pe Codruț în câte o parcare), nu au dat semne de plictiseală sau supărare. Am început cu un fel de muzeu al satului, mult mai mic, dar mai bine structurat. Eu încerc mereu să înțeleg de ce ei au progresat fără să imite pe nimeni, și noi nici imitând nu am dus-o prea breaz. Primul lucru care m-a frapat la muzeu este că el nu e de lucruri moarte și încremenite. La fierărie era un fierar care făcea unelte, folosind foalele. Puteai să și cumperi obiecte făcute de el. La moară era un morar care în fața ta făcea toate operațiile și la capăt rezulta o pungă cu mălai produsă pe loc. 1 dolar kilu'. Când vine Adi are din ce face mămligă ca la bunica, fiindcă e acel tip de mălai, nu e Polenta rafinată de la magazin. Casele aveau producția separată de locul de dormit (furca, vârtelnița). Marile operațiuni de țesătorie, dulgherit se petreceau specializat, la casa meseriașului. Nu făcea

fiecare de toate!!! Am fost în școală, foarte impresionantă. Dar cel mai tare m-a impresionat o căsuță care era creșă (secolul al XVIII-lea!!!). Era plin de scăunele pentru copii mici și de leagăne. Acolo își aduceau oamenii pruncii, când erau foarte ocupați. Pe scurt, specializare, diviziunea muncii și spirit comunitar. Fără ordin de la stăpânire, fără „nu ni s-a dat” sau nu ni s-a făcut.

Ne-am oprit în două locuri. Unul a fost un magazin la marginea unei livezi de mere. Magazinul avea produse din merele din spate: *apple cider*, mere mere, mere în zahăr ars și alune, gem de mere, plăcinte cu mere, mere uscate, ceai de mere. O poezie cu mirosuri foarte plăcute și puteai gusta din fiecare. Dar în plus aveau și pere.

Următorul loc de popas a fost un American Bufet, pe margine de motorway. Teribil de kitsch, un eșantion din electoratul lui Bush și Schwarzenegger, dar în care Adi ar fi fost încântat aproape ca la un China Bufet, fără Dragoș. Una peste alta, atunci când nu ai subtilități de limbă și auzi doar zumzetul mulțimii, nu știi cine sunt mușteriii și constați, cum constați mereu aici, că toți sunt curăței.

În fine, am ajuns la casa din Monroe County, Ketcham Road. Dan pusese niscai decorațiuni, căci la sfârșitul săptămânii viitoare este Halloween. Dovleci cu lumini în ei, vampiri agățați la ușă, beteală cu liliaci și mici *pumpkins*, ce mai, *horror!* Prietenii lor au apărut la ușă cu pălării cu Spider și Iepuraș.

Maria e un centru comunitar. Vine lumea la ei ca la Mecca, au mulți prieteni. Aseară, o doamnă care pleca la o petrecere a venit și și-a parcat copilașii peste noapte, prieteni cu Dylan. Din Iowa veniseră Melissa și Brian (arhitectul lor), niște tipi excelenți. Pe ei am stat să îi ascult cum cântau împreună cu Dan, o *bluegrass music*, extrem de rafinată și de cultivată, trecută

prin școli înalte. Sigur, Danny e marele profesionist, dar și ceilalți doi au fost superbi.

A fost genul de zi pe care nu o poți nici programa, nici anticipa. O zi care se face cu oameni, inclusiv cu copii mici, în care fiecare sfințește un pic. Dar o astfel de zi trebuie întotdeauna să aibă un *axis mundi*. Aici e Maria.

28 octombrie

Diverse neajunsuri. Unul este că bestia asta de telefon nu mai spune minutele pe care le am și nu mai știu pe ce să mă bazez. Mă apucă toți nervii. Mi-am cumpărat cel mai escrocheresc telefon posibil. Mă taxează la minute, adică plătesc și când mă sună altcineva. Convorbirile mele sunt monosilabice și, chiar și așa, ajung la peste 100 de dolari pe lună.

Cred, de altfel, că sunt într-un mic impas nervos, în care mi-am pierdut răbdarea să scriu și nici de altceva nu mă simt în stare. Cred că ceva trebuie schimbat și nu știu ce. Băltesc.

Telefonul și-a revenit. M-am surprins pupându-i ecranul. Cum mă surprind făcând bezele laptop-ului sau mângâind cu mouse-ul cățelușul care se mișcă pe ecran. Fiindcă mi-e dor până și de cele două potăi de acasă.

30 octombrie

Încep să înțeleg furiile lui Dan și ale Mariei, precum și îngrijorarea celorlalți. Azi am avut o simplă curiozitate de butonare pe minitelevizorul meu cu antenă de cameră. Prinde trei posturi mari și late, pentru masele populare de la orașe, orașele și *cities*: un post, Canalul 4, pe care sunt filme cărora Andrei le spune de la Secția de propagandă, gen filmul cu familia pastorelui: 7th Heaven, în rest reclame. Acu' văd că mai am

două canale care bat lipsa cablului (presupun că mulți săraci nu au cablu nici aici). Pe un canal e numai Bussines (valori bursiere, cotații la bursă) și altul e unul patriotico-religios de te doare capul: cântare țării și lui Iisus. Dar încontinuu. Din când în când apare un ins care povestește cum a luptat el undeva pentru America și că o iubește enorm, că și-ar da iar viața. Iar: „We pray Jesus” și tot așa. Oastea Domnului 24 cu 24 însoțită de Cântarea Americii, ca feliile în sandvici.

31 octombrie (Halloween)

Ce zi!! Am scris cam degeaba Halloween ca titlu, pentru că nu ziua strigoilor e subiectul de povestire. Ca să nu îl neglijez însă complet, am să povestesc că oamenii cam de la începutul lui octombrie au purces să marcheze Halloween. Căsuțele pe lângă care treceam zilnic aveau câteva ingrediente inevitabile în curte și pridvor: dovlecii galbeni, făcuți „om”, ca la noi la țară, sperietori, unele lipite de ușa, altele sub forma unor vrăjitoare care își scoteau din pământ coada, pălăria țuguiață, mantia și ghearele, vampiri, beteală cu dovleci și vampiri, becuri cu dovleci, baloane cu dovleci, schelete, păianjeni. Totul trebuie să culmineze cu seara de 31 octombrie, când copiii merg din casă în casă să amenințe și să sperie. Gazda, ca să scape de micile blestemății deghizate în toate chipurile, le dă bomboane bune, învelite. Bomboanele dezvelite nu mai sunt apreciate fiindcă unii cetățeni sadici au pus în ele ace de gămălie. Ce minte turbată! Probabilitatea să se fi ivit la ușa mea copii era foarte mică, și eu nu am fost acasă. De obicei, copiii merg prin vecini, la prieteni sau la rude. Eu vecini cu copii nu am, rude nu am și nici acasă nu am stat să mă „sperie” Dylan deghizat în *cowboy*, deși mi-ar fi fost drag. Din tot Halloween-ul m-am ales cu câteva imagini fugare pe stradă, din

viteza mașinii, cu copii deghizați în fel și chip. E greu să compar Halloween-ul lor cu omoloaga noastră Sâmbătă a morților, care este mâine. Pare chiar o împietate. La noi, într-o astfel de zi, oamenii merg la crucile lor, la morții lor, le aprind lumânări, le fac curat pe morminte, îi jelesc, dau de pomană, fac și împart colivă. Tare îmi e că eu nu am cui da de pomană! Singurul cerșetor local stă pe Bulevardul Universității (Kirkwood Ave.) între 11 a.m. și 19 p.m., ca la serviciu, între 15 februarie și 15 octombrie, și cântă încontinuu, acompaniat de chitară, „Hare Krishna, Hare, Hare!”.

Pentru noi, relația cu cei duși este alta. Suntem o cultură foarte rădăcinoasă și de aceea foarte conservatoare. Noi trăim mult în trecut, chiar și cu cei plecați dintre noi pe care îi „tratăm” ca și când ar fi vii: un pahar de țuică, un cozonac, o colivă! În nici un caz nu ne distrăm pe rupte, cum se distrează ei cu moartea carnavalescă pre moarte călcând. Dar asta iarăși spune multe. Spune ceva și despre cât de mult prețuim noi morții și cât de puțin îi prețuim pe cei vii. Cât de mult ne place privirea retro și cât de puțin privirea înainte. E o cultură a respectului pentru cei duși, fără să fie și a respectului pentru cei care trăiesc lângă noi. Mă gândesc, la modul carnavalesc, și la noi. Oamenii își fac aprovizionarea cu cele ale morților și înmormântării, ba chiar fac și pomană de viu. Își prețuiesc acea ipostază fiindcă abia atunci devin cu adevărat merituoși în ochii familiei, în primul rând. Probabil aici, la un moment dat, s-a pus problema: morții nu ne lasă în pace? *Let's have fun!* Cred că mâine mă întâlnesc cu Adriana și om aprinde o lumânare pentru cei plecați, căci ea își mai amintește ceva din această zi și versiunea ei balcanică.

În schimb, m-am ales cu altceva. Azi a venit Craig Calhoun să țină o conferință despre cosmopolitanismul

democratic la departamentele reunite de Science Po și Sociologie. Conferința (un capitol din viitoarea sa carte despre „Transnational Public Space” – concept pe care se pare că el l-a dezvoltat în extensiile actuale, mai mult decât oricine în bibliografia de specialitate) a fost excelentă. Întâi a trecut omul prin fundamentele etice ale cosmopolitismului, apoi prin cele politice și, când să îmi vină să întreb: „îmi dai un 10 dacă-ți spun cine este candidatul la *cosmopolitan citizenship*?” îi face el portretul-robot, demn de un sociolog generalist și teoretician de clasă. Da, era acela pe care pariam, occidental, alb, avea și un *credit card* garnisit și *valuable* sau măcar era *prominent academic* și avea *respectable passport*. După o vastă discuție despre fundamentele date de individualism, universalism, toleranță, după critica lui Rawls și ingrediente Martha Nussbaum, Calhoun face conceptul varză, sau îl mai înțelenește puțin. Într-un stil foarte plăcut. La ei sunt necesare minimum două-trei poante foarte bune și foarte amuzante într-o conferință reușită. L-am întrebat dacă un ingredient necesar este și ca această temă să fie pe agenda intelectuală, după principiul „de nu s-ar povesti, nu ar fi”, și dacă absența lui nu devine *self fulfilling prophecy*.

În final a fost clasică *wine and cheese party* (ceea ce înseamnă și legume, și piciorușe de pui, nu doar vin, brânză și struguri).

Da' *pour la bonne bouche* de-abia urmează. Conform aranjamentelor lui Jeff, după evenimentele de la universitate, Pamela, fosta decană de la Sociologie, ne-a luat pe Calhoun și pe mine și ne-a dus la Bear's, cârciuma unde cânta Jeff. Orchestra (Code Blue) e făcută din medici, *political* științisti și alți *professionals*. Jeff cântă la *keyboard*. În afară de faptul că pentru mine a fost extraordinar să îmi petrec o astfel de seară cum în România e improbabil, vreau să spun că m-au

dat gata muzical. Toți cântau foarte bine, făceau și recital solo, în genere blues, un pic de jazz și foarte puțin rock. Dar au fost atât de buni!!! Necâștigând o pâine și cântând fiecare de peste 25 de ani, sunt realmente foarte pasionați de ce fac și o fac cu drag. Și se vede. A cântat cu ei și o solistă. Semăna leit cu Ilinca Dobrescu, avea o rochie cu straturi de franjuri și paiete, plus un șal lung de pene negre. Minunată. La un moment dat a cântat și din Janis Joplin, fără să o imite, dar foarte frumos. Cred însă tot mai mult că a fi Jeff e o profesie. Și nu îi prezic o bătrânețe prea lungă. E atât de dăruit oricărui lucru pe care îl face, așa intră până în gât în tot ce întreprinde, încât nu mă mir de ce mi-a spus că au început să-l bântuie insomniale. Nu dormise de 24 de ore nici o secundă și a cântat ca și când era pentru ultima oară. Cu o pasiune epuizantă. Verde la față, dar fericit și transfigurat. În restaurant erau și grupuri deghizate de Halloween, inclusiv un tip uriaș într-un travesti de blondă vampă și decoltată de tot hazul. Cei de la masa mea erau fericiți: „Noi nu avem costume, da' avem o prietenă născută în Transilvania”. (Calhoun și Pamela). I-au spus și chelnerului, râzând să se prăpădească!

Toți cei de la masă am stat cu gâturile înțepenite sau balansând pe ritm. Am și mâncat ceva și am băut un vin roșu. Cred că pot generaliza: vinul roșu este băutura feministelor, vezi Jean, Pamela și toate cele pe care le cunosc. Ursula mi-a apărut în față prima oară cu a *glass of red wine*. E grozav în țara asta că la orice departament mergi și ori cu cine te întâlnești, dacă e femeie și cam de vârsta mea și face una din științele sociale, este sigur feministă, dar feministă trup și suflet! În România, lucrurile nu seamănă. Dar nici femeii universitare nu se revarsă din abundență. Afară de numeroasele tinere asistente și preparatoare, multe

foste doctorande în afară, că în țară sau nu le observă „Guru” să le ia la doctorat, sau, dacă le observă, are uneori grijă să le aranjeze câte un loc pe „potrivă”: metresă tranzitorie sau prestatoare de servicii intelectuale pentru maestru. Sigur că există și numeroase excepții. Dar eu știu bine ce spun, tocmai fiindcă sunt conducătoare de doctorat.

A fost o experiență minunată, o după-amiază și o seară regale. Ce grozav ar fi dacă mi-aș putea uita determinațiile! Dar nu pot să mă abțin să nu înțeleg în fiecare zi câte puțin în ce loc greșit ne-am născut și am rămas. Nu doar fiindcă am înghițit o dictatură, dar și fiindcă locul nostru este atât de amatorist și de provincial! Oamenii aceștia fac meniul intelectual. Ei produc cunoașterea care contează, ei dau conceptele și teoriile ei. Am băut un vin și am ascultat muzică cu teoreticianul spațiului public transnațional. Poate că într-o astfel de lume puteam să fiu și eu autoarea teoriei convenabilității sau teoreticiana conservatorismului de stânga. Așa, nu sunt nici una, nici alta, nici măcar în lumea mea. În a mea, fiindcă noi nu ne luăm în seamă unii pe alții și sfârșim prin a o lăsa baltă fiecare. În a lor, fiindcă ocupăm un loc pur conjunctural și meteoric, adesea mai interesant doar ca obiect de studiu (deși estul Europei este într-un evident declin de interes). Însă eu am aici realmente un pic de noroc, și norocul e Jeff. Care are grijă să îmi facă reclamă bună la toată lumea bună și se simte ca și când în lumea în care trăiesc eu ar fi făcut ce am făcut eu. Foarte empatic. El, culmea, vine înspre lumea noastră inițial de dragul marxismului și apoi al existențialismului.

Un alt lucru de care nu ne putem apropia este climatul academic. Tot ce are importanță într-un campus e în campus și în bibliotecă, maximum pe Internet.

Restul: deșertăciuni. Nu e nevoie de nici o inspecție la nimeni. Mai *survey* ca într-o astfel de lume din care nu iese nici o lucrare nepritocită de alți specialiști nu există. Un ochi de soacră este permanent deschis, iar tu nici nu vrei altceva decât să nu îl închidă. Emoțiile se consumă în acest spațiu. Ei bine, voi relua cert acest lucru la întors. Mă ocup eu de el pentru *seniors* și *graduates*. Altfel nu e viață academică. E strict oficiu de prestări servicii către populație. Și aici banii contează enorm. Pam și Calhoun au vorbit mult despre rentabilitatea departamentelor de științe sociale. Dar ca să atragi bani, trebuie să ai prestigiu larg recunoscut.

Gata, că îmi e somn! Nu îmi vine să cred că e aproape 12 noaptea, când eu de urât mă vâr în pat la 8,30-9. Nu am fost niciodată în stare să lucrez seara. Am rămas mereu o țărancă. Mă scol mult înaintea găinilor.

3 noiembrie

Iată că nu am scris nici sâmbătă, nici duminică. Toate aceste zile au fost bune, chiar foarte bune. În fiecare dintre ele am lucrat cam 6-8 ore, dar serios și după aceea m-am relaxat în stilul lor, care ar putea fi și al nostru dacă nu am fi cel mai adesea tâmpiți, iar eu nu cred că mai sunt. Pe scurt, sâmbătă la 5 m-a luat Elie Leach, specialistă în artă romană, apoi am agățat-o amândouă și pe Adriana și am mers la *Sub soarele Toscanei*, un film perfect anestezic, sentimental, cu personaje exclusiv drăguțe, peisaje superbe, pe scurt, un sirop mai rafinat și mai meseriaș. Apoi am mers la Adriana, unde am cunoscut-o pe Erna, o ungueroaică din Carei ajunsă în America la 3 ani și convertită la iudaism. Soțul ei e directorul studiilor Holocaustului. Am cinat într-o veselie foarte destinsă și netrucată, vorbind toate spumos și hazliu. Duminică pe la 1 m-a luat Ilinca într-o pădure

privată a unor prieteni ai ei, împreună cu Adriana. Au 15 acri de pământ, incluzând pârâu și un lac mai mic, un pic de munte și pădure, stau într-o casă făcută de o mare arhitectă care a mai și umplut jur-împrejurul cu sculptură în fier. Copacii erau și uriași, și bătrâni. Am făcut un mare tur de pădure. În dreptul proprietății lor era un bețișor cu o panglicuță roz. Nimeni nu are aici nevoie de garduri. Nimeni. Respectul pentru proprietatea privată este în capul omului, nu în zidurile Ierihonului pe care le înălțăm noi, nu în buncăre și cazemate. Dumnezeu, la noi, lumea a treia poate că trăsnește și mai mult în Băneasa, unde se face cartier de mineri ai tranziției, iar această a treia lume e direct proporțională cu grosimea zidurilor dintre curți. Uneori vezi și aici garduri de jumătate de metru, fiindcă sunt *fancy*. La întoarcere i-am propus Adrianei o „cloacă” la frunze. Terminasem de citit cartea lui Matei despre băiatul lor. Adriana îmi este mult mai aproape, cu felul ei foarte discret de a intui ce îți trebuie, dar și cu marea ei experiență, atât de dramatică, în care ea și-a înțeles copilul, autist cum era. Îl înțelegea practic, îi venea în întâmpinare. Matei citea teorii despre autism și încerca să priceapă, uneori copleșit de neputința trecerii deșertului între înțelegerea livrescă și trăirea lui de tată. Toată cartea lui este chinul unui părinte cu trei cruci de dus: un copil care nu era ca noi, un copil pe care îl căuta în cărți ca să îl priceapă și un copil pierdut pentru totdeauna. La toate s-au adăugat anii de coșmar în care Matthew a avut și epilepsie. Ei au avut 26 de ani de cruce de cărat: aceea de a-l avea, și restul de ani de cruce, acela de a nu-l mai avea. Într-o zi, Adriana îmi spusese că nu va mai curăța niciodată frunzele din curte fiindcă făcea asta cu Matthew. Acum nu are cu cine. Și ieri le-a curățat cu mine, stahanovist, temeinic, ca la o adevărată clacă, în timp ce Erna, vecina ei,

unguroaica din Carei, ne aducea ceaiuri cu gheață. Aici, frunzele se pun doar în saci de hârtie și se folosesc ca material degradabil. Cumperi de 25 de cenți o bucată de hârtie verde pe care scrii ce e înăuntru. Nu poți lipi cu scotch, că e plastic. Doamne, ce ușor te poți adapta la viața asta și ce repede înveți regulile, în primul rând fiindcă sunt simple și normale. Miercuri au alegeri locale. Candidează Regina de la democrați, doamna care i-a căsătorit pe Dragoș și Adina. Aș vota-o și eu, da' nu pot. O să trag cu ochiul.

5 noiembrie, dimineața

Mă apropii de sfârșit cu partea de teorii politice feministe vestice, slavă Domnului, și nici nu e rău deloc. Da' acu-i acum cu partea deșertică pe comunism și est. Ieri am stat numai în casă, am lucrat intens, am gătit și, mai pe seară, am trăit voluptatea perversă și contemplativă a butonării pe mai multe canale, cam peste 50 (din greșală, că eu am cerut *basics*). Trec peste faptul că mi se par cam plicticoase în masă. Asta nu e rău, înseamnă doar că va fi un somnifer mai bun și un sentiment de populare cu voci și imagini seara.

7 noiembrie

Aseară, unul dintre prietenii Mariei (Konstantin) m-a întrebat ce m-a frapat la americani, ce anume m-a intrigat în timp. I-am răspuns aproape pe loc: optimismul. Krassi bulgăroaica a adăugat „nemotivat” (nu cred). Zilele trecute mi-a trimis Liviu un sondaj cu gradul de fericire declarată al diverselor popoare. România a ieșit de departe pe ultimul loc, dar alături de grupa est-europeană. Nigerienii sunt cei mai fericiți. De ce m-am abătut? Fiindcă mereu încerc să îmi explic, în fel și chip, de ce naiba suntem noi așa de amărâți, și unul din răspunsuri este: fiindcă așa ne place: face parte

din cultura noastră de bază, o cultură în care îți e rușine și e lipsit de nobilitate să te simți bine, să declari că te simți bine. Te întâlnești cu un om și te întreabă, ca mai pretutindeni în lume: Ce mai faci? Răspunsul nostru este: „Hm, cu necazurile, știi tu!”. Eventual continui cu înșiratul celor individuale, dacă le avem, sau ne luăm cu mâinile de cap pe problemele generale ale României sau globale ale omenirii. Pe scurt, prost monșer, prost! Aici, când te întâlnești cu altul, îi răspunzi: *I am fine!* Chiar dacă ți-ai pierdut copilul, chiar dacă tu ai o boală grea, dacă te-a părăsit iubitul, dacă ai rămas șomer.

Poate că noi sperăm în secret și disperat că, dacă ne plângem, „celălalt” ne mai ia din necazuri de pe cap, dacă noi nu suntem în stare. Cred că e un sindrom de retard de când am fost prunci: urlă, vine cineva și te schimbă, alăptează, dă o pilulă, te leagă. Ei știu că o dată ce ești adult, nu mai vine nimeni. Rămâi singur. Și dacă vrei să fii adult autonom, trebuie să accepți această condiție, a singurătății. Răspunsul: „I am fine” înseamnă: nu îți pasez nici o problemă. Când spui: *I need* sau *I miss*, atunci aceasta înseamnă că îi ceri celuilalt ceva și speri că te poate ajuta. Iar celălalt de obicei te ajută, dar nu îți ghicește gândurile. În rest, nici o așteptare: *help yourself!*

Și unde e optimismul? Optimismul e, firește, în tine, nu în alții. Tu în genere știi că te poți baza pe tine și asta te face să te simți bine, puternic, și nu dependent și neajutorat. Acest *fine* este triumful încrederii că ești în stare să ieși singur, prin forțe proprii, din orice rahat și că nu aștepți să te scoată alții.

Pesimismul și nefericirea noastră sunt bine cultivate, îngrijite și cocoloșite. Noi nu sperăm în *happy end* și nici nu vrem autonomie. Mai degrabă cultivăm gândirea apocaliptică, văicăreala și neajutorarea. Și, firește,

o dată cultivate, ele cresc și înfloresc în celulele noastre și ni se urcă la cap.

Sigur, dacă cei mai fericiți sunt nigerienii, cum vine asta? Ce relații are cu dezvoltarea? În nici un caz de determinare mecanică. Dar optimismul e un ingredient al cultivării personalității. „It will be fine”, „O să fie bine” nu se referă la venirea lui Superman, ci la capacitatea proprie de a răzbi, de a trece peste necazuri. Asta însă aici e o filosofie publică. La noi e doar un film american prost, ușurel, cu personaje simpatice care fac în genere lucruri bune și cu acțiuni care te anesteziază: mici necazuri pe care personajele le depășesc în final și surâd fericite în jurul unei pizza în familie. Acest film este complet rupt din viața americanului mediu. Nu are nimic metafizic, nu este strigătul dramatic al filmelor europene, mai ales rusești, lumea își caută fericirea în orice nimicuț și nimicuțul chiar devine o astfel de sursă.

Prietenul Mariei îmi spune că, uite, astfel ajunge unul ca Bush să le spele creierii. Așa e. Dar aici sunt și destui oameni precum cei din jurul cercului lor, iar cercurile academice americane vor cultiva mereu o inteligență sceptică. Și asta va mai echilibra consecințele „optimismului inconștient”. OK, până aici e bine, da’ noi cum atenuăm consecințele pesimismului inconștient al poporului nostru? Spunându-i „popor, cară-te unde vezi cu ochii”? Sau propunând să nu mai voteze? Disprețuindu-l?

8 noiembrie

Primul Sfânt Mihai pe coclauri continentale. Psihanalitic este ca și când aștept și altele. Nu e așa departe. În afara dorului de familia mea și de câțiva prieteni, aproape nimic nu mai este o rațiune tare de nostalgie. Într-un fel, nici măcar casa, deși ea este foarte

asemănătoare mie. Nici nu îmi vine să cred ce rapidă este adaptarea și ce casă vastă este America pentru toată lumea.

Azi a fost ziua în care Jeff și Debbie au invitat departamentul la ei acasă (lucru pe care trebuie să îl facem și noi). Jeff m-a rugat să vin în mod special. A fost foarte frumos la ei. Au o căsuță relativ ca a noastră, dar cu mai multe spații deschise jos, ca și când parterul ar fi continuu, și mai multe oglinzi care creează un efect de multiplicare fantastic. A fost toată lumea din aripa liberală și au lipsit toți conservatorii (inclusi aici și pe Hart și Ostromii).

Lumea nu e chiar așa de educată pentru vizite. Cel mult s-au lipit de câte un vin, exceptând-o pe Jean care a gătit o budincă excelentă de ciuperci. Eu am luat un buchet foarte frumos de flori și o periniță de sezon cu inscripția: *Joy!* Dar făcută că mi-aș lua și eu una la fel. Debbie s-a bucurat foarte mult și a fost teribil de mirată. Parcă îl văd pe marele iubitor de Camus spunându-i, ușor mândru, când strâng împreună prin casă după hoarda departamentală: „You know, she is European”. Amândouă lucrurile sunt *Jeff like!* Azi m-a dus în *ball* să îmi povestească ultima ședință de catedră. Mă înțeleg foarte bine și cu mulți din ceilalți colegi de aici. Poate este ceva din prospețimea unei colegialități pe care în București nu o mai simt. Însă, după două luni, e așa de plăcut să vezi că oamenii se bucură să te întâlnească și se simt bine cu tine. Știu cât de mari sunt rivalitățile lor, cât suferă Jeff și cât or suferi și ceilalți. Ce jeg e și aici! Dar acest jeg e un parfum față de sconcsul nostru.

Da, mi-a fost dor de mama, de Andrei, de Adi. Dar hotărât, mă simt foarte bine aici. Nu îmi amintesc nici un mediu de lucru, niciunde, niciodată unde să mă fi simțit mai în pielea mea. Cred că mă ajută, pe lângă

oarece minte, marea mea capacitate de a fi prietenă în orice loc, fie și necunoscut, și în orice limbă pe care o știu, chiar dacă greșesc în ea¹. Poate mă laud. Numai că aici te vezi mai bine. Asta e ciudat. Deși faci mult mai bine „acolo”, te vezi mult mai bine aici. Dacă eram cu zece ani mai tânără, mă făceam luntre și punte să ne mutăm. Fără nici un regret. Nici unul. Fiindcă mi-am dat brusc seama că nu e nevoie să ai gustul vieții normale profesional și bune uman, poți să le ai ca fapte. La noi, normalitatea e o luptă. Bucuros aș mai lăsa-o și altora. Chiar mi-ar plăcea să trăiesc în ea, nu să lupt întruna pentru ea.

9 noiembrie

Așa cum pe 7 noiembrie am sărbătorit Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, aproape un veac de comunism, acum, pe 9 noiembrie, sărbătorim 8 Noiembrie. Și care de obicei era cea mai dragă mie, minus telefoanele, mai puțin primul, care era cu sau de la tata, cu gratulări reciproce. Îmi amintesc primul Sfânt Mihai după și telefonul lui Vasile care mi-a făcut părul măciucă și m-a găsit până și în America. E târziu, seara, la televizor e *Doctor Jivago*, iar eu scriu fiindcă m-am săturat de regimuri totalitare și vreau să spun cum e un Sfânt Mihai neclasic. Uite, e așa că mai întâi a trebuit să mă gândesc ce fac: las pe cineva afară sau nu? Și l-am lăsat pe săracul Danny cu Dylan, care nu au venit. Apoi a trebuit să hotărâsc ce mâncăm, ce bem, fiind așa de mixați în puteri. Până la urmă am avut și Falafel, și salate, somon, humus, curcan, cașcaval, plăcinte cu spanac, avocado, guacamole, struguri cu brânzeturi franțuzești, baclava, cozonac, vinuri, sucuri naturale,

1. Eh, uneori o pătesc. Francezii sunt absolut intoleranți când greșești în limba lor. Te-ar strivi.

bere. Adică, de toate și frumos, fără frustrații în afară de împrumuturi de tacâmuri de la eterna și solidara Adriana, căreia îi datorez patul în care dorm, vasele din care mănânc, televizorul mititel și, mai presus de toate, capacitatea să îmi înțeleagă nevoile fără să apuc să mi le formulez. Când am ajuns în Bloomington, „sindicatul” românesc era așa de bine organizat, încât știau precis și cine îmi dă o strecurătoare pentru ceai.

A fost foarte plăcut. Singura rătăcită printre noi era Pauline, pentru care vorbeam franțuzește, fiindcă eu m-am trezit vorbind cu ei englezește, mai puțin cu Nick, pentru care româna regăsită este de nedepășit. Au venit toți: Maria cu Codruț, Adriana, Nick cu Pauline (e prima oară când Nick, din care citez: „eu trebuia să fi murit de o lună jumătate, fiindcă boii ăștia de doctori îți spun franc: «neică, mai trăiești atât», ei bine, Nick cu metastaza lui la oase a urcat un etaj de scări). Am ascultat Colibri și Jean Moscopol, Codruț a fost revelația serii, stând și la Nick în brațe 20 de minute. Am vorbit ca niște vechi și buni prieteni, bucuroși că ne avem unii pe alții și plănuiind Crăciunul și mai ales Thanksgiving-ul lor (Ziua Recunoștinței), o mare sărbătoare de familie! Spre deosebire de Halloween, de asta îmi pare rău că nu o avem: o sărbătoare a recunoștinței, în care copiii merg la părinți și mulțumesc împreună primilor aventurieri din familie care au lăsat totul baltă să vină aici în necunoscut. Fiindcă, în afara amerindienilor, toți au venit cândva, de 400 de ani încoace. Poate că la noi ar fi o sărbătoare a beșteleii tuturor strămoșilor care au hotărât să nu plece niciunde și să ne lase în clisa de nesărbătorit, cu sărăcia, nevoile și neamul. Între altele, Luckey era profund marcat că tocmai citise o statistică după care avem 140 de dolari venit mediu, sub Albania, care are 170. Eu, ca de la secția de propagandă a CC al PCR, i-am spus: „Eh, nu se poate, statistici false”. Una

peste alta: sunt ani de când în afară de Andrei și Adi (lui Liviu îi revenea 10 martie), personajele se rotesc de Sfântul Mihai. O constanță revine Laurei și lui Petru. Restul: prietenii pe care ți-i dă Dumnezeu atunci. Nu-i nimic nici rău, nici aleatoriu în asta. Iar eu nu regret că ei sunt alții, atâta vreme cât ei sunt, iar eu știu că nimic din vocația mea pentru prietenie nu este știrbit.

Mi s-a făcut dor de Eva. Uneori o sun scurt. Eva e ceea ce numeam eu odată în *Sinegrafie* una din fețele ginomorfozei mele. Ea este Însoțitoarea. Ea mă știe. Aproape că e greu să o gândesc ca pe altcineva decât mine.

11 noiembrie

Am spus demult că nu trebuie să mă mai bucur așa de tare, fiindcă vine contraexemplul și îmi trage o trântă să mă satur. Lunile acestea au fost o gogoasă de mătase, relațional vorbind. Toată lumea s-a purtat foarte frumos cu mine și eu la fel cu ei. Dar ca să pună capăt acestei armonii prea paradisiace, a intervenit megatona de rău. Scrisorile de la G., care pe lângă un șir vast și laborios de reproșuri insultătoare și extrem de furioase mai conțin și amenințări, și atacuri directe, cu o virulență pe care eu nu am mai trăit-o nici în mediul nostru mult mai puțin blând și răbdător. O cumplită și fără precedent criză de orgoliu rănit (are și ea dreptatea ei). Pe scurt, o bardă urâtă în bunăstarea mea de excepție, în care doar dorul de ai mei mă tulbura un pic. Am avut două luni de construcție a unei stări în care stresul, duritatea, chinuiala dispăruseră. Mă înseninaseam. Acum e foarte important să nu las răul să mă năvălească. Azi nu merg pe acolo și de teamă că primesc mesaje distrugătoare, și pentru că vreau să pun o distanță între mine și năvala de răutate de ieri. Și stau să lucrez. Pe la 9 a trecut R. pe aici, făcut terci după noile episoade

conflictuale care, dacă mai țin mult, eu cred că îl termină. Ieri însă a fost foarte drăguț. M-a văzut cvasidescompusă după atacurile lui G. și a fost foarte suportiv, foarte uman. Trece printr-o perioadă îngrozitor de grea. Oamenii de lângă mine, cu excepția Mariei, au mari probleme, iar eu trebuie să mă gândesc să mă refac cât pot – fiindcă acasă iar mă așteaptă stres, efort, probleme, și pauza asta nu mi-o dă nimeni – și chiar să fiu tonică pentru prietenii mei de aici, fiindcă au nevoie de o vorbă bună și de întărire în necazurile lor. De câte ori cineva mi-a făcut rău, m-am temut de un singur lucru: să nu devin și eu rea. Să nu fiu răzbuunătoare, să nu am resentimente, să nu răspund ochi pentru ochi. Cel mai silă mi-a fost de mine când am avut resentimente, nu când mi-au fost dragi oamenii. Și va trebui să mă străduiesc să înțeleg pe mai departe și pe cei care îmi fac rău și mai ales să îi iert, fiindcă, altminteri, ce înseamnă „Tatăl nostru” din biserica ecumenică din campus, pe care îl spun în fiecare luni dimineață? Și rugăciunea ca Dumnezeu să mă ajute să fiu bună și să fac bine? Ipocrizie curată. Îmi amintesc ce reacție îngrozitoare am avut în toamna lui 1997, când am avut una dintre cele două crize de ură trăite până acum. Nici una nu a durat mai mult de două ore. Dar îmi venea să fug, să nu mai aud de mine. Am căutat o biserică deschisă în centru. Nu erau atunci, în acele ceasuri. Atunci am urât și mai tare. Și azi mi-e groază și rușine de resentimentele mele.

Aștept să vină Adi. Toate se îndură și se împărtășesc mai ușor și bucuriile sunt mai depline.

Duminică dimineața

O săptămână plină de conferințe. Asta este ce s-a petrecut consistent și oricum am fost la 5 și am ratat multe altele. S-a desfășurat în campus o mare confe-

rință despre *Women's Sexualities (again!!!)*, la care, mărturisesc, nu m-am dus decât la două paneluri, unul despre prostituție în estul Europei și altul despre China. Maria a fost chiar foarte bună și mă tot întreb cum e cu puțință o asemenea forță a naturii. Lucrarea asta a fost produsă când copilașul ei avea sub o lună, în plină lăuzie, când, în mod normal, mintea unei femei se distribuie între memoria pânțeleului, senzația laptelui, dragostea cea nouă, oboseala permanentă. Fata asta alăpțează la 9, își aduce copiii la doica negresă, unde mai sunt alți patru, se mulge pentru ora 15 și merge la alăptat la ora 12, între timp e la birou și lucrează, iar de la 15,30 are cursuri. La 5 p.m. își ia copiii cu mașina și îi duce în pădure, la ei acasă, îi hrănește, se joacă cu ei, are viață socială, o interesează politica, citește. Singurul lucru prost este că, față de meșteșugarii ei de la casă, ai noștri au fost îngeri. Nici acum nu e gata. Sindromul Mănăstirea Argeșului continuă. Mai mult, în acest sfârșit de săptămână, Maria a mai făcut două lucruri: a ținut o conferință, și la alta a fost cu Codruț, vineri a fost o petrecere secretă în cinstea ei și a copilului, un obicei american numit *Baby shower*: prietenele tinerei mămică fac o petrecere: aduc fiecare ceva bun de mâncare și cadouri pentru mamă și copil. Petrecerea s-a făcut la Marsha. Am fost și eu, dusă de Jill, care gătise de m-a dat gata și pe mine. În peisaj mai există două personaje foarte interesante, ambele venite la Institute for Advanced Studies, *visiting*, așa cum am fost și eu în 2001, când m-am îndrăgostit la prima vedere de IU: Krassimira Daskalova de la Sofia și Carmen Popescu de la Paris. Ceea ce a creat brusc o ligă balcanică foarte plăcută. Aseară, la ideea Mariei am făcut o „muierească”. Dan a rămas acasă cu copiii și biberoane, iar noi am fost în grup de opt femei la două cârciumi: una de mâncat și una de cântat. La cea de

mâncat am spus și ceva bancuri. Eu l-am spus pe cel cu dacă nu te-ai însurat până la 40, 50, 60 de ani, să iei o româncă, fac astea niște parastase! Ei bine, în afară de bulgăroaică și cele două românce, nimeni nu a râs. La masă cu noi mai erau două americane, o britanică și o mexicană. Ei nu au parastase și nimeni nu înțelege despre ce vorbești... Iar eu, în ignoranța mea, nici nu știam cât pe de alături sunt și că în culturile lor nu există nici parastasul, nici cuvântul care îl denotă.

Conferința lui Tony Judt o relatez separat, fiindcă este foarte interesantă și chiar îmi vine să scriu despre ea ceva mai public, și nu doar despre ea, ci despre frici și tendințe pe care intelectualii americani influenți le întrezăresc. Judt, de altfel, tocmai scandalizase lumea cu două săptămâni înainte în privința propunerii ca statul Israel să se împartă în două. Iată, schițat, cam ce a susținut Judt în conferința lui:

As You Like it? The Illusions of the American Foreign Policy

Iluzia centrală, spune el, este aceea că secolul XXI va fi unul american. Și, ca să ne convingă, a trecut în revistă iluziile începutului de secol XX, că viitorul nu este al statelor naționale, că războiul modern este scump și de aceea complet improbabil, că va fi predominant german, din perspectivă intelectuală și economică. Toate aceste iluzii au fost tragice.

Actual, spune el și încearcă să dezvolte ulterior, domină cinci mari categorii de iluzii:

1. Puterea universală a SUA.
2. Caracterul emblematic și de rol-model al SUA.
3. Dorința lumii este aceea de a fi asemănătoare democrației americane.

4. Problema centrală este terorismul.
5. Americanii cred că ceilalți îi plac.

1. Sunt SUA atotputernice?

Suveranitatea a încetat de mult să fie absolută, pentru oricare stat. Se pune întrebarea: mai au astăzi SUA legitimitate morală sau au rămas doar cu forța brută? El susține că SUA nu pot plăti prețul dominației globale, respectiv costurile militare foarte mari ale acesteia, și nici nu pot să susțină un război simultan în mai multe părți. SUA s-or purta ca un mare imperiu, dar marile imperii foloseau și armate din afara lor. Calculele normale de risc nu merg în aceste noi ecuații.

2. SUA sunt un model dezirabil.

Nu, ne spune el foarte răspicat, SUA nu pot fi model și nu pot să fie imitate, fiindcă acest model actual se bazează pe parazitarea celorlalte economii, SUA având deficite foarte mari pe care nici un alt stat nu și le-ar putea permite. Este un stat bogat fiindcă îl înavușesc alții, din cauză că dolarul este monedă de referință și fiindcă subvenționează deficite enorme. Nimeni nu își poate organiza economia în acest fel. SUA propun de fapt un model al economiei de piață pe care nu îl practică.

Globalizarea este de fapt o americanizare.

3. Dorința de democrație este universal împărtășită.

Pilonii ideologici pe care se bazează sunt: piața liberă, democrația, limitarea intervenției statului. Această triadă, spune el, este un *by product* al istoriei Americii și nord-vestului european. Dar pentru foarte mulți oameni, problema principală este securitatea (siguranța), nu democrația. SUA au avut întâi siguranță, apoi democrație. Nu poți păstra democrația fără siguranță. Și dă exemplul Moldovei, unde democrația este

a mess. Oamenii vor apă, căldură, mâncare¹. Și în SUA, când problema centrală a devenit securitatea, au lăsat-o mai moale cu democrația.

4. Centralitatea terorismului.

Terorismul nu este deloc o noutate. Singura frică cu adevărat mai mare este ca teroriștii să nu aibă materiale nucleare de la ruși. Ceea ce contează însă mai mult decât frica de terorism este cea de colapsare a statului, de crimă organizată, de corupție. Există, spune el, terorism de stat în Pakistan, Azerbaidjan, Uzbekistan, dar SUA îi susțin. 50% din cât plătește toată lumea pentru dezvoltare, zice el, dăm noi anul acesta pentru războiul din Irak.

5. Ceilalți ne plac.

Împărtășim, spune el, iluzia că cine cum aude că venim, moare de plăcere. Este o curată iluzie, chiar atunci când aparențele sunt favorabile că toată lumea „îi așteaptă pe americani” ca pe izbăvitorii de relele locale. Rumsfeld, de exemplu, a descoperit Noua Europă, dar a citit prost aderența la SUA a statelor est-europene, doar elita a susținut politica americană. Într-o discuție

1. În vara lui 2004 am făcut o emisiune în direct cu ascultătorii, la Chișinău. Cei mai mulți m-au întrebat dacă mai e vreo speranță să revină comunismul. Majoritatea erau bunici ale unor copii de care se ocupă fiindcă mamele sunt plecate să muncească în Vest ca menajere, culegătoare sau prostituate. Ele trimit bani vajnicului bărbat moldovenesc lipsit de venituri, rămas acasă pe post de tată casnic. Dar prea adesea acesta ia direcția cărciumii și lasă copiii în grija Domnului și a bunicilor. Învățătoarele, multe dintre ele, au luat drumul clasicizat deja, către curățenie, căpșune sau trotuare. E departe de roz ca să nu viseze generația vârstnică la comunism. Poate doar moldovenii educați în valori liberale și capitaliștii ruși care stăpânesc de fapt economic Moldova să nu mai vrea comunism sovietic.

cu mine după conferință a admis că România a fost o excepție în sensul aderenței populare la americani.

Multă vreme au circulat „marile povești”: capitalism-socialism, piață-planificare, individualism, colectivism. Dar acum există o dramatică pierdere de control asupra pieței. Ne trebuie „o nouă narațiune”, o nouă poveste în care să credem, mai ales din cauza omeneștii tendințe de simplificare: bine-rău.

Cum se determină, întreabă Judt, când trebuie să aibă loc intervenția noastră? Cine e „noi” care trebuie să intervină? E legitim războiul preventiv?

Spre deosebire de soluțiile belicoase, democrația depinde fundamental de bună-credință și de încredere. Ficțiunea comunității internaționale i-a propulsat și i-a făcut populari pe americani. Această ficțiune a funcționat bine pentru ei. Trebuie să fii Dick Cheney ca să nu vezi asta.

Devenim *a self-sufficient, gated community* (o comunitate autosuficientă și închisă).

Autoritățile noastre închid în disperare centre culturale americane și în Balcani, în Ankara și la Islamabad. Aceasta arată un dezinteres simbolic: am încetat să ne pese. În Congresul american a apărut inițiativa *We the People*, cu un fond federal enorm pentru cercetarea virtuților americane. Autorul acestei inițiative este chiar *Bush himself*. (Băieții republicani au trecut cu surle și tobe la „Vatra americană”.)

În perioada '50-'90, continuă Judt, americanii au avut o uriașă deschidere spre cunoaștere reciprocă, mai ales prin burse Fulbright și multe altele, iar acum fac studii provinciale, tocmai când susțin că sunt imperiu. SUA se retrag din lume și se tem de ea. America părăsește lumea.

El ar fi vrut ca secolul XXI să fie *Danish Century*, Secolul danez (eh, și mie mi-ar fi plăcut, fără îndoială –

vezi povestea cu Țara de suflet). Însă marea problemă este: ce te faci cu statele care cad în calitate de state? Acolo nici nu se mai discută de democrație! Secolul american a început de fapt demult, după 1941.

Atunci, zic eu, SUA sunt în deceniul 7 al secolului lor și, în consecință, se îndreaptă cu pași mari spre pensionare? Asta mă sperie cu adevărat. Eu una cred că democrația în sens profund este de inspirație individualist-empirică, în nici un caz de inspirație metafizic-colectivistă. Și mai cred că această tradiție este fundamental proprie culturii de sorginte britanică și, prin ea, americană. SUA au arătat că se poate. Se poate ceea ce nici măcar nu visa Europa la vremea aceea: adică să trăiești bine, într-o competiție care poate adesea să ia o formă *fair*, indiferent de rasă, religie, etnie (cel mai greu le e cu indiferent de sex, deh, patriarhatul e fascinant!). Sau, în orice caz, au arătat-o incomparabil mai bine decât Evropa. Și eu admir enorm cazul danez, dar Danemarca este o comunitate net mai omogenă. SUA se descurcă într-o negrăită diversitate.

20 noiembrie

Scriu târziu. M-am întâlnit cu Krassimira Daskalova și Carmen Popescu. Foarte inteligente și plăcute (colecția Maria!), am făcut escapade de seară împreună, inclusiv alaltăieri, în vizita la Ivona H. și soțul ei, povestind despre anii '70, el american, ea nevastă importată din Polonia. Ea fiică de cum zice el acum: *Intelligence, you know*, securist important, cum zicem noi.

Insertie, 2004.

De-abia recent am reînvățat pe speze proprii că te poți degeaba cu stilul securistic. Tu lupți pe față, ceilalți pe dos. Habar nu ai cum vor acționa. Te surclasează complet. Cu o condiție: lipsa solidarității celorlalți. Șederea

lor pe margine, mulțime tăcută și oportunistă. Dacă aceștia capătă chip și revoltă, există speranță și pentru cei transparenți în luptele lor.

Greu de plecat. Multe biografii sunt foarte asemănătoare. Trăiesc între est-europeni refugiați, cei mai mulți în timpul comunismului, acum bine așezați în campus. Dacă nu trăiesc între ei, cea mai mare probabilitate este să trăiesc între evrei americani. Aici e Midwest și o lume foarte albă, dai cu tunul să găsești un latino, un afro-american, ceva asiatici (oricum, aceștia sunt mai mulți decât ceilalți).

Practic, am vrut de fapt să scriu despre un singur lucru: despre ce s-a întâmplat luni. Pe de o parte, am citit comentariile la ultimul barometru de opinie de la noi, din luna octombrie (încă nu am putut accesa barometrul). 86% dintre concetățenii mioritici așteaptă ca statul să creeze locuri de muncă. Alții așteaptă alte paternalisme... nu continuu comentariile până nu văd obiectul. Ei, pe fondul acestei impresii, m-am dus la conferința lui Jeff Wasserstrom: *Buying Books and Changing China*. Ne-a prezentat evoluția comerțului cu carte în China (Shanghai), inclusiv cu obiecte la el, de la *Cărticica roșie* a lui Mao până la un fel de *Hustler* de-al lor. Piața chinezească de carte are și traduceri din Foucault, Habermas, are și de Beauvoir, ba chiar și Hayek. El a insistat pe eliberarea minții chineze cu mesianisme din lumea cunoscută. Mai precis, Jeff a privit tot narcisic la schimbări. Dar, până una alta, ne-a demonstrat simplu și cu imagini convingătoare care au fost transformările pieței chineze de carte în 1984, 1991, 1999, 2001. Nu asta m-a dat gata, afară de *Cărticica roșie* a lui Mao, povestea o știam de la mama mea de acasă. M-a tulburat încheierea lui Jeff.

Își trage sufletul și se întreabă retoric:

– Fiindcă statul are totuși atâta putere, ce mai putea oare interzice de acum încolo în materie de carte?

Noi tăcem, așteptând. Și el își răspunde, cu o voce retoric-ezitantă :

– Eu cred că pe Marx. China s-a polarizat îngrozitor.

3 Decembrie

N-am mai scris de foarte multă vreme și e normal, o dată ce am zis că este un jurnal al singurătății asumate, iar acum Adi doarme în camera de alături, de o săptămână. N-am vrut să zic că doarme de o săptămână, dar chiar doarme mult, rupt de oboseală.

O să scriu puțin, fiindcă mă simt încă strivită mintal de nenorocita de gripă care a intrat în a cincea zi. Cel mai însemnat eveniment local a fost Thanksgiving (Ziua Recunoștinței) pe 27 noiembrie, o sărbătoare exclusiv americană și universal americană. În Departamente, lumea era deja rărită de luni, firavă marți și cine rămâne ultimul, stinge lumina, încuie ușa, joi. Pe scurt, nu e nimic particular în tendința balcanică de a o tăia cât mai repede, eventual prematur în jurul unei mari sărbători. De Thanksgiving, o parte dintre americani umblă. Numai miercuri, în ziua sosirii lui Adi, 4,6 milioane luaseră avionul, și zeci de milioane, mașinile pe autostrăzi. Cei rămași, gazdele, au de obicei între 10-20 de musafiri care vin la curcan umplut, cu garnitură de jeleu și la plăcintă cu dovleac, plus ce mai poate fantezia fiecăruia. Thanksgiving este faimoasa Happy Turkey Day, ziua curcanului. Dar nu știm de ce fericirea este asociată bietului curcan, înfățișat adesea pe felicitări fugărit cu un satâr în jurul unui copac sau prăjit la un proșap în pădure. Este cel mai mare carnagiu de curcan din toată lumea. După care, se umple cu ingrediente și se pune la cuptor cam o jumătate de oră pentru fiecare kil. Televiziunile au dat rețete de curcan pe *n*

canale. La știri, subiectul a fost traficul rudelor și prietenilor spre curcanii altor rude și prieteni. Eu, în intervalul în care America fierbea așteptând ziua de 27 noiembrie, îl așteptam pe Adi și așteptam să suspend o lună și mai bine singurătatea americană. Așa că m-am conformat, am făcut cumpărături multe, mi-am luat rolul de gospodină în serios, am făcut curat, am lăsat baltă activitățile intelectuale. Miercuri seara a ajuns Adi, ne-am uitat la filmulețe de familie. Am revăzut atmosfera de acasă și pe mama și Andrei în polemică religioasă. Pe el tăios, inteligent, dur, cinic. Pe ea, serioasă și sensibilă. Fiecare își ascundea nervozitatea în felul lui: Andrei vorbea cu mâna streășină deasupra gurii, mama curăța stereotip adesea fărâmituri imaginare de pe masă. Mama a rămas esențial un copil în veșnică mișcare și foarte instabil emoțional. Andrei suprapune încă maturizarea cu cinismul. Fiindcă este extrem de relativist și postmodern conversațional și prea alba-neagra atitudinal.

Aseară mi s-a făcut tare dor de ei. Mi-a șiroit un lung șir de lacrimi amare și chiar am avut senzația că vreau să fug de aici, iar am privit nostalgic *Shuttle*¹ pentru aeroportul din Indianapolis.

Mă întorc la Thanksgiving.

Desigur, am migrat și noi în această zi însemnată a Americii. Am migrat în pădurea Mariei. Ne-am adunat acolo Carmen Popescu, Adi și cu mine și Liusia Bucur de la Moscova, *via* Baton Rouge, Louisiana, ingineră de industrii grele, cu o siluetă impecabilă, vorbind o română slavizată ca accent și cu firești amestecuri engleze în vocabular. Liusia este realmente un personaj. O femeie liberă. Mama fiicei ei, Maria. Crescută în comunismul care împingea femeile spre demonstrații de virilitate profesională și, iată, aproape de pensionare

1. Microbuzul.

în capitalismul cel mai competitiv, tot în industrii virile (metalurgie), oscilând între Florida și Bloomington ca loc de mas și de popas după ce își încheie epopeea mișcatului profesional pe globul pământesc. Cred că povestea ei ar merita o carte. Și mă întreb, de ce nu se fac seriale despre astfel de femei cu povești atât de plauzibile în timpul Războiului Rece și după acesta.

Și Carmen este o poveste. Cea a plecării în tranziție. De la răsăritul recunoașterii într-o lume marginală și amărâtă la cel al nesiguranței instituționale în buricul european al pământului. Nu am văzut alegeri care să nu conțină măcar ceva dramatic în ele. Iar atitudinea noastră, acolo la fața mioritică a locului: da' vouă ce vă pasă, e o stupizenie.

Da, e greu să povestești Happy Turkey Day separat de personajele de față. Desigur că și bucatele, și atmosfera au fost delicioase și că în acea casă pare ca mereu să se așeze totul în cea mai deplină ordine simplă a prieteniei și spontaneității, în care până și copiii, oricât ar fi de mici, sunt foarte departe de a-ți face altceva decât bucurie.

Acu' mă întrerup că se trezește Adi, iar jurnalele se scriu în intimitate, chiar dacă se citesc altminteri.

5 decembrie

Mă chinui cu viroza care intră în ziua a șaptea. Practic, de sâmbăta trecută de după prânzul cu Nick și Pauline la Red Lobster, am capul cât o baniță, nasul ca un cartof înfundat și izvoros, gâtul cu gheare și pieptul acoperit cu gheață. Mă simt așa de idiot, că mi-au trecut și chef, și dispoziția pentru absolut orice. Luni și joi am fost la departament cu un efort teribil și frustrant. Nu am putut citi, nici lucra la textul pentru conferințele din ianuarie, nici gândi, nu m-am putut bucura de nimic. Și, în plus, trebuie să stau foarte izolată de alți oameni (minus Adi), ca să nu le dau virusul.

Deja am ajuns la un prag de (in)toleranță. Am citit două romane din care am uitat aproape tot. Și cum le cheamă. Cred că îmi pierd răbdarea dacă ține mai mult de două zile. Îmi dau seama că nici mama și nici Andrei nu se simt prea grozav în izolarea din Băneasa fără noi, poate în special fără mine care mai fac cheag comunitar în jur.

Nu am continuat nici epopeea Thanksgiving-ului. Am înțeles de la Liviu că, până mai an, o rațiune serioasă să se miște pe continent era un regim de deducere din impozit a valorii cadoului pe care îl făceai cu această ocazie fiicelor și fiilor, nepoților sau cuiva apropiat. Acu' nu mai e așa. Dar mișunatul pe continent continuă, iar mămicile cumpără mai departe cadouri copiilor.

A doua zi după Thanksgiving a fost ceea ce eu, cu simțul umorului încă neretezat de viroză, am numit Happy Leftover, ziua în care inviți la ce a rămas de la festinul anterior, dacă presupui că se va întâmpla. Pentru noi, Happy Leftover s-a petrecut în aceeași formație, la Călinești. Unde, ca de obicei, a fost foarte plăcut. Am avut și pe cei doi copii. Dylan, tronând în vârful patului cu argintăria în jurul lui, din care se prefăcea că toarnă în cămile celorlalți (*by the way*, nu a ales să se joace cu nimic altceva decât argint), și Codruț, încă plastilină zâmbitoare în brațele noastre de potențiali sau actuali bunici.

Am să întrerup puțin atmosfera asta atât de idilică, veritabil idilică, povestind – fiindcă în lipsă de minte funcțională, am avut timp – cum este văzută lumea de televiziunile americane. Dacă mi s-ar cere trei cuvinte, ele ar fi: *shopping, war and sex*¹. Shopping ține de departe capul de afiș. Toate categoriile de emisiuni, inclusiv știrile, sunt făcute jumi-juma cu reclamele. De

1. Cumpărături, război și sex.

o săptămână, de când realmente mă uit mult pe foarte micul meu ecran (ce anestezic!!!), subiectele în *spotlight* sunt următoarele: a molestat sexual sau nu Michael Jackson copiii? (de departe pe locul I ca timp, frecvență, comentarii), vizita lui Bush, cu tava cu curcan, în Irak (fără vizita lui Hillary, la Fox News, canal republican) și, la posturi mai de centru, Bush în Irak, cu o mică imagine a lui Hillary Clinton, tot în Irak, fără curcan; au omorât sau nu în bătaie un negru doi polițiști (care de altfel l-au hăcuit *to death*, în mod vizibil, pe bietul om); cine candidează la președinție la PD-ul american? (acest din urmă subiect fiind de departe, cel mai interesant, democrații consumându-se deocamdată în dispute interne, între șase candidați, dintre care, recunosc, mie îmi place Clark. Nu încetează să mă uluiască faptul că acest popor mare, adesea foarte educat, cu cele mai înalte standarde de știință și cel mai constant exercițiu de democrație scoate în față ca ofertă pentru conducerea lumii lor și a lumilor actuale niște candidați la președinție cel puțin bizari, uneori cu o cultură joasă, alteori anoști.

Ce mai există pe lumea mass-media americană în afară de aceste probleme? Intern: mai nimic, un pic de dispută despre privatizarea Medicare, sub conservatori (și, cinstit, conservatorii/republicanii sunt ceea ce au fost mereu aici: procapitaliști cu ochelari de cal la problemele sociale). Americanii, văzuți la *news*, par situați în două locații: la shopping și la război. America „virilă” extinde spațial imperiul, echipată Halliburton. America „feminină” își extinde consumul. Din când în când, câte un post mai „strecoară” câte o imagine de tipul următor: Bush în vizită de lucru într-unul din statele Statelor. Coboară în public, strânge mâini, primește flori și aclamații. O altă imagine înfățișează protestatarii anti-Bush, după un gard foarte lung, bine

păziți de polițiști cu bastoane. La întrebarea de ce nu îi lasă să protesteze liber, răspunsul autorităților locale este: din motive de siguranță. Da, nici un președinte nu e în siguranță față cu protestatarii, dar e mereu în siguranță față cu aplaudacii. Ca să agrementeze acest discurs mediatic *sex-warrior kind*, din când în când se mai bagă o casetă cu Al Qaeda și antrenamentele sau amenințările acesteia. Senzația copleșitoare este cea a unei Americi maniheiste. *Pros* and *cons*¹, asta e disputa. *Pros* e vocea dominantă. *Cons* (contra) e ceva tot mai pirat și mai marginal (deși, când ajung la microfon, trântesc câte un „Bush e un dobitoc notoriu”). Un echilibru e greu de găsit și teama mea e că or să pățească exact ca noi cu Piața Universității. Prodemocrații sunt prea radicalizați ca mesajul lor să nu sperie o majoritate atașată clar mult mai mult valorilor siguranței și shopping-ului. Apropo de asta, exact acum cinci minute au anunțat la știri că Al Qaeda va lovi din nou la ținte mai „ușoare”. În Mall-uri. Hait, asta da lovitură dată valorii supreme a lui *average american*: siguranța shopping-ului. Mă întreb cum o să fie lumea în care magazinele vor arăta ca aeroporturile: cu oameni umblând desculți de colo-colo. La aceeași emisiune de știri la CNN, unul simpatic glumea: Bush s-a hotărât să trimită americani pe Lună. Probabil a inclus-o pe *Axa răului*.

Extern, pentru televiziunile americane există: o țară numită Irak, în care ei au trupe (doar ei, poate și ceva englezi rătăciți, dar nu arată niciodată imagini de lupte), o țară numită Afganistan, la fel, o țară numită Marea Britanie în care ei au un prieten, pe Tony (Blair). Un post a menționat la un moment dat, răzleț, că există NATO și ceva trupe în acest sens în Afganistan. În afară de aceste existențe neamericane, lumea nu mai conține

1. Pro sau contra.

nimic, nici la bine, nici la rău, decât dacă are o legătură directă cu SUA.

Acum știu că, în ciuda cronofagiei televiziunii, trebuia să am și experiența asta (americană). Altfel, trăind într-o seră academică, înțelegeam mai puțin și citeam și mai prost această lume. Mai ales, uitam să citesc mesajul principal: acela că democrația este mereu sub asediu, în diverse chipuri, inclusiv acolo unde o credem „la ea acasă”. Și că, până la urmă, sistemul de referință îl reprezintă marile idei despre libertate și demnitate, și nu un stat anume. Ce facem dacă el schimbă macazul? O luăm ca oile pe urmele sale?

Îmi amintesc afirmația lui Andrei care se bucură de faptul că, dacă e să fie imperiu, e bine că este cel american. În termeni fataliști, da. Însă eu cred că democrația americană nu trebuia să conducă la imperiu unic, nu trebuia să vrea imperiu, ci mai degrabă alți competitori democrați. Cinstit, eu cred că populația *average* (alegătorul) se bucură că trăiește în imperiul unic, îi crește stima de sine, se crede alt om (altfel om) decât cei ex-centrici din imperiu. Mitologia *Star Trek*, „noi” suntem cei de pe Enterprise față cu klingonienii, romanii și ferenghii, ajutându-i să se civilizeze. Și mai știm că puterea absolută corupe absolut. Dar, iată, niciodată nu știm îndeajuns. Mă întreb cam cu ce idei mă întorc acasă. Mereu mi-a plăcut să mă bat pentru ceva. Desigur, aș putea să parchez, să dormitez, am făcut destule, aș putea merge la teatru, la concerte, aș putea cultiva grădina. Și le voi face. Răspunsul actual este că nu știu.

O altă problemă, îndelung discutată cu Adi, este aceea că cei mai mulți americani nu dețin nimic în proprietate fără credite și că sunt plini de datorii până ce moartea îi va despărți de ele. Pentru studii, pentru case, pentru mașini. Asta e bine, că au acces la orice, dacă par „la locul lor”. Dar nu îți permiți boeme, riscuri, libertăți

prea mari. În formula asta stai frumos și îți plătești creditele, ca să poți face altele. Dintre prietenii noștri de aici, doar Călineștii nu au această problemă și asta din cauza moștenirii din România. Ceilalți sunt „în rândul lumii”. Fără slujbă și cu reputație „proastă” înseamnă și fără casă și mașină, fără carte de credit care să nu îți răspundă: „We are sorry, this card is not in use anymore”¹.

Iată, dragă cetitorule, cum televiziunea incrementează scepticismul și tulbură pacea celestă din lumea academică.

10 decembrie

În 9 decembrie 2003, pe CNN emisiunea lui Larry King este consacrată unui dialog la Casa Albă cu Laura Bush. Dialogul putea să fie făcut la fel și înainte de Betty Friedan² și chiar de Seneca Falls Convention³. Problemele se legau de mama Bush, soția Bush, îngrijorată, frumușică, reconfortantă, liniștitoare, decorând Casa Albă pentru Crăciun, cu mici tristeți la colțul gurii povestind vizita incognito a marelui soț în Irak: „Am venit după o mâncare caldă”, zice el, cărând tava cu curcan de Thanksgiving. Eternul și fascinantul prototip de soție republicană pe care istoria feminismului nu scrie nimic. Pe de altă parte, tot acolo în Irak a descins și Hillary Clinton. Cu mai puțin tam-tam mediatic, fiindcă ea este în opoziție. Femeia asta nu se mai învârte în jurul nimănui. Se învârte ca politiciană deplină, ca reprezentantă a partidului ei. Trist ce face media. Și-mi este foarte clar că în această lume nu aș putea să fiu

1. Ne pare rău, acest card nu mai este în uz.
2. Betty Friedan este autoarea unei cercetări best-seller *The Feminine Mystique*, carte care a inspirat mișcarea feministă americană a celui de-al doilea val (1963).
3. Convenția de la Cascada Seneca a fost actul de naștere al mișcării feministe americane, 1848.

decât democrată, dar nu din cauza lui Clinton, ci a faptului că aici lumea cu adevărat se împarte în două: capitaliști *hard* conservatori și capitaliști *soft* progresiști. M-am uitat pe sondajul nostru BOP¹ din octombrie. Cei mai mulți oameni habar nu au dacă ei sunt de dreapta sau de stânga, deși intuiesc destul de bine ce e cu una sau cu alta.

13 decembrie

Scriu astăzi fiindcă Adi e plecat la o conferință, fără îndoială ceva despre Public goods, căci este cu familia Ostrom, ei lucrează pe felii foarte asemănătoare și îl plac pe Adrian. Dragoș e un fel de copil spiritual al lor. Sunt asociați aripii conservatoare, dar deosebit de respectate a departamentului. Elinor este propozabilă pentru Premiul Nobel. Și dacă teoriile și cercetările bloomingtoniene asupra politicilor publice sunt *know-how* internațional, aceasta li se datorează pe deplin.

Mi-am pus două CD-uri cu colinde Madrigal și Hrușcă, niște colinde mai puțin populare, fiindcă Adi, când le-a luat, le-a luat ca noutăți, când mie îmi trebuiau cele frumoase și foarte clasice.

Așa că m-am mai smiorcăit puțin. Nici nu știu dacă ne facem pom. Și mi se pare ciudat să dau indicații prin telefon în România despre podoabele din sacii din pod. Toată viața am vrut să am podoabele de pom acolo, amintirile imagistice acolo și nu am crezut că voi avea pod. Acum am pod și stau ceva mai bine ca la căminul din Grozăvești, când eram studentă. Pe de altă parte, știu că această lume plină de bun-simț o să îmi lipsească mult. Și povestea cu bunul-simț mai mult ca toate. Ieri a fost un fel de petrecere de Crăciun a departamentului la Bibliotecă. Fiecare a adus câte ceva,

1. Barometrul de Opinie Publică.

dar fără alcool. Jeff a toastat pentru Ostromi, pentru personal, pentru mămicile anului (lume tânără, copii mulți). Am vorbit unii cu alții și după aceea iar am mers la Bear's, la concertul Code Blue Band. I-a plăcut și lui Adi foarte mult, mai ales să vadă profesioniști între 47 și 55 de ani, cântând așa pasionat blues și jazz. Adică, pe scurt, viața poate să fie și așa: una pur academică, într-un falanster american în care până seara dai și primești cunoaștere, iar seara primești sau dai artă.

Aici s-a mai întunecat un pic. Boala Ilincăi. Își face mendrele, iar lui Nick îi e tot mai rău, e tot mai obosit, închircit și stins. Tare mi-e teamă că nu îl voi lăsa în viață.

Joi ne-am întâlnit cu studenții români din IU. Am făcut o seară românească modestă, dar plăcută. În încăperea de sub noi, polonezii erau o mulțime, îmbrăcați frumos, cu copii mici, cântau colinde de-ale lor. O comunitate. La noi a fost o adunare, plăcută, e drept. Cristina continuă să fie inițiatora acestor reuniuni de *young Romanians*. Erau toți *graduates*, de la Clarinet la Computer Sciences. Nici unul nu vrea să se mai întoarcă. Clarinetistul fiindcă ce artă să facă, mediciniștii că nu sunt copii de șefi de clinici, ca să ajungă la practică, pacienți, prestigiu și bani, computeriștii fiindcă asta e... specialistul în literatură medievală franceză că unde să facă el asta în România și că a găsit post în Brașov doar la o grădiniță privată. O fată de mult dusă în America (de la 5 ani) vrea să vină în România să intre în politică sau, dacă nu, să facă o mănăstire.

Le-am povestit ce am făcut noi în tranziție. Și s-au întrebat și ei, firesc, cum de nu se leagă.

Mi-am amintit de ianuarie 2001, când rectorul a dat primul semn că toată lumea și-a revenit. Ministerul a dat un ordin defavorabil. Nu a mai sunat rectorii din

CNR¹ să tragă în MEN, ci căuta pile să eludeze ordinul. Atunci am știut că perestroika CDR-istă a apus și că, probabil, singura noastră șansă e să ne guverneze alții, că altminteri o luăm mereu de la capăt: ai pe cineva undeva... Nici unul din copiiiăștia nu a spus că a plecat de sărăcie. Ci fiindcă nu aveau pe nimeni undeva în domeniul lor și erau „pierduți”. OK! Să trăiască și să se înmulțească intelighenția americană cu toată lumea exportată din țările în care nu aveau pile, nu erau în mafii sau copii de baroni locali. Ce simplu descopăr de ce pleacă, dar și de ce rămân oamenii în democrația noastră dâmbovițeană. Mi-e teamă că, de-a lungul istoriei, noi am demonstrat că cea mai proastă variantă de guvernare este cea autohtonă. Ceaușescu era „independent” față de Moscova. Asta a făcut să prelungim comunismul stalinist în variantă naționalistă peste 20 de ani față de tovarășcii vecini și pretini și să ratăm perestroika începută în 1985. Acu’, dacă nu vom fi o gubernie a UE, riscăm să trăim sub „Pohta ce-am poftit-o” a fiecărui Bulibașă local, indiferent de etnia lui, care face instituire normative prin „Așa vrea mușchii mei!”.

Îl ascult pe Hrușcă: „Linu-i lin și flori de mălin”. Îi aștept pe Maria, Dan, copiii și pe Adi. Nodul din gât nu îmi trece. Îmi dau seama că, în astfel de situații, mie mi se face dor de toate: de bunicii mei toți, de Ignat, de tata și, uite, acum trebuie să îmi mai fie dor și de Andrei și de mama. Mi se face dor și de Transilvania. Îmi dau seama că, fiindcă în căsuța nouă nu am stat, de ea nu îmi e dor în apropierea Crăciunului. Îmi e dor de vremea când eram ca Maria: toți trăiau, și eu mai eram încă nepoată. Sunt în America, un loc unde atunci nu am apucat să visez că voi ajunge. Între oameni despre care nu știam nici că îi voi putea citi, darămite

1. Consiliul Național al Rectorilor.

să îi cunosc, să îmi fie prieteni și că mă vor citi. Diseară mergem la film și la un vin cu autorul lui Zaharias Lichter, un personaj de legendă al tinereții mele. Acum e și Adi și asta mă bucură tare mult. Dar ajunurile de Crăciun sunt pline de duhuri ale celor duși. Bunicul ocupă un loc tot mai mare fiindcă îl asociez cu Ignatul. Era personaj principal. Sigur, cineva foarte septic m-ar putea întreba:

– De ce ți-e dor? De imaginea cu Buna Măriții spălând mațe de porc în fundul grădinii?

Da, mi-e atât de dor de clipele alea, neseptice, în plină sălbăticie, aici lângă cuptorul cu microunde în care coc cârnați ambalați în vid, undeva, la poalele unei mari uzine intelectuale americane.

Cred că am să îl închid pe Hrușcă. O să îmi iau un CD cu colinde americane și îmi spal creierii de toate dorurile astea sfâșietoare care îmi vin de Crăciun.

15 decembrie

Aici zăpada e mare. Eu lucrez tot mai prost și mai puțin. Nu văd terminat nimic semnificativ până la Crăciun. Mi-ar trebui niște nopți de veghe.

Ieri, tot globul a stat concentrat pe imaginea cu Saddam prins¹, căutat de păduchi și în dinți. Apoi, cât a fost ziulica de lungă, evenimentul a fost politizat până la greață. Problema 1, 2, 3 era una singură: mai pot democrații să se mai ridice de pe jos după această lovitură dată de republicani, care, iată, au ajuns și în găurica de 2 pe 2 unde ședea Spaima Ciorilor și l-au prins ca să îl pună sub bradul de Crăciun al lui SUA Army?

Colcăiau ecranele de analiști politici, recte jurnaliști, și câte un academic rătăcit, specialist în Orientul Mijlociu.

1. Cristina m-a sunat fericită: „Mihaela, e ca în decembrie, 1989!”.

Mie cu adevărat televizorul mi-a făcut rău la lucru. Tentație mare să îl deschid: ziua din cauza știrilor, seara fiindcă sunt două episoade din *Star Trek*. M-am consolatat, ca și localnica Maria, cu faptul că echipa de fotbal din Indiana a luat campionatul național.

Am uitat să spui că aici cu democrații nu sunt decât Maria și Dan, mai sceptici, dar cu înclinații asemănătoare sunt și Adriana și Matei (și cu mine, da' eu nu am importanță). Ceilalți prieteni români votează local cu democrații și federal cu republicanii. Maria zice că sunt prima generație de emigranți și siguranța bate libertatea, plus un sentiment de recunoștință față de găzduirea de prigoana din țara ta. Cred că are dreptate. Dar acesta este un motiv să ocolesc cu grație subiectul: politică americană în convorbirile cu românii. Statul Indiana este stat conservator cu o singură excepție notabilă: Bloomingtonul, care, din cauza mediului cosmopolit universitar, este democrat.

24 decembrie

Ajunul Crăciunului.

Adi doarme încetișor în încăperea de alături iar eu îmi reiau jurnalul după ce, multă vreme, am făcut scurtă la degete bătând în clape exclusiv la articolul meu „State Men, Market Women”. Am ignorat masiv mediul ambiant în această vreme fiindcă am vrut să termin și, iată, acum cinci minute am mai și reușit. Cred că nu e rău, dar aștept părerea altora, în special a Mariei, mai ales că ar urma să se publice într-un volum și o revistă, ambele internaționale, plus datul în stambă în public la Departamentul IU și la New York. Intru în linie dreaptă în etapa în care trebuie să lucrez la ultimele capitole din cartea pentru Polirom și, cu asta, bilanțul ar fi foarte bun: un studiu internațional și draftul la o carte românească. Aș fi mai mult decât

încântată ca asta să fie cu puțință și aș avea tupeul să mă întreb cum de stau alții ani de zile plecați și nu rămâne mai nimic în urmă. Când am ajuns aici m-am temut că nu voi intra în nici o formă intelectuală. Mi-am propus, cel mult, să respect promisiunea față de Silviu Lupescu și să îi dau terminată cartea cu Mircea. *Impossible!* Dar iată că au venit altele, de altă natură (nu că nu aș fi fost bucuroasă de nițică abordare mult mai personalizată și mai umană).

Ieri, pe întuneric și frig (se luase curentul și era viscol), mama îmi spune la telefon (după ce le-am zis să se mute în Berceni, la Andrei): „Lasă-ne în amarul nostru, nu ne mai da indicații, lasă-ne în pace, du-te în Florida și lasă-ne pe noi cu necazurile noastre”. Evident, mi-a tăiat tot cheful și m-a făcut să mă simt vinovată. După care m-am trezit brusc că nu sunt copii abandonati, ci adulți și că nu am de ce să mă simt vinovată, așa cum nici alții nu trebuiau să se simtă vinovați când am eu probleme.

Pregătiri de Crăciun: am încercat să facem, chiar dacă sunt miniaturi ale celor de acasă. Avem o crenguță de brad cu globuri și panglici, am făcut piftie și salată de boeuf. Maria a făcut sarmale, vom avea și curcan. Pe la 6 îl așteptăm pe Dan să ne ducă la pădure unde Adi este și Moș Crăciun pentru Dylan și o fetiță evreică, în condițiile în care ei (evreii) au avut Hanukkah alaltăieri seara. Aici e o mare problemă cu Crăciunul. Toată această perioadă se numește generic Hollidays (Sărbători) și încearcă să fie echidistantă: creștinii au Crăciunul, evreii – Hanukkah, afro-americanii au și ei o sărbătoare: Kwanzaa. Dacă trimiți pe e-mail o felicitare, trebuie să ai grijă să fie Happy Holliday, nu Merry Christmas, ca să nu o dai în bară față de colegii cu alte credințe. Și cred că este normal și respectuos, dar trebuie să te obișnuiești puțin. Noi suntem așa de

nesimțiți, încât facem un caz teribil din Paștele ortodox, tratând foarte la etc. pe cel catolic și protestant, aproape nici nu pomenim de sărbători evreiești sau musulmane.

Ieri, când am ieșit din Kroger (un magazin cât jumătate de Selgros), mi s-a strâns inima la gândul că mă despart curând de astfel de oameni. În magazin, o vânzătoare mai în vârstă ca mama mi-a tot căutat o apă minerală fără arome. Eu nici nu am știut că mai caută. M-am trezit la casă cu difuzorul: „Doamna care voia apă minerală să vină la mine că i-am găsit o singură sticlă, din păcate”. Și femeia de la casă, și cea care îmi pune cumpărăturile în pachete (o negresă tare grăsuță) ne-au surâs din toată inima și ne-au zis: „Dacă vă pregătiți după cum se vede, vă urăm Crăciun fericit și să vă bucurați de viață”. Șoferul de pe autobuz se poartă de parcă i-am fi nepoți, proprietarul iranian de la Sahara Mart, de parcă i-am fi frați. Da, poate că este adevărat că America trăiește și din exploatarea Lumii a Treia. Dar măcar o lume trebuia să fie așa, ca să vedem că se poate. Ce vreau să spun este că mie nu îmi va lipsi America, ci americanii. Acești oameni învățați să le fie drag de semeni sau măcar să îi respecte. Pe scurt, mi-e foarte dragă America profundă și mă supără major America televizată. Eu așa știri proaste nici nu mi-am imaginat că există. De peste o lună, singura știre domestică universal prezentă este cea despre Michael Jackson și acuza de pedofilie. Despre război nu dau imagini. Periodic, un oficial anunță că am intrat în cota de alarmă X antitero (*yellow, orange, red*¹), acum e *orange*. De Thanksgiving au băgat textul cu atacuri teroriste la Mall. Cu alte cuvinte, aici intern nu se întâmplă nimic, putem face cumpărături, da' să mai facem și electronice, în Irak situația e sub control, Saddam e prins.

1. Galben, portocaliu, roșu.

În rest, să știm că trăim de fapt în nesiguranță și sub oblăduirea lui *Patriotic Act*. Unele canale (50 și CNN) mai dau ceva despre campania democraților (eu una cred că Dean, candidatul care pare cel mai eligibil, e un *loser*). Problema mare, la care e greu de răspuns și la ei, este cum se face că dintr-o populație atât de mare și cu atât de mulți oameni foarte inteligenți și educați, oferta politică este doar aceasta, inclusiv la democrați. Acum două zile a fost cutremur în California. Au arătat vizita de lucru a lui Schwarzenegger la locurile calamitate. Se mișca și gesticula precum Robocop. Nu îți venea să iei nimic în serios, nici măcar drama oamenilor rămași fără case.

America protestatară nu mai este sau nu se mai vede. Vinerea trecută am fost la un concert de jazz în scopuri de caritate: Dan Deckard cu trupa. Foarte talentați și foarte pasionați, oameni între 30 și 70 de ani, laolaltă. Hitul a fost: *Burn Down the Malls*, un protest față de civilizația de consum care depersonalizează. Cred că am empatizat cu ei și în anii '70, și acum la *remember*. Dar, pe de altă parte, mi-am amintit de cozile imense din Big și de faptul că Mall-ul înseamnă la noi o adevărată eliberare și occidentalizare. Sensuri în context. E așa de greu, după Războiul Rece, să mai găsești ceva bun în stânga. Nu fiindcă nu a fost, ci fiindcă se aplică eternul dicton: *Vae victis!*

Nu prea e de recunoscut „spiritul Crăciunului” în această pagină de jurnal. O să ne pregătim să-l regăsim mai pe seară și mâine, cu toții la Mioara, mama Cristinei, sau o să îl evităm, ca să nu ne apuce dorul de casă.

7 ianuarie

Ce drum lung între povestirile astea! Mâine, Adi se întoarce în România și eu voi rămâne iar în starea de solitudine de dinainte. A fost foarte plăcut cu el aici și

real, cu excepția pierderii lui Nick, produsă după sărbătorii, a fost o etapă foarte frumoasă, în anumite sensuri chiar spectaculoasă. Ajunul Crăciunului l-am făcut în pădurea Mariei, cu ei, cu Dror, fiica și nevasta lui, nu am avut doar Moș, ci și Elf. Moșul a fost foarte generos cu noi și ne-a adus un hamac în care sper să îmi regăsesc starea de „Mașă” și în lipsa personajului. Am ascultat colinde, am și cântat câteva. Cei trei copii au fost drăguți de tot. Ca să nu mai spui că s-a dat semnalul la Festivalul stomacului, un festival care sper că s-a cam încheiat, măcar astăzi. Maria a făcut niște sarmale fabuloase, curcan și prăjituri, eu am făcut salată de boeuf și răcitură, plus palinca de la Mircea Miclea. Mi-am plimbat palinca pe cerul gurii și mi-am amintit de „Ș-așa-mi vine câteodată să dau cu cuțatu-n piatră!”. Dar mi-am amintit și de prietenul meu, M.M., de poveștile noastre e-mailate și de forța fantastică pe care o răspândește în jur.

Seara de Crăciun am petrecut-o la mama Cristinei, Mioara. O femeie incredibilă. Intră în al 90-lea an de viață. După socotelile noastre, ea a trăit tinerețea în capitalismul românesc interbelic, maturitatea în comunism și bătrânețea în capitalismul american. La 70 de ani a început să lucreze la New York și a reușit să își strângă bani de pensie și de o căsuță foarte cochetă, cea în care trăiește acum. Ne-am adunat, Cristina cu Luckey, Adriana cu Matei, Nick cu Pauline, Dragoș cu Adina, eu cu Adi și, de bună seamă, gazda noastră Mioara. Căsuța, una din cele multe din familia condominioanelor pentru pensionari¹, e cea mai plăcută

1. În SUA sunt răspândite condominioanele de acest fel. Sunt căsuțe fără etaj, cu trepte foarte mici sau cu rampe, croite să fie la îndemâna oamenilor în vârstă. Casele sunt așezate în același areal și deservite de asistenți medicali, consilieri psihologi, infirmieri, menajeri, personal de întreținere, șoferi care îi transportă cu microbuze, asistenți de entertainment.

casă mică pe care am văzut-o. Seara a fost plină de stele și luminată de Crai Nou. Am ieșit afară și mi-am pus o dorință pentru Andrei.

Mioara pregătise tot felul de bunătăți foarte rafinate aranjate, fiecare platou era o mică operă estetică, și ea o gazdă impecabilă, cu un simț european interbelic al entertainmentului. A fost o seară frumoasă, cu patru generații de oameni, toți prieteni între ei, arătându-ne iarăși că prietenia nu are vârstă. De la 28 la 94 de ani, toți ne simțeam de o seamă. Am cântat colinde împreună cu Nick. Cu o seară înainte avusese dureri foarte mari, dar a venit ca să se întâlnească cu noi, să facem Crăciunul împreună, chiar dacă pentru el și Pauline, ca evrei, seculari pe deasupra, Crăciunul nu există. Dar nu există nici Hanukkah. S-a dovedit ultima întâlnire. De a doua zi, Nick practic a căzut treptat până în ziua în care își aniversa nașterea, adică până în 1 ianuarie noaptea, când, privegheat de rugăciunea creștină a Mioarei, s-a dus. Pauline tocmai ațipise după veghea ei lungă. Și chiar s-a dus, căci după o oră de la moartea sa, a venit instituția funerară, l-a făcut pachet, l-a luat și mai departe a dispărut fără nici o ceremonie, fără nici o înmormântare, fără nimic. Dragoș zice că a fost coerent cu el însuși. Cred. Nu îmi pot însă reprimă contrarierea. Nu atât pentru dispariția corpului, cât pentru lipsa oricărei ceremonii de despărțire, fie ea și complet laică. Plus descoperirea lui M. că Nick avea cinci ani mai mult decât spunea. Cochetărie? Teamă? Am fi avut noi alt comportament știindu-l nonagenar? Nu am un răspuns la toate astea. Ieri am trecut pe lângă clădirea unde își avea biroul și am surâs gândului că, la 93 de ani, el încă lucra la două cărți. O minte strălucită într-un corp care, uite, l-a slujit multă vreme. O vizităm pe Pauline. Plânge încetișor. Au fost zile încărcate de tristețe. Pierderea unui prieten este tristă,

chiar și când știi, chiar și când e firesc. Mi-aș dori însă să ne pierdem cu toții la o astfel de vârstă, funcționând ca Nick.

Înainte de această parte a povestirii, când Nick trăia încă, am petrecut zile din categoria „de n-ar fi, nu s-ar povesti”. Am plecat cu Dragoș, Adina și Adi pe o cale de 5.000 de kilometri tur-retur spre „Statele Calde ale Americii” (WSA). Am traversat Kentucky, Tennessee, Georgia, statul lui Scarlet (am trecut pe lângă un indicator spre Tara) și am ajuns în țara caldă, Florida, după două zile de mers. Ne-am preumblat pe la Gainesville, cel mai mare oraș universitar al locului, unde Dragoș are o ofertă. Cred că cel mai mult m-a impresionat să văd casele universitarilor așezate fiecare într-un petec de junglă. Orașul fără studenți părea pustiu. Or fi plecat în țările reci, la schi, sătui de soarele tropical de la ei, de acolo. Pe 28 seara am ajuns finalmente la Hollywood, Miami, o stațiune la Atlantic. Prima surpriză plăcută a fost nunta evreiască organizată pe terasa hotelului, cu toate tradițiile, cu cântat din corn, cu rabin, cu mirii îmbrăcați tradițional, cu mireasa complet acoperită: o evreică negresă, chiar spectaculos! După ce am văzut ceremonia, ne-am plimbat pe străzi, căscați și muți, printre baobabi și palmieri, în cămăși cu mânecă scurtă. Pe deasupra, acolo era o atmosferă foarte apropiată de Barcelona. Un Ramblas plin de copaci exotici pe care se făcea promenada ca un slalom între cârciumioare: italiene, spaniole, marocane, americane, românești. Căci acesta a fost o mare descoperire. Locul mustea de români, de trebuia să ai grijă ce vorbești. Întâlnirea cu compatrioții nu era musai plăcută, mai ales când vedeai bine că te-ar țepui oriunde s-ar afla. Ciubucul era inclus în nota de plată, dar nu te avertizau, prețurile lor erau cele mai mari. Dar asta nu ne-a împiedicat să mâncăm ciorbă de fasole, mămăligă, sarmale, clătite și

să constatăm că sunt delicioase, mai ales când le stre-cori printre chinezării, arăbisme și mâncăruri italiene. Revelionul era cel mai scump (125 de căciulă, prețuri ca în România) și acolo ce să vezi? Un taraf și o dizeuză care era perfect adaptată la manelele noastre cele de toate zilele. În timpul acesta de răsfăț, Măriuca, sireaca, îmi șlefuieste versiunea engleză a studiului și zice că e tare. Am stat cu inima strânsă să-i aud părerea. M-am simțit mult mai ușurată, dar și un pic vinovată că ea nu e tot la cocotieri împreună cu noi.

14 ianuarie

Nu am mai scris, m-am întrerupt. Adi a plecat deja de pe 8 ianuarie și eu îmi continuiam traiul anterior, cu bântuiri de urât, mai ales că a fost excelent cât am fost amândoi aici. Văd că viețile semistudențești ne priesc. Oricum, ne-am simțit mai bine ca oricând unul cu altul și ne-am simțit bine cu prietenii noștri transatlantici. Eu nu știu cât de bine va merge NATO, știu însă că prietenii mele de peste Atlantic sunt cu adevărat alianțe de suflet și de minte. Acum și amintirile mele cu apele Atlanticului sunt mult mai personale. A existat episodul fabulos anterior cu Mary Daly și ziua aceea de august 1998, când ea se scălda în ocean într-un loc sălbatic și pustiu, înconjurată de pescăruși, iar eu cu greu vâram câte un deget în apa foarte rece, mulțumindu-mă să savurez la soare un alt vis pe care nici nu am apucat să îl am.

Atlanticul de acum, din miezul iernii lui 2003-2004, avea ape calde, sărate și foarte catifelate, în care mă simțeam de-a dreptul răsfățată și îmbrățișată, nu ca un delfin, ci ca un cașalot, fiindcă relația mea foarte erotică cu mâncarea și abandonatul fumatului după 30 de ani de *professional smoker* m-au biruit. În paranteză fie spus, acum țin o dietă cu ciorbă de varză, poate ceva

din expandarea dobândită în șase luni s-o mai duce pe apele locale.

Am descoperit un loc de plajă mai retras, exact ce trebuie la intersecția între civilizată și privat, încât să nu te atingi deloc de spațiul celorlalți, dar nici să nu te zgribulești a pustiu. Compania Adinei și a lui Dragoș a fost exact ingredientul de dorit. Mult mai tineri și mai ludici decât noi, dar nu atât de tineri încât să fi mers cu propriii copii la plajă, mult mai republicani, dar nu atât de republicani încât să nu putem ajusta perspectivele fiecăruia. Ciudat, dar aici foarte mulți oameni tineri sunt conservatori. Poate din cauza părinților lor, foarte democrați. Și nu știu de ce mă mir așa de tare, o dată ce și Andrei este mai conservator și adesea îmi amendează dramatic părerile. Am stat cam lacomi la soare, în ziua „festivalului pielii” (care urma Festivalului stomacului și a celui al ochiului). Mai finuț, Dragoș s-a prăjit tare rău. Ceilalți am avut niscăi consecințe, dar eu mai degrabă legate de Festivalul stomacului. Uneori mă apucă o poftă de mâncare patologică și atunci încep să îi înțeleg pe mama și pe Andrei.

Pe acel loc de plajă ne-am întors în 31 decembrie să sărbătorim Anul Nou după ora românească, întorși către Evropa. A fost suprarealist, un revelion în apele oceanului, cântând plugușorul și sorcova în costume de baie, în timp ce ne scăldam. Poate că este singura dată în viață când va să fie așa, dar uite că a fost cu puțință. Iar eu am redescoperit cât de dragă, de adânc încastrată în afectele și celulele mele îmi este marea. Oceanul ca mare pare un pic diferit: mai nesfârșit, cu ape mai prietenoase sau radical mai neprietenoase, mai generos. Mai plin de vapoare uriașe despre care mai să crezi că sunt SF. Pe ceruri defilau avioane cu reclame despre cină la malul gârlei sau în croazieră. Existau și locuri tip Eforie Nord și Techirghiol pline de

buticuri și de kitschuri, ultraînghesuite, cu lume pestriță și muzici proaste. Existau și locuri, ca acela ales de noi, o mică poezie pentru semiboemi și existau plajele private la care se ajungea prin tunele subterane, de la palatele miliardarilor americani. *Luxe, calme et volupté!*

15 ianuarie

Ziua lui Eminescu. După Andrei, când era mic, azi ar fi trebuit să fac un tort. De câte ori nu m-am pus la mîntea lui și am și făcut-o¹. Jurnalul se întrerupe foarte des. Nu am să apuc să povestesc până la capăt călătoria. De altfel, partea de frumusețe este filmată pe o peliculă la fel de mută ca și noi în fața raiului de pe Keyes. Un rai care e cu puțință și fiindcă un popor excepțional (că doar și-a strâns oameni liberi de peste tot) s-a uitat mai bine (prin reprezentanții săi, desigur) și a decis că poți să te miști de colo-colo, pe insule, ce mare lucru să faci pod peste ocean? Hristoase, câtă înmărmurire! Câtă minte și câtă muncă pentru ca, uite, și patru români să își facă festivalul privirii printre pelicani, palmieri, flori mov și grăsuțe, case albe fără parter, ca să se plimbe oceanul când are năbădăi, ambarcațiuni, rulote, vile și viloaie, într-o democrație

1. Doamne, când mă gândesc la lunile ianuarie din perioada copilăriei lui Andrei! Mi-e așa de greu să le mai întrevăd! Și mi-e așa de greu să îmi mai amintesc că printre înghețuri și sentimente de încarcerare sărbătoream poeți, citeam poezie, scriam chiar povești de trezit adulții din preajmă! Ieri am dat peste un 22 în care și-a făcut apariția un editorialist empatic și omenos: Cristian Teodorescu. Românul cu chibrituri (trimitere la *Fetița cu chibrituri* cu referire la comportamentul de cumpărători de sărbători, o polemică cu tot soiul de maeștri ai verdictelor despre iraționalitatea lui *average Romanian*) din ultimul număr mi-a adus un nod de plâns și un sentiment copleșitor de neputință și de vină. Cât de puțin a lipsit să nu mă număr printre Români cu chibrituri!

reală unde se pot întâlni sărăntocul americanesc cu middle-clas-ul românesc și miliardarii de pe unde or fi.

Am să opresc aici povestirea care se va odihni desigur veșnic în amintirea mea, ca și această jumătate de an american din viața mea de estică. Între timp, mi-am luat integral obiceiurile dinainte de venirea lui Adi: departamentul și întâlnirile sale, cărțile (interesantă surpriza Sheila Fitzpatrick, *Everyday Stalinism*). Am și sentimentul nefericit că timpul nu îmi ajunge deloc, nici să citesc, nici să scriu, nici să merg la câte conferințe sau cursuri interesante sunt, nici să cunosc mai mulți oameni speciali ai IU. Ieri, de exemplu, grație lui David Ransel am întâlnit-o pe Susan Gubar, o mare figură a criticii literare feministe. Nu m-a contrazis deloc în ideile mele privind decăderea și complacerea în marginalitate a feminismului american actual. Închiderea academică în gineceu. Își petrece viața, ca multe ale figuri faimoase ale lumii intelectuale americane, în această mănăstire care e campusul, înțelenindu-se în barocul academic, deși mustește de dorința ca tot ceea ce face să aibă un sens mai general. Așa și tânărul și foarte plăcutul Gardner, specialist în mișcări separatiste în China, cu care am fost la *lunch*¹ alaltăieri. Redescopăr că, de fapt, singurul nostru mare avantaj față de ei este accesul incomparabil mai mare la media și la politică (deși descrește substanțial).

Insertie, septembrie 2004.

Nu mică mi-a fost mirarea să constat la întoarcerea acasă în ce hal a scăzut accesul intelectualilor publici români la canalele mass-media. Mai avem puțin și îi ajungem din urmă pe americani. Sexul lui Vali Vijelie va ține capul de afiș la știri peste o lună de zile.

1. Prânz.

Gardner e terifiat de direcția în care o ia America (la fel ca mulți alții, aici). Doar o treime din oameni votează. Studenții sunt politic apatici sau foarte conservatori. Lumea joacă jocul cu mărgelile de sticlă, unii știu că asta e, dar se complac, alții nici nu știu. Gardner a zis că nu îi rămâne decât să se ducă din casă în casă, să bată la uși și să le amintească oamenilor că sunt cetățeni. Mi se face părul măciucă: *The democracy is not feeling well in its own country!*¹.

Oricum, suntem în săptămâna istorică în care intratul în America aeroportuară nu se face doar cu picioarele goale (în fața aparatelor de detectat, pasagerii se descalță, își pun pantofii în lădiță și lipăie în șosete), ci și cu palmele puse la amprentat.

19 ianuarie

Azi am fost întoarsă pe dos și într-o stare foarte aproape de o mică depresie. Habar nu am ce m-a răscollit, cred că e ceva telepatic pe care nu am reușit să îl depistez.

Liviu a plecat dimineață, iar eu am început să caut din ochi *shuttle* de aeroport. Știam că după venirea lui se termină „venirile”, că se pregătește întoarcerea acasă. Și acasă are sensuri atât de complexe. Știu bine că starea paradisiacă urmează să aibă un *deadline* și probabil m-am deprimat fiindcă toate sentimentele mele sunt amestecate și sincer cred și repet cu tărie că în România lumea se conturează și s-a conturat mai mult pentru mediocri și proști (în comunism), pentru escroci și șmecheri (în tranziție). Că oameni care îmi sunt mai aproape și îi respect (cetățeni competitivi care progresează și joacă după reguli) sunt tare inadecvați. Și că nu îmi rămâne decât să mă resemnez.

1. Democrația nu se simte bine la ea acasă.

Cred că încep să îi înțeleg și dezolarea lui Andrei când spune că nimic nu îl atrage și n-are după ce cai verzi pe pereți se duce. E teribil de greu să trăiești cu un astfel de nihilism și eu cred că va trebui să încep să trăiesc.

Dar mai bine las încă un pic nihilismul deoparte.

Starea asta de tristețe deșertică vine după două zile foarte bune. Liviu mi-a spus însă că am început să ascult mult mai puțin pe celălalt. Asta-i foarte rău și arată că am îmbătrânit în curiozitate și interes în primul rând.

Uite cum selectez negativ. Tipic depresiv.

Mi-am mai dat seama de o problemă: cam multe femei americane încă tinere sunt bolnave de anorexie. S-au infometat în așa hal ca să își mențină siluetele conform dictaturii modelului standard, încât nu mai au nici energie, nici chef de viață. Apropo de dieta mea cu ciorbă de varză. Scriu aiurea și tâmpit.

Sâmbătă am fost cu Liviu la Maria. S-au plăcut de la prima vedere. Mi-a părut așa de bine, deși nu m-a surprins deloc. În continuare nu îmi vine să cred că voi pierde pentru cine știe câtă vreme starea de Mașa și, acum realizez, și pe cea de Liviu. Îi las aici cu toate disfuncțiile conservatorilor, dar într-un mediu în care oamenii ca ei își află locul și se mișcă natural. Liviu merge bine. Își face locul în marea corporație americană. Uneori mai este bântuit de idealisme legate de contribuabilul român sărac pentru care se simte dator să facă ceva. Poate va face. E de altfel singurul tânăr pe care îl văd simțindu-se apăsător de astfel de datorii morale. Legat fedeleș de părinții lui. Adesea rupt în două. Dar nu pentru multă vreme într-o așa stare acută, zic eu. Mie mi-au trebuit cam trei luni să mă mișc în voie și să mă simt în ape proprii. Adaptarea la normalitate e destul de rapidă. Îmi dau seama că la noi acasă ceea ce e cel mai greu pentru cineva de din afară sau cineva mai boem față de sistemul de referință e în continuare să se descurce în condiții anormale în care

de fapt reguli există și închiriem în continuare o groază, dar cui îi pasă de ele? Regula generală este că se descurcă cine poate, și cine poate oase roade¹.

Mă așteaptă două săptămâni „grele”: țin trei conferințe. Acasă nici nu m-aș fi grăbit să le clasific. Mă gândesc că adesea merg la Cluj și în una și aceeași săptămână fac 20 de ore de cursuri, două conferințe, citesc și fac referate de doctorat, mă socializez cu colegi și mă întâlnesc cu prietenul meu Mircea.

25, duminică

O parte din emoții au mai trecut. Mi-am făcut *talk*-ul la departament. Faptul absolut remarcabil este acela că mulți dintre cei care au venit au citit conținutul lucrării și au făcut cu adevărat comentarii și critici extrem de avizate. M-a impresionat mult David Ransel. Este incredibil de tânăr intelectual și cu o nesecată curiozitate. La fel și Jean Robinson și Jill. În fine, pe scurt, cred că m-am descurcat bine și că discuțiile de o oră după au fost foarte bune. Bineînțeles mi-a fost mult mai ușor să îi simt solidari lângă mine pe Maria, Cristina, Matei, pe Relu și chiar și pe studenții români. Jeff mi-a făcut un lobby care a întrecut toate așteptările mele (pe care nici nu le aveam că nu m-am gândit).

După conferință am fost la Ilinca pentru câteva ceasuri. Dumnezeuule! M-a răscolit enorm și m-am abținut cât am putut. Mi-am amintit de Buturugă, de Sandu, de

1. La talk-show-ul lui, Larry King îi întreabă pe regizorul lui *Cold Mountain* și pe Nicole Kidman: De ce România? Și ei răspund: pentru că ne-a costat incomparabil mai puțin și să devastăm diverse zone, și bătăliile, și figurația și pentru că unde mai dai autentic peste un secol al XIX-lea american? Pe scurt, am auzit, citit despre România în legătură cu nunțile țigănești, cu țigănci vrăjitoare care blestemă arbitrii, cu PIB-ul sub Albania și, cu prilejul lui *Cold Mountain*, despre ce ieftini și înapoiți suntem.

cei pe care, pe rând, i-am avut aproape în starea de invazie metastazică. I., iată, femeie ca mine, dar fără norocul pe care l-am avut eu cu doctorul Blaj în 1997. Am vrut să îi abat gândurile. O vreme a mers, dar aluneca înapoi spre spaimele ei. Am ajuns să îi sugerez să treacă spre marijuana. Și mi-a răspuns: „Nu pot. Dacă fac asta, nimeni nu mai încearcă să mă salveze fiindcă medicii au dezarmat de mult. Numai eu mai trag de mine”. Tot mi se pare nedrept. De ce este încă incurabil și de ce noi oamenii putem să producem o mulțime de boli? I. stătea zgribulită, lipită de peretele bucătăriei. Înconjurată de imagini ale ei pe când era doar radiant de frumoasă, fără tristeți constitutive. Mă privea căutând mereu, căutând soluții. Cred că în povestea cu bolile, cel mai blestemat cancer este starea de spirit pe care o poți avea știind că te miști între *deadline*-urile doctorilor, ca un nenorocit. Am avut mereu controverse despre asta cu localnicii legate de dreptul la informare. Eu îmi pun o întrebare de bun-simț: dacă atunci când ai un termen final la o lucrare nimic nu îți priește fiindcă își amintești de acel termen, dar dacă ți se pune termenul final al temei numită „viața ta”, cum trăiești până atunci?

Am plecat de la Ilinca pășind pe cuie.

A urmat o seară specială și ea. În primul rând printr-un tip de spectacol greu de imaginat în România, în educația mioritică, inclusiv la bărbații feminiști. Eu nu mi-l imaginez pe Adi să facă asta nici față de mine, darămite față de o musafiră academică de pe nu știu unde, din ce colț de lume. M-a luat Jeff de la birou. Ne-am dus acasă, am dus-o pe fata lui la o prietenă, am făcut cumpărături de cină în timp ce Debbie, fără serviciu, dar scriitoare de romane cu *text-appeal*, se odihnea. Jeff era după o zi de la 8 la 18 cu program non-stop. Zece ore de program intens. O dată ajuns acasă, și-a pus șorțul și s-a apucat să bucătărească

exact ce am vrut eu: cu știință, delicios și cu multă plăcere: somon la grătar, cartofi copti, salate, salată de fructe. Se vede clar și că știe să gătească de toate, și că îi place. Băiatul lui a ales clase de *cooking* la 17 ani. Ce departe de puțoisumul mioritic! Între timp au coborât și Debbie cu Adam și a urmat o cină din categoria *Family therapy* în care, profitând de prezența unei persoane străine, Adam a început să își toace tatăl mărunț, într-o bună tradiție de adolescent. În plus de asta, el face și studii evreiești și s-a întors la valori mult mai conservatoare: neamul, trecutul, înaintașii, care fac ca umanismul progresist al tatălui său să fie visul unei nopți de vară, o abordare renegată. Apoi a urmat un pic de terapie cu Debbie, care se apropie de vârsta critică și face depresii, se retrage în bârlog. Seara s-a încheiat la mine, o scufundare într-o locuință puțintică, de tipul „Caută-ți fericirea în muncă!”. Mi-a plăcut foarte mult cu ei. Relația mea cu Jeff are o doză de autenticitate rară și este de o sinceritate specială. Așa s-a instalat de prima oară când ne-am văzut.

Ieri am petrecut câteva ceasuri cu Maria și cu prietenul meu Dylan. Miercuri, când am fost la ea în birou, iarăși am avut aceeași senzație de gol că plec departe și că o pierd cumva. Maria e un dar de la Dumnezeu, o poezie omenească la vârsta când femeile sunt cu adevărat în plină floare și fac și îngerii să zâmbească ghiduș. Pe seară am povestit cu Cristina. Poate pentru ea, într-un anume fel, eu sunt mai spre Maria, sunt mai întremătoare. Cristina trăiește în teamă. Îi tremură sufletul mereu: pentru I., pentru băiatul ei care e ofițer în vremuri belicoase, pentru Luckey, pentru mama ei, pentru fiecare dintre prieteni. Cristinei doar pentru ea nu îi e teamă. E ca și când universul conspiră să îi ia pe cei dragi sau să le facă rău. Poate că asta o să o simt și eu după ce distanța, mică de altfel, față de anii ei va trece. Acum sunt între Maria și ea. Mai mult spre ea. Și

mă întreb dacă o să fiu vreodată în stare să scriu o carte de înțelepciuni femeiești, de înțelepciuni împăcate cu vremurile fiecărei forme de femeitate.

Am vorbit cu toată familia în weekend. Ei sunt bine, casa e frumoasă, și afară e o zăpadă blândă.

Azi e duminică și ninge nesfârșit, ca-n Esenin și-n poema rusă, cum ar zice poetul încocinit Păunescu. Se pune de o iarnă bloomingtoniană care ridică întrebarea: mai ajung eu la New York? Deocamdată, încerc să mai ajung la Kroger, căci, după cum se vede, e cam groasă gluma cu mișcatul terestru.

8 februarie

Odată, când eram tare deznădăjduită și mă întrebam de ce m-aș mai obosi să trăiesc, Mircea mi-a scris foarte imperativ: „Lângă tine, oamenii înțeleg mai multe și se simt mai buni. Iată sensul, Mihaela!”. Cred că a fost cel mai frumos și mai convingător lucru pe care mi l-a spus cineva când nu mai aveam încredere în nimic. Nu știu de ce mi-am amintit acut de Mircea. Poate fiindcă încerc să mă recompun pentru cealaltă lume, să îmi scot de sub chepeng dragurile românești. Lucrez flămând, pe ultima sută de metri, disperată că nu termin până la urmă un volum să îl predau la Polirom. Acum zece ani, bunica pleca de pe lumea asta cu mine lângă ea, rugându-mă să o ușureze Dumnezeu. Descopăr tot timpul în mine o sensibilitate pe care am înăbușit-o fie sub raționalitatea *workoholism*-ului, fie sub pustietatea arsă a depresiei. Mă trezesc adesea, așa cum m-am trezit din prima lună, cu lacrimi calde scaldându-mi obrazii, fie că îmi vine câte un gând la ceva sau cineva de care mi se face dor, inclusiv de cei duși, tot mai mulți, din păcate. Poate că această lungă biruință a sensibilității a fost posibilă din cauză că eu aici am fost constant fericită (cum zicea Gogu, elevul meu șugubăț:

fericirea e o tristețe blândă). Am cunoscut seninătatea unei lumi și a unui mod de viață pentru care Maria se trezește dimineața și zice, bilingv: „Thank you, daddy!” și „Să trăiești, tată!”. Și pentru care, din păcate, băiatul meu nu se va trezi să îmi mulțumească fiindcă eu am fost prea rădăcinoasă să mă rup măcar după '90. Și nici Adi nu s-a dat smuls.

Ciudat cum se combină la mine ispitele autoreflexive cu cele factuale. Mi-e teamă să nu pierd faptele și nu am decât puțin timp de scris la *Sinegrafii*.

În intervalul nescris am fost la New York. O conferință la Centrul Cultural românesc și alta la New York University. Prima nu a fost grozavă fiindcă eu nu am știut că publicul va fi plin de români nostalgici și înclinați spre lirism și am fost prea academică. A doua a fost foarte bună și ca discuție după. Un public aproape ca cercetare și interes. Am revăzut-o pe Ann, pe Nanette... Ann Snitow și-a extins apartamentul ei Taj Mahal cu încă un studio unde fac spectacole și e plin de recuzită protestatară, inclusiv cu balauri mâncând Constituția americană. Ann e și poezie, și istorie. A fost o dimineață delicioasă. Cu Elsie m-am văzut la Metropolitan, unde, dincolo de egipteni, am stat mult, cât să îmi fac plinul, la Rodin, mai ales la piesa de care sunt îndrăgostită, *Mâna lui Dumnezeu*. Îmi amintesc cum am descoperit-o acolo acum 13 ani. Nici nu credeam că voi vedea Rodin vreodată până în 1989 când l-am mai văzut la Ermitaj și am făcut vertigo nu doar fiindcă este atât de frumos, ci și fiindcă eu nu am văzut ceva mai sensibil-erotic. Uneori continuu să cred că dragostea eternizată în cultură este cel mai frumos dar de la semenii noștri, după cum cealaltă este cel mai frumos dar chiar de la Dumnezeu.

La New York am stat la Misiunea României la ONU. Greu de comentat. Un stat sărac, incapabil să inves-

tească tip secolul XXI. Oameni noi inteligenți și școliți, da, sunt. Decorațiunile, o nefericire. Diplomații trăiesc așa de modest, că eu nu îi înțeleg cum de stau acolo. Și mai locuiesc și chiar la serviciu, ceea ce face viața aproape o calamitate prin indistinția public-privat. Cred că, în genere, m-am convins că nu aş putea trăi în Manhattan. Când m-am întors în Bloomington am zâmbit colinelor pașnice, pline de case mici, precum și vastei păduri pline de departamente. Subiectiv ce a contat au fost poveștile cu Liviu și starea de bine liniștit pe care o am lângă el. La Guggenheim am descoperit împreună un regal de Matisse și Klee. Ne-am simțit amândoi ca pe vremuri la Ermitaj. Sentimentul de fabulos ne-a dat adesea târcoale : din nou mă întreb cum e cu putință să te împrietenești cu cineva din Bucureștiul comunist tocmai la Riga protestatară, să dezvolți toată povestea într-un ritual de creștere bucureșteano-sinăiană și să o plimbi identică sieși la New York, greu de închipuit. Dar mai real ca realitatea. Probabil că ne mai trebuie o călătorie într-un loc despre care nu am apucat să aflăm că există.

După cocktailul newyorkez am avut o săptămână Monroe County lângă Maria operată la genunchi. Mai greu a fost cu Dylan și sentimentele lui că i se uzurpă locul și rolul în viața mămicii. Maria a fost tot ea, indiferent de starea de agregare, iar Codruț își așeza un fel de zâmbet pe chip când mă vedea, genul acela de iubire necondiționată care nu poate fi nici comparată, nici cumpărată cu nimic. M-am trezit într-o dimineață în casa lor cea nouă în culori pompeiene, cu geamuri pictate natural în alb și negru : copaci și zăpadă. Imagini pe care le iau cu mine ca pe o comoară alinătoare.

Acum îmi adun creierii să testez gustul ultimei sute de metri de liniște americană, de miros de bibliotecă, de ritualuri academice pașnice. Alternativ merg pe web

la *ziare.ro* ca să încerc să mă reconectez la „Pauza s-a terminat : scufundarea !”. Și așa, încetișor, încep să îi las pe toți să revină de acolo de unde i-am ascuns ca să nu îmi fie dor de ei, să îi uit o vreme. Îi combin cu ingredientul „bâlciiul național” pentru ca împreună să facă o masă critică suportabilă încât să nu mi se rupă inima fiindcă plec. Poate de aceea m-am cenzurat să comunic mai mult cu Eva, cu Laura, cu Danele, cu Oti, cu prietenele mele. Voiam să nu îmi fie dor de ele. Uneori am fost în stare. Alteori, mai ales de Crăciun, am plâns de mi s-a frânt sufletul fiindcă mi s-a făcut dor de Dana I. Îi scriam printre pânzele ude ale ochilor, amintindu-mi de ajutorul nostru de mai an.

Joi spre vineri, 12 spre 13

Se strânge timpul. Lucrez în prostie, pe cât pot, nici măcar nu apuc să mai păstrez ceva la memoria scrisă, Nu îmi mai ajunge timpul de nimic și nu știu ce să fac mai întâi : să fiu aproape de prietenii mei pe care în mediul lor cine știe când îi mai revăd, să merg la cursuri și conferințe, să caut articole pe Internet, să termin totuși cartea. Astea toate mă ajută să nu mă pască nerăbdarea. Sunt mai intrată în ritm de cercetare ca oricând. Am mai multă disponibilitate pentru prieteni ca oricând, aş vedea filme cu Adriana și Matei, nu îmi ajunge timpul cu Cristina, vreau să o văd pe Maria iar în formă. Nici măcar de prietenul meu, robotul Data, nu mai am timp seara, căci scriu, descopăr cărți noi. Văd Bloomington Shuttle și intru iar în criză de timp. Mă întorc în vremuri mult mai tulburi decât cele din care am plecat și cu senzația restaurației politice pe lângă care probabilul tandem Bush, Condoleezza sunt parfum de tei.

luni, 16 februarie

Vineri seara, Jean a organizat o seară de rămas-bun pentru mine la Bear's și apoi la ea acasă cu Pam, soțul ei, Jeff și Debbie. Îmi e greu să mai comentez felul cu totul special în care s-au purtat oamenii cu mine. Jean are o casă foarte frumoasă, cea mai elegantă în stil american cu ingrediente poloneze (pictură, grafică) fiindcă Jacke, soțul ei, este totuși polonez, emigrat însă foarte devreme, de copil. Am comentat ipoteza Condoleezza și Bush împreună, preș și vicepreș plus problemele lor de departament și întrebarea : când și cum să mă întorc. Nici eu nu știu, nici ei nu știu încă. Împreună avem însă ideea că asta ar cam trebui să se întâmple. Mă simt ciudat. Am citit azi un editorial al CTP-ului¹ (probabil în România o să citesc *New York Times*). Sinistru ce se petrece. Adevăruri de tot jegul. Ce am mai deschis, la fel. Nu știu de ce, uneori mă simt invadată, ca și când aş plonja înapoi la sursele tuturor depresiilor mele.

Ioana îmi scrie că organizațiile de femei se dezbină. Andrei, că studenții citesc tot mai puțin. Doar mama ce mai zice că e frumos acasă și „Da' vino odată, mamă!”. Cred că ea nu își dă seama că mie nu îmi e dor de căsuță fiindcă nu sunt subiectiv legată de ea. Nu a apucat să devină „a mea”. Mi-e dor de ei. Atât. Mi se apleacă la gândul că e un circ la instituțiune și parcă regret și mai mult că nu am migrat spre Cluj la vârste dintr-astea. Sau aici, unde sunt acum, la alte vârste.

Ce ar fi să mă abțin cum zice domnul Montaigne, și să mă bucur de zilele care mai sunt? Mai ales că, uite, am avut parte și de Valentine's Day. Dylan și Dan au venit la mine cu Valentine. Dylan mi-a adus, firește,

1. Cristian Tudor Popescu, *Adevărul*.

totul în punguțe cu peștișorul Nimo și o mulțime de bomboane cu inimioare și inscripții de amor, Liusia mi-a trimis un Valentine transformat în vesta care se va cam lipi de mine la cât îmi place. Seara, Valentineii (decorațiuni exterioare pentru bunăstări interioare) au continuat la Cristina și Luckey. *La Dolce Vita* se cheamă modul acesta de viață dacă ai parte de așa prieteni. Îmi amintesc cum am mai plâns în prima lună fiindcă îmi era tare dor, și de cei de mult duși, și de ai mei. A fost plânsul de care m-am sfiit atâția ani, strângându-l în mine, ca pe o tensiune uriașă, fără sfârșit. Acum mi se umplu ochii de lacrimi când mă gândesc că, uite, peste două săptămâni, deși va fi tot luni, nu o să mai tăinuiesc cu Cristina după ce am luat-o dintre studenții ei din Ballentine Hall. Miercurea trecută, studenții i-au luat un scaun foarte confortabil: să se simtă bine și ea, așa cum se simt ei cu ea. Adriana nu îmi va mai zâmbi în poarta Muzeului de Artă. Maria rămâne aici și nu se poate teleporta cu ai ei cu tot. Sau că eu nu mă pot teleporta când vreau să văd cum le stă în casa nouă și să aud vocea ei plină de bucurie de viață, să îl văd pe Codruț cum se uită la mine ca la o chifteluță crocantă (mâncăcios ca și copilul Andrei).

De aceea îmi e greu să mai scriu. America obiectivă se topește încet. Îi rămân urmele undeva, mult mai adânc decât am putut plănui vreodată, dar cu adevărat așa cum am intuit de la prima vedere de când mi-a căzut cu tronc Bloomingtonul, prin reprezentanții săi.

* * *

Abstract de final

M-am întors în vara asta (2004) la toate aceste povești trăite. Sigur, cele mai multe sunt de tipul „Go West!”. Viața mea de până acum nu a fost doar prietenie, cunoaștere,

politică. Nu a fost nici doar cărțile de tip academic, nici funcții, nici instituții. Și a fost toate. Și ceva ce nu poate fi niciodată redus la ele. A fost și Autobiografie și Curriculum Vitae. Ba chiar mai mult decât atât.

În acest sfârșit de august, trăiesc înconjurată de șantiere, auzind zgomot de casă care se ridică. Mai pășesc în noroaiele de pe ulița noastră, bucuroasă că sunt vie și că îmi mângâi din priviri grădina în fiecare dimineață. O femeie răSCOAPTĂ.

Mi-am început viața într-un sat din Transilvania, în finalul „obsedantului deceniu” proletcultist, când comunistii torturau oameni în pușcării, și eu habar nu aveam, dar plângeam la cinci ani după „holda de peste vale”, când mi-a luat-o CAP-ul. Mi-am făcut școala într-un oraș siderurgic, muncitoresc, pe când se consolida comunismul și exista un progres economic. Am fost pionieră și utecistă, ba chiar comandantă¹ de pionieri și secretară de UTC² fiindcă învățam bine, nu aveam rude în străinătate și am avut mereu o anume pă sare activă față de ceilalți. Rahat însă nu am putut mânca niciodată. Cândva, mai încolo, când mă săturasem până la greață de orice funcție și îmi luam certificate medicale ca să nu mă ia la CC³ al UTC sau în alte părți, le-am spus prietenilor mei că mi-e așa de silă de jegul de viață pe care îl duceam noi în comunismul multilateral dezvoltat, încât eu mă retrag la mănăstire. Poate așa scap de toți activiștii, securiștii și informatorii din patria noastră. Și de orice funcție de conducere. Ei au râs și mi-au replicat: „Dacă te duci la mănăstire, în doi

1. Nici femininul „comandantă” nu este recunoscut de limba română a dicționarilor! Firește. Cu femininul de la secretară nu este însă nici o problemă.
2. Uniunea Tineretului Comunist.
3. Comitetul Central.

ani te vor pune stareță”. Util. Mi-am vârât mințile în cap. Dar nu am scăpat de acest sindrom nici în tranziție, decât prin demisia.

Tinerețea mi-am trecut-o în vremea în care primăvara ne dezmoșteam oasele și curățam străzile și parcurile cu elevii, iar printre picături îi învățam științe sociale, vara mergeam la instructaje pentru defilarea de 23 august, dar și la Costinești, unde eram fericiți, zăceam pe nisipul cald de ne dezgheța oasele, înotam, ascultam disidențele umoristice ale Divertișilor, dansam până în zorii zilei. Toamna începea lunga epopee a muncilor agricole la cartofi la rampele Glina și Cățelu, iar printre ele făceam cerc de filosofie, comentam „reacționarii” de atunci și de azi: Noica, Cioran, Vulcănescu și filosofia științei, că doar la astea aveam acces dincolo de gândirea epocală a partidului, vremea existențialismului trecuse, iar față de marxismul structuralist nu aveam nici o simpatie. Postmodernismul filosofic? Haida de! A venit târziu, pentru unii, abia după revoluție, pentru alții nu a venit încă, ba mai sunt și cei pentru care a venit degeaba, ca o cabală sau ca o păsărească pe care o recită, dar pe care nu o trăiesc ca mod de gândire. Iarna... eh, iarna era o poezie: frig umed și prietenii calde, dimineți în care scriam la romanul meu *Povestiri despre Cadmav*. Dacă sunteți curioși despre el, nu îl căutați că nu s-a mișcat decât din sertar în calculator. Iarna era interioritate și peșteră. Era solidaritate și igrasie. Iarna iubeam mai mult, fiindcă altfel ne pierdeam mințile.

Ce am făcut cu intelectul nostru la vremea aceea? La o altă scară, cam ce au făcut și Jowida și Walizada în Kabul. L-am folosit în subterane.

Comunismul nu avea un *deadline*. Îmi amintesc programele de activități de pe vremuri: „Se va reface propagandă vizuală. Termen-limită: octombrie (în noiembrie erau congrese). Răspunde BOB”. Nimeni nu făcuse

un program: „Se va prăbuși comunismul. Termen-limită: decembrie, 1989. Răspunde...”. Eh, aici e aici! Gorbi? Honecker? Iliescu? Tot CC-urile?¹

.....
Curriculum Vitae a început să se construiască o dată cu ieșirea intelectului din subterane. Nu, nu știam nimic în decembrie 1989, nici măcar că vom scăpa de comunism. Apoi a început pariul simplu: nu ești nici prea tânără să o iei doar pe traseul studiilor în Occident, nici prea bătrână să ignori cultura occidentală a vremii tale. Nu ești nici prea tânără ca să începi o viață radical nouă și nici prea bătrână ca să nu încerci asta. Nu ești atât de tânără ca să aștepti ca alții să schimbe lumea pentru tine și nici prea bătrână ca să nu schimbi tu ceva din cea pe care ți-au dat-o alții în primire. Știam că nu voi avea nici o scuză dacă nu îmi voi exploata la sânge toate posibilitățile, dacă mă voi lenevi, dacă voi fi bleagă și contemplativă într-o lume în schimbare. Și așa mi-am împărțit ultimii 15 ani între izvoarele teoretice beute la mama lor occidentală acasă (cu totul, în medie, una-două luni pe an), viață trăită într-o lume greu de vârat în patul procustian al surselor mele teoretice, la mama mea acasă, tentative instituționale și livrești să ajustez bucăți de viață trăită la bucăți de viață citită, și invers.

Poate că am vrut să înțeleg eu cum a fost cu puțință trecerea de la Autobiografie la CV. Am vrut să mă înțeleg pe mine. Uneori, prin și cu Mircea. Am vrut să înțeleg și ce mi-a mai rămas în plan omenesc, ce mai sunt, cui mai sunt, ce mai îmi sunt.

Sunt momente în care mi se pare că miros a trecut, că sunt istorie... *her story*, de data asta. Și totuși, din aceste foi egografice lipsește cheia ca să înțeleagă cineva

1. Comitetele Centrale ale Partidelor Comuniste.

cum de sunt fundamental feministă. Dar pe drumul acesta intru în altă poveste, pe care poate o s-o țin eu cândva, în dimineți singuratice, la gura laptop-ului.

Surse egografice (Mihaela Miroiu)

- Adina D., *Nunți transoceanice*, Bloomington, 2003.
Adriana C., *Despre empatie*, Bloomington, 2003.
Anca J., *Între două lumi*, București, 1986-2004.
Avril Mender, *Charity and understanding*, Oxford, 1993, 1995, 1999, 2002.
Bill Mander, *On Oxonian Progressivisms and Conservatism*, Oxford, 1999.
Buna Măriții, *Fapte și povești pentru copilă*, Sâncraia, 1955-1977.
Cătălin Zamfir, *Nimic nu-i mai practic decât o teorie bună*, București, 1976-1978.
Cornel (Co), *Vagabondaj de adolescență*, Hunedoara, 1970-1974 (plus).
Cornel C., *Nathaniel*, București, 1996-2004.
Cornelia G., *Dragii mei neînțelepți*, Foișorul de foc, 1985-2004.
Cristi Petru, *Personaj din Cadmus și alte povestiri*, București, 1997-1998.
Cristi Pârvulescu, *Profesia mea: democrația*, București, 1993-2004.
Cristina Z., *Roumanie, mon amour*, Bloomington, 2003.
Dana I., *De foarte aproape*, București, 1999-2004.
Dana L., *Farmecul discret al însoțirii*, Hunedoara, 1962-2004.
Doina St., *Despre maici și cedri*, Dubrovnik, 1990, New Jersey, 1991, București, 1974-2004.
Dragoș Al., *Prietenul meu, republicanul*, Florida, 2003-2004.
Dumitru Buturugă, *Tratat de rămas demn în orânduieți nedemne*, București, 1986-1989.
Gabi Andreescu, *Visul e viață*, București, 1980-2004.

- Eva O., *Gineceul nostru cel de toate vârstele*, Hunedoara, 1970-2004.
- Florica Neagoe, *Modernii ca transsubstanțiali*, București, 1975-1978.
- Ilinca, J.Z., *De drag, durere și (ne)ășteptare*, Bloomington, 2003-2004.
- Jeff Isaac, *Left Liberalism and its Friends*, Bloomington, IN, 2001-2004.
- Jurdea Knejevici, *The Faces of Eroticism*, Geneva, 1998.
- Kathy Wilkes, *Go East via West*, Oxford, 2002.
- Kristina of Skopje, *Despre destrămări și ocupații*, Oxford, 2002.
- Laura G., *Prin Câr-Mâr spre AnALize*, București, 1985-2004.
- Liviu N., *De la Riga la New York. Călătorii solidare*, Riga, Sinaia, New York, 1989, 1998-2001, 2004.
- Ludi Grünberg, *Despre valori și alte povestiri*, București, 1985-1994.
- Madam Charbonier, *Femeia în roșu turbat*, Comitetul de Partid, Sector IV, București, 1979-1989.
- Mama Milia, *Povețe, dojeni și draguri*, Sâncraia, Hunedoara, București, 1955-1994.
- Maria Bucur, *Parfume româno-rus de femeie americană*, Monroe County, 1998-2004.
- Mary Daly, *Pescăruși, cormorani și miracole*, Boston, 1998.
- Mihai Bîrsan, *Tatăl potrivit la fata potrivită*, Hunedoara, 1959-2000.
- Mircea C., *Dimineți de taină*, Sinaia, 1998.
- Monica C., *Nu există decât deștepți și proști*, București, 1985-1994.
- Oti D., *Prețurile succeselor*, Hunedoara, 1970-1974, 2004.
- Petrit Sinani, *Istoria din vremea lui Enver Hodja*, Laussane, 1992.
- Petru L., *Vise verzi pe pereți*, București, 1985-2004.
- Popa Timișan, *Corecții pentru fete rebele*, Sâncraia, 1960.
- Renate W., *Între realism și Dona Quijotism*, București, 1993-2004.
- Tata Tovică, *Șut, Șup și nepoată*, Sâncraia, 1995-1974.
- Tovarășii : inspectori și activiști, *Calea cea bună*, București și Riga, 1978-1989.
- Tovarășii de joacă, *Jocuri și învățuri*, Sâncraia, Hunedoara, București, 1955-1969.
- Ursula, *On Friendship Without Borders*, Lodz, 1992, Sinaia, 1998, Manchester, 2003.
- Valeriile, *Femeile care nu le-am fost*, Sâncraia, 1955-1961 și toate verile până în 2004.
- Vali M., *Țărături și gloanțe*, București, Costinești, anii '80.
- Vlad P., *Marile împărțeli sau despre simțul realului*, București, 1995, 1997, 2003.
- Vlad PP., *Odă (ne)înțelegerilor*, București, 1989-2004.
- Volo Tismăneanu, *Povestășul*, București, maiurile 1998-2004.
- Walizada și Jowida, *Povestiri afgane*, Oxford, St. Hilda's College, 2002.

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	7
Barză, brazdă, internet. Egografii e-mailate	9
<i>Tatonări : Istoria</i>	11
Partea I – Satul și creșterile	19
<i>Mibaela : Puii altor specii</i>	19
<i>Mircea : CAP, lumina satelor</i>	26
<i>Mircea : Cireșul</i>	30
<i>Mibaela : Mărul și caisul</i>	34
Partea a II-a – Go West !	47
<i>Mibaela : Helloismul</i>	47
<i>Mircea : Westul senzorial</i>	51
<i>Mibaela : Remote-control</i>	54
<i>Mircea : Vestu' și restu'</i>	58
<i>Mibaela : America, America !</i>	62
<i>Mibaela : Traume ascunse</i>	66
<i>Mibaela : Pot plânge in English</i>	73

<i>Mibaela : Țara de suflet</i>	79
<i>Mibaela : Go West via East</i>	86
Partea a III-a – 1989	97
<i>Mibaela : Rușinea</i>	97
<i>Mircea : Rezistența prin hedonism</i>	113
<i>Mibaela : Ajunuri de Crăciun</i>	120
<i>Mibaela : Despre șanse egale și vorbe goale</i>	128
<i>Mircea : Friga</i>	139
<i>Mibaela : Diferențe</i>	142
<i>Mircea : Antidepresivele</i>	148
<i>Mircea : Lacrimile lui Iuda</i>	153
<i>Mircea : A(r)borigenii</i>	159
<i>Mibaela : Câr-Mâr</i>	162
<i>Mircea : 21 decembrie</i>	174
<i>Mircea : 22 decembrie</i>	180
Partea a IV-a – Despre filosofie, femei și eclipse	189
<i>Mibaela : Filosofia întrupată</i>	189
<i>Mibaela : Filosofia cu foșnet de fustă</i>	196
<i>Mircea : Cizelează-te !</i>	202
<i>Mircea : Băieți de băieți</i>	211
<i>Mibaela : Vaporul</i>	216
<i>Mibaela : Eclipsa</i>	222

Mihaela Miroiu – Jurnal cu femei afgane	
Cronica unei singurătăți alese. Jurnal bloomingtonian.	
<i>Surse egografice</i> (Mihaela Miroiu)	363

Reclama

Caseta

